7594

MANAVA DHARMA CHANDRIKA

BY

TENMATAM VEMKATACHARYA PANDIT.

మానవధర్మచంద్రిక.

ఆయుర్వేదచికిత్సాసంగ్రహసహితము.

ఇది

ఆంధ్రతాత్పర్యముతోడ

తెన్మఠం-వేంకటనరసింహాచార్యులచే

ముద్రింపించి ప్రచురింపఁబడియె.

Printed At the Vasuratnakara Press.

14 Vadamalaimaistry Street.

Madras.

1893

Registered Copy right

విషయసూచిక

ప్రథమాధ్యాయము.

శ్రీకృష్ణప్రార్థన ...	౧
లక్ష్మీప్రార్థన ...	,,
ధర్మనిరూపణము ...	౨
ఆచారప్రశంస ...	,,
సదాచారలక్షణము ...	౩
ధర్మశాస్త్రప్రశంస ...	౪
ధర్మానుష్ఠానఫలము ...	,,
సృష్టిక్రమము ...	౫
వర్ణవివరణము ...	౬
బ్రాహ్మణలక్షణము ...	,,
బ్రాహ్మణధర్మములు, వృత్తులు	,,
క్షత్రియధర్మములు ...	౭
వైశ్యధర్మములు ...	౮
శూద్రధర్మములు ...	౯
బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠ్యము ...	౧౧

ద్వితీయాధ్యాయము.

(దినచర్య.)

ప్రాతస్స్మరణీయము ...	౧౩
నిద్రమేల్కొనినపిమ్మట చూడదగిన వస్తువులు.	
మలాదివిసర్జనగుణము ...	౧౪
మలాదినిరోధావగుణము ...	౧౫
శౌచాదికగుణము ...	,,
శౌచవిధి ...	,,
హస్తపాదప్రక్షాళనగుణము ...	౧౭
దంతధావనవిధి ...	,,
ప్రశస్తదంతకాష్ఠగుణము	,,
నిషిద్ధదంతకాష్ఠములు ...	౧౮
దంతధావనమంత్రము ...	,,
దంతకాష్ఠప్రమాణము ...	౧౯
నాలుకగీచికొనుట ...	...
గండూషవిధి ...	౨౦
స్నానవిధి ...	,,
స్నానగుణము ...	[illegible]
స్నాననిషేధము ...	౨౨
అభ్యంగవిధి ...	,,
అభ్యంగయోగ్యాయోగ్యకాలఫలము.	
అభ్యంగగుణము ...	[illegible]
వస్త్రధారణము ...	౨౩
ఊర్ధ్వపుండ్రధారణవిధి	౨౪
సంధ్యావందనము ...	౨౬
చతుర్విధేచ్ఛలు ...	[illegible]
భోజనేచ్ఛావిఘాతజదోషములు	[illegible]
విహారేచ్ఛ ...	౨౭
నిద్రా ,, ...	[illegible]
వ్యాయామ ,, ...	[illegible]
భోజనవిధి ...	[illegible]
భోజనస్థానము ...	౨౮
భోజనకాలనిషిద్ధదృష్టి	[illegible]
శుభదృష్టి ...	[illegible]
దృష్టిదోషనివారణోపాయము	౨౯
భోజనపాత్రము ...	[illegible]
భోజనపాత్రగుణము ...	[illegible]
భోజనమునకుముందిచ్ఛకుతినవలసినది	౩౦
చతుర్విధాగ్నివశత్వభోజనము	౩౧
స్థలశుద్ధి ...	౩౨
అన్నాదిస్థాపనక్రమము	౩౩
భోజనసమయనియమము	[illegible]
భోజనప్రమాణము ...	౩౫
జలప్రమాణము ...	[illegible]
భుజించినపిదప క్షీరపానము	౩౬
ఆవుపాలగుణము ...	[illegible]
గోజాతివశత్వక్షీరగుణము	[illegible]
బఱ్ఱెపాలగుణము ...	౩౮
క్షీరపాననిషిద్ధకాలము	[illegible]
ద్రవ్యసంయుక్తక్షీరగుణము	[illegible]
భోజనానంతరకృత్యము ...	౪౦

సుగంధలేపనము ... ౪౧
పుష్పధారణము ... --
భూషణధారణగుణము ౪౨
తాంబూలగుణము ... --
శయనక్రమము ... ౪౫
వామపార్శ్వశయనము ... --
భాష్యాదికగుణము ... --
పాదసంవాహనగుణము --
గాలిగుణము ... --
పగటినిద్రకునిషేధము ౪౬
పగటినిద్రకు అజ్ఞ ... --
భోజనానంతరనిద్రాగుణము ౪౭
అజీర్ణహరణోపాయము --
భోజనానంతరవర్జ్యకార్యములు --
దివాస్వాపమైథుననిషేధము --
ఉష్ణీషధారణగుణము ... ౪౮
పాదరక్షధారణగుణము --
ఛత్రధారణగుణము ... ౪౮
దండధారణగుణము ... ,,
గజారోహణ ,, ... ౪౯
అశ్వారోహణ ,, ... ,,

తృతీయాధ్యాయము.

గృహస్థధర్మములు ... ౫౦
యోగచతుష్టయసుకరపురుషార్థహేతుధర్మనిరూపణము ... ౫౧
అనధీతబ్రాహ్మణస్వరూపము ౫౨
కర్మచండాలలక్షణము ,,
అతిథినిరూపణము ... ౫౩
కర్మకృల్లక్షణము ... ,,
గృహస్థమహత్వకారకములు ,,
నవసుధలు ... ౫౪
నవైషద్వ్యయములు ... ౫౫
నవకర్మములు ... --
నవవికర్మములు ... --
నవగోప్యములు ... --
నవప్రకాశ్యములు ... --
నవస్వఫలంబులు ... ౫౬
నవనిష్ఫలంబులు ... ౫౭
అదేయములు ... --
కృషియందువర్జనీయబలీవర్దనిరూపణము ౫౭
బలీవర్దస్నానానంతరకర్తవ్యవిధి --
కర్షకపాపనిరూపణము --
పాపనివృత్త్యుపాయము ౫౮
తైలక్షీరాదిశుద్ధి ... --
సుక్స్రువాదిశుద్ధి ... ౫౯
వ్యభిచారస్త్రీశుద్ధి—నదీశుద్ధి --
వాపీకూపాదిశుద్ధి ... ౬౦
గజదంతాదిశుద్ధి ... --
పాషాణమృణ్మయపాత్రశుద్ధి --
వేణ్వాది ,, ... --
సతూలశయ్యాది ,, ... --
మార్జాలమక్షికాదిస్పర్శమునందు ౬౧
భూమిస్పృష్టోదకమునందు --
తాంబూలాది ,, ... --
ముఖాదిగతధారాదిశుద్ధి --

చతుర్థాధ్యాయము.

సామాన్యనీతి ... ౬౨

పంచమాధ్యాయము.

(రాత్రిచర్య)

సంధ్యాకాలవర్జనీయకృత్యములు ౬౭
వెన్నెలగుణము ... ౬౮
మంచు -- ... --
చీకటి -- ... --
రాత్రిభోజనవిధి ... --
స్వాపవిధి ... --
శయ్యాలక్షణము ... ౬౯
వ్యాయామవిధిగుణము ... --
సంభోగాయోగ్యపురుషులు ౭౦
సంభోగయోగ్యపురుషులు --
స్త్రీలక్షణము ... ౭౧
పద్మినీస్త్రీ -- ... --
చిత్రిణీ -- ... --

శంఖినీ -- ...	--
హస్తినీ -- ...	౨౨
చిత్రిణ్యాదులకు సుఖతిథులు	--
చంద్రకళానిరూపణము ...	--
పద్మినీసుఖతిథులు ...	--
చిత్రిణీ -- ...	౨౩
శంఖినీ -- ...	--
హస్తినీ -- ...	౨౪
స్త్రీబాల్యాదివయఃప్రమాణము	--
బాలాదితృప్తికరోపాయములు	--
ప్రకృతిలక్షణము ...	౨౫
కఫ ప్రకృతి ,, ...	--
పిత్త ప్రకృతి ,, ...	--
వాత ప్రకృతి ,, ...	--
దేవసత్వస్త్రీలక్షణము ...	--
గంధర్వసత్వ ,,	--
యక్షసత్వ ,,	--
మనుష్యసత్వ ,,	౨౬
పిశాచసత్వ ,,	--
నాగసత్వ ,,	--
కపిసత్వ ,,	--
ఖరసత్వ ,,	--
కాకసత్వ ,,	--
మధ్యదేశస్త్రీలక్షణము ...	--
మాళవదేశస్త్రీ ,,	--
ఆభీరదేశస్త్రీ ,,	--
లాటదేశస్త్రీ ,,	౨౭
ఆంధ్రకర్ణాటదేశస్త్రీ ,,	--
కోసలదేశస్త్రీ ,,	--
పాటలీపుత్ర, మహారాష్ట్రదేశస్త్రీ	--
వంగ, గౌడదేశస్త్రీ ,,	--
ఉత్కలదేశస్త్రీ ,,	--
కామరూపదేశస్త్రీ ,,	--
వనదేశస్త్రీ ,,	౨౮
ఘూర్జరదేశస్త్రీ ,,	--
సింధు, అవంతిదేశస్త్రీ ,,	--
ద్రవిడ, సౌవీర, మలయదేశస్త్రీ ,,	--
కాంభోజ, పౌండ్రదేశస్త్రీ ,,	--
పర్వత, గాంధార, కాశ్మీరమ్లేచ్ఛదేశస్త్రీ	[illegible]
సుఖసాధ్యస్త్రీ ,,	--
స్త్రీగమనవిధి ...	[illegible]
సమ్భోగానర్హస్త్రీలు ...	--
రజస్వలాగర్భిణిగమన ప్రాయశ్చిత్తము	౩౦
సమ్భోగనియమము ...	--
పరదారగమననిషేధము	--
సమ్భోగనిషేధకాలము	౩౧
స్త్రీవిహారవిధి ...	--
సమ్భోగారోగ్యస్థానము	--
విహితప్రదేశము ...	౩౨
ఋతుపరత్వ సమ్భోగనియమము	--
మైథునానంతరక్రియ ...	--
సద్యఃప్రాణకరంబులు	౩౩
సద్యఃప్రాణహరంబులు	--
అయోగ్యమైథునగుణము	౩౪
ఋతుపరత్వకామస్థానము	--
ఋతుపరత్వ స్త్రీవిచారము	--
నిద్రకుముందు భక్షింపదగినద్రవ్యము	౩౫
నిద్రాగుణము ...	--
రాత్రిజాగరణము ...	--
ప్రాతఃకాలమున జలపానగుణము	--
నాసికాద్వారా జలపానగుణము	--

షష్ఠాధ్యాయము.

(ఋతుచర్య)

కాలము ౬.	౩౬
సంవత్సర నిమేషాదులు	--
ఋతునామవిభాగము ...	౩౮
అయనవిభాగము ...	--
హేమంతర్తువర్ణనము ...	౪౦
హేమంతర్తువునకుత్తమత్వవర్ణనము	--
హేమంతఋతుచర్య ...	౪౨
హేమంతర్తువునందు పథ్యము	౪౪
హేమంతమునందపథ్యము	౪౬
శిశిరఋతుచర్య ...	౪౭

వసంతఋతుచర్య ... ౯౯
వసంతర్తువునందుపథ్యము ౧౦౫
గ్రీష్మఋతుచర్య ... ౧౦౬
గ్రీష్మర్తువునందు పథ్యము ౧౧౦
వర్షర్తుచర్య ... ౧౧౧
వర్షాకాలమునందు పథ్యము ౧౧౨
వర్షర్తువునందు పథ్యము ౧౧౩
శరదృతుచర్య ... ౧౧౬
శరదృతువునందు పథ్యము ౧౧౭
హంసోదకలక్షణము ... --
శరదృతువునందు పథ్యము ౧౧౯

సప్తమాధ్యాయము.

సంస్కారప్రకరణము.

నిషేకము ... ౧౨౧
గర్భాధాన వర్జ్యకాలము ౧౨౨
పుంసవనము ... --
సీమంతము ... ౧౨౩
జాతకర్మము ... --
నామకరణము ... ౧౨౪
నిష్క్రమణము ... ౧౨౫
డోలారోహణము ... --
అన్నప్రాశనము ... ౧౨౬
కేశఖండనము ... ౧౨౭
కర్ణవేధనము ... --
చౌలము ... ౧౨౮
క్షౌరకర్మము ... ౧౨౯
అక్షరాభ్యాసము ... ౧౩౦
విద్యారంభము ... ౧౩౧
ఉపనయనము --
ఉద్వాహవిధి ౧౩౬
కన్యాలక్షణము --
వరలక్షణము --
పురుషసాముద్రికము ౧౩౭
వివాహము ౧౪౩
ఏకవింశతి మహాదోషములు ౧౪౫
నూతనవధూగృహప్రవేశము ౧౪౯
వధూప్రవేశమునకు నక్షత్రవారాదులు ౧౬౦
నూతన వస్త్రధారణము --
కంచుక ధారణము --

అష్టమాధ్యాయము.

లౌకికకార్యముహూర్త ప్రకరణము.

బావికూపతటాకాది నిర్మాణము ౧౬౧
వృక్షలతాదిరోపణము
వృక్షరోపణమంత్రము ౧౬౨
పశువులగొనుట, అమ్ముట --
సర్వవస్తు విక్రయము --
సర్వవస్తు క్రయము --
గృహక్షేత్రాది భూమిక్రయ విక్రయము --
వాణిజ్యము ౧౬౩
ద్రవ్యప్రయోగము --
ఋణగ్రహణ నిషేధము --
ధాన్యవిక్రయము ౧౬౪
హలప్రవాహము --
బీజోప్తి --
సస్యారోపణము ౧౬౫
ధాన్యచ్ఛేదనము --
కణమర్దనము --
ధాన్యస్థాపనము ౧౬౬
ఔషధకరణము, తత్సేవనము --
ప్రొయ్యివేయుట మొదలగునవి --
గృహాంగణమున వేయదగినవృక్షములు ౧౬౭
" వేయదగనివృక్షములు --
ప్రయాణము --
పంచాంగములు ౧౬౮
చంద్రబలము --
తారాబలము --
పంచకము ౧౬౯
ప్రయాణమునకు, తిథులు, వారశుద్ధి, నక్షత్రములు, వారశూల ౧౭౦
ప్రయాణమునకు లగ్నములు ౧౭౧
జలాటయోగము --
యోగిని ౧౭౨

లగ్నత్యాజ్యములు	—
గౌరిచెప్పిన ముహూర్తములు	౧౭౩
అమృతయోగము	—
మరణయోగము	—
రాహుకాల నిర్ణయము	౧౭౪
ప్రయాణమునందు శుభశకునములు	—
,, అశుభశకునములు	—
అపశకునశాంతి	౧౭౫
గృహనిర్మాణము	—
గృహప్రవేశము,	౧౭౬
లగ్నశుద్ధిక్రమము	౧౭౭

నవమాధ్యాయము.

ఆశ్రమధర్మసంగ్రహ ప్రకరణము	—
స్త్రీరక్షణక్రమము	౧౮౫
మద్యపానగర్హణము	౨౧౧

దశమాధ్యాయము.

ఆశౌచప్రకరణము.

ఆశౌచస్వరూపము	౧౯౦
ఆశౌచవర్జనీయ కృత్యములు	—
ఆశౌచభేదములు	—
సపిండాదులజాతాశౌచ నిర్ణయము	౧౯౧
సపిండాదిస్వరూపము	౧౯౨
చాతుర్వర్ణ్యాశౌచనిర్ణయము	—
పితృగృహమున పుత్రిక ప్రసవించినపుడు	౧౯౩
మృతపుత్రజాతాశౌచము	—
శిశుమరణమునందు	౧౯౪
దాసివిదులలో	—
స్యాలాది మరణమునందు	౧౯౫
అనుపనీత భ్రాత్రాది మరణమునందు	—
భగినీమరణమునందు	—
దత్తపుత్రమరణమునందు	—
ఆత్మబంధ్వాదిమరణమునందు	౨౦౦
సాపత్న్యమాతృవర్గ	—
దత్తప్రతిగృహీతృవర్గ మాతులాది	—
సపత్నీపుత్రాది ,,	—
అసపిండ ,,	—
జామాతృ ,,	—
గురుశిష్యులకు	—
అతిక్రాంతాశౌచనిరూపణము	—
ప్రతియోగినుల స్వరూపము	౨౦౪
అనేకాశౌచసన్నిపాతాశౌచ నిర్ణయము	౨౦౬
దేశాంతరలక్షణము	౨౦౯
ఆత్మబంధువులవివరణము	౨౧౦
పితృబంధువులు	—
మాతృబంధువులు	—
ఆశౌచానంతర కృత్యము	—
శ్రాద్ధకర్తృ నిరూపణము	౨౧౧

ఆయుర్వేదచికిత్సా సంగ్రహము.

సద్వైద్యప్రశంస	౨౧౩
కువైద్యగర్హణము	—
కువైద్యబహిష్కరణము	౨౧౪
నాడీపరీక్షాక్రమము	—
నాడీపరీక్షా సమయము	౨౧౪
వైద్యదూత శుభాశుభశకునము	—
దూతలక్షణము	౨౧౫
నాడీస్థాన నిర్ణయము	౨౧౬
వాతాదినాడీపరీక్ష	—
వాతపిత్తశ్లేష్మ శరీరస్పర్శ వర్ణములు	౨౧౭
వాతపిత్తశ్లేష్మరోగి స్వరభేదములు	—
జిహ్వాపరీక్ష	—
మూత్రపరీక్ష	౨౧౮
రోగశుభతిథివార నక్షత్రములు	౨౧౯
శుభాశుభ నక్షత్రములు	—
వాతాదిజ్వర లక్షణములు చికిత్సలు	—
పిత్తజ్వర చికిత్స	౨౨౦
శ్లేష్మ ,, ,,	—
వాతపిత్త ,,	—
శ్లేష్మవాత ,,	—

వాత శ్లేష్మ ,, ,, ౨౨౧
ఏకాహిక జ్వర చికిత్స —
మహేశ్వర పాశుపతాస్త్ర రసము —
ద్వ్యాహిక, చాతుర్థిక జ్వర చికిత్స —
అస్థిగత, రక్తగత జ్వర చికిత్స ౨౨౨
విషమజ్వర చికిత్స —
శీతజ్వర ,, —
విషమశీతజ్వర ,, —
విషూచిజ్వరమునకు అగ్నికుమారరసము —
పురాణజ్వరములకు, మాలినీవసంతము —
స్వచ్ఛందభైరవము ౨౨౩
జ్వరాంకుశము —
స్ఫూతరాజీయము —
జ్వరాతిసారములకు మేఘనాదరసము —
రక్తాతిసారములకు కషాయము ౨౨౪
చండభానురసము —
సంజీవనీరసము —
తాళీశచూర్ణము —
తాళీశమాత్రలు ౨౨౫
సన్నిపాతజ్వరములకు తైలము —
చలిజ్వరములకు —
తైలము —
,, ౨౨౬
ఘృతము —
కషాయము —
శీతజ్వరమునకు మాత్రలు —
సన్నిపాతాది విషమజ్వరములకు చికిత్స —
పైత్యమంటలకు —
రాజశేఖర రసము ౨౨౭
జ్వరమాత్రలు —
ప్రతాపమార్తాండ రసము —
మార్తాండ నాయకరసము —
మదనసుందర రసము —
భైరవీ సన్నికె —
గండభేరుండరసము ౨౨౮
బడబానలరసము —
జ్వరవెక్కిళ్లకు —
పైత్యజ్వర వాంతికి —
మరియొక క్రియ —
అమోఘాస్త్ర రసము ౨౨౯
గరుడాస్త్ర రసము —
తాళకమాత్రలు —
సుధాకరరసము —
సర్వజ్వరములకు చికిత్స —
మరియొక క్రియ ౨౩౦
సన్నిపాతజ్వర లక్షణము —
,, కషాయములు —
చూర్ణము —
సన్నిపాతభైరవ రసము ౨౩౧
గండభేరుండ రసము —
కాలకూటరసము —
శీతాంశురసము ౨౩౨
సమగరళ తరుణార్కము —
అమృతసంజీవనీరసము —
రసానందభైరవి ౨౩౩
లంఘనక్రమము —
పథ్యద్రవ్యములు —
అపథ్యపదార్థములు —
అతిసారరోగ లక్షణము —
చికిత్స ౨౩౪
శిశువుల అతిసారములకు, జ్వరములకు —
అతిసారములకు మాత్రలు ౨౩౫
అభ్రకపంచామృతము —
పథ్యాపథ్యము —
గ్రహణీకవాటము ౨౩౬
కపిత్థాష్టక చూర్ణము —
గ్రహణీగజకేసరీరసము —
అర్శోరోగలక్షణము ౨౩౭
చికిత్స —
కషాయము —

అగ్నికుమారము	౨౩౭	మహాచంద్రకళారసము	౨౪౮
సూరణగుటికలు	౨౩౮	అమ్లపిత్తలక్షణము	--
సూరణాది చూర్ణము	--	చికిత్సలు	--
బాహుశాలగుడము	--	సుర్గావటకములు	౨౪౯
శాదిశలేహము	౨౩౯	ఖండకూష్మాండలేహము	--
అజీర్ణరోగలక్షణము	--	మహాపాన్తేశ్వరరసము	--
చికిత్సలు	--	శీతపిత్తలక్షణము	--
అజీర్ణకంటక రసము	౨౪౦	చికిత్సలు	౨౫౦
క్రవ్యాదరసము	--	శీతారిరసము	--
మహాశిఖిరంగి లేహ్యము	--	అసృగ్దరలక్షణము	--
విషూచిలక్షణము	౨౪౧	చికిత్సలు	--
చికిత్సలు	--	ధాత్రీఘృతము	--
అగ్నిముఖరసము	--	ప్రదరనాశనరసము	౨౫౧
విషూచిహారసయోగము	౨౪౨	బాలసూర్యోదయము	--
క్రిమిరోగలక్షణము	--	ఫలఘృతము	--
చికిత్సలు	--	క్షయరోగలక్షణము	--
కీటమర్దనరసము	--	చికిత్సలు	౨౫౨
పాండురోగలక్షణము	--	తాళీశచూర్ణము	--
చికిత్సలు	--	ధాత్రీలేహ్యము	--
తాళీశచూర్ణము	౨౪౩	అగ్నికుమారరసము	౨౫౩
లవంగాదిచూర్ణము	--	పూర్ణచంద్రోదయము	--
ఏకోత్తరవృద్ధి లక్ష్మీవిలాసరసము	--	రాజమృగాంకరసము	--
సిద్ధమండూరము	౨౪౪	గుల్మరోగలక్షణము	౨౫౪
లఘుఖండార్ద్రిక లేహ్యము	--	చికిత్సలు	--
పూర్ణచంద్రరసము	--	నాగరసాయనము	౨౫౫
రససిందూరభూషణము	౨౪౫	నారాచరసము	--
శోఫలక్షణము	--	వజ్రక్షారము	--
చికిత్సలు	౨౪౬	శంఖద్రావకము	౨౫౬
శోఫారిరసము	--	ఉదరరోగలక్షణము	--
రసభూపతి	--	చికిత్సలు ,,	--
కామిలారోగలక్షణము	--	వంగేశ్వరరసము	౨౫౭
చికిత్స	--	త్రైలోక్యడంబరరసము	--
లవంగాదిచూర్ణము	--	బ్రహ్మవటికములు	--
కషాయము	౨౪౭	విద్రధిరోగలక్షణము	--
షతిచాస్యరసము	--	చికిత్సలు	--
రక్తపిత్తరోగ లక్షణము	--	ఫలత్రికగుగ్గులుయోగము	౨౫౮
చికిత్సలు	--	మూత్రకృచ్ఛ్రలక్షణము	౨౫౯

వింశతి మేహములకు	౩౦౨	ద్రాక్షాదిచూర్ణము	౩౦౭
ఖర్జూరాదిచూర్ణము	౩౦౩	అండవాయువులకు ,,	౩౧౧
సర్వపైత్యములకును ద్రాక్షాదిచూర్ణము	—	శిరోవాయువులకు	—
శిశువుల ఉబ్బసమునకు	—	చెవిలోచీముకారుటకు	—
శిశువులకు గఱ్ఱగడి పక్షిదోషమునకు	—	కర్ణశూలలకు	—
ఆర్తవములేని స్త్రీలకు చికిత్స	—	నేత్రరోగమునకు, చెవుడుకు	—
ముట్టుకుట్టుకు	—	చెవుడుకు	—
దగ్గులకు	౩౦౪	మేహకారకమునకు తైలము	౩౦౮
వాంతులకు ఎక్కిళ్లకును	—	చలువఆముదము	—
తేలువిషమునకు	—	తలనొప్పికి తైలము	౩౦౯
గర్భమునిలుచుటకు	—	వాసనతైలము	—
గర్భస్రావములకు	—	రోమనాశనమునకు	—
ఆడుశిశువుజనించుటకు	—	దూరదృష్టికి	—
మొగశిశువుజనించుటకు	—	నేత్రాంజనము	—
గర్భిణీశూలలకు	—	కంఠనాదము కలుగుటకు	౩౧౦
శిశువుల అతిసారములకు జ్వరములకును	—	నత్తికి, కంఠనాదమునకును	—
జిహ్వావిరేచనము	౩౦౫	పండ్లనొప్పికి	—
పాదవిరేచనము	—	చిగురువాచినందుకు	—
నేత్రములను భేదికిచ్చువిధము	—	మహావాయువులకు లేహ్యము	౩౧౧
రాజయోగ్యవిరేచనమునకు	—	పైత్యవాయువులకు	—
ఇచ్ఛాభేదికి	—	భుజించినతరువాత వాంతియగుటకును నొత్తురుబంక పడుటకును చికిత్స	౩౧౧-౩౧౨
ఉసిరికకాయలభేదిక్రమము	౩౦౬		
తీవ్రముగభేదియగుటకు	—		
అన్నము సహించక వాంతియగుటకు	—	వాంతులకు	—
మూలవ్యాధికి	—	ద్రవ్యశుద్ధిక్రమము	౩౧౨-౩౧౪
చలువతైలము	—	నవరత్నాదులశుద్ధులు. తద్భస్మములు	౩౧౬, ౩౨౦

ముగిసెను.

ఓం శ్రీర్విజయతే.

మానవధర్మచంద్రిక.

ప్రథమాధ్యాయము.

—*శ్రీకృష్ణప్రార్థన.*—

శ్లో॥ ప్రాదాద్యః పరమాం శ్రియం ప్రముదిత స్సఖ్యుః కుచేలస్యయ,
స్సంతుష్ట స్తపసా ధ్రువస్య చ తథా రాజ్యం చ తస్యే ప్సితం ।
యో రక్ష ద్భృశ మంబరాణి వితర న్సంప్రార్థితః కృష్ణయా
సోవ్యా న్నః కృపయా దద త్స్వభిమతం కృష్ణః కృపాంభోనిధిః ॥

తా॥ ఎవ్వాడు బాల్యసఖుండగు కుచేలునికి బ్రీతితో సకలైశ్వర్యంబులొసంగెనో, ఏవాడు ధ్రువుని తపంబునకుమెచ్చి యఖండరాజ్యంబును, మండలాధిపత్యంబు నొసంగెనో, ఎవ్వడు ద్రౌపది మొర నాలకించి యక్షయంబుగ వలువల నొసంగి రక్షించెనో, అట్టి కృపాసముద్రుండగు శ్రీకృష్ణుండు దయచే నభీష్టార్థంబుల నొసంగి మమ్ము బ్రోచుగాత.

—*లక్ష్మీప్రార్థన.*—

శ్లో॥ దంతైః కోరకితా స్మితై ర్వికసితా భ్రూవిభ్రమైః పత్రితా
దోర్భ్యాం పల్లవితా నఖైః కుసుమితా లీలాభి రుద్వేలితా ।
ఉత్తుంగ స్తనమండలేన ఫలితా భక్తాభిలాషే హితా
కాచి త్కల్పలతా సురాసురనుతా పాయా త్సదార్థే స్సతా ॥

తా॥ దంతములనెడి మొగ్గలుగలదియు, చిఱునవ్వులనెడి వికాసముగలదియు, కనుబొమలనెడి యాకులుగలదియు, కరములనెడి చిగురుటాకులుగలదియు, గోళ్లనెడి పుష్పములుగలదియు, విలాసములచే వృద్ధి

పొందినదియు, స్తనమండలమూలనెడి ఫలములుగలదియు, భక్తులకోర్కె-లొసఁగెడునదియు, సురాసురులచే స్తోత్రముచేయబడినదియు, క్షీరసముద్రునకూతురునగు లక్ష్మీదేవియనెడికల్పలత మమ్ము బ్రోచుగాత.

శ్లో॥ భజేహం బాలగోపాలం సేనాన్యం విఘ్నశాంతయే ।
గౌతమాన్వయవార్ధీందుర్వేంకటాచార్యకోవిదః ॥

తా॥ గౌతమవంశంబునబుట్టిన, వేంకటాచార్య నామధేయుండనఁగు నేను శ్రీరాజగోపాలదేవుని భజించి నాచే జేయంబడు గ్రంథము నిర్విఘ్నంబుగ బరిసమాప్తినొందుటకు, విష్వక్సేనులను ధ్యానించెదను.

శ్లో॥ మనుపరాశర గౌతమకశ్యపప్రముఖ యోగిమతానివిలోక్యవై ।
పురుషధర్మకదంబకసంగ్రహస్సకలలోకహితాయమయోచ్యతే॥

తా॥ మనువు, పరాశరుడు, గౌతముడు, కశ్యపుడు మొదలగు మహర్షులచే జెప్పబడిన పురుషవిధాయక ధర్మములలో ముఖ్యములగు వానిని సకలలోకహితార్థము సంగ్రహముగ జెప్పుచున్నాను

ధర్మనిరూపణము.

తత్రాదౌధర్మోనిరూప్యతే—

వ్యాసః॥ సత్యందమస్తపశ్శౌచం సంతోషోహ్రీఃక్షమార్జవం ।
జ్ఞానంశమోదయాధ్యానం వేషధర్మస్సనాతనః ॥

తా॥ సత్యము, ఇంద్రియనిగ్రహము, తపము, ఆచారము, సంతోషము, సిగ్గు, ఓర్పు, ఋజుత్వము, (వక్రస్వభావముగాక శిష్టాచారమున నుసరించుట) బ్రహ్మవిషయకజ్ఞానము, మనశ్శాంతి, దయ, ధ్యానము, ఇవి కలిగియుండుటయే సనాతనధర్మము.

ఆచారప్రశంస.

పరాశరః॥ చతుర్ణామపివర్ణానామాచారోధర్మపాలకః । ఆచారభ్రష్టదేహానాంభవేద్ధర్మఃపరాఙ్ముఖః॥ వసిష్ఠః॥ ఆచారహీనంనపునంతి వేదాయద్యప్యధీతాస్సహషడ్భిరంగైః । ఛందాంస్యేనం మృత్యుకాలేత్యజంతినీడంశకుంతా ఇవజాతపక్షాః॥ భారతే॥ అనుశాసనికే॥ ఆచారా

ల్లభ తే చాయు రాచారాల్లభ తే శ్రియం । ఆచారాల్లభ తే కీర్తింపురుషః ప్రేత్యచేహచ ॥ పారిజాతే ॥ సదాచారేణ దేవత్వమృషిత్వంచతథైవచ । ప్రాప్నువంతికుయోనిత్వంమనుష్యాస్తద్విపర్యయాః ॥ బృహస్పతిః ॥ శౌర్యవీర్యార్థరహిత స్తపోజ్ఞానవివర్జితః । ఆచారహీనఃపుత్ర స్తుమాతృచ్చార సమస్మృతః ॥

తా ॥ నాలుగువర్ణములవారికిని ధర్మమును కాపాడునట్టిది ఆచారము, అట్టిఆచారములేనివారలకు ధర్మముమరలిపోవును. షడంగముల తోడవేదమును అధ్యయనముచేసినను, ఆచారములేనియెడ పరిశుద్ధులు కానేరరు. "రెక్కలువచ్చినవెనుక పక్షులు గూళ్ళను విడుచునట్లు, ఆచారహీనుడగుపురుషుడు మరణించినప్పుడు వేదములువానిని విడిచిపోవుచున్నవి, ఆచారమువలననాయువును, సంపదను, కీర్తిని, ఉభయలోకములయందును పొందుచున్నాడు, సదాచారమువలన జన్మాంతరంబున దేవత్వమును ఋషిత్వమును, దురాచారమువలన హీనజన్మములను పొందును. పరాక్రమము, బలము, పురుషార్థచతుష్టయము, తపస్సు, జ్ఞానము, ఇవిలేనివాడును, ఆచారహీనుడునగు పురుషుడు వానితల్లికి పుత్రుండనబడక మాత్ర సమానుండనబడును.

సదాచారలక్షణము.

సంసారరమంజర్యాం ॥ యస్మిన్ దేశేయ ఆచారఃపారంపర్య క్రమాగతః । శ్రుతిస్మృత్యవిరోధేన సదాచారస్స ఉచ్యతే ॥ మనుః ॥ ధర్మవ్యతిక్రమోదృష్టోమహతాం సాహసంతథా । తదన్వీక్ష్యప్రయుంజానస్సంసీదత్యవరోబలః ॥ తేజోమయానిపూర్వేషాంశరీరాణీంద్రియాణిచ । దోషైస్తేనోపలిప్యంతే పద్మపత్రమివాంభసా ॥ బోధాయనః ॥ అనుష్ఠితం తుయద్దేవైర్మునిభిర్యదనుష్ఠితం । నానుష్ఠేయంమనుష్యైస్తదుక్తంకర్మసమాచరేత్ ॥

తా ॥ ఏదేశమునందేయాచారము శ్రుతిస్మృతులననుసరించిశిష్టానుచరణంబుగవచ్చుచున్నదో అదియేసదాచారమనబడు. స్మృత్యుక్త

ములగు ధర్మములకు విరుద్ధముగ మహర్షులాచరించినట్లు గనబడిన యెడల వానిజూచి జ్ఞానతేజోమహిమలచే గౌరవడినయబలుండగు మనుష్యుండట్టి యాచారముల నాచరించిన క్లేశమునొంది చెడిపోవును. పూర్వులశరీరంబులు ఇంద్రియములును, తేజస్స్వరూపంబులగుటంజేసి "ఉదకములు, తామరాకునువలె" దోషములువారినంటవు, కావున దేవతలు ఋషులును ఆనుష్ఠించిన ధర్మములను మనుష్యులాచరింపక వారుచెప్పిన ధర్మములనాచరింపవలయును.

ధర్మశాస్త్రప్రశంస.

శ్లో॥ పరాశరః॥ కల్పేకల్పేక్షయోత్పత్త్యా బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాః। శ్రుతిస్మృతిసమాచారనిర్ణేతారశ్చసర్వదా ॥ సంగ్రహే ॥ పతైర్యాని ప్రణీతాని ధర్మశాస్త్రాణివైపురా । తాన్యేతానిప్రమాణాని నహంతవ్యాని హేతుభిః ॥ యస్తానిహేతుభిర్హన్యాత్సోంధతమసిమజ్జతి ॥

తా ॥ బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులవలెనే శ్రుతిస్మృతి సమాచారనిర్ణేతలగు మన్వాదిమహర్షులును, ఉత్పత్తిక్షయములనొంది ధర్మసంస్థాపనార్థముశ్రుతులననుసరించి ధర్మశాస్త్రములను చేయుచున్నారు. కావుననట్టివారేర్పరచిన శాస్త్రములను హేతువాదములచేతను కుయుక్తులచేతను కొట్టివేయగూడదు. అట్లొనర్చినవాడు అంధతమస్సనునరకమునబడును.

ధర్మానుష్ఠానఫలము.

శ్లో॥ మనుః॥ ధర్మంశనైస్సంచినుయాద్వల్మీకమివపుత్తికా। పరలోకసహాయార్థం సర్వభూతాన్యపీడయన్ ॥ నాముత్రహిసహాయార్థం పితామాతాచతిష్ఠతః । నపుత్రదారానజ్ఞాతిర్ధర్మస్తిష్ఠతికేవలః ॥ ఏకఃప్రసూయతేజంతురేకఏవప్రమీయతే । ఏకోనుభుంక్తేసుకృతమేకఏవచ దుష్కృతం ॥ మృతంశరీరముత్సృజ్యకాష్ఠలోష్టసమంక్షితౌ । విముఖాబాంధవాయాంతి ధర్మస్తమనుగచ్ఛతి ॥ తస్మాద్ధర్మంసహాయార్థంనిత్యంసంచినుయాచ్ఛనైః ॥ ధర్మేణహిసహాయేన తమస్తరతి దుష్కృతం ॥ ఆపస్తంబః ॥ సర్వవర్ణానాం స్వధర్మానుష్ఠానే పరమపరిమితంసుఖం తతఃపరివృత్తౌకర్మ

సంశేషేణ జాతిం రూపం వర్ణం బలం మేధాం ప్రజ్ఞాం ద్రవ్యాణి ధర్మానుష్ఠానమితి ప్రతిపద్యతే । తచ్చక్రవదుభయోర్లోకయోస్సుఖపవవర్తతే ।

తా॥ మనుష్యుండెట్టి జంతువులకును బాధనుగలుగంజేయక పరలోకసహాయమునిమిత్తము "చెదలుపురుగు పుట్టనువలె" మెల్లమెల్లగ ధర్మమును సంగ్రహింపవలయు. తలిదండ్రులు, పుత్రులు, భార్య, జ్ఞాతులు మొదలగువారెవ్వరును పరలోకసహాయార్థము కూడ రాజాలరు. ధర్మమొక్కటియే కూడవచ్చును. మనుష్యుడు పుట్టునపుడు తానొక్కడే పుట్టుచున్నాడు. మరణించునపుడు తానొక్కడే మృతిబొందుచున్నాడు. తానుజేసినపుణ్యపాపములదానొక్కడే యనుభవించుచున్నాడు. మృతశరీరమును కొయ్యనువలెను, మట్టిపెళ్ళనువలెను, నేలపైబారవైచి దేహబంధువులు వెనుకకుదిరిగిపోవుచున్నారు. కావున మనుజుడు పాపసమూహమును దొలగించుకొని పరలోకసుఖానుభవముజెందుటకై, అతిప్రయత్నముచే ధర్మమునార్జింపవలయు. సకలవర్ణములవారికిని స్వధర్మానుష్ఠానము సలిపినమాత్రముననే పరలోకమునం దపరిమిత సౌఖ్యముగలుగును. అట్టిసుఖానుభవముజెందినపిదప తిరిగిభూలోకమునజనించి శేషించిన కర్మఫలముచేత ఉత్తమజాతిని సౌందర్యాదులను, శరీరవర్ణమును, బలమును, ధారణాశక్తిని, బుద్ధిని, ధనాదివస్తువులను, ధర్మానుష్ఠానమును పొందుచున్నారు కావుననుభయలోకములయందును సుఖమేమనుజుని జెంది చక్రమువలెతిరుగుచుండును.

సృష్టిక్రమము.

శ్లో॥ హారీతః॥ నారాయణఃపురాదేవోజలంసృష్ట్వాజలోపరి । సుప్త్వాపభోగిపర్యంకేశయనేతుశ్రియాసహ । తస్యసుప్తస్యనాభౌతు మహత్పద్మమభూత్కిల । పద్మమధ్యేభవద్బ్రహ్మా వేదవేదాంగభూషణః । సచోక్తస్తేనదేవేన జగత్సృష్ట్వాపునఃపునః । సోపిసృష్ట్వాజగత్సర్వం సదేవాసురమానుషం । యజ్ఞసిద్ధ్యర్థమనఘాన్ బ్రాహ్మణాన్ముఖతోఽసృజత్ । అసృజత్క్షత్రియాన్ బాహ్వోర్వైశ్యానప్యూరుదేశతః । శూద్రాంశ్చ

పాదయోస్సృష్ట్వా తేషాంచైవాను పూర్వశః। యథావోవాచ భగవాన్ బ్రహ్మయోనిః పితామహః ॥

తా ॥ శ్రీమన్నారాయణుడు తొలుత జలములు సృజించి ఆజలముపైని శేషశయనమునందు లక్ష్మితోగూడి నిద్రించుచుండు నపుడు నాభియందు మహాపద్మమొకటియుత్పన్నంబై భగవత్సంకల్పంబున నంజేసి యాపద్మమధ్యంబున జతురాననుండుద్భవిల్లి వేదవేదాంగముల బ్రవర్తింపజేసె భగవదాజ్ఞచే దేవాసురమనుష్యులతో గూడిన ప్రపంచమును సృజించుచు యజ్ఞసిద్ధికొఱకు, పాపరహితులగు బ్రాహ్మణులను ముఖమునుండి సృజించెను. బాహువులనుండి క్షత్రియులను, తొడలనుండి వైశ్యులను, పాదములనుండి శూద్రులను సృజించి వారలకు క్రమముగ ధర్మముల నుపదేశించె.

వర్ణవివరణము.

శ్లో॥ దేవలః॥ బ్రాహ్మణ్యాం బ్రాహ్మణాజ్జాత స్సంస్కృతో బ్రాహ్మణో భవేత్ । ఏవం క్షత్రియవిట్ఛూద్రా జ్ఞేయాస్సేవ్యస్సయోనిజాః॥

తా ॥ బ్రాహ్మణస్త్రీయందు బ్రాహ్మణునివలన జనించి ఉపనయనాదులచే సంస్కరింపబడినవాడు బ్రాహ్మణుండగును. ఇటులక్షత్రియవైశ్యశూద్రులలో సజాతి స్త్రీ పురుషులకు జనించి తత్తద్వర్ణోచిత కర్మసంస్కృతులైనవారు క్షత్రియ వైశ్యశూద్రులగుదురు.

బ్రాహ్మణలక్షణము.

శ్లో॥ శాతాతపః ॥ తపోదమోదయాదానం సత్యంధర్మం శ్రుతం ఘృణా । విద్యావిజ్ఞానమాస్తిక్య మేతద్బ్రాహ్మణ లక్షణం ॥

తా ॥ కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాది వ్రతానుష్ఠానము, ఇంద్రియనిగ్రహము, భూతదయ, త్యాగము, నిజముచెప్పుట, స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానము, వేదశాస్త్రాధ్యయనము, కరుణ, బ్రహ్మవిద్య, శాస్త్రజన్యజ్ఞానము, ఆస్తిక్యబుద్ధి - ఇవిబ్రాహ్మణలక్షణములు.

బ్రాహ్మణధర్మములు, వృత్తులు.

శ్లో॥ పరాశరః॥ సంధ్యాస్నానం జపో హోమో దేవతానాంచ

పూజనం । ఆతిథ్యం వైశ్వదేవంచ షట్కర్మాణి దినేదినే॥ మనుః॥ అధ్యాపనంచాధ్యయనం యజనం యాజనం తథా। దానం ప్రతిగ్రహశ్చైవ షట్కర్మాణ్యగ్రజన్మనః ॥ షణ్ణాంతు కర్మణామస్య త్రీణి కర్మాణి జీవికా । యాజనాధ్యాపనే చైవ విశుద్ధాచ్చ ప్రతిగ్రహః । షట్కర్మసహితో విప్రః కృషికర్మ చ కారయేత్ । గౌతమః ॥ తదలాభే క్షత్రియవృత్తిస్తదలాభే వైశ్యవృత్తిః॥

తా॥ కాలత్రయమునందు సంధ్యావందనము, స్నానము, గాయత్రీజపము, ఔపాసనాగ్నిహోత్రాది కర్మములు, దేవతారాధనము, అతిథిపూజ, వైశ్వదేవము, అనునీయాఱు కర్మంబులును నిత్యము గృహస్థుడు జరుపవలయు. మఱియు, శిష్యులకు వేదము జెప్పుట, తాను అధ్యయనము చేయుట, యజ్ఞము చేయుట, ఇతరులచే జేయించుట, దానము, ఒకరివలన గవాదుల బ్రతిగ్రహించుట, ఈయాఱు కర్మంబులు బ్రాహ్మణగృహస్థునకర్మంబులు. వీనిలో, యాజనము, అధ్యాపనము, పరిశుద్ధునివలన దానముగొనుట, అనునీమూడు కర్మంబులును, జీవనోపాయంబులు - ఒకవేళ ఈయాజనాదులవలన జీవనము జరుగనియెడల షట్కర్మములసలుపుచు, కృషికర్మమును జరిగింపవచ్చును. అదియు సంభవింపనియెడ రాజునాశ్రయించి క్షత్రియవృత్తిచేతను, అదియు సంభవింపనియెడ, వైశ్యవృత్తియగు వాణిజ్యాదులచేతను జీవింపవచ్చును.

క్షత్రియధర్మములు.

శ్లో॥ మనుః॥ త్రయోధర్మానివర్తంతే బ్రాహ్మణాత్క్షత్రియంప్రతి। అధ్యాపనంయాజనంచతృతీయశ్చప్రతిగ్రహః ॥ పరాశరః ॥ క్షత్రియోహి ప్రజారంజన్ శస్త్రపాణిః ప్రదండవాన్ । నిర్జిత్యపరసైన్యాని క్షితిం ధర్మేణపాలయేత్ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ బ్రాహ్మణేషు క్షమీస్నిగ్ధేష్వజిహ్మః క్రోధనోరిషు । స్యాద్రాజాభృత్యవర్గేషు ప్రజాసుచయథాపితా । అన్యాయేననృపోరాష్ట్రాత్స్వకోశంయోభివర్ధయేత్ ॥ సోచిరాద్విగతశ్రీకోనాశమేతిసబాంధవః ॥ మనుః ॥ అదండ్యాన్దండయన్రాజా దండ్యాంశ్చైవాప్యదండయన్ । అయశోమహదాప్నోతి నరకంచాధిగచ్ఛతి ॥ తా॥ బా

ర్యస్సుహృన్మాతాభార్యాపుత్రః పురోహితః। నాదండ్యోనామరాజ్ఞోస్తియః స్వధర్మేణతిష్ఠతి॥ దుష్టానాంశాసనాద్రాజా శిష్టానాంపరిపాలనాత్। ప్రాప్నోత్యభీప్సితాన్ లోకాన్ వర్ణసంస్థాకరోనృపః॥

తా॥ క్షత్రియునకు బ్రాహ్మణులకు జెప్పబడిన షట్కర్మములలో అధ్యాపనము, యాజనము, ప్రతిగ్రహము, ఈమూడు దప్ప తక్కిన యజన అధ్యయన దానంబు లనుష్ఠేయంబులు, క్షత్రియుడు, ప్రజలను సంతోషపెట్టుచు, ఆయుధమును చేతబూని, శత్రుసైన్యమును జయించి ప్రజలను ధర్మముచే బరిపాలించవలయు. బ్రాహ్మణులయందు ఓర్పును, మిత్రులయందు నిజముగావర్తించుటయు, శత్రువులయందు గోపమునుగలిగి భృత్యులను ప్రజలను తండ్రివలె ప్రేమముతో బాలించవలయు, లోకులవలన నన్యాయముగ ద్రవ్యమార్జించి బొక్కసము పెంచినయెడల సంపదబోగొట్టుకొని బంధువర్గముతోడ శీఘ్రముగ నశించును. దండింపదగనివారల దండించినను, దండనార్హుల దండించకుండినను, అపకీర్తిపాలై నరకమును జెందును, తల్లి, తండ్రి, గురువు, మిత్రుడు, భార్య, పుత్రుడు, పురోహితుడు వీరలలోనెవరైనను, ధర్మముదప్పిరేని రాజుదండింపవచ్చును. తప్పొనర్చినవారందరు రాజదండనార్హులెయగుదురు, రాజువర్ణాశ్రమ ధర్మములనిలుపుచు, దుష్టశిక్షణమును, శిష్టపరిపాలనమును సేయుచుండిన కోరినపుణ్యలోకముల జెందును.

వైశ్యధర్మములు.

శ్లో॥ మనుః॥ పశూనాంరక్షణందానమిజ్యాధ్యయనమేవచ। వణిక్పథంకుసీదంచ వైశ్యస్యకృషిమేవచ॥ వైశ్యస్తుకృతసంస్కారః కృత్వాదారపరిగ్రహం। వార్తాయాంనిత్యయుక్తస్స్యాత్పశూనాంచైవరక్షణే॥ మణిముక్తాప్రవాళానాం లోహానాంతాంతవస్యచ। గంధానాంచరసానాంచ విద్యాదర్ఘబలాబలం॥ బీజానాముప్తివిచ్చస్యాత్క్షేత్రబీజగుణస్యచ। మానయోగాంశ్చజానీయాత్తులాయోగాంశ్చసర్వదా॥ సారాసారంచభాండానాందేశానాంచగుణాగుణం। లాభాలాభంచపణ్యానాం పశూ

నాంచవివర్ధనం । భూతానాంచభృతింవిద్యాద్భాషాంశ్చవివిధాన్నృణాం ॥ ద్రవ్యాణాంస్థానయోగంచక్రయంవిక్రయమేవచ । ధర్మేణచార్ధవ్యవృద్ధావతిష్ఠేద్యత్నముత్తమమ్ ॥ హారీతః ॥ దానందేయంయథాశక్త్యా బ్రాహ్మణానాంచభోజనమ్ ॥

తా॥ వైశ్యుఁడు పశుపాలనము, దానము, యజ్ఞము, వేదాధ్యయనము, వర్తకము, వడ్డివ్యాపారము, కృషికర్మము ఈధర్మములననుష్ఠించవలయు. వైశ్యుఁడు ఉపనయనాదులచే సంస్కృతుఁడై, వివాహముచేసికొని, అధ్యయనము, యజనము, దానము ఈమూఁడుకర్మముల సలుపుచు, నిత్యమువర్తకమును పశుపాలనమును జేయవలయు. మఱియు, మణులు, ముత్యములు, పగడములు, సువర్ణాదిలోహములు, వస్త్రములుపరిమళద్రవ్యములు, రసములు, వీనియొక్క వెలలతారతమ్యమును బాగుగనెఱుంగవలయు. భూమియందు విత్తులుచల్లునట్టినేర్పును, క్షేత్రగుణమును, బీజగుణమునునెఱిగియుండవలయు. కొలతలను తూనికెలను, ద్రవ్యములయొక్క మంచిచెడుగులను, దేశములయొక్క గుణాగుణములను, అమ్మదగినవస్తువులలాభాలాభములను, పశువులవృద్ధిని, భూతసంరక్షణమును, మనుష్యులయొక్క భాషణములను చేయించువిధమును, వస్తువులనునిచేడితావులను, కొనుటను, విక్రయించుటను, బాగుగనెఱింగి, ధర్మబుద్ధిచేతనే ద్రవ్యవృద్ధియందు యత్నముగలవాఁడైయుండవలయు. శక్తికొలఁది నిత్యము దానమును, బ్రాహ్మణభోజనమును సలుపవలయు.

శూద్రధర్మములు.

శ్లో॥ శూద్రస్య ద్విజశుశ్రూషా పరమోధర్మఉచ్యతే । అన్యథాకురుతేకించిత్తద్భవేత్తస్యనిష్ఫలం ॥ లవణంమధుతైలంచ దధితక్రంఘృతంపయః । నదుష్యేచ్ఛూద్రజాతీనాం కుర్యాత్సర్వేషువిక్రయం । విక్రీణన్మద్యమాంసాని హ్యభక్ష్యస్యచభక్షణం । అగమ్యాగమనంకుర్వన్ శూద్రఃపతతితత్క్షణాత్ । కపిలాక్షీరపానేన బ్రాహ్మణీగమనేనచ । వేదాక్షరవిచారేణ శూద్రశ్చండాలతాంవ్రజేత్ ॥ మనుః ॥ అశక్నువంస్తుశుశ్రూ

షాం శూద్రశ్శుశ్రూషుర్ద్విజన్మనాం । పుత్రదారాత్యయం ప్రాప్తో జీవేత్కారుకకర్మభిః ॥ యైః కర్మభిః ప్రచరితైః శుశ్రూష్యంతే ద్విజాతయః । తాని కారుకకర్మాణి శిల్పాని వివిధాని చ । శూద్రస్స్వధర్మమాకాంక్షన్ క్షత్రమారాధయేదిహ ॥ ధనినం వాప్యుపారాధ్య వైశ్యం శూద్రో జిజీవిషేత్ । స్వర్గార్థముభయార్థం వా బ్రాహ్మణానేవ ధారయేత్ । శుశ్రూషైవ తు శూద్రస్య ధర్మో నైశ్శ్రేయసః పరః ॥ శుచిరుత్కృష్టశుశ్రూషుర్మృదువాగనహంకృతః । బ్రాహ్మణో పాశ్రయో నిత్య ముత్కృష్టాం జాతిమశ్నుతే॥

తా ॥ శూద్రునకు బ్రాహ్మణ శుశ్రూషయేపరమ ధర్మము, అటులజేయనియెడల వాడు చేయుకర్మంబులు నిష్ఫలములు - ఉప్పు, తేనె, నూనె, పెరుగు, మజ్జిగ, నేయి, పాలు వీనిలోనేనినైనను, అన్నిటినిగాని విక్రయించుకొనవచ్చును. మద్యమాంసవిక్రయము, అభక్ష్యభక్షణము, అగమ్యాగమనము, కపిలగోవుపాలు ద్రాగుట, బ్రాహ్మణస్త్రీగమనము, వేదాక్షరవిచారము, ఇవిచేయుటవలన శూద్రుడుపతితుడై చండాలుడగుచున్నాడు. ఒకవేళ పెండ్లాము బిడ్డలులేక బ్రాహ్మణపరిచర్యచేయుటకసమర్థుడయ్యేనేని, ద్విజులకుపయోగించునట్టి నానావిధములగు వడ్లపనులు, వస్త్రక్షాళనాదికృత్యములు, అనేకవిధములగు చిత్రపుపనులు, వీనిమూలముగ జీవించవలయు. ఇదిసంభవింపనిచో స్వధర్మమునువదలక క్షత్రియులనుగాని ధనికుండగు వైశ్యునిగాని యాశ్రయించి పైజెప్పిన శిల్పకర్మాదులవలన జీవింపవచ్చును. ఇహ పరలోకసుఖంబుల గోరువాడు విప్రులనాశ్రయించి యహంకారములేక, మృదువాక్యములుగలిగి బ్రాహ్మణశుశ్రూషయేసలుపుచుండిన దేహావసానంబునం బుణ్యలోకంబులబొంది జన్మాంతరమున గొప్పకులమునబుట్టును.

శ్లో ॥ వ్యాసః ॥ ఉచ్ఛిష్టమన్నం దాతవ్యం శూద్రాయ గృహమేధినే । గృహస్థాయతు దాతవ్య మనుచ్ఛిష్టం దినేదినే ॥

తా ॥ వివాహముగాని గృహదాసునకు భుక్తశేషాన్నమునునియ్యవచ్చును. వివాహితుండగు గృహదాసునకు నుచ్ఛిష్టము నియ్యగూడదు.

శ్లో ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ భార్యారతిశ్శుచిర్భృత్యభర్తా శ్రాద్ధక్రి
యారతః । నమస్కారేణమంత్రేణ పంచయజ్ఞాన్నహాపయేత్ ॥ గృహ్య
కారః ॥ శూద్రస్యాపినిషేకపుంసవన సీమంతోన్నయన జాతకర్మనామక
రణోపనిష్క్రమణాన్న ప్రాశన చౌళాన్యమంత్రకాణి యథాకాలము
పదిష్టాని ॥ ఉశనాః ॥ సచ్ఛూద్రస్స్నాయాదసచ్ఛూద్రః పాణిపాదౌప్ర
క్షాళయేచ్ఛ్రాద్ధకర్తామావాస్యాదౌ ఆమశ్రాద్ధం మంత్రవర్జంకర్తవ్యం ॥
స్కాందే ॥ శూద్రోవానుపనీతోవాస్త్రీ యోవాపతితోపివా । కేశవంవా
శివంవాపి స్పృష్ట్వానరకమశ్నుతే ॥

తా ॥ శూద్రుడు పరస్త్రీసంగమమువదలి,స్వభార్యారతుండును,
స్వభృత్యులబోషించువాడును, శ్రాద్ధక్రియల జరుపువాడునై, పంచయజ్ఞ
ములను, నిషేక, పుంసవన, సీమంత, జాతకర్మ, నామకరణ, నిష్క్రమ
ణ, అన్నప్రాశన, చౌళములను ఆయాకర్మములకు జెప్పబడిన కాలము
లందు వేదమంత్రవర్జితముగ, "నమః" అనుమంత్రముతో సలుపవల
యు. సచ్ఛూద్రుడు రెండుకాలములయందును స్నానముసేయవలయు. అ
సచ్ఛూద్రులు కాలు చేతులుగడుగుకొనవలయు. అమావాస్య, శ్రాద్ధదిన
ము, మొదలగు పర్వదినములయందు, బియ్యముమొదలైనయపక్వద్రవ్య
ములతో శ్రాద్ధముసలుపవలయు. శూద్రుడు, అనుపనీతుడు, స్త్రీలు,జాతి,
భ్రష్టులు, వీరు భగవద్విగ్రహములను శివవిగ్రహములను, సాలగ్రామా
దులను, తాకినయెడల నరకమునబడుదురు.

బ్రాహ్మణశ్రైష్ఠ్యము.

శ్లో ॥ ఆపస్తంబః ॥ చత్వారోవర్ణాబ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యశూ
ద్రాస్తేషాం పూర్వఃపూర్వోజన్మతశ్శ్రేయాన్ ॥ మనుః ॥ ఉత్తమాంగో
ద్భవాజ్జ్యైష్ఠ్యాద్బ్రాహ్మణశ్చైవధారణాత్ । సర్వస్యైవాస్యసర్గస్య ధ
ర్మతోబ్రాహ్మణః ప్రభుః ॥ తంహిస్వయంభూస్స్వాదాస్యాత్తపస్త
ప్త్వాదితోసృజత్ । హవ్యకవ్యాభివాహ్యాయసర్వస్యాస్యచగుప్తయే॥ య
స్యాస్యేనసదాశ్నంతి హవ్యానిత్రిదివౌకసః । కవ్యానిచైవపితరః కింభూత

మధికంతతః ॥ ఉత్పత్తిరేవవిప్రస్య మూర్తిర్ధర్మస్యశాశ్వతీ । సహిధర్మార్థముత్పన్నో బ్రహ్మభూయాయకల్పతే । తపస్తప్త్వాసృజద్బ్రహ్మా బ్రాహ్మణాన్ వేదగుప్తయే । తృప్త్యర్థం పితృదేవానాం ధర్మసంరక్షణాయచ॥ శాతాతపః ॥ జన్మనైవమహాభాగో బ్రాహ్మణోనామజాయతే । మాతా సౌసర్వభూతానాం వర్ణశ్రేష్ఠఃపితాగురుః ॥ నాస్త్యేషాంపూజనీయోన్య స్త్రిషులోకేషుకశ్చన । వేదవిద్యావిశేషేణపూజయంతఃపరస్పరం ॥ తే న్యోన్యగురవోవిప్రా అన్యోన్యాతిథయస్స్మృతాః। అన్యోన్యముపకుర్వాణాస్తారయంతితరంతిచ ॥ యోహియాందేవతామిష్ట్వాతామారాధయితుమీహతే । సర్వోపాయప్రయత్నేన సంతోషయతుసద్విజాన్॥ దేవతాదివ్యభూతేషు క్వచితాకాచిత్ప్రతిష్ఠితా । బ్రాహ్మణోదేవతాస్సర్వాస్తస్మాత్సంపూజయేత్సదా ॥ శ్రుతిః ॥ బ్రాహ్మణోవైసర్వాదేవతాః । యావతీర్వైదేవతాస్తాస్సర్వావేదవిదిబ్రాహ్మణేవసంతి ॥ మనుః ॥ భూతానాం ప్రాణినశ్శ్రేష్ఠాః ప్రాణినాంబుద్ధిజీవినః । బుద్ధిమత్సునరాశ్శ్రేష్ఠానరేషుబ్రాహ్మణాస్స్మృతాః॥బ్రాహ్మణేషుచవిద్వాంసోవిద్వత్సుకృతబుద్ధయః॥ కృతబుద్ధిషుకర్తారః కర్తృషుబ్రహ్మవేదినః ॥

ఇతి శ్రీమానవధర్మచంద్రికాయాం
ధర్మాదిస్వరూపకథనంనామ
ప్రథమాధ్యాయః.

తా ॥ జగత్సృష్ట్యారంభమున నేర్పడిన బ్రహ్మ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్రులనెడు నాలుగుజాతులలో క్రిందనుండి యొకరికంటెనొకరు జన్మముచేతనే శ్రేష్ఠులగుచున్నారు. భగవంతుని యుత్తమాంగమునందుబుట్టుటవలనను, వేదమునుధరించుటవలనను, అన్నిటికిధర్మమునుగా బ్రాహ్మణుడే ప్రభువు. దేవతలు పితృదేవతలును హవ్యకవ్యములును బ్రాహ్మణముఖముగాభుజించుచున్నారు. అట్లగుటంజేసి ఇతరవర్ణములవారికంటె విప్రులధికులు. బ్రాహ్మణజన్మమేశాశ్వతధర్మమయొక్కశరీరము. కావునబ్రాహ్మణుడు ధర్మమునిలుపుటకై పుట్టినదిని మోక్షమునకు సమర్థుండగుచున్నా

ములగా పాడుటకును, పితృదేవతల దృప్తి నొందించుటకును, ధర్మముల ర
క్షించుటకును, బ్రాహ్మణుల సృజించెను. గనుక జన్మముచేతనే శ్రేష్ఠులైన సకల
భూతములకును తల్లియు, తండ్రియు గురువునై సకలవర్ణములకు శ్రేష్ఠు
డుగా నున్నందున, ముల్లోకములయందును, వీరలకంటె బూజనీయుడు
మఱియొకడు లేడు. వేదవిద్యావిశేషముచేత దమలో నొకరి నొకరు పూజిం
చుకొనుచు, నొకరి కొకరు గురువులై అతిథులై పరస్పర ముపకరించు కొ
నుచు, తాము తరించి యితరుల దరింపజేయుచున్నారు. కావున నిట్టి మ
హిమలచే ప్రత్యక్ష దేవతలై యున్న యీ బ్రాహ్మణ [illegible] జేసిన మొ
డల వారలు సకలదేవతా స్వరూపుల గుటం జేసి, వారివా [illegible] నైవములు
ను, బ్రాహ్మణ సత్కారముచే దనివి నొందును. కావున నందరు సకలదేవ
తాస్వరూపుడగు విప్రుని దైవబుద్ధితో బూజించవలయు. మఱియు సకల
భూతములలో ప్రాణులు శ్రేష్ఠములు. వానికంటె చేతనములు శ్రేష్ఠములు.
వానిలో మనుష్యులు శ్రేష్ఠులు. వారిలో బ్రాహ్మణులును, బ్రాహ్మణులలో
విద్వాంసులును, విద్వాంసులలో వేదార్థపరిజ్ఞాతలును, వారిలో కర్మాను
ష్ఠాతలును, వారిలో బ్రహ్మవేత్తలును శ్రేష్ఠులగుదురు.

ద్వితీయాధ్యాయము.

దినచర్య.

ప్రాతఃస్మరణీయము.

శ్లో॥ బ్రాహ్మేముహూర్తే బుధ్యేత స్వస్థో రక్షార్థమాయుషః । త
త్రస్సర్వాఘశాంత్యర్థం స్మరేచ్చ మధుసూదనం ॥ స్మృతే సకలకల్యాణభాజ
నం యత్ర జాయతే । పురుషస్తమజం నిత్యం వ్రజామి శరణం హరిం ॥ పుణ్య
శ్లోకో నలో రాజా పుణ్యశ్లోకో యుధిష్ఠిరః । పుణ్యశ్లోకా చ వైదేహీ పుణ్యశ్లో
కో జనార్దనః ॥ అశ్వత్థామా బలిర్వ్యాసో హనూమాంశ్చ విభీషణః । కృపః
పరశురామశ్చ సప్తైతే చిరజీవినః ॥ సప్తైతాన్ సంస్మరేన్నిత్యం మార్కం

డేయఋథాష్టమం । జీవేద్వర్షశతంసోపి సర్వవ్యాధివివర్జితః॥ అహల్యా ద్రౌపదీ సీతా తారామండోదరీతథా । పంచకన్యాస్స్మరేన్నిత్యం మహాపాతకనాశనం ॥

తా॥ మనుష్యుడు ఆయుష్యమును కాపాడుకొనుటకు చక్షురాదీంద్రియములకు బహిర్వ్యాప్తికలుగనీయక నిర్మలచిత్తుడై అరుణోదయకాలమునందులేచి సకల పాపములుహరించుటకు శ్రీమన్నారాయణుని ధ్యానించుచు "పుణ్యశ్లోకోనలోరాజా" అనుమొదలగు శ్లోకములను పఠించవలయు.

నిద్రమేల్కొనిన పిమ్మట చూడదగినవస్తువులు.

శ్లో॥ దధ్యాజ్యాదర్శసిద్ధార్థం బిల్వగోరోచనస్రజం । వాజివారణగోవిప్రహరిద్రాశ్రితపర్వతాం ॥ దర్శనంస్పర్శనంకార్యంప్రబుద్ధేనశుభావహం । స్వమాననంఘృతేపశ్యేద్యదీచ్ఛేచ్చిరజీవితం ॥ ఈక్షేతతతఉత్థాయవహ్నింగాంశ్రోత్రియంశుభం । హిత్వా చాంధంచపాపిష్ఠం నగ్నముత్కృత్తనాసికం ॥

తా॥ నరుడుదయకాలమునందు నిద్రలేచినతోడనే, పెరుగు, నేయి అద్దము; తెల్లావాలు, మారేడు, గోరోచనము, పుష్పమాలిక, గుఱ్ఱము, ఏనుగు, ఆవు, అగ్నిహోత్రము, శ్రోత్రియబ్రాహ్మణులు, పసపు, వెదురు, వీనినిచూచినను స్పృశించినను శుభకరము. మఱియు దీర్ఘాయువుగోరెడివాడు, నేతియందుతనముఖమును చూచుకొనవలయు- గ్రుడ్డివానిని, పాపిష్ఠుని, దిగంబరుని, ముక్కులేనివానిని, చూచినయెడల పాపము సంభవించును.

మలాదివిసర్జనగుణము.

శ్లో॥ ఆయుష్యముషసిప్రోక్తంమలాదీనాంవిసర్జనం । తదంత్రకూజనాధ్మానోదరగౌరవవారణం ॥

తా॥ ఉదయకాలమున మలమూత్రాదులవిసర్జించిన, పేగులరచుట, కడుపుబ్బరము, కడుపులోగురుత్వము మొదలగునవిహరించును.

మలాది నిరోధావగుణము.

శ్లో ॥ వాతమూత్రపురీషాణాం సంగో ధ్మానంక్లమోరుజా । జఠరే వాతజాశ్చాన్యే రోగాస్స్యుర్వాతనిగ్రహాత్ ॥

తా ॥ అపానవాతమును, ఉదయకాలమునందు మలమూత్రములను, విసర్జింపక అడ్డగించినయెడల, కడుపుబ్బరము, బడలిక, ఉదరమునందు నానావిధవాతరోగములు, కలుగును.

శౌచాదికగుణము.

శ్లో ॥ గుదాదిమలమార్గాణాం శౌచంకాంతిబలప్రదం। పావిత్ర్యకరమాయుష్యమలక్ష్మీకలిపాపహృత్ ॥

తా ॥ మలమూత్రాదులవిసర్జనమునచేసి ప్రక్షాళనాదులచే శుద్ధిసైన యెడల, నిర్మలత్వము, ఆయుష్యముగలిగి, దారిద్ర్యము, పాపముతొలగును.

శౌచవిధి.

శ్లో ॥ పూర్వోక్తబ్రాహ్మీముహూర్తే ఉత్థాయాచమ్యేష్ట దేవతాంనమస్కృత్య ప్రాతస్స్మరణం విధాయరవింగురూన్ నమస్కృత్య గ్రామాద్బహిర్నైరృత్యామిషుక్షేపాత్పరేశుద్ధ మృత్తికాంససికతాం జలపాత్రంచాదాయ కీటాదిరహితస్థలంగత్వా మృజ్జలపాత్రేనిధాయాయజ్ఞియైరనార్ద్రైస్తృణైర్భూమిమాచ్ఛాద్యప్రావృతశిరాః పృష్ఠతః కంఠలంబితయజ్ఞోపవీతః, ఏకవస్త్రశ్చేద్దక్షిణకర్ణనిహితయజ్ఞోపవీతో వాసీఘ్రాణాస్యేపిధాయదివోదఙ్ముఖోరాత్రౌదక్షిణాభిముఖోమూత్రపురీషేఉత్సృజ్యలోష్ఠాదినాగుదంపరిమృజ్య గృహీతశిశ్నఉత్థాయ పూర్వగృహీతమృజ్జలపాత్రేగృహీత్వా ద్రామలకమాత్ర మృజ్జలైర్ద్విర్వారం లింగశౌచం కృత్వార్ధప్రసృతి తదర్ధార్ధ మృజ్జలైస్త్రివారమపానంసంశోధ్య పునర్జలై రేవ లింగగుదేప్రక్షాళ్యశుద్ధమృత్తికయైకవారంహస్తం, ప్రక్షాళ్య శుద్ధభూమిమాగత్యాస్య మృజ్జలైర్దశవారం వామకరం ప్రక్షాళ్య తతః కరద్వయం సప్తవారంతావద్భిరేవమృజ్జలైః ప్రక్షాళ్యవామదక్షిణపాదౌప్రత్యేకమ్ త్రిః ప్రక్షాళ్యాన్యజలేన ద్వాదశగండూషాన్ వామభాగే కృత్వాజల

పాత్రం త్రిఃపర్యుక్ష్యజలబిందూన్ జలేనిక్షిప్యోపవీతీ ద్విరాచామేత్ ॥

తా ॥ పూర్వోక్తప్రకారము, మనుష్యుడు అరుణోదయకాలంబు నలేచి, ఆచమనముచేసి యిష్టదేవతకు నమస్కరించి ప్రాతస్స్మరణీయ శ్లోకములఠించి, సూర్యుని, గురువులనునమస్కరించి గ్రామమునకు వెలుపట నిర్రుతిమూలను, బాణముపోవునంతటి దూరముపోయి, విసకకలిసిన శుద్ధమృత్తికను, జలపాత్రమును తీసికొని, పురుగులులేనిచోటనునిచి, యజ్ఞసంబంధముకాని యెండినగరికపోచలను, భూమిపైగప్పి, పైవస్త్రమును శిరమునకుజుట్టుకొని, యజ్ఞోపవీతమును దండవలెచేసికొని, ఏకవస్త్రమును ధరించియున్నయెడల యజ్ఞోపవీతమును కుడిచెవినిచుట్టుకొని, మౌనియై ముక్కునునోటిని మూసికొని, పగలు ఉత్తరముఖముగను, రాత్రియందు దక్షిణముఖముగను కూర్చుని మలమూత్రోత్సర్జనముచేసి, మట్టిపెల్ల గడ్డిపోచలు మొదలగువానిచే గుదమునుతుడిచి, లింగమును వస్త్రమునకు తగులకుండ కరతలముచే గ్రహించి, లేచి తానుతెచ్చి యునిచియున్న మృజ్జలపాత్రములో నుసిరికాయంతమృత్తును తీసికొనిజలముచే రెండుమారులు లింగశౌచముచేసి, అరపుడిసిలి (లేక) అందులోసగము మట్టినీళ్ళచే మూడుమార్లు గుదమునుకడిగి, మరల నీళ్లచేలింగమును గుదమునుకడిగి, శుద్ధమృత్తికచే నొకమారుచేతిని కడుగుకొని మంచిచోటికివచ్చి, యితరమృజ్జలములచేబదిమారులు ఎడమచేతిని కడుగుకొని పిమ్మట రెండుచేతులను ఏడుమారులు మృజ్జలములచే గడుగుకొని, కుడియెడమ పాదములను ప్రత్యేకముగ ముమ్మారుకడుగుకొని యితరజలములచే పండ్రెండు మారులు గండూషముచేసి యెడమపార్శ్వముననుమిసి, జలపాత్రమునుముమ్మారుకడిగి మిగిలిన యుదకము నుదకమునందు వైచిజందెమును జకట్లాగ ధరించి రెండుమార్లు ఆచమనముచేయవలయు.

శ్లో ॥ దివాయద్విహితంశౌచంతదర్ధంనిశికీర్తితం । తదర్ధమాతురేప్రోక్తమాతురస్యార్ధమధ్వని ॥ స్త్రీశూద్రాదేరశక్తానాం గంధలేపక్షయోభవేత్ ॥

తా ॥ ఇట్లుపగటిశౌచవిధి, రాత్రియందయిన మొదల పైజెప్పిన శౌచాచమనవిధిలో సగముజరిగింపవలయు. దానిలోసగము రోగులును, దానిలోసగముమార్గస్థులను చేయవలయు. అశక్తులు బాలురస్త్రీలు శూద్రులు వీరలు దుర్గంధమునశించువరకు శౌచకర్మను చేయవలయు.

హస్తపాదప్రక్షాళనగుణము.

శ్లో ॥ ప్రక్షాళనం మృదా పాణ్యోః పాదయోశ్శుద్ధి కారకం। మల శ్రమహరంవృష్యం చక్షుష్యంరాజసాపహం ॥

తా ॥ హస్తపాదములను మృజ్జలములచే శుద్ధిచేసికొనుటవలన పరిశుద్ధి ధాతువృద్ధి మంచి దృష్టికలిగి, మలము - శ్రమము -రజోగుణముల్ని విహరించును.

దంతధావనవిధి.

శ్లో ॥ ప్రక్షాళ్య చరణౌ హస్తౌ ముఖంచాథయథావిధి । ఆచమ్య ప్రాఙ్ముఖస్తిష్ఠన్ దంతధావనమాచరేత్ ॥

తా ॥ ఇట్లు హస్తపాదముఖములను శోధించి యాచమనముచేసి తూర్పుముఖముగ గొంతుగూర్చుని కుడిచేతిని మోకాలిలోపల వేసికొని దంతధావనము చేయవలయు.

శ్లో ॥ భక్షయేద్దంతకాష్ఠంచ ద్వాదశాంగుళమాయతం । కనిష్ఠికాగ్రవత్ స్థూల మృజ్వగ్రంథితధావ్రణం ॥ ఏకైకంఘర్ష యేద్దంతంమృదునాకూర్చకేనచ ।

తా ॥ ౧౨ అంగుళముల, పొడవును, చిటికెనవ్రేలి కొనయంతటి లావును గలిగి బుడుపులు వుండ్లులేక సమముగనుండుదంతకాష్ఠముయొక్క కొనను మెత్తగనగునట్లునమిలి యొక్కొ-కపంటిని తోమవలయు.

ప్రశస్తదంతకాష్ఠగుణము.

శ్లో ॥ అర్కే-వీర్యంవట్యేదీప్తిః కరంజేవిజయోభవేత్ । ప్లక్షేచైవార్థసంపత్తి ర్బదర్యాం మధురోధ్వనిః ॥ ఖదిరేముఖసౌగంధ్యం బిల్వేతు విపులంధనం ॥ ఉదుంబరేతువాక్సిద్ధి రామ్రేత్వారోగ్యమేవచ ॥ కదంబేతు

ధృతిర్మేధాశ్చంపకేతుదృఢామతిః। శిరీషేకీర్తిసౌభాగ్యమాయురారోగ్య మేవచ॥అపామార్గేధృతిర్మేధాః ప్రజ్ఞాశక్తిస్తథాధ్వనిః। దాడిమ్యాంసుంద రాకారఃకకుభేకుటజేత్వథా । జాతీతగరమందారైర్దుస్స్వప్నంచవినశ్యతి॥

తా॥ జిల్లేడుపుల్లతో దంతధావనముచేసిన, బలముగలుగును. మ ఱ్ఱిపుడకకాంతిని, కానుగు - గెలుపును, జువ్వి - ధనమును, రేగు - మధు రమైనకంఠధ్వనిని, చండ్ర - నోటికిమంచివాసనను, మారేడు - విశేషధ నమును, అత్తి - వాక్సిద్ధిని, మామిడి - ఆరోగ్యమును, కడిమి - ధైర్యము నుధారణాశక్తిని, సంపెంగ-దృఢమైనబుద్ధిని, దిరిసెన - కీర్తిని, సౌభాగ్య మును, ఆయువును, ఆరోగ్యమును, ఉత్తరేణి- ధైర్యమును, ధారణాశక్తి ని, బుద్ధిని, బలమును, కంఠధ్వనిని, దానిమ్మ- మద్ది- కొడిసె ఇవిసుందరా కారమును, జాజి- గ్రంధితగరము - మందారము ఇవి దుస్స్వప్నముల నశింపజేయును.

నిషిద్ధదంతకాష్ఠములు.

శ్లో॥ గువాకస్తాల హింతాలౌ కేతకశ్చ బృహత్తృణః । ఖర్జూ రంనారికేళంచ సప్తైతేతృణరాజకాః॥ తృణరాజసముత్పన్నంయఃకుర్యా ద్దంతధావనం । వరశ్చండాలయోనిస్స్యాద్యావద్గాంనైవపశ్యతి॥

తా ॥ పోక, తాటి, గిరుకతాడి, మొగలి, ఈత, ఖర్జూరము,కొ బ్బరి, ఈయేడువృక్షములును తృణరాజములనబడును. వీనిపుడకలతో పం డ్లుతోమినవాడు గోవునుచూచువరకు చండాలుడగును.

దంతధావన మంత్రము.

శ్లో॥ ఆయుర్బలం యశోవర్చః ప్రజాఃపశువసూనిచ । బ్రహ్మప్ర జ్ఞాంచమేధాంచ త్వన్నోదేహివనస్పతే ॥ ఇత్యాదిస్తుతివాక్యేన మేధ్య వృక్షాంతివనస్పతిం । తత్ప్రియచ్ఛంతుసంస్కర్తు రాయుర్ధీశ్రీర్యశస్థితిః॥

తా ॥ "ఆయుర్బలం" అనుస్తోత్రవాక్యశ్లోకమునుచ్చరించి చెట్టు నుండి పుడకను విరిచినయెడ వారికి, ఆయుష్యము బుద్ధి, సంపద, కీర్తి ఇవికలుగును.

దంతకాష్ఠ ప్రమాణము.

శ్లో ॥ ద్వాదశాంగుళంవిప్రాణాం క్షత్రియాణాం దశాంగుళం । అష్టాంగుళంతువైశ్యానాం శూద్రాణాంతుషడంగుళం ॥

తా ॥ దంతకాష్ఠము బ్రాహ్మణులకు, ౧౨ అంగుళములును, రాజులకు ౧౦ అంగుళములును, వైశ్యులకు ౮ అంగుళములును, శూద్రులకు ౬ అంగుళములును పొడవుగలిగియుండవలయు.

శ్లో ॥ ఇష్టకాలోష్టపాషాణై రితరాంగుళిభిస్తథా । ముక్త్వాచానామికాంగుష్ఠా వర్జయేద్దంతధావనం ॥

తా ॥ ఇటికె, మట్టిపెళ్ళ, పెంకు, బొగ్గు, బూడిదె మొదలగు వానిచేతను, బొటనవ్రేలు పవిత్రపువ్రేలుతప్పతక్కిన మూఁడువ్రేళ్లచేతను దంతధావనముచేయగూడదు.

నాలుకగీచికొనుట.

శ్లో ॥ జిహ్వానిర్లేఖనంహైమం రాజతంతామ్రజంతథా । పాటితం మృదుతత్కాష్ఠం మృదుపత్రమయంతథా । దశాంగుళంమృదుస్నిగ్ధం తేనజిహ్వాంలిఖేత్సుఖం । తజ్జిహ్వామలవైరస్య దుర్గంధజడతాహరం॥ జిహ్వానిర్లేఖనంకుర్యాత్ప్రాఙ్ముఖోవాఉదఙ్ముఖః । అభావేదంతకాష్ఠస్యనిషిద్ధదివసేషుచ ॥ అపాంద్వాదశగండూషైర్ముఖశుద్ధిర్విధీయతే ॥

తా ॥ నాలుకను- బంగారము, వెండి, రాగి, వీనిలోదేనిచేనైనను, చీల్చినపుడకతోనైనను, మెత్తని ఆకులతోనైనను, తూర్పుగ (లేక) ఉత్తరముగ గూర్చుని, గీచుకొనవలయు. నాలుకగీచుకొనునట్టిది ౧౦ అంగుళముల పొడవుగలదిగను, మెత్తనిదిగను, నునుపుగనుండిన సుఖముగనుండును, దానివలన నాలికెయందలిమలము, అరుచి, కంపు, జడత్వము ఇవి హరించును. దంతకాష్ఠము దొరకనప్పుడును, నిషిద్ధదినములయందును, ౧౨ మారులు నీటితో గండూషముచేసికొనిన ముఖశుద్ధియగును. నిషిద్ధదినములగు, పాడ్యమి, పంచపర్వములు, షష్ఠి, చతుర్దశి, నవమి, ఆదివారము,

జులేక, సుఖోష్ణోదకస్నానము క్షీరపానము, నవయౌవనస్త్రీలు, నేయి మొదలగువానిచే స్నిగ్ధంబై స్వల్పంబగు భోజనమును, హితకరములు- ఉసిరికపప్పుచే స్నానముచేసిన శరీరమునందు ముదిమివలనగలుగుముడతలు వెండ్రుకలు నెరియుట ఇడిపోవును.

స్నాననిషేధము.

శ్లో॥ స్నానంజ్వరేతిసారేచ నేత్రకర్ణానిలార్తిషు। ఆధ్మానపీనసాజీర్ణ భుక్తవత్సుచగర్హితం॥

తా॥ జ్వరము, అతిసారము, నేత్ర- కర్ణ- వాతరోగములు, కడుపుబ్బరము, పీనస, అజీర్ణము, ఈరోగములుగలవారును, అప్పుడుభుజించినవారును, స్నానము చేయకూడదు.

అభ్యంగవిధి.

శ్లో॥ అభ్యంగంకారయేన్నిత్యం సర్వేష్వంగేషుపుష్టిదం। శిరశ్శ్రవణపాదేషుతంవిశేషేణశీలయేత్॥

తా॥ తైలాభ్యంగమువలన సర్వాంగములకు పుష్టికలుగును. శిరము, చెవులు, పాదములు వీనియందు విశేషముగ తైలముతో మర్దనముచేసిన నారోగ్యముగలుగును,

అభ్యంగయోగ్యాయోగ్యవారఫలము,

శ్లో॥ రవిస్తాపం కాంతింవితరతిశశీభూమితనయోమృతిం లక్ష్మీం సౌమ్యస్సురపతిగురుర్విత్తహరణం। విపత్తిందైత్యానాంగురురఖిలభోగానుగమనం నృణాంతైలాభ్యంగాత్సపదికురుతేసూర్యతనయః॥

తా॥ భానువారమునం దభ్యంగము చేసికొనిన తాపము, సోమవారమునకాంతి, మంగళవారమునందు మరణము, బుధవారమునందు సంపత్తు, గురువారమునందు దారిద్ర్యము, శుక్రవారమునందు ఆపద, శనివారమునందు సకలభోగములును గలుగును.

అభ్యంగగుణము.

శ్లో॥ అభ్యంగోవాతకఫహృచ్ఛ్రమంశాంతింబలంసుఖం। నిద్రావర్ణమృదుత్వాయుఃకురుతే దృఢపుష్టికృత్॥ అద్భిస్సంసిక్తమూలానాం తరూణాంపల్లవాదయః। వర్ధంతేచతథానృణాం స్నేహసంసిక్తధా

తేవః ॥ ఉద్వర్తనంకఫహరం మేదోఘ్నం శుక్రదం పరం । బల్యం శోణితకృత్కాంతి త్వక్ప్రసాదమృదుత్వకృత్ ॥

తా ॥ అభ్యంగమువలన వాతకఫము, బడలికహరించి బలము సుఖము, నిద్ర, కాంతి, మృదుత్వము, ఆయుశ్శు, మంచిపుష్టికలుగును, శిరస్సు, చెవులు, పాదములు వీని యందు తైలముచేమర్దించినయెడల సకలేంద్రియములకు పుష్టికలిగి, శిరోరోగములు కర్ణరోగములు, మార్గాయాస రోగములు, పోవును. "క్రొత్తఉదకముచేతడిసినయెడల వృక్షములయందు చిగురుటాకులు మొదలగునవివృద్ధి జెందినట్లు" శరీరమునందు తైలముచేనభ్యంగమొనర్చిన ధాతువులు వృద్ధిబొందును. శరీరమున నలుగు పెట్టుకొనుటవలన కఫము, మేదస్సు హరించి, శుక్రశోణితములు వృద్ధిజెంది బలముకాంతి మృదుత్వము నిర్మలత్వముగలుగును.

వస్త్రధారణము.

శ్లో ॥ సితంమాంజిష్ఠపీతంచ నీలంబ్రాహ్మణతః క్రమాత్ । అచ్ఛహస్తం నవంశ్వేతం సదశంనాన్యధారితం ॥ అహతంతద్విజానీయాత్సర్వకర్మసుపావనం । శీతకాలేతుకౌశేయంకషాయంఘర్మవాసరే ॥ వర్షాసుశ్వేతవస్త్రంస్యాదేవంవస్త్రాణిధారయేత్ ॥కదాపినజనైస్స్వర్ధార్యం మలినమంబరం । తత్తుకండూకృమికరంగ్లాన్యలక్ష్మీకరంపరం ॥

తా ॥ బ్రాహ్మణుడు, తెల్లనివస్త్రమును, క్షత్రియుడు మిక్కిలియెఱుపుకలిసినకుసుమ వన్నెగల వస్త్రమును, వైశ్యుడు పచ్చని వస్త్రమును, శూద్రుడు నల్లనివస్త్రమును, ధరించవలయు. ఈ మూరలుగలదియు,క్రొత్తదియు, తెల్లనిదియు, చిరుగులులేనిదియు,ఇతరునిచే ధరింపబడనిదియునగు వస్త్రము సర్వకర్మములయందును పావనమగును. శీతకాలమునందు పట్టువస్త్రమును ఉష్ణకాలమునందు కాషాయవస్త్రమును, వర్షాకాలమునందు తెల్లనివస్త్రమును ధరించవలయు. మలినవస్త్రము,దురదపుండ్లు పురుగులను శ్రమను దారిద్ర్యమును గలిగించును గనుక దానిని సత్పురుషులు గువారెప్పుడును ధరింపగూడదు.

ఊర్ధ్వపుండ్ర ధారణవిధి.

శ్లో॥ పాద్మే—సస్నాతస్సర్వతీర్థేషు సర్వయజ్ఞేషు దీక్షితః । ధారయేదూర్ధ్వపుండ్రాణి మృదా శుభ్రేణ వైష్ణవః ॥ పర్వతాగ్రే నదీతీరే బిల్వమూలే జలాశయే ॥ సింధుతీరే చ వల్మీకే హరిక్షేత్రే విశేషతః। విష్ణోస్స్నానోదకం యత్ర ప్రవాహయతి నిత్యశః । శ్రీకృష్ణతులసీమూలే మృదమాదాయ భక్తిమాన్ । ధారయేదూర్ధ్వపుండ్రాణి హరిస్తస్య ప్రసీదతి ॥ శ్యామం శాంతికరం ప్రోక్తం రక్తం వశ్యకరం భవేత్ ॥ శ్రీకరం పీతమిత్యాహుః శ్వేతం మోక్షప్రదం శుభం ॥ ఊర్ధ్వపుండ్రమృజుం సౌమ్యం సుపార్శ్వం సుమనోహరం । ఆరభ్య నాసికామూలం లలాటాంతం లిఖేన్మృదా ! అశ్వత్థపత్రసంకాశం వేణుపత్రాకృతిం తథా । పద్మకుట్మలసంకాశం మోహనం త్రితయం స్మృతం । అంగుష్ఠః పుష్టిదః ప్రోక్తో మధ్యమాయుష్కరీ భవేత్ । అనామికాన్నదా నిత్యం ముక్తిదా చ ప్రదేశినీ । ఏతైరంగుళిభేదైస్తు కారయేన్న నఖైస్స్పృశేత్ ॥

తా॥ శుభ్రమృత్తికచేనూర్ధ్వపుండ్రమును ధరించినవాడు, సర్వతీర్థములయందు స్నానమాచరించినవాడును, సర్వయజ్ఞములొనర్చినవాడును అగును. పర్వతాగ్రము, నదీతీరము, బిల్వవృక్షమూలము, సముద్రతీరము, వల్మీకము, హరిక్షేత్రము, విష్ణుస్నానోదకము ప్రవహించెడిస్థలము, కృష్ణతులసీమూలము ఈస్థానములయందలి మృత్తికచే నూర్ధ్వపుండ్రమును ధరించినవానికి విష్ణువు ప్రసన్నుడగును. ఈమృత్తిక శ్యామలవర్ణమగునేని శాంతిని, రక్తవర్ణమగునేని వశ్యమును, పీతవర్ణమగునేని సంపత్తును, శ్వేతవర్ణమగునేని మోక్షమును గలుగజేయును. ఊర్ధ్వపుండ్రము, నాసికామూలము మొదలుకొని లలాటాంత్యభాగమువరకు, వంకరలేనిదిగను, చూచుటకు సౌమ్యముగను, మనోహరముగను, వ్యత్యస్తములులేని పార్శ్వములు కలదిగను, రావియాకు, వెదురాకు, తామరమొగ్గ, వీనియాకృతిగలదిగను నుండవలయు. ఊర్ధ్వపుండ్రమును, ధరించుటయందు బొటనవ్రేలు పుష్టిని, నడిమివ్రేలు ఆయుష్యమును, అనామిక- అన్నమును, ప్రదేశిని ముక్తిని ఇచ్చును. ఇట్టివ్రేళ్లతో నే ధరింపవలయు. గోళ్లచే తాకకూడదు.

శ్లో ॥ ఏకాంతినో మహాభాగా స్సర్వభూతహితేరతాః । స్సాంతరాళంప్రకుర్వీరన్ పుండ్రంహరిపదాకృతి ॥

తా ॥ సమస్తజీవహితరతులును, పరమైకాంతులునగువారు ఊర్ధ్వపుండ్రమును, విధ్యుక్తరీతిగ, శ్రీహరిపాదాకారమునగను, నడుమ అంతరాళముతోగూడినదిగను ధరించవలెయు.

శ్లో ॥ అత్రిః— ఊర్ధ్వపుండ్రస్యమధ్యేతు రజనీచూర్ణముత్తమం । లక్ష్మీరూపంధరేన్నిత్య మన్యద్రవ్యం ననిక్షిపేత్ ॥

తా ॥ ఊర్ధ్వపుండ్రమునడుమ లక్ష్మీరూపంబగునుత్తమంబైనహరిద్రాచూర్ణమునుధరించుకొనవలయు. ఇతరద్రవ్యములనుధరించకూడదు.

శ్లో ॥ పాద్మే— లలాటే కేశవంధ్యాయేన్నారాయణమథోదరే । వక్షస్థ్సలేమాధవంతు గోవిందంకంఠకూబరే ॥ విష్ణుంచదక్షిణేకుక్షౌబాహౌకేమధుసూదనం । త్రివిక్రమంస్కంధదేశే వామనంవామపార్శ్వకే । శ్రీధరంబాహుమధ్యేతు హృషీకేశంతుతద్భుజే । పృష్ఠేతు పద్మనాభంచ త్రికేదామోదరంన్యసేత్ । ఏవంద్వాదశపుండ్రాణి బ్రాహ్మణస్సతతంధరేత్ । తత్తత్పుండ్రేషుతన్మూర్తిం ధ్యాత్వామంత్రేణధారయేత్ ॥

తా ॥ ఊర్ధ్వపుండ్రములధరించుకొనునప్పుడు, లలాటమున కేశవుని, కడుపున నారాయణుని వక్షస్థ్సలమున మాధవుని, కంఠమున గోవిందుని, ఉదరమున దక్షిణభాగమందు విష్ణువును, కుడిభుజమున మధుసూదనుని, దక్షిణస్కంధమున త్రివిక్రముని, ఉదరమున వామభాగమున వామనుని, వామభుజమున శ్రీధరుని, వామస్కంధమున హృషీకేశుని, పృష్ఠమున పద్మనాభుని, త్రికమున (వీపుయొక్కయొక్క క్రిందిభాగము) దామోదరుని, ధ్యానించుచునాయాస్థానములయం దూర్ధ్వపుండ్రముల ధరించవలయు.

శ్లో ॥ అర్ధచంద్రాకృతిస్త్రీణాం ధార్యంపుండ్రంభ్రువోరధః । తన్మధ్యే దీపవద్ధార్యం శ్రీచూర్ణంశ్రీప్రియంశుభం ॥

తా ॥ స్త్రీలు, కనుబొమలకు నడుమక్రిందుగా నర్ధచంద్రాకృ

శిగా పుండ్రమును, రాక్షసమును, లక్ష్మీప్రియంబగు శ్రీచూర్ణమును దీపాకారముగా ధరించవలయు.

సంధ్యావందనము.

శ్లో ॥ కులాచారంతుకుర్వీత సంధ్యోపాసనమాదృతః । సూర్యోపాస్తింతతఃకుర్యాదిష్టదేవస్యచార్చనం ॥

తా ॥ కులాచారప్రకారము ఆదరణతోడ త్రికాలములయందు సంధ్యావందనమును, సూర్యోపాస్తిని, ఇష్టదేవతారాధనమును, చేయవలయు

చతుర్విధేచ్ఛలు.

శ్లో ॥ శరీరేజాయతేనిత్యం దేహినాం పాణినాంచతుర్విధా । బుభుక్షాచపిపాసాచ సుషుప్తాసురతస్పృహా ॥

తా ॥ మనుష్యునికి -భోజనేచ్ఛ, ఉదకపానేచ్ఛ, నిద్రాసక్తి, సంభోగేచ్ఛ ఇవిశరీరమున నిత్యముకలుగుచుండును.

భోజనేచ్ఛావిఘాతజదోషములు.

శ్లో ॥ భోజనేచ్ఛావిఘాతాత్స్యాదంగమర్దోఽరుచిశ్శ్రమః । తంద్రాలోచనదౌర్బల్యం ధాతుదాహోబలక్షయః ॥

తా ॥ ఆకలిగొన్నపుడు భుజించనియెడల ఒడలువిరుపు, అరుచి, శ్రమము, కునుకుపాట్లు, ఆలోచన, దౌర్బల్యము, రసాదిధాతువులు దహించుట, బలహీనతకలుగును.

శ్లో ॥ బుభుక్షితోనయోఽశ్నాతి తస్యాహారేంధనక్షయాత్ । మందీభవతికాయాగ్నిర్యథాచాగ్నిర్నిరింధనః ॥ ఆహారంపచతి శిఖీదోషానాహారవర్జితః పచతి । దోషక్షయేచధాతూన్ పచతిచధాతుక్షయేప్రాణాన్ ॥

తా ॥ ఆకలిగొన్నవాడన్నమును భక్షింపనియెడల, "కట్టెలులేక అగ్నినశించునట్లు" జాఠరాగ్ని, అన్నాద్యాహారమనుకాష్ఠములులేమిం జేసి మందమగును. ఆహారమును జఠరాగ్నివండును. ఆహారములేనివాడు వాతపిత్తాదిదోషముల నశింపజేయును. అవినశించిన రసాదిధాతువులు నశించును. అందువలన ప్రాణములు శరీరమును వదలును. కావున భోజనేచ్ఛాకాలమునందు తప్పకభుజించుచుండవలయు.

విపాసేచ్ఛావిఘాతజదోషములు.

శ్లో ॥ విఘాతేనపిపాసాయా శ్శోషఃకంఠాస్యయోర్భవేత్ । శ్రవణస్యావరోధశ్చ రక్తశోషోహృదివ్యథా ॥

తా ॥ దప్పిని ఆపుటవలన, కంఠము, నోరు రక్తము ఎండుట చెవులువినరాకుండుట, హృదయమునపీడ కలుగును.

నిద్రావిఘాతజదోషములు.

శ్లో ॥ నిద్రావిఘాతతోజృంభాశిరోలోచనగౌరవం । అంగమర్దస్తథాతంద్రా స్యాదన్నాపాకఏవచ ॥

తా ॥ నిద్రగాచుటవలన, ఆవలింతలు, శిరమునందును కన్నులయందును బరువు, ఒడలువిరుపు, తూగుట, అన్నము జీర్ణింపకుండుట, ఇవికలుగును.

వ్యవాయవిఘాతజదోషము.

శ్లో ॥ అవ్యవాయాన్మేహమేదో వృద్ధిశ్శిథిలతాతనోః ॥

తా ॥ స్త్రీసంభోగములేకుండిన, మేహము మేదస్సు వృద్ధిజెందును, అవయవములుసడలిపోవును.

భోజనవిధి.

శ్లో ॥ యామమధ్యేనభోక్తవ్యం యామయుగ్మం నలంఘయేత్ । యామమధ్యేరసోత్పత్తి ర్యామయుగ్మాద్బలక్షయః ॥

తా ॥ ఉదయమున జాములోపల రసాద్యుత్పత్తి కాలమగుటంజేసి అప్పుడుభుజింపక, ఒకజామునకుపైగా రెండుజాములకులోపలభుజింపవలయు. రెండుజాములు దాటిన బలముక్షీణించును.

శ్లో॥ యథోక్తగుణసంపన్నముపసేవేతభోజనం ।విచార్యదోషకాలాదీన్ కాలయోరుభయోరపి ॥ సాయంప్రాతర్మనుష్యాణామశనంశ్రుతినోదితం । నాంతరాభోజనంకుర్యా దగ్నిహోత్రసమోవిధిః॥

తా ॥ రెండుకాలములయందును, దోషకాలములను విచారించి శాస్త్రోక్తగుణములచేనిండిన భోజనమును చేయవలయు. పగటిపూటను

రాత్రిపూటను మాత్రము భుజించవలయు. కాని యితర కాలములయందు భుజింపఁగూడదని శ్రుతిచే జెప్పబడియున్నది.

శ్లో॥ఆహారేవిహారేచకుర్యా న్నిర్హారమపిసర్వదా। శుభాభ్యాంలక్ష్మ్యుపేతస్స్యా త్ప్రకాశే హీయతేశ్రియా ॥ ఆహారనిర్హారవిహారయోగాస్సదైవసద్భిర్విజనేవిధేయాః ॥

తా॥ భోజనమొనర్చుట, మలమూత్రముల విసర్జించుట, సంభోగము ఇవిజనులు లేనిచోటచేసిన లక్ష్మీకరముగనుండును. జనులుగలచోట నొనర్చిన లక్ష్మీనాశముగలుగును.

భోజనస్థానము.

శ్లో ॥ స్వచ్ఛంవ్యజకరంలిప్తం గోమయాద్యైర్మనోహరం। సుధాధవలితంసమ్యక్ప్రతిమాద్యైర్విచిత్రితం ॥ దుష్టశబ్దాదిరహితం తచ్ఛస్తం భోజనాలయం ॥

తా ॥ శుభ్రముగా నూడ్చ బడినదియు, గోమయాదులచే నలకబడినదియు, మనోహరమైనదియు, తెల్లనిసున్నముచే పూయబడినదియు, చిత్తరువులు అద్దములు మొదలగువానిచే జిత్రితమైనదియు దుష్టశబ్దములు మొదలగునవిలేనిదియునగు భోజనాలయము ప్రశస్తమైనది.

భోజనకాలనిషిద్ధదృష్టి.

శ్లో ॥ హీనదీనక్షుధార్తానాం పాపపాషండరోగిణాం । కుక్కుటాహిశునాందృష్టిర్భోజనేనైవశోభనా ॥

తా ॥ అల్పుడు, దీనుడు, ఆకలిచే బీడింపబడినవారు, పాపులు, పాషండులు, రోగులు వీరిదృష్టియు, సర్పములు, కోళ్లు, కుక్కలు వీనిదృష్టియు, భోజనకాలమునందు అశుభకరము.

శుభదృష్టి,

శ్లో ॥ పితృమాతృసుహృద్వైద్యపాకకృద్ధంస బర్హిణాం । సారసస్యచకోరస్య భోజనే దృష్టిరుత్తమా ॥

తా ॥ తల్లి, తండ్రి, స్నేహితులు, వైద్యుడు, వంటవాడు, వీరి

దృష్టియు, హంసలు, నెమళ్లు, బెగ్గురు, చకోర పక్షులు, వీనిదృష్టియు భోజనకాలమునందు శుభకరము.

దృష్టిదోషనివారణోపాయము.

శ్లో ॥ అన్నంబ్రహ్మా రసోవిష్ణు ర్భోక్తా దేవో మహేశ్వరః । ఇతిసంచింత్యభుంజానో దృష్టిదోషైర్నలిప్యతే ॥ అంజనీగర్భసంభూతం కుమారంబ్రహ్మచారిణం । దృష్టిదోషవినాశాయ హనుమంతంస్మరామ్యహం ॥

తా॥ ఈశ్లోకములు రెంటిని ధ్యానించి పఠించిన భోజనకాలమునందలి దృష్టిదోషము తొలగును.

భోజనపాత్రము.

శ్లో ॥ హైమేవా రాజతే కాంస్యే ఆయసే కాచనిర్మితే । పాత్రే పత్రమయే వాపి నరః కుర్వీత భోజనం ॥

తా ॥ బంగారు, వెండి, కంచు, ఇనుము, గాజు, కొయ్య, వీనిసంబంధమయిన పాత్రములయందుగాని ఆకులయందుగాని భోజనముచేయవలయు.

భోజనపాత్రగుణము.

శ్లో ॥ దోషహృద్దృష్టిదం పథ్యం హైమంభోజనభాజనం । రౌప్యం భవతిచక్షుష్యం పిత్తహృత్కఫవాతకృత్ ॥ కాంస్యంబుద్ధిప్రదంరుచ్యం రక్తపిత్తప్రసాదనం । పైత్తలంవాతకృద్రూక్షముష్ణం కృమికఫప్రణుత్ । ఆయసే కాచపాత్రేచ భోజనం సిద్ధికారకం । శోథపాండుహరంబల్యం కామలాపహముత్తమం । శైలజేమృణ్మయే పాత్రే భోజనంశ్రీనివారణం । దారూద్భవంవిశేషేణ రుచిదంశ్లేష్మకారిచ । పాత్రంపత్రమయంరుచ్యం దీపనం విషపాపనుత్ ॥

తా ॥ బంగారు పాత్రమునందు భుజించిన దోషములుహరించి మంచిదృష్టికలుగును. పథ్యకరంబుగనుండును. వెండి పాత్రము నేత్రములకు మేలును, పిత్తశాంతిని, వాతప్రకోపమును చేయును. కంచుపాత్రము బుద్ధిని రుచిని ఇచ్చును. రక్తపిత్తమును పోగొట్టును. పిత్తమును వాతము

మూత్రములను ఉష్ణమును చేయును, కృములను కఫమును పోగొట్టును. ఇను ము గాజు పాత్రములు బుద్ధికి బలమును వృద్ధి చేయును, పాండు - కామిలి - రోగములను హరింపజేయును. రాతిమరిగెలు - మట్టిపాత్రములు సంపదను తొలగించును. కొయ్యపాత్రములు రుచిని కఫమును చేయును, పత్రములతో గూర్చబడిన పాత్రములు రుచిని అగ్నిదీపనమును చేయును, విషపాపముల హరింపజేయును.

శ్లో ॥ రంభాపత్రేశనం హృద్యం రుచ్యం వృష్యం బలాగ్నిదం। విషత్రమానిలాస్రేషు హితం పాండౌనశస్యతే ॥ పాలాశపత్రం చ మరుచ్ఛ్లేష్మగుల్మోదరక్రిమీన్ । నిహన్యాత్పీనసం కాసం జ్వరం చైవాతి దారుణం । పత్రం తు క్షీరవృక్షాణాం తృష్ణాదాహాస్రపిత్తనుత్ । నలినాదిదలం రూక్షం నిందితం భోజనే హిమం ॥

తా ॥ అరటియాకునందు భుజించిన హృద్యముగను రుచికరముగను, ధాతువృద్ధి కరముగనునుండును. బలము అగ్నిదీపనము కలుగును. విషము - బరలిక - వాతరక్తరోగము వీనియందు హితముగను, పాండురోగమునం దహితముగనునుండును. మోదుగాకు, వాతము కఫము గుల్మము ఉదరము క్రిములు పీనస కాసము అతిదారుణజ్వరము వీనిని పోగొట్టును. మఱ్ఱి, జువ్వి మొదలగు క్షీరవృక్ష పత్రములు - దప్పి, తాపము, రక్తపిత్తము రోగముల హరింపజేయును, తామర మొదలయిన యాకులు రూక్షను చలువను చేయును - భోజనమునందు నిందితములుగనుండును.

భోజనమునకు ముందు భక్షింప దగినవి.

శ్లో ॥ భోజనాగ్రేసదాపథ్యం లవణార్ద్రక భక్షణం । రోచనం దీపనం వహ్నే జిహ్వాకంఠ విశోధనం ॥

తా ॥ భోజనమునకుముందుగ అల్లమును, సైంధవలవణమును చేర్చిభక్షించిన రుచి అగ్నిదీపనము కలుగును, నాలుక కంఠము ఇవి పరిశుద్ధియగును.

శ్లో ॥ క్షుధాదధ్యంతు చేత్సేవేత్తత్రాంబునపిబేద్బహు । మృష్టాన్నకం నభక్ష్యేయదిష్టం తస్యతేజలం । తథాచభోజనస్యాంతే పీతమంబు బలప్రదం ॥

తా ॥ ద్రవపదార్థముతో చెర్పబడిన అన్నమును భుజించునప్పుడు విశేషముగనుదకమును త్రాగగూడదు, గట్టి గను పానముతో భుజించునప్పుడు యుథేష్టముగను దకమును త్రాగవచ్చును, అన్నభోజనాంతమున జలపానముచేసిన బలముగలుగును.

శ్లో ॥ గురుపిష్టమయుం ద్రవ్యం తండులాన్ పృథుకానపి । నజాతుభుక్త్వాన్ఖాదేన్మాత్రాం ఖాదేద్బుభుక్షితః ॥ ఘృతపూర్వం సమశ్నీయాత్కఠినంపూర్వ తతోమృదు । అంతేపునర్ద్రవాశీతుబలారోగ్యంనముంచతి ॥

తా ॥ అన్నమును భుజించినపిదప గురుత్వకర పదార్థములు పిండిపదార్థములు వేపుడుబియ్యము అటుకులు వీనిని ఎప్పుడును భక్షింపగూడదు, ఆకలిగొన్నవారుకొంచెముగ భక్షింపదగును, భోజనారంభమున రొట్టెలు భక్ష్యములు మొదలగు కఠినపదార్థములను నేతితోడను, భోజనమధ్యమున అన్నముమొదలగు మృదుపదార్థములను, భోజనాంతమున పెరుగు పాలు మొదలగు ద్రవపదార్థములతోడను భుజించిన శరీరమునకు బలారోగ్యములు గలుగును.

శ్లో ॥ అత్యుష్ణాన్నం బలంహంతి శీతంశుష్కం చదుర్జరం । అతిక్లిన్నంగ్లానికరం యుక్తియుక్తం హిభోజనం । అతిద్రుతాశితాహారో గుణాన్దోషాన్నవిందతి । భోజ్యంశీతమహృద్యంచ స్యాద్విలంబితమశ్నతః ॥

తా ॥ మిక్కిలి వేడియన్నము, బలమును నశింపజేయును. మిక్కిలి చల్లనిది ఎండినది శరీరశైథిల్యమునుగలుగజేయును. మిక్కిలితడిసిన అన్నము బడలికను గలిగించును. కావునమనుష్యుడు యుక్తియుక్తముగ, కొంచెముష్ణముగలిగి భోజ్యంబైనయన్నమునుభుజింపవలయు. మిక్కిలిశీఘ్రముగ భుజించువాడు ఆహారముయొక్క గుణదోషములనెరుంగజాలడు, మిక్కిలి యాలస్యముగభుజించిన భోజ్యపదార్థములుచల్లనైరుచి దప్పునుగావున అత్యంతాలస్యముఅత్యంతవేగములేక సమకాలమునభుజించవలయు.

చతుర్విధాగ్నిపరత్వభోజనము,

శ్లో ॥ మందస్తీక్ష్ణోవిషమస్సమశ్చవహ్నిశ్చతుర్విధఃపుంసాం । లఘుమందేగురుతీక్ష్ణేస్నిగ్ధంవిషమేసమేసమంభోజ్యం ॥

తా ॥ మనుష్యులకు జఠరాగ్ని మందము, తీక్ష్ణము, విషమును, సమము, అని నాలుగువిధములుగనుండును. మందాగ్నిగలవాడు లఘుపదార్థములను, తీక్ష్ణాగ్నిగలవాడు గురుపదార్థములను, విషమాగ్నిగలవాడు స్నిగ్ధపదార్థములను. సమాగ్నిగలవాడు గురులఘుత్వములులేని సమపదార్థములనుభక్షించవలయు.

శ్లో ॥ పత్న్యావిహితశృంగారాం ప్రాప్యభోజనమండపం । యథాచాగ్నిబలంవీక్ష్య కుర్యాద్భోజనకంనరః । ఏకఏవనభుంజీత యదీచ్ఛేత్సిద్ధిమాత్మనః । ద్విత్రిభిర్బహుభిస్సార్థంభోజనంతుదివానిశం ॥

తా ॥ గృహస్థుడు, భోజనమండపమునజేరి తగినయలంకారముతో నొప్పుచున్న భార్యచేవడ్డింపబడిన యన్నాది పదార్థములను తనయగ్నిబలమునుచూచి భుజింపవలయు. ఆయురారోగ్యాది సిద్ధుల నపేక్షించువాడు తానొకడుగా భుజింపగూడదు. ఇద్దరు ముగ్గురితోగాని బహుమందితోగాని రాత్రింబగళ్లు భుజింపవలయు.

స్థలశుద్ధి.

శ్లో ॥ ఉపలిప్తేశుచౌదేశేచతురస్రంత్రికోణకం । వర్తులంచార్ధచంద్రంచవిప్రాదీనాంచమండలం ॥

తా ॥ అలుకబడిన పరిశుద్ధస్థానమందు భోజనపాత్రముంచుటకు బ్రాహ్మణులు చచ్చౌకముగను, క్షత్రియులు ముక్కోణముగను, వైశ్యులు గుండ్రముగను, శూద్రులు అర్ధచంద్రాకారముగను, నుదకముచే మండలములను చేయవలయు.

శ్లో ॥ పంచాశత్పలికంకాంస్యం స్థాపయేత్తత్రరాజతం। సౌవర్ణంవాథపత్రైర్వానిర్మితంభోజనంశుభం ॥

తా ॥ ఏబదిపలములయెత్తు, కంచు, వెండి, బంగారు లోహములలోదేనిచేనైనను పత్రములచేనైనను నిర్మింపబడిన పాత్రములయందు భోజనము శుభకరము.

అన్నాదిస్థాపనక్రమము,

శ్లో ॥ శాకాదీన్ పురతస్థ్సాప్య భక్ష్యంభోజ్యంచ కామతః । అన్నం మధ్యే ప్రతిష్ఠాప్య దక్షిణేఘృతపాయసౌ ॥ హస్తౌపాదౌతథైవాస్యం ప్రక్షాళ్యాన్నంప్రణమ్యచ । తతోగ్రాసాన్ సముద్ధృత్య గవాంచవినివేదయేత్ ॥ బాలాన్ సువాసినీవృద్ధ గర్భిణ్యాతురకన్యకాః । సంభోజ్యాతిథివృద్ధాంశ్చ దంపత్యోశ్శేషభోజనం ॥

తా ॥ శాకాదిపదార్థములను ముందరను, భక్ష్యభోజ్యపదార్థములను ఇచ్ఛానుసారముగను, అన్నమునునడుమను కుడిప్రక్కన ఘృతపాయసములను, ఉనిచి, హస్తపాదములను శోధించుకొని యాచమనముచేసి అన్నమును బ్రహ్మస్వరూపముగా ధ్యానించి కబళములనెత్తి గోవులకునివేదనచేసి బాలురను ముత్తయిదువలను వృద్ధులను గర్భిణులను రోగులను కన్యకలను అతిథులనుభుజింపజేసి మిగిలినదానినిదంపతులుభుజించవలయు.

భోజనసమయనియమము.

శ్లో ॥ భుంజానోనబహుబ్రూయాన్ననిందేదపికంచన । జుగుప్సితకథాంనైవశృణుయాదపివావదేత్ ॥

తా ॥ భోజనముచేయునప్పుడు విశేషసంభాషణము పరనిందచేయగూడదు. నీచకథలనుచెప్పుట వినుటకూడదు.

శ్లో ॥ ఈర్ష్యాభయక్రోధపరిప్లుతేనలుబ్ధేనరుగ్దైన్యనిపీడితేన । విద్వేషయుక్తేనచ సేవ్యమానమన్నంనసమ్యక్పరిపాకమేతి ॥

తా ॥ భుజించునపుడు, ఈర్ష్య, భయక్రోధములు, లుబ్ధత్వము, రోగము, దైన్యము, ద్వేషయుక్త మనస్సు ఇవికలిగియుండినయెడఅన్నము జీర్ణింపదు.

శ్లో ॥ యోవేష్టితశిరాభుంక్తే యోభుంక్తే దక్షిణాముఖః । వామపాదకరస్థిత్వా తద్వైరక్షాంసి భుంజతే ॥

తా ॥ శిరమునకు వస్త్రమును చుట్టుకొనియు, దక్షిణముఖముగ గూర్చుండియు ఎడమకాలిమీద చేయునునిచికొనియు, నిలుచుండియు భుజించిన ఆయన్నము రాక్షసులకుజెందును.

శ్లో॥ ఆయుష్యం ప్రాఙ్ముఖో భుంక్తే యశస్యం దక్షిణాముఖః। శ్రియం ప్రత్యఙ్ముఖో భుంక్తే ఋతం భుంక్తే హ్యుదఙ్ముఖః॥

తా॥ తూర్పుముఖముగా గూర్చుని భుజించిన ఆయుర్వృద్ధి, దక్షిణ ముఖమునందు - యశస్సు, పడమటి ముఖంబున - సంపద, ఉత్తరముఖమున మరణమును కలుగును.

శ్లో॥ పాదుకాస్థో న భుంజీత పర్యంకస్థః స్థితోపివా। శ్వానచండాల దృష్టశ్చవభోజనం పరివర్జయేత్॥

తా॥ పాదరక్షలు తొడిగికొనిగాని, మంచము పైనగూర్చునిగాని. కుక్కలు మాలవాడు చూచుచుండగగాని భుజింపగూడదు.

శ్లో॥ అన్నాద్యే కీటసంయుక్తే మక్షికాకేశ దూషితే। తదంతరాస్పృశేచ్చాప స్తదన్నం భస్మనా స్పృశేత్॥

తా॥ అన్నమును, పురుగులు, వెండ్రుకలు ఇవి తాకిన యెడల, జలమును కొంచెము భస్మమును చల్లవలయు.

శ్లో॥ ఏకపంక్త్యుపవిష్టానాం విప్రాణాం సహభోజనే। యద్యేకోపి త్యజేత్పాత్రం శేషమన్నం న భోజయేత్॥

తా॥ ఒకపంక్తిగా గూర్చుని భోజనము చేయువారిలో నొకడు ముందుగ పాత్రనునువిడిచి లేచిపోయిన మిగిలినవారు తమపాత్రముల యందు మిగిలిన యన్నమును తినగూడదు.

శ్లో॥ బహుస్తోకమకాలేవా జ్ఞేయం తద్విషమాశనం। ఆలస్యగౌరవాటోపశబ్దాంశ్చ కురుతే భృశం। హీనమాత్రం తనోః కార్శ్యం కరోతి చ బలక్షయం॥

తా॥ మిక్కిలి స్వల్పముగ భుజించినను, అకాలమున భుజించినను అది విషమాశనమనబడును. అటుల జేయుటవలన - ఆలస్యము, గురుత్వము కడుపులో గుడగుడమనుట ఈదోషములను జేయును కేవల స్వల్పాహారము శరీరమును కృశింపజేసి బలమును క్షయింపజేయును.

శ్లో॥ నాప్రాప్తకాలం భుంజీత హీనాధికమథాపివా। అప్రాప్తకాలే భుంజానో హ్యసమగ్రతనుర్నరః॥ తాంస్తాన్ వ్యాధీనవాప్నోతి మరణంచాధిగచ్ఛతి। కాలేతీతే శ్వితో జంతో ర్వాయునోపహతేనలే॥ కృత్వా ప్రిస్పచ్యతే భుక్తం నస్యాద్భోక్తుం పునస్స్పృహా। తస్మాత్సం

సత్కృతంయుక్త్యాదోషై రేతైశ్చవర్జితః । సుఖాసనోగుణైర్యుక్త ముపసే వేతభోజనం । దౌర్మనస్యం భయంక్రోధంభుంజానఃపరివర్జయేత్ ॥

తా ॥ కాలముకాకమునువుభుజించినను, ఎక్కువతక్కువగా భుజించినను, శరీరసామర్థ్యముచెడి యనేకవ్యాధులనుజెంది మరణమును సగా పొందును. కాలమతిక్రమించినయెడల వాయుప్రకోపముచే జఠరాగ్నిచెడి ఆలస్యముగనతికష్టముచేత జీర్ణమునకువచ్చును. మరలభుజించుట కిష్టముగలుగదు. కావునమనుజుడు బాగుగ సంస్కరింపబడిన యన్నము పూర్వోక్త దోషములులేక, సుఖాసీనుడైయుక్తిచే భుజింపవలయు. భుజించునపుడు ఈర్ష్యాదులచే మనస్సును జెరుచుకొనుట, భయము క్రోధమువీనిని వర్జింపవలయు.

భోజనప్రమాణము.

శ్లో ॥ కుక్షేర్భాగద్వయంభోజ్యైస్తృతీయంవారిపూరయేత్ ।
వాయోస్సంచరణార్థాయ చతుర్థమవశేషయేత్ ॥

తా ॥ తనకుక్షిలో రెండుభాగములను భోజ్యపదార్థములచే నిండించవలయు. మూడవభాగము నుదకముచే నిండించవలయు. వాయువు సంచరించు నిమిత్తము నాలవభాగమును మిగిలించవలయు.

జలప్రమాణము.

శ్లో ॥ అత్యంబుపానాన్నవిపచ్యతేన్నం నిరంబుపానాచ్చసఏవ దోషః । తస్మాన్నరోవహ్నివివర్ధనాయ ముహుర్ముహుర్వారిపిబేదభూరి ॥ భుక్తస్యాదౌజలంపీతం కార్శ్యమందాగ్నిదోషకృత్ । మధ్యేగ్నిదీపనం శ్రేష్ఠమంతేస్థౌల్యకఫప్రదం ॥

తా ॥ భుజించునపుడు జలమును మిక్కిలి త్రాగినను, త్రాగకుండినను అన్నముబాగుగ పక్వముకాదు కావున అన్నముజీర్ణించి యగ్నిదీపనముగలుగుటకు, పలుమారుస్వల్పముగజలమును త్రాగవలయు, భోజనమునకు ముందు జలపానముచేసిన శరీరకార్శ్యము అగ్నిమాంద్యము కలుగును. భోజనమధ్యమున నుదకమును త్రావిన అగ్నిదీపనముగలుగును. భోజ

ప్రాంతమున బుచ్చుకొనిన శరీరమును బలియజేసికఫమును బుట్టించును.

భుజించినపిదప క్షీరపానము.

శ్లో॥ విదాహీన్యన్నపానాని యానిభుంక్తేహిమానవః । తద్విదాహప్రశాంత్యర్థం భోజనాంతేపయఃపిబేత్ ॥ కుర్యాత్ క్షీరాంతమాహారంనదధ్యంతంకదాచన । లవణామ్లకటూష్ణాని విదాహీన్యత్తియానివు । తద్దోషంహర్తుమాహారంమధురేణ సమాపయేత్ ॥

తా॥ భోజనాంతమునక్షీరపానమొనర్చిన, అన్నపానాదులవలన గలిగినవిదాహాదిదోషములుశమించును, భోజనమును పాలతోముగించవలయునుగాని పెరుగుతోముగింపగూడదు. ఉప్పు-పులుసు, కారముగలపదార్థములు, ఉష్ణవిదాహకరపదార్థములు వీనిని భక్షించిన యెడలవాని దోషముశమించుటకై మధురాహారముచే భోజనమును ముగింపవలయు.

ఆవుపాల గుణము.

శ్లో॥ గోదుగ్ధం మధురంశీతం గురుహృద్యంరసాయనం । వయసస్థాపనంస్వాదుస్నిగ్ధంపథ్యతమంమతం । రుచ్యంబల్యంశుక్రలంచ మేధ్యం పుష్టిప్రదాయకం । కాంతికృత్తృప్తిజనకంవాతే పిత్తేవిషేభ్రమే । రక్తపిత్తేవాతరక్తే దాహేచైవాతిసారకే । ఉదావర్తేమదేకాసే శ్వాసేజీర్ణజ్వరేతృషి । ఉదరేమూత్రకృచ్ఛ్రేచగుల్మేశూలేమ్లపిత్తకే । ఆధావర్శస్యపస్మారేక్షయేపాండావతిశ్రమే । యోనిరోగేగర్భపాతేనేత్రరోగేహితావహం ॥ పథ్యంప్రవాహికాయాంచప్రవదంతిభిషగ్వరాః ॥

తా॥ ఆవుపాలుమధురముగను శీతముగను మనోహరముగనునుండును. గురుత్వమునుచేయును, ముదిమినిపోగొట్టును, వయస్సునునిలుపును స్నిగ్ధముగను, పథ్యకారిగనునుండును. రుచిని, బలమును, శుక్రమును బుద్ధిని పుష్టిని వృద్ధిచేయును, కాంతిని తృప్తిని ఇచ్చును. వాతము, పిత్తము, విషము, భ్రమ,రక్తపిత్తము, వాతరక్తము, తాపము, అతిసారము, ఉదావర్తము, మదము, కాసము, శ్వాసము, జీర్ణజ్వరము, దప్పి, ఉదరము, మూత్రకృచ్ఛ్రము, గుల్మము, శూల, ఆమ్లపిత్తము, అర్శోరోగము, అప

స్మారము, క్షయము, పాండువు, యోనిరోగము, గర్భపాతము, నేత్రరోగము, ప్రవాహికారోగము ఈరోగములయందావుపాలుపథ్యకరము.

గోజాతిపరత్వక్షీరగుణముః

శ్లో ॥ కృష్ణాయాగోర్భవేత్క్షీరంవాతపిత్తకఫప్రణుత్ । పీతాయావాతపిత్తఘ్నం రక్తాయావాతహృత్పరం । వాతఘ్నంచిత్రవర్ణాయాశ్శ్వేతాయాః కఫకృద్గురు । బాలవత్సావివత్సానాంగవాంక్షీరంత్రిదోషకృత్ । బహుహాయనాత్స్త్రీత్రిదోషఘ్నం తర్పణంబలదంపరః । పిణ్యాకాన్నాన్నభోక్తృణాం క్షీరంగురుకఫప్రదం । నిద్రారేతోబలస్థౌల్య వహ్నిమాంద్యకరంహిమం । గవాంపలాలభోక్తృణాం దుగ్ధంయవసభోక్తృణాం । కథితంమునిభిర్వైద్యైస్సర్వరోగహితావహం । తరుణీనాంగవాందుగ్ధం మధురంచరసాయనం । త్రిదోషనాశకంచైవ వృద్ధాయాదుర్బలంస్మృతం । నగర్భాయాస్సముద్దిష్టంత్రిమాసోర్ధ్వంచపిత్తలం । క్షారంచమధురంచైవ స్మృతంవైశోషకారకం । ధారోష్ణంతుగవాందుగ్ధం వృష్యంధాతుప్రవర్ధనం । నిద్రాకాంతికరంస్నిగ్ధం పథ్యంస్యాద్వహ్నిదీపనం । అమృతేన సమంప్రోక్తం సర్వాతంకవినాశనం । సపాదప్రహరాదూర్ధ్వం త్రిదోషజనకంభవేత్ ॥

తా ॥ నల్లగోవుపాలుశ్రేష్ఠమైనది - వాతపిత్తకఫదోషములహరించును. పచ్చగోవుపాలు పిత్తమునుహరించును. ఎఱ్ఱనిదిచిత్రవర్ణముగలదియగు గోవుపాలు వాతమునుహరించును. తెల్లగోవుపాలు గురుత్వమునుకఫమునుచేయును. లేతదూడగలదియు, దూడలేనిదియునగు ఆవుపాలు త్రిదోషములనుచేయును. చిరకాలమునకీనగోవుపాలు త్రిదోషముల హరించజేయును. తృప్తినిబలమును ఇచ్చును. తెలికపిండి, పుల్లనీళ్ల అన్నము తినిన ఆవుపాలు గురుత్వమునుకఫమునుచేయును, నిద్రను రేతస్సును, బలమును స్థౌల్యమును అగ్నిమాంద్యమునుకలుగజేయును చలువగనుండును. మాంసమును గడ్డిని తినిన ఆవుపాలు సర్వరోగములయందు హితకరము. తొలియీతగల ఆవుపాలు మధురముగనుండును. ముదిమిసిపోగొట్టును, త్రిదో

షములహరించును. ముసలియావుపాలు బలహీనమునుచేయును. మూడు నెలలుకడచిన గర్భముగలయావుపాలుపిత్తరోగమును శోషనుపుట్టించును. ఉప్పగనుండును. అప్పుడుధారగా పితకబడుచున్నపాలు ధారోష్ణమన బడును. అదివీర్యపుష్టిని సప్తధాతువుల వృద్ధిని, నిద్రనుకాంతినిచేయును. స్నిగ్ధముగ పథ్యకరముగ రుచిగనుండును. అగ్నిదీపనమునుచేయును, సమస్తరోగములును పోవును. ౧ జాముకుపైన బుచ్చుకొనిన త్రిదోషములు బుట్టించును.

బఱ్ఱెపాలగుణము.

శ్లో॥ మహిష్యామధురందుగ్ధం పాకేశీతంచపౌష్టికం। స్నిగ్ధంనిద్రాకరంబల్యంగురువృష్యంచశుక్రలం । పిత్తదాహశ్రమఘ్నంచ కఫాలస్యరుచిప్రదం । అభిష్యందిచ సంప్రోక్తమగ్నిమాంద్యకరంమతం ॥

తా ॥ బఱ్ఱెపాలు మధురముగను, పాకకాలమునశైత్యముచేయునదిగనునుండును. పుష్టినిమెఱుగును నిద్రనుబలమును గురుత్వమును ధాతువృద్ధినిశుక్రవృద్ధినిచేయును. పిత్తము- దాహము - శ్రమము - వీనినిహరించును- కఫమును- ఆలస్యమును- రుచిని అగ్నిమాంద్యమును చేయును,

క్షీరపాననిషేధకాలము.

నవజ్వరేచాగ్నిమాంద్యే కుష్ఠేచైవామదోషకే । ప్రశస్తంనపయఃపానంక్రిమిరోగవిశేషతః ॥

తా ॥ నూతనజ్వరము, అగ్నిమాంద్యము, ఆమదోషము, వీనియందును; విశేషముగక్రిమిరోగమునందును, పాలుత్రాగగూడదు.

ద్రవ్యసంయుక్తక్షీరగుణము.

శర్కరాసహితంక్షీరం రుచికృద్వాతనాశనం । తథాసితోపలాయుక్తం శుక్రదందోషనాశకం । సగుడంమూత్రకృచ్ఛ్రఘ్నంపిత్తశ్లేష్మకరంమతం ॥

తా ॥ పాలలోచక్కెరగలిపి పుచ్చుకొనినరుచినిగలిగించును,వాతముహరించును. కలకండచేర్చిన శుక్రవృద్ధిగలిగి త్రిదోషములు నశించును.

బెల్లమును జేర్చిన మూత్రకృచ్ఛ్ర రోగముపోవును, పిత్తశ్లేష్మములు ప్ర
కోపించును.

శ్లో॥ పక్వమామ్రంసుమధురం గోస్తనీమాక్షికంఘృతం । నవనీ
తంన్యంగబేరంశ్చాపిమాచశ్యామనఘాషణం ॥ సితాశివాచపృథుకాపటోలం
నాగరాశివాః । క్షీరేణసహసంసేవ్యాహితాన్యుక్తానితాఇమే॥

తా॥ తియ్యనిమామిడిపండు, ద్రాక్షపండు, తేనె, నెయ్యి-, వెన్న,
అల్లము- పిప్పళ్లు-మిరియాలు-చక్కెర- కరక్కాయ, అటుకులు-పొట్లకా
య- సొంటి, నెల్లికాయ- ఈపదార్థములతో పాలను త్రాగిన హితముగ
నుండును.

శ్లో॥ మత్స్యమాంసపటుముద్గమూలకైఃకుష్ఠమావహతి సేవితం
పయః । శాకజాంబవసురాదికైస్తథామారయత్యబుధమాశుసర్పవత్ ॥
నైకథ్యంపయసాశ్నీయాత్సర్వముష్ణం ద్రవాద్రవం । తైలంకపిత్థంజంబీరం
పనసంమాతులుంగకం । వాంశంకరీరంబదరంకదల్యామ్లంచదాడిమం ।ఫల
మీదృగ్విధంచాన్యంతద్వద్బిల్వఫలానిచ । జనఃక్షీరవిరుద్ధానిభుంజీయాశ్చేద్ధి
తత్సహ । బాధిర్యంమూకతాంచైవ వైరూప్యంచాగ్నిమందతాం । మర
ణంచాప్యవాప్నోతి తస్మాత్తత్పరివర్జయేత్ ॥

తా॥ మత్స్యమాంసము, ఉప్పు, పెసలు, ముల్లంగి, వీనినిచేర్చి
పాలనుత్రాగిన కుష్ఠురోగముగలుగును - వంకాయలు మొదలగు పదార్థ
ములతోడను, నేరేడుపండు- మద్యము- వీనితోడనుపాలను త్రాగినయెడల
సర్పమువలె మృత్యుతుల్యముగనుండును. అన్నివిధములగు ద్రవపదార్థము
లు- గట్టిపదార్థములు- ఉష్ణపదార్థములు వీనితోగూడ పాలను త్రాగగూ
డదు- నూనె- వెలగ- పనస- నిమ్మ- మాదీఫలము- వెదురుమొలకలు, రేగు
అరటి- పుల్లదానిమ్మ- మారేడు ఈపండ్లుపాలకు విరుద్ధపదార్థములు- వీని
నిపాలతోగూడ భక్షించిన చెవ్వుడు- మూగతనము - కురూపము - అగ్ని
మాంద్యము కలుగును. విశేషముగభక్షించిన మృత్యుతుల్యముగ నుండును.

శ్లో॥ క్షీరంనభుంజీతకదాప్యత ప్తంత ప్తంచనైతల్లవణేనసార్థం ।

ష్టిప్తం నసంధానకషాయముద్గకోశాతకీకందఫలాగికైశ్చ ॥

తా ॥ పాలను కాచకుండా ఎప్పుడును త్రాగకూడదు. కాచిన పాలను ఉప్పువేసి త్రాగకూడదు. ఉప్పువేసిచేయబడిన పిండిపదార్థములు- ఊరగాయలు- వగరు పదార్థములు- పెసలు- బీరకాయ, కంద-పండ్లు- వీనితోడ పాలను త్రాగకూడదు.

భోజనానంతరక్రియ.

శ్లో ॥ ఆచమ్యజలయుక్తాభ్యాం పాణిభ్యాంచక్షుషీస్పృశేత్ ।భుక్త్వాపాణి తలేఘృష్ట్వాచక్షుషోర్యదిదీయతే । అచిరేణైవతద్వారితిమిరాణివ్యపోహతి ॥

తా ॥ ఇట్లుభుజించినవెనుక లేచి ఆచమనముచేసిహస్తపాదముల శోధించుకొని తడిచేతులతో కన్నులుతుడుచుకొనవలయు. దానివలననేత్రములయందలి తిమిరరోగములుహరించును.

శ్లో ॥ అగస్త్యంకుంభకర్ణంచ శనించబడబానలం। ఆహారపాచనార్థాయస్మరేద్భీమంచపంచమం ॥ ఇత్యుచ్చార్యస్వహస్తేన పరిమార్జ్యతథోదరం । అనాయాసప్రదాయాని కుర్యాత్కర్మాణ్యతంద్రితః ॥

తా ॥ భోజనముచేసినపిదప "అగస్త్యంకుంభకర్ణంచ" అనుశ్లోకమునందు జెప్పబడిన యగస్త్యాదులను ధ్యానించి యుదరమునుజేతదడవికొని,ఆయాసకరకార్యముల జేయక యు,వెంటనేనిద్రింపకయునుండవలయు.

శ్లో ॥ భుక్త్వాశతపదంగచ్ఛేచ్ఛనైస్తేనతుజాయతే । అన్నసంఘాతశైథిల్యం గ్రీవాజానుకటీసుఖం । భుక్త్వోపవిశతస్తుందం శయానస్యతుపుష్టతా । ఆయుశ్చంక్రమమాణస్యమృత్యుర్ధావతిధావతః ॥

తా ॥ భోజనముచేసినపిమ్మట, నూఱడుగులు మెల్లగనడచిన అన్నముస్వస్థానమునజేరి, మెడ, మోకాళ్లు, కటిప్రదేశము, వీనియందు సౌఖ్యముగలుగును. భుజించినతోడనే కూర్చుండిన కడుపుపెద్దదియగును, పండుకొనిన మేదస్సధికంబై పుష్టికలుగును, మెల్లగతిరిగినయెడల ఆయువు వృద్ధియగును. పరుగెత్తిన ఆయువుక్షీణించును.

శ్లో ॥ భుక్త్వోపస్థాయసూర్త్యాండం పురాణానిసదాపఠేత్ । భావ, శుద్ధ్యాహరౌభక్తిః పురాణశ్రవణాద్భవేత్ । ఇతిహాసపురాణాని ధర్మ, శాస్త్రాణిచాభ్యసేత్ । వృథావివిధవాక్యానిపరివాదాంశ్చవర్జయేత్ ॥

తా ॥ భుజించిలేచి సూర్యునిసేవించి వ్యర్థవాదములవదలి; హరి భక్తికలుగుటకై భావశుద్ధిగ, ఇతిహాసపురాణ ధర్మశాస్త్రాదుల బఠించ వలయు.

సుగంధలేపనము.

శ్లో ॥ కుంకుమంచందనంచాపి కృష్ణాగరువిమిశ్రితం । ఉష్ణంవాతకఫఘ్నంసి శీతకాలేతదిష్యతే । చందనంఘనసారేణ వాలకేనచమిశ్రితం । సుగంధిపరమంశీతముష్ణకాలేప్రశస్యతే । చందనంఘుసృణోపేతం మృగనాభిసమాయుతం । నచోష్ణంనచవాశీతం వర్షాకాలేతదిష్యతే । గంధేనోద్వర్తనంచాదౌ తతోలేపం ప్రకారయేత్ । అనులేపస్తృషామూర్ఛా దుర్గంధశ్రమదాహజిత్ । సౌభాగ్యతేజస్త్వగ్వర్ణ ప్రీత్యోజోబలవర్ధనః । స్నానానర్హమనుష్యాణామనులేపోపినోహితః ॥

తా ॥ శీతకాలమునచందనమును కుంకుమపువ్వు, కృష్ణాగరు వీని తోజేర్చి మేన బూసికొనిన ఉష్ణవాతకఫముల నశింపజేయును. ఎండకాల మునందు పచ్చకర్పూరము, కురువేరుపొడి వీని చందనములోగలిపిపూసి కొనిన దేహమునకు చలువకలుగును. వర్షాకాలమునందు కుంకుమపువ్వు కస్తూరి వీనితోజేర్చిన చందనమును పూసికొనిన ఉష్ణము - శైత్యములేక హితముగనుండును- గంధముచేముందుగనలుగిడిపిదప పలచనగబూసికొ నవలయు. దీనివలన, దప్పి, మూర్ఛ దుర్గంధము, శ్రమము, తాపము ఇవిపోవును - సౌభాగ్యము తేజస్సు, కాంతి, ప్రీతి, అంతస్సారము బల ముఇవికలుగును- స్నానముచేయదగని మనుష్యులకు చందనాను లేపనం బునుదగదు.

పుష్పధారణము.

శ్లో ॥ సుపుష్పాణిసుగంధీని నిత్యంశీర్షేప్రధారయేత్ ।సుగంధిపుష్ప

పత్రాణాం ధారణం కాంతికారకం । క్లేశాయాససముద్భూతి స్వేదదు
ర్గంధనాశనం । చక్షుష్యం దాహశమనం సౌమనస్యంచ జాయతే ॥ అ
స్నాతైర్మల్లికాధార్యాస్నాతైర్జాతిబిల్వజం । అభ్యంగే కేతకీధార్యా
ధార్యంచోత్పలకం సదా ॥

తా ॥ మనుష్యుడు మంచిపరిమళముగల జాజి, పాదిరి, పొగడ మల్లె, మందారము మొదలగు పుష్పములను, మరువము మొదలగు పరిమళపత్రములను నిత్యము ధరించుకొనవలయు. పుష్పాదిధారణము, కాంతినిచ్చును, దుఃఖ ఆయాసములవలనగలిగిన చెమటను, దుర్గంధమును, తాపమును హరించును. నేత్రములకు మేలుచేయును, మనస్సుకు నిర్మలత్వమును గలుగజేయును. స్నానముచేయనివారు మల్లెపుష్పమును, స్నానము చేసినవారు, జాజిమారేడుపుష్పములను, అభ్యంగముచేసికొనినవారు మొగలిపూవును, ఎల్లప్పుడుకలువపుష్పములను ధరించవలయు.

భూషణధారణగుణము.

భూషణైర్భూషయేదంగం యథావిభవసారతః । శుచిసౌభాగ్య
సంతోషదాయకం కాంచనంస్మృతం ॥

తా ॥ ఐశ్వర్యముకొలదిభూషణములచే శరీరమునలంకరించుకొనవలయు, బంగారు, శుచిత్వమునుసౌభాగ్యమునుసంతోషమునుఇచ్చును.

తాంబూలగుణము.

శ్లో ॥ కామంప్రదీపయతిరూపమభివ్యనక్తి సౌభాగ్యమావహతివ
క్త్రసుగంధితాంచ । ఊర్జంకరోతికఫజాంశ్చనిహంతిరోగాంస్తాంబూల
మేవముపరాంశ్చగుణాన్కరోతి ॥

తా ॥ తాంబూలము కామాగ్నిని ప్రకాశింపజేయును, రూపమును స్పష్టముచేయును. సౌభాగ్యమును, నోటికిబరిమళమును ఉత్సాహమునుగలిగించును. కఫజరోగములబోగొట్టును ఇంకను కొన్నిగుణములను కూడకలుగజేయును.

శ్లో ॥ చంద్రంచంద్రనిభాననేపఖదిరం త్వక్పత్రమేలాసుధా । జాతీ

పత్ర్యాయుపత్రయుక్తవదనేకంకోలజాతిఫలం । కస్తూరీచలవంగమేణనయుతే
బాహ్లీకపూగీఫలం। ద్రవ్యైరేభిరపిత్రయోదశమితైస్తాంబూలమిత్యుచ్యతే॥

తా ॥ పచ్చకర్పూరము, కాచు, తమలపాకు, లవంగపుచెక్క, ఏలకులు, సున్నము, జాపత్రి, కంకోలము, జాజికాయ, కస్తూరి, లవంగము, కుంకుమపువ్వు, పోక ఈ ౧౩ పదార్థములుచేరి తాంబూలమనబడును.

శ్లో ॥ తాంబూలంకటుతిక్తముష్ణమధురం క్షారంకషాయంకరం రుచ్యం వీర్యకరంలఘుప్రియుతమేవైశద్యసౌగంధ్యకృత్ । ఆస్యస్యాభరణం ప్రసేకశమనం దౌర్గంధ్యహృచ్ఛుద్ధికృజ్జంతుశ్లేష్మమరుద్గలామయహరం కాంతిప్రదంవశ్యకృత్ ॥ వృష్యందంతవిరంజనం శ్రమహరంసౌభాగ్యదం కీర్తితం । జిహ్వాజాడ్యగదాపహంమునివరైర్నక్షత్రగుణ్యంమతం ॥

తా॥ తాంబూలము కారముగ, చేదుగ, ఉష్ణముగ, మధురముగ, క్షారముగ, వగరుగ, రుచిగ, వీర్యకారిగ, లఘువుగనుండును, నిర్మలత్వమును సౌభాగ్యమును ఇచ్చును. ముఖమునకలంకారముగనుండును. నోట నీళ్లూరుటను, దుర్గంధమును పోగొట్టును. హృదయమును శుద్ధిజేయును. జంతువులను, శ్లేష్మమును, వాతమును గళరోగమును, హరించును. కాంతి నివశ్యమును చేయును, శ్రమమునుపోగొట్టును సౌభాగ్యమునిచ్చును, నాలుకయుందలిరోగములహరించును. ఇట్లు తాంబూలము ౨౭ గుణములుగలిగి యుండును.

శ్లో ॥ ఏకపూగంసుఖారోగ్యం ద్విపూగంనిష్ఫలంభవేత్ । అతిశ్రేష్ఠంత్రిపూగంతు అర్ధకంనైవదూష్యతే ॥

తా ॥ ఒకవక్క సుఖారోగ్యములనిచ్చును. రెండువక్కలు దారిద్ర్యముగలిగించును. మూడువక్కలు మిగులశ్రేష్ఠము, అరవక్క దూష్యముకానేరదు.

శ్లో ॥ పర్ణమూలేభవేద్వ్యాధిఃపర్ణాగ్రేపాపసంభవః । చూర్ణపర్ణంహరత్యాయుస్సిరాబుద్ధివినాశనీ। తస్మాదగ్రంచమూలంచసిరాంచైవ విశేషతః । చూర్ణపర్ణంవర్జయిత్వా తాంబూలంఖాదయేన్నరః ॥

తా ॥ తమలపాకు మొదలువలనవ్యాధియు, కొనవలనపాపమును, సున్నపు ఆకువలన ఆయుఃక్షీణమును, నరములవలన బుద్ధినాశమును గలుగును కావున, ఆకుకొన మొదలు, నరములు, సున్నపాకు వినినివర్జించి తాంబూలమును భక్షించవలయు.

శ్లో ॥ అనిధాయముఖేపర్ణం పూగంఖాదతియోనరః । సప్తజన్మ దరిద్రస్స్యాన్నరకేషునిమజ్జతి ॥

తా ॥ ముందుగనోటియందాకువేసికొనక వక్కనునమిలిన ఏడుజన్మములవరకు దారిద్ర్యమునుభవించి, తుదినినరకమునబడును.

శ్లో ॥ ప్రాతఃకాలేఫలాధిక్యం చూర్ణంమధ్యందినేధికం । సాయం పర్ణస్యచాధిక్యంత్రిధా తాంబూలభక్షణం ॥

తా ॥ ప్రాతఃకాలమున వక్కలధికముగను, మధ్యాహ్నమునసున్నమధికముగను, సాయంకాలమున ఆకులధికముగను వేసికొనవలయును.

శ్లో ॥ రతౌసుప్తోత్థితేస్నాతే భుక్త్వాంతేచసంగరే । సభాయాం విదుషాంరాజ్ఞాం కుర్యాత్తాంబూలచర్వణం ॥

తా ॥ స్త్రీసంభోగసమయమందును, నిద్రలేచినపుడును, స్నానము, భోజనము జేసినపిదపను, వాంతిచేసికొనినపుడును యుద్ధమునందును, పండిత రాజసభలయందును, తాంబూలచర్వణము చేయదగినది.

శ్లో ॥ తాంబూలంనాతిసేవేత నవిరిక్తోబుభుక్షితః । దేహాదృక్కేశదంతాగ్నిశ్రోత్రవర్ణబలక్షయః । శోషఃపిత్తానిలాస్రంస్స్యాదతి తాంబూలభక్షణాత్ ॥

తా॥ తాంబూలమును పలుమారు భక్షింపగూడదు. విరేచనము చేసికొనినవాడును, ఆకలిగొనినవాడును, విశేషముగ తాంబూలమును భక్షింపగూడదు. భక్షించిన- దేహము, నేత్రములు, వెండ్రుకలు, దంతములు, అగ్ని, చెవులు, వీనివర్ణముబలమునశించును. శోష, పిత్తము, వాతరక్తము ఈరోగములుకలుగును.

శయనక్రమము.

శ్లో॥ శ్వాసానష్టౌ సముత్తానస్త్రింశద్వాః పార్శ్వే తు దక్షిణే । తత స్తద్ద్విగుణాన్వామే పశ్చాత్స్వప్యాద్యథాసుఖం ॥

తా॥ వెల్లగిలపరుండి ౮ శ్వాసములను, కుడిప్రక్కనతిరిగి ౩౨ శ్వాసలను, ఎడమప్రక్కనతిరిగి ౬౪ శ్వాసములను విడిచి పిదప స్వేచ్ఛానుసారముగాబరుండవలయు.

వామపార్శ్వశయనము.

శ్లో॥ వామదిశాయామనలో నాభేరూర్ధ్వే స్థితజంతూనాం । తస్మాత్తు వామపార్శ్వే శయీత భుక్తప్రపాకార్థం ॥

తా॥ ప్రాణులకు నాభికిపైగా - ఎడమప్రక్కన జాఠరాగ్నియుండును గావున భుజించినయన్నము జీర్ణించుటకై ఎడమప్రక్క బరుండవలయు.

ఖట్వాదికగుణము.

శ్లో॥ త్రిదోషశమనీ ఖట్వా తూలీ వాతకఫాపహా। భూశయ్యా బృంహణీ వృష్యా కాష్ఠపట్టీ తు వాతలా ॥

తా॥ మంచముమీదశయనించిన వాతపిత్తశ్లేష్మప్రకోపముశమించును. దూదిమెత్త, వాత కఫముల బోగొట్టును. భూశయ్యా బలుపును ధాతువృద్ధిని ఇచ్చును. కొయ్యపలకలమీద పరుండినవాతమునుజేయును.

పాదసంవాహనగుణము.

శ్లో॥ సంవాహనం మాంసరక్తత్వక్ప్రసాదకరం పరం। ప్రీతినిద్రాకరం వృష్యం కఫవాతశ్రమాపహం ॥

తా॥ కాళ్లుపిసికించుకొనిన, మాంసము, రక్తము, చర్మము ఇవి నిర్మలత్వమునొందును. ప్రీతిని నిద్రను ధాతువృద్ధిని కలిగించును. కఫము వాతము శ్రమము వీనిని పోగొట్టును.

గాలిగుణము.

శ్లో॥ ప్రవాతం రౌక్ష్యవైవర్ణ్యస్తంభకృద్దాహపిత్తనుత్ । స్వేదమూర్ఛాపిపాసాఘ్నమప్రవాతమతోఽన్యథా ॥

తా ॥ శయనించినపిమ్మట గాలిసోకుటవలన రూక్ష వైవర్ణ్యము స్తంభనము వీనినికలుగజేయును తాపము,పిత్తము, చెమట,మూర్ఛ దప్పి వీనినిపోగొట్టును. గాలిలేనియెడలపైదానికి విపరీతగుణములు గలుగును.

శ్లో ॥ సుఖంప్రవాతంసేవేత గ్రీష్మేశరదిచాంతరా । నిర్వాతమాయుషేసేవ్య మారోగ్యాయచసర్వదా ॥

తా ॥ గ్రీష్మశరత్కాలములయందు శరీరమునకుహితమైన గాలిని సేవింపవలయును. ఆయుష్యమును ఆరోగ్యమును గోరువాడు,ఎక్కువగాలి, గాలియేమి లేకమితమైనగాలిగలచోట బరుండవలయు.

పగటినిద్రకు నిషేధము.

శ్లో ॥ దివాస్వాపంనకుర్వీతయతోసౌస్యాత్కఫావహః । గ్రీష్మవర్జ్యేషుకాలేషుదివాస్వాపోనిషిధ్యతే ॥

తా ॥ పగటినిద్రవలన కఫమువృద్ధిజెందును. గ్రీష్మకాలమునందు దప్పతక్కినకాలములయందు పగలునిద్రించకూడదు.

పగటినిద్రకు ఆజ్ఞ.

శ్లో ॥ ఉచితోహిదివాస్వాపో నిత్యంయేషాంశరీరిణాం । వాతాదయః ప్రకుప్యంతితేషామస్వపతాందివా ॥ వ్యాయామప్రమదాధ్వవాహనరతాః క్లాంతానతీసారిణశ్శూలశ్వాసవతస్తథాపరిగతాః హిక్కామరుత్పీడితాః । క్షీణాః క్షీణకఫాశ్శిశూన్మదహతాః వృద్ధాంస్తథాజీర్ణినోరాత్రౌ జాగరితాన్నరాన్నిరశనాః కామందివాస్వాపయేత్ ॥

తా ॥ పగలునిద్రించుటకభ్యాసమైనవారు పగలునిద్రించనియెడల వాతాదులు ప్రకోపించును. సంచారము,స్త్రీసేవ, మార్గమునడుచుట, అశ్వాద్యారోహణము ఇవికలవారును, బడలిక, అతిసారము, శూల, శ్వాసము, వెక్కిళ్లు, వాతము, వీనిచేబీడితులైనవారును, క్షీణులు, క్షీణించినకఫముగలవారును, బిడ్డలును, మదకరపదార్థముల భక్షించినవారును, వృద్ధులు, అజీర్ణరోగులును, రాత్రిమేల్కొనినవారు,ఉపవాసమున్నవారు, వీరందఱుయథేష్టముగ పగలునిద్రింపవచ్చును.

భోజనానంతరనిద్రాగుణము.

శ్లో॥ భోజనానంతరంనిద్రావాతం హరతిపిత్తకృత్ । కఫంకరో తివపుషఃపుష్టింసౌఖ్యంతనోతిహి ॥

తా॥ భుజించినపిదప నిద్రించినవాతముహరించి పిత్తముకఫమువృద్ధిపొందును. పుష్టి, సౌఖ్యముకలుగును.

అజీర్ణహరణోపాయము.

శ్లో॥ ప్రాతరాశేత్వజీర్ణేఽపి సాయమాశోనదుష్యతి । సాయమాశేహ్యజీర్ణేఽచ ప్రాతర్భుక్తంవిషోపమం ॥

తా॥ ప్రాతఃకాలమున భుజించినయన్నము, జీర్ణించకుండిన సాయంకాలమున భుజించినను దోషముగలుగదు. రాత్రిభుజించినయన్నముజీర్ణించనప్పుడు, ఉదయమునభక్షించినవిషతుల్యమగును.

శ్లో॥ భవేద్యదిప్రాతరజీర్ణశంకాతదా భయానాగరసైంధవాభ్యాం । విచూర్ణితాంశీతజలేనభుక్త్వాభజేత్తతోన్నంమితమన్నకాలే ॥

తా॥ రాత్రిభుజించినయన్నము జీర్ణించనిమెడల కరక్కాయ, శొంఠి, సైంధవలవణమువీనినిచూర్ణముచేసి చన్నీళ్ళతోబుచ్చుకొని, యథా కాలమున మితముగ భుజించవలయు.

భోజనానంతరవర్జ్యకార్యములు.

శ్లో॥ అగ్న్యాతపప్లవనయానని షేవణైశ్చవ్యాయామమైథునవిధావనయుద్ధగీతైః । పక్షైశ్చతత్క్షణకృతైర్విషమాశనాచ్చహ్యన్నంన పాకముపయాత్యపిజాగరాచ్చ ॥

తా॥ భుజించినపిదప అగ్నిసేవనము - ఎండలోతిరుగుట, ఈదుట, మార్గమునదుముట, దండకసరతు, మైథునము, పరుగెత్తుట, యుద్ధము, గానము- అన్యపదార్థముల మిక్కుటముగ భుజించుట మేల్కొనుట ఈపనులవలన అన్నము జీర్ణింపదుగావున భుజించినతరువాత రెండుగడియల కాలమువరకు పైజెప్పినపనులజేయగూడదు.

దివాస్వాపమైథుననిషేధము.

శ్లో॥ అత్రిః— దివాస్వాపనంకుర్వీత గచ్ఛేన్నైవదివాస్త్రియం । ఆయుఃక్షయకరీనిద్రాదివాస్త్రీ పుణ్యనాశినీ ॥

తా ॥ పగటినిద్ర - స్త్రీసంభోగముకూడదు. నిద్రవలన ఆయుఃక్షయము. స్త్రీసంభోగమువలన పుణ్యనాశము గలుగును.

ఉష్ణీషధారణగుణము.

శ్లో ॥ ఉష్ణీషంకాంతికృత్కేశ్యంరజోవాతకఫాపహం । లఘుతచ్ఛస్యతేయుస్మాద్గురుపిత్తాక్షిరోగకృత్ ॥

తా ॥ తేలికతలపాగాను ధరించుటవలనకాంతి వెండ్రుకలకు మేలుగలుగును ధూళిత్రోలగును - వాతముకఫముహరించును-బరువుగనుండుపాగా, పిత్తమును నేత్రరోగమునుగలుగజేయును.

పాదరక్షధారణగుణము.

శ్లో ॥ ఉపానద్ధారణంనేత్ర్యమాయుష్యంపాదరోగహృత్ । సుఖప్రచారమోజస్యం వృష్యంచపరికీర్తితం॥ పాదాభ్యామనుపానద్భ్యాంసదాచంక్రమణంనృణాం।అనారోగ్యమనాయుష్యమింద్రియఘ్నమదృష్టిదం॥

తా ॥ పాదరక్షలను ధరించుటవలన నేత్రములకుమేలు, ఆయుష్యముగలుగును. పాదరోగములుపోవును. గమనసౌఖ్యముబలము ధాతువృద్ధిగలుగును. పాదరక్షలులేక తిరిగినయెడల శరీరమునకువ్యాధి, ఆయుఃక్షీణము, ఇంద్రియనాశము, దృష్టినాశముకలుగును.

ఛత్రధారణగుణము.

శ్లో ॥ ఛత్రస్యధారణంవర్షాతపవాతరజాపహం । హిమఘ్నంహితమక్ష్ణోశ్చమాంగల్యమపికీర్తితం ॥

తా ॥ గొడుగునుధరించుటవలన వర్షము, ఎండ,గాలి, దుమ్ము, మంచు వీనిబాధలేక నేత్రములకు మేలుగలుగునుమంగళప్రదముగనుండును.

దండధారణగుణము.

శ్లో ॥ సత్వోత్సాహబలస్థైర్యధైర్యవీర్యవివర్ధనం । అవష్టంభకరంచాపిభయఘ్నందండధారణం ॥ విశ్వామిత్రాహిపశ్వాదీన్వారయత్యపిసర్వదా । అంధేశమసివాధర్క్యే దండందశగుణంభవేత్ ॥

తా॥ దండమును ధరించుటవలన సత్త్వము, ఉత్సాహము, బలము, స్థైర్యము, ధైర్యము, వీర్యము ఇవివృద్ధియగును. పూనికగలుగును. భయము తొలగును. మఱియు, దండముచేత పక్షులు, కుక్కలు, శత్రువులు, సర్పాదులు, పశ్వాదులు నివారింపబడును. ఉదకమునందు లోతు తెలియును, బురదయందుపూనికనిచ్చును. గ్రుడ్డితనమునందును చీకటియందును, ముసలితనమునందును ఉపయోగించును కావున దండము పదిగుణములు గలిగియుండును.

గజారోహణ గుణము.

శ్లో ॥ పిత్తానిలకరోహ స్తీలక్ష్మ్యాయుఃపుష్టివర్ధనః ।

తా ॥ ఏనుగునెక్కిన వాతపిత్తములు వృద్ధిబొందును. సంపద ఆయుష్యము, పుష్టికలుగును.

అశ్వారోహణగుణము.

శ్లో ॥ ఘోటకారోహణంవాత పిత్తాగ్నిశ్రమకృన్మతం । మేదోవర్ణకఫఘ్నంచ హితంతద్బలినాంవరం ॥

తా ॥ గుఱ్ఱమునెక్కిన వాతపిత్తప్రకోపము,అగ్నిదీపనము, శ్రమ ఇవికలుగును. మేదస్సు,వర్ణము,కఫము ఇవిహరించును. బలవంతులకుహితకరముగనుండును.

ఇతి శ్రీ మానవధర్మచంద్రికాయాం
దినచర్యాకథనం నామ
ద్వితీయోధ్యాయః.

తృతీయాధ్యాయము.

గృహస్థధర్మములు.

శ్లో॥ సుఖార్థాస్సర్వభూతానాం మతాస్సర్వాః ప్రవృత్తయః। సుఖంచనవినాధర్మాత్తస్మాద్ధర్మపరోభవేత్ ॥

తా॥ సకలజనులును సుఖముకొఱకు ప్రవర్తింతురు. అట్టిసుఖము ధర్మములేక కలుగదుగనుక మనుష్యుడుధర్మపరుడుకావలెను.

శ్లో॥ గృహస్థఃపాలయేద్దారాన్విద్యామభ్యాసయేత్సుతాన్। పోషయేత్స్వజనాన్బంధూనేషధర్మస్సనాతనః॥

తా॥ గృహస్థుడు భార్యను పోషించవలయు. పుత్రులనుచదివించవలయు. స్వజనులను బంధువులనుగాపాడవలయు. ఇదిసనాతనధర్మము.

శ్లో॥ మాతరంపితరంచైవ సాక్షాత్ప్రత్యక్షదేవతాం। మత్వా గృహీనిషేవేతసదాసర్వప్రయత్నతః॥

తా॥ గృహస్థుడు తలిదండ్రులను సాక్షాత్తుగ ప్రత్యక్షదేవతలని భావించి సర్వకాలసర్వావస్థలయందువారికి ప్రీతికరములగు కార్యముల నొనర్చుచు వారిని సేవించుచుండవలయు.

శ్లో॥ భ్రాతాజ్యేష్ఠస్సమఃపిత్రా భార్యాపుత్రస్స్వకాతనుః। ఛాయాస్స్వదాసవర్గశ్చ దుహితాకృపణంపరం॥ తస్మాదేతైరధిక్షిప్తస్సహేతాసంజ్వరస్సదా॥

తా॥ పురుషునకు, అన్న తండ్రితోసమానుడు - పెండ్లాము - కొమరుడు- కూతురు వీరు తనశరీరమై మిక్కిలి ప్రేమాస్పదులైయున్నారు పరిచారకసమూహము తననీడతోసమానము, కావునవీరిచేత తాను అవమానింపబడినను పరితాపమునొందక ఓర్చుకొనిదయాళుడైయుండవలయు.

శ్లో॥ అతివాదాంస్తితిక్షేత నావమన్యేతకంచన। నచేమందేహమాశ్రిత్యవైరంకుర్వీతకేనచిత్॥

తా॥ అతివాదములను సహింపవలయు. ఎవనినిగాని అవమానిం

పగూడదు. ఈమనుష్యదేహమును ధరించినవాడు ఒకనితోడను వైరము సేయక పరోపకారము సేయుచుండవలయు.

యుగచతుష్టయసుకరపురుషార్థహేతు ధర్మనిరూపణము.

శ్లో॥ తపఃపరంకృతయుగేత్రేతాయాంజ్ఞానముచ్యతే । ద్వాపరే. యజ్ఞమిత్యాహుర్దానమేవకలౌయుగే ॥

తా॥ కృతయుగమునందు తపస్సును (అనగా ఉపవాసాదులవలన శరీరమును శోషింపజేయుట) త్రేతాయుగమునజ్ఞానంబును ద్వాపరమునందు యజ్ఞంబును, కలియుగంబున దానమును మిక్కిలిముఖ్యంబులు.

శ్లో॥ త్యజేద్దేశంకృతయుగే త్రేతాయాంగ్రామముత్సృజేత్ । ద్వాపరేకులమేకంతు కర్తారంతు కలౌయుగే ॥

తా॥ కృతయుగమునందు పతితుడుండినదేశమును, త్రేతాయుగమునందట్టిగ్రామమును, ద్వాపరమునందుకులమును, కలియుగంబునపతితుడైనవానిని విడువవలయు.

శ్లో॥ కృతేసంభాషణాదేవత్రేతాయాంస్పర్శనేనచ । ద్వాపరేత్వన్నమాదాయకలౌపతతికర్మణా ॥

తా॥ కృతయుగమునందు పతితునితోసంభాషించుటవలనను,త్రేత యందు వానినితాకుటవలనను, ద్వాపరమునందుపతితుని అన్నమునుతినుటవలనను, కలియుగంబున స్వయముగ పాపకర్మముల నొనర్చుటవలనను పతితుడగును.

శ్లో॥ కృతేతత్క్షణికశ్శాపస్త్రేతాయాందశభిర్దినైః । ద్వాపరేచైకమాసేన కలౌసంవత్సరేణతు ॥

తా॥ కృతయుగంబున శాపము తత్క్షణమునను, త్రేతయందుపదిదినములకును, ద్వాపరంబున ఒకమాసమునకును,కలియుగమునందొకసంవత్సరమునకునుఫలించును.

శ్లో॥ అభిగమ్యకృతేదానం త్రేతాస్వాహూయదీయతే । ద్వాపరేయాచమానాయ సేవయాదీయతేకలౌ ॥

తా ॥ కృతయుగమునందు దాతలు పరిగ్రహీతలున్న చోటికిబో యిగాని, త్రేతయందువారిని బిలపించియు, ద్వాపరమునందు యాచించిన వారికిని, కలియుగంబున కొలువుగొల్చినవానికిని దానమొసంగుదురు.

శ్లో ॥ అభిగమ్యోత్తమందానమాహూయైవతుమధ్యమం । అధ మంయాచమానాయ సేవాదానంతునిష్ఫలం ॥

తా ॥ పరిగ్రహీతలదగ్గరకుబోయియిచ్చుటయుత్తమము. పిలిపిం చియిచ్చుటమధ్యమము. యాచించువానికిచ్చుట అధమము. సేవకునికిచ్చు ట నిష్ఫలము.

అనధీతబ్రాహ్మణస్వరూపము.

శ్లో ॥ యథాకాష్ఠమయోహస్తీ యథాచర్మమయోమృగః । బ్రా హ్మణస్త్వనధీయానస్త్రయస్తేనామధారకాః ॥ గ్రామస్థానం యథాశూ న్యం యథాకూపస్తునిర్జలః । యథాహుతమనగ్నౌచ అమంత్రబ్రాహ్మణా స్తథా । యథాషండోఫలస్త్రీషు యథాగౌరూషరాఫలా । యథాచా జ్ఞేఫలందానం తథావిప్రోనృచోఫలః ॥

తా ॥ కొయ్యతోజేయబడిన యేనుగు- చర్మముతోజేయబడిన మృ గము, వేదముచదువని బ్రాహ్మణుడు వీరుమువ్వురును పేరునుమాత్రము వ హించినవారు. జనశూన్యస్థలము గ్రామమనియు, జలములేనిది బావియ నియు, వెలిమిడియందువేయుట హోమమనియు జెప్పబడినట్లే వేదము చదువనివారుబ్రాహ్మణు లనబడుచున్నారు. నపుంసకుడు స్త్రీలయందునిర ర్థకుడగునట్లును, చౌటిభూమియందు ఫలించనట్లును, మూర్ఖులకిచ్చినదా నమునిష్ఫలమగునట్లును వేదముజదువని విప్రుడువ్యర్థుడగును.

కర్మచండాలలక్షణము.

శ్లో ॥ నకార్యమావసథ్యేననాగ్నిహోత్రేణవాపునః । సఏవ తత్కర్మచండాలో యస్తుధర్మపరాఙ్ముఖః ।

తా ॥ అగ్నిచేతను, అగ్నిహోత్రాదికర్మలచేతను, ఈలోక మునఫలములేదు, పరలోకమున ఫలముకలదోలేదో ఎవరెఱుగును అని వే దోక్త ధర్మములనాచరింపనివాడు కర్మచండాలుడగును.

అతిథినిరూపణము.

శ్లో॥ ఇష్టోవాయదివాద్వేష్యోమూర్ఖః పండిత ఏవవా । సంప్రాప్తో వైశ్వదేవాంతే సోతిథిస్స్వర్గసంక్రమః । నపృచ్ఛేద్గోత్రచరణే నస్వాధ్యాయం శ్రుతంతథా ॥ హృదయే కల్పయేద్దేవం సర్వదేవమయోహిసః॥

తా॥ వైశ్వదేవాంతమునవచ్చిన అతిథి- ప్రియుడైనను, శత్రువైనను మూర్ఖుడైనను, ప్రాజ్ఞుడైనను, వానికి అర్ఘ్యాసనాదులొసంగి పూజించి ఆతిథ్యంబొసంగిన స్వర్గములభించును - గృహస్థుడు సర్వదేవస్వరూపుడగు అతిథిని, గోత్రము- ఆచారము-శాఖ- శాస్త్రము-మొదలగువాని నడుగక మనంబున దేవునిగ భావించవలయు.

శ్లో॥ దద్యాచ్చభిక్షాత్రితయం పరివ్రాడ్బ్రహ్మచారిణాం । ఇచ్ఛయాచ తతోవిద్వాన్ విభవేసత్యవారితం ॥

తా॥ పేదలు- సన్యాసులు, బ్రహ్మచారులు వచ్చినయెడల ముగ్గురికైన యథాశక్తి భిక్షపెట్టవలయు- కలిగియుండిన లేదనకుండ పెట్టవలయు.

శ్లో॥ అకృత్వావైశ్వదేవంతుభుంజతేయేద్విజాధమాః । సర్వేతే నిష్ఫలాజ్ఞేయాఃపతంతినరకేశుచౌ ॥ వైశ్వదేవవిహీనాయే ఆతిథ్యేనబహిష్కృతాః । సర్వేతేనరకంయాంతి కాకయోనింవ్రజంతిచ ॥

తా॥ వైశ్వదేవముచేయక భుజించిన బ్రాహ్మణులు అధములును నిరర్థకులునై యశుచియగు నరకమునబడుదురు. మఱివైశ్వదేవము, అతిథిసత్కారము లేనివారు నరకములననుభవించి కాకిజన్మమెత్తుదురు.

కర్మకృల్లక్షణము.

శ్లో॥ పితృదేవమనుష్యాణాం దీనానాంచతపస్వినాం । గురుమాతృపితౄణాంచసంవిభాగీహికర్మకృత్ ॥

తా॥ పితృదేవతలకు-దేవతలకు, మనుష్యులకు, దీనులకు, యతులకు, గురువులకు, తల్లిదండ్రులకు, ద్రవ్యమునువిభజించువాడు నిత్యనైమిత్తికకామ్యకర్మంబుల లెస్సగాజేయువాడగును.

గృహస్థమహత్వకారకములు.

శ్లో॥ సుహీనస్యగృహస్థస్యసర్వస్వయానినవైపచ । సపాప్మానిత

తా॥ ఋణముచేయుట-ఋణమునుతీర్చుట-దాయాదుడు - వస్తువులగొనుట-అమ్ముట-కన్యాదానము-వృషోత్సర్గము ఇవి ప్రకాశములు కావలయు.

నవసఫలంబులు.

శ్లో॥ మాతాపిత్రోర్గురౌమిత్రేవినీతేచోపకారిణి। దీనానాథవిశిష్టేషుదత్తంచసఫలంభవేత్ ॥

తా॥ తల్లి-తండ్రి-గురువు- మిత్రుడు- అణకువగలవాడు -ఉపకారము చేసినవాడు - దీనుడు - అనాథజనుడు - శిష్టుడు - ఇట్టివారలకిచ్చెడి దానములు సఫలంబులు.

నవనిష్ఫలంబులు.

శ్లో॥ ధూర్తేవందిని మల్లేచ కువైద్యేకితవేశఠే। చేటచారణచోరేషు దత్తంభవతినిష్ఫలం ॥

తా॥ధూర్తుడు,స్తుతిపాఠకుడు,జెట్టి,దుష్టవైద్యుడు,జూదరి,శఠుడు, కుంటెనగాడు,చారణుడు,దొంగ ఇట్టివారికిచ్చినదానములు నిష్ఫలములు.

అదేయములు.

శ్లో॥ సామాన్యంయాచితంన్యాస ఆధిర్దారాస్సుహృద్ధనం। భయార్దితంచనిక్షేపస్సర్వస్వంచాన్వయేసతి। ఆపత్స్వపినదేయాని నవవస్తూని సర్వదా। యోదదాతిసమూఢాత్మాప్రాయశ్చిత్తీయతేనరః ॥

తా॥ సామాన్యద్రవ్యము, ఎరవుసొమ్ము, దాచబెట్టినది, కుదువయుంచినది, పెండ్లాము, మిత్రధనము, భయహేతువైనది, నమ్మకముమీదనొకడుతనయొద్దనునిచినది-వంశమువారుండగా సర్వధనము ఇట్టిధనమునుఆపత్కాలమునందైనను దానముచేయగూడదు. దానముచేయు మూఢుడుప్రాయశ్చిత్తార్హుడగును.

శ్లో॥ నవనవకవేత్తారమనుష్ఠానపరంనరం। ఇహలోకేపరత్రాపి శ్రీశ్చతంనైవముంచతి ॥

తా॥ పైజెప్పబడిన తొమ్మిదితొమ్మిదులనెఱింగి ప్రవర్తించువానికి- ఇహలోకమునందును పరలోకమునందును లక్ష్మియభివృద్ధియగును.

కృషియందువర్జనీయబలీవర్దనిరూపణము.

శ్లో ॥ క్షుధితంతృషితంశ్రాంతం బలీవర్దంనయోజయేత్ । హీనాంగంవ్యాధితంక్లీబంవృషంవిప్రోనవాహయేత్ ॥

తా ॥ కృషికర్మయందు- ఆకలిగొన్నది-దప్పిగొందినది - అలసినది- కుంటిది- తెవులుకొన్నది- మగతనములేనిది ఇట్టియెద్దులను బ్రాహ్మణుడు ఉపయోగింపగూడదు.

శ్లో ॥ స్థిరాంగంనీరుజంతృప్తం సునర్దంషండవర్జితం। వాహయేద్దివసస్యార్ధంపశ్చాత్స్నానం సమాచరేత్ ॥

తా ॥ దృఢావయవములుగలదియు, వ్యాధిలేనిదియు, మేతమేసి తృప్తిజెందినదియు,బలిసి అంకెలువేయునదియు, మగతనముకలదియునగు ఎద్దులచే రెండుజాములుదున్ని తరువాతస్నానము చేయించవలయు.

బలీవర్దస్నానానంతరకర్తవ్యవిధి.

శ్లో॥ జప్యందేవార్చనంహోమం స్వాధ్యాయంచైవమభ్యసేత్। ఏకద్విత్రిచతుర్విప్రాన్ భోజయేత్స్నాతకాన్ద్విజః ॥

తా ॥ ఈదోషముతొలగుటకై బ్రాహ్మణుండు తనశక్తికొలది, జపము, దేవపూజ- హోమము- వేదపారాయణము వీనిలో దేనినేనిచేసి- ఒకరిద్దరుముగ్గురునలుగురు*స్నాతకులను భుజింపజేయవలయు.

కర్షకపాపనిరూపణము.

శ్లో ॥ సంవత్సరేణయత్పాపం మత్స్యఘాతీసమాప్నుయాత్ । అయోముఖేనకాష్ఠేన తదేకాహేనలాంగలీ ॥

తా ॥ సంవత్సరమువరకు చేపలనుపట్టెడి వాడెంతపాపమునుజెం

---

* సంతతికొఱకు పెండ్లిచేసికొనుటకుద్రవ్యమార్జించు వాడును, యజ్ఞమునందు ద్రవ్యమునంతయు దక్షిణగానొసంగి దరిద్రుడై సొమ్మపేక్షించువాడును, తెరువరియు, యజ్ఞముచేయుటకు ద్రవ్యమునుయాచించువాడును, గురువునుతల్లిదండ్రులను బోషింప ధనమార్జించెడువాడును, వేదము చదువనెరవేర్చుకొనగోరువాడును- రోగియుస్నాతకు లనబడుదురు.

యునో, ఇనుపకఱ్ఱువేసిన నాగిటితోనో కర్రలోజుదున్నినయెడల అంతపాపమును జెందును.

శ్లో॥ పాశకోమత్స్యఘాతీచ వ్యాధశ్శాకునికస్తథా। అదాతా కర్షకశ్చైవ సర్వేతేసమభాగినః॥

తా॥ వలపన్ని మృగములబట్టెడువాడును- చేపలనుపట్టెడివాడును, కిరాతుడును, పిట్టలజంపువాడును, కృషియొనర్చికళ్లముదగ్గరకు వచ్చినవారికి పెట్టనివాడును తుల్యమైనపాపముబొందుదురు.

శ్లో॥ యోనదద్యాద్ద్విజాతిభ్యో రాశిమూలముపాగతః। సచోరస్సచపాపిష్ఠో బ్రహ్మఘ్నంతంవినిర్దిశేత్॥

తా॥ కళ్లమునందు బ్రాహ్మణులకు ధాన్యముపెట్టనివాడు దొంగయనియు, పాపిష్ఠుడనియు, బ్రహ్మహత్యచేసినవాడనియు జెప్పబడును-

పాపనివృత్త్యుపాయము.

శ్లో॥ వృక్షాంఛిత్వామహీంభిత్వాహత్వాతుక్రిమికీటకాన్। కర్షకఃఖలయజ్ఞేన సర్వపాపైఃప్రముచ్యతే॥

తా॥ పొలముదున్నెడువాడు, చెట్లనుగొట్టుటవలనను, నేలనుపగులగొట్టుటవలననుచీమలనుపురుగులనుచంపుటవలనను, గలిగినపాపములను, కళ్ళముదగ్గరకువచ్చి యాచించినవారికి ధాన్య దానముజేయుటవలన తొలగింపజేసికొనవలయు.

శ్లో॥ రాజ్ఞేదత్వాతుషడ్భాగందేవానాంచైకవింశకం। త్రింశద్భాగం బ్రాహ్మణానాం కృషింకుర్వన్నదోషభాక్॥

తా॥ వ్యవసాయముచేయువాడు రాజునకు ఆరవపాలును, దేవతలకు ఇరువదియొకటవభాగమును, బ్రాహ్మణులకు ముప్పదియవభాగమును,ఇచ్చినదోషములుతొలగును.

తైలక్షీరాదిశుద్ధి.

శ్లో॥ స్నేహేవాగోరసేవాపి తత్రశుద్ధిఃకథంభవేత్। అల్పంపరి

శ్యజేత్తత్ర స్నేహస్యపచనేనచ । అనలజ్వాలయాశుద్ధిర్గోరసస్యవిధీయతే

తా ॥ నేయి - ఆవుపాలు- వీనినికుక్కలు మొదలగునవి తాకినయెడలకొంచెముగనుండిన పరిత్యజింపవలయు. విశేషముగనుండిన నేయికాచుటచేతను, పాలు నిప్పుమంటయందు తాకించుటచేతనుశుద్ధియగును.

స్రుక్స్రువాదిశుద్ధి.

శ్లో ॥ దారవాణాంతుపాత్రాణాం తక్షణాచ్ఛుద్ధిరిష్యతే । భస్మనాశుధ్యతేకాంస్యం తామ్రమమ్లేనశుధ్యతి ॥

తా ॥ కొయ్యవస్తువులు చెక్కుటవలన శుద్ధియగును. కంచుబూడిదెచేతను, రాగి- పులుసుచేతను శుద్ధియగును.

శ్లో ॥ గవాఘ్రాతానికాంస్యానిశ్వకాకోపహతానిచ । శుధ్యంతి దశభిఃక్షారైశ్శూద్రోచ్ఛిష్టానియానిచ ॥

తా ॥ కంచును ఆవుమూర్కొనినను, శూద్రుడెంగిలిచేసినను, కుక్కలు, కాకులు, తాకినను, పదిమార్లుబూడిదెతోదోమినపవిత్రమగును.

శ్లో ॥ గండూషంపాదశౌచంచ కృత్వావై కాంస్యభాజనే । షణ్మాసాన్నిక్షిపేద్భూమా వుద్ధృత్యపునరాహరేత్ । ఆయసేష్వాయసానాంచ సీసస్యాగ్నౌవిశోధనం ।

తా॥ కంచుపాత్రమున ఆచమనము చేసినను కాళ్లుగడిగినను, ఆరుమాసములు, నేలలోపాతిపెట్టిమరలయెత్తివాడు కొనవలయు. ఇనుపవస్తువులు ఇనుపపనిముట్లతో నొఱయుటచేతను, సీసముఅగ్నినితాకించుటచేతను పరిశుద్ధములగును.

వ్యభిచారస్త్రీశుద్ధి నదీశుద్ధి.

శ్లో ॥ రజసాశుధ్యతేనారీ వికలంయానగచ్ఛతి। నదీవేగేనశుధ్యేత లేపోయదినదృశ్యతే ॥

తా ॥ వ్యభిచరించినస్త్రీ గర్భమునుధరించకుండిన తిరిగిరజోదర్శనమువలన శుద్ధినొందును. ఏరుప్రవాహవేగముచేత కలకపోయినతోడనే శుద్ధియగును.

వాపీకూపాదిశుద్ధి.

శ్లో ॥ వాపీకూపతటాకేషు దూషితేషుకథంచన। ఉద్ధృత్యవైకుంభశతం పంచగవ్యేనశుధ్యతి ॥

తా ॥ నడబావులు, నూతులు, చెరువులు, ఇవియపవిత్రతనొందిన నూఱుకుంభములనీళ్లుతోడిపారబోసిపంచగవ్యముచల్లినపరిశుద్ధములగును

గజదంతాదిశుద్ధి.

శ్లో ॥ దంతమస్థితథాశృంగం రౌప్యసౌవర్ణభాజనం । మణిపాత్రాణిశంఖశ్చేత్యేతాన్ప్రక్షాళయేజ్జలైః ॥

తా ॥ దంతములు, ఎముకలు, కొమ్ములు, వెండి, బంగారు, రత్నములు, వీనితోజేయబడినవస్తువులును, శంఖమునునీటితోగడిగినశుద్ధములగును.

పాషాణమృణ్మయపాత్రశుద్ధి.

శ్లో ॥ పాషాణేతుపునర్ఘర్షశ్శుద్ధిరేషాహ్యుదాహృతా । మృణ్మయేదహనాచ్ఛుద్ధిర్ధాన్యంవైమార్జనాదపి ॥

తా ॥ ఱాతిమరిగెలు మరియొకఱాతితో రాచికడిగిన శుద్ధమగును. మట్టికుండలు కాల్చుటచేతను, ధాన్యమునీళ్లు చల్లుటచేతను శుద్ధమగును.

వేణ్వాదిశుద్ధి.

శ్లో ॥ వేణువల్కలచీరాణాం క్షౌమకార్పాసవాససాం । ఔర్ణనేత్రపటానాంచ ప్రోక్షణాచ్ఛుద్ధిరిష్యతే ॥

తా ॥ వెదురుచాపలు మొదలగునవియు, నారచీరెలు, తెల్లపట్టుబట్టలు- దూదిబట్టలు- కంబళి- భుజపత్రచర్మములు ఇవి - ఉదకముచల్లుటచేశుద్ధియగును.

సతూలశయ్యాదిశుద్ధి.

శ్లో ॥ తూలికాద్యుపధానానిరక్తవస్త్రాదికానిచ । శోషయిత్వాతపేనైవ ప్రోక్షణాచ్ఛుద్ధిమాప్నుయాత్ ॥

తా ॥ దూదిమెత్తలు- తలగడలు- రంగుబట్టలు, మొదలయినవి, ఎండవేసినపిమ్మటనీళ్ళుచల్లినశుద్ధికలుగును.

మార్జారమక్షికాదిస్పర్శమునందుశుద్ధి.

శ్లో ॥ మార్జారమక్షికాకీటపతంగక్రిమిదర్దురాః। మేధ్యామేధ్యం స్పృశంతోపినోచ్ఛిష్టంమనురబ్రవీత్ ॥

తా ॥ పిల్లులు, ఈగలు, పురుగులు, పిట్టలు, కప్పలు ఇవి యపవిత్రములను తాకి పవిత్రములను తాకినయెడల ఎంగిలిలేదు.

భూమిస్పృష్టోదకస్పర్శమునందుశుద్ధి.

శ్లో ॥ మహీంస్పృష్ట్వాగతంతోయం యాశ్చాన్యోన్యస్యవిప్రుషః। భుక్తోచ్ఛిష్టం తథాస్నేహం నోచ్ఛిష్టంమనురబ్రవీత్ ॥

తా॥ పాదప్రక్షాళనము మొదలగువానివలన క్రిందబడివచ్చిననీరు నుతాకినను, ఒకరొకరి నోటినుండి తుంపురులు పైనబడినను భోజనానంతరము చేతులుకడగినపిదప చమురంటుకొనియున్నను ఎంగిలిలేదు.

తాంబూలాదిశుద్ధి.

శ్లో ॥ తాంబూలేక్షుఫలేచైవ భుక్తస్నేహానులేపనే। మధుపర్కే చసోమేచ నోచ్ఛిష్టంధర్మతోవిదుః ॥

తా ॥ తాంబూలము, చెఱకు, పండ్లు, పెండ్లికాలమునందు తినబడు పెరుగుమొదలైనవి, యజ్ఞమునపానముచేయబడు సోమరసము, భుజించికడిగికొనిన తరువాత అంటుకొనిన చమురుపీనియందు ఎంగిలిలేదు.

ముఖాదిగతధారాదిశుద్ధి.

శ్లో ॥ అదుష్టాస్సంతతాధారావాతోద్ధూతాశ్చరేణవః। స్త్రియో వృద్ధాశ్చబాలాశ్చ నదుష్యంతికదాచన ॥

తా ॥ కమండలు మొదలగు నుదకపాత్రములనుండెడ తెగనిధారగాపడెడు నుదకంబును- గాలికెగిరినదుమ్మును, స్త్రీలు, వృద్ధులు, బాలురునివియు ఎప్పటికిని అశుచిలేనివారు.

ఇతి శ్రీ మానవధర్మచంద్రికాయాం
గృహస్థధర్మాధికథనం నామ
తృతీయోధ్యాయః.

చతుర్థాధ్యాయము.

సామాన్యనీతి.

శ్లో ॥ కులీనైస్సహసంపర్కంపండితైస్సహమిత్రతాం । జ్ఞాతిభిశ్చ సమంమేళం కుర్వాణోనవినశ్యతి ॥

తా ॥ మంచివంశమునబుట్టిన వారితోసహవాసము- విద్వాంసుల తోమైత్రి- దాయాదులతోకలయిక- చేసినవాడు మేలునుపొందును.

శ్లో ॥ ఆపదర్థంధనంరక్షేద్దారాన్రక్షేద్ధనైరపి। ఆత్మానంసతతం రక్షేద్దారైరపిధనైరపి ॥

తా ॥ ఆపదలు తొలంగుటకు ధనమును, ఆ ధనముచే భార్యను, ధనభార్యల రెండిటిచే,దనను ఎల్లప్పుడు కాపాడుకొనవలయు.

శ్లో ॥ కుదేశంచకువృత్తించకుభార్యాంకునటీంతథా । కుద్రవ్యంచ కుభోజ్యంచవర్జయేత్తువిచక్షణః ॥

తా ॥ నిందితదేశమును, నిందితవ్యాపారమును,కత్సితురాలగుభార్యను, వేశ్యను, నిందితద్రవ్యమును, నిందితభోజనమును బుద్ధిమంతుడగు వాడువర్జింపవలయు.

శ్లో ॥ ఋణశేషోగ్నిశేషశ్చ వ్యాధిశేషస్తథైవచ । పునశ్చవర్ధతే యస్మాత్తస్మాచ్ఛేషంనకారయేత్ ॥

తా ॥ ఋణమును, అగ్నిని, వ్యాధిని నిశ్శేషముగబోగొట్టవలయు. ఏలననగా- కొంచెముమిగిల్చినయెడ అవివృద్ధినొందెరుపునుగలుగజేయును.

శ్లో ॥ చింతాజ్వరోమనుష్యాణాంవస్త్రాణామాతపోజ్వరః । అసౌ భాగ్యంజ్వరస్త్రీణామశ్వానాంమైథునంజ్వరం ॥

తా ॥ మనుష్యులకుచింతవలనను, వస్త్రములకు నెండవలనను, స్త్రీలకుసౌభాగ్యములేమివలనను, గుఱ్ఱంబులకు మైథునమువలనను శరీరదౌర్బల్యముగలుగును.

శ్లో ॥ అతిదర్పేహతాలంకా అతిమానేచకౌరవాః । అతిదానేబలిర్బద్ధస్సర్వమత్యంతగర్హితం ॥

తా॥ అతిదర్పము (రావణుని క్రోధ్వ)వలన లంకాపట్టణము హతమయ్యె, అతిగర్వమువలన కౌరవులు హతులైరి. అతిదానమువలన బలిచక్రవర్తి బద్ధుండయ్యెగావున సర్వవిషయములను అతిని వర్జించవలయు.

శ్లో॥ యోధ్రువాణిపరిత్యజ్య అధ్రువంపరిషేవతే। ధ్రువాణితస్యనశ్యంతి అధ్రువంనష్టమేవచ॥

తా॥ స్థిరకార్యములనువిడిచి అస్థిరకార్యంబుల నవలంబించినవానికి, స్థిరాస్థిరకార్యంబులు రెండునుచెడును గావున స్థిరకార్యంబులనేచేయవలయు.

శ్లో॥ సింహాదేకంబకాదేకం షట్శునస్త్రీణిగర్దభాత్। వాయసాచ్చచతుశ్శిక్షేచ్చత్వారికుక్కుటాదపి॥

తా॥ సింహమువలననొకగుణమును, కొంగవలననొకటిని, కుక్కవలనఆరును, గాడిదవలనమూడును, కాకి కోడి వీనివలన నాలుగునాలుగు గుణంబులును అభ్యసింపవలయు.

శ్లో॥ ప్రభూతంనమల్పకార్యంవా యోనరఃకర్తుమిచ్ఛతి సర్వారంభేణ తత్కార్యంసింహాదేకంప్రకీర్తితం॥

తా॥ గొప్పపనియైనను, కొద్దిపనియైనను, చేయదలంచినవాడు, ఫలముగలుగువరకుజేయవలయు. ఈగుణముసింహమువలన గ్రహింపదగినది.

శ్లో॥ సర్వేంద్రియాణిసంయమ్యబకవత్పతితోజనః। కాలదేశోపపన్నానిసర్వకార్యాణిసాధయేత్॥

తా॥ ఒకకార్యమునందుప్రవర్తించినవాడు, సర్వేంద్రియములబంధించి కొంగవలెనెకాచినయెడ, కాలదేశ ప్రాప్తములగు కార్యములసాధింపవచ్చును.

శ్లో॥ బహ్వాశీస్వల్పసంతుష్టస్సునిద్రశ్శీఘ్రచేతనః। ప్రభుభక్తశ్చశూరశ్చజ్ఞాతవ్యాష్షట్శునోగుణాః॥

తా॥ అన్నమును ఎక్కువగభుజించుట- అల్పసంతుష్టి- మంచినిద్ర- శీఘ్రముగ తెలివిదెచ్చుకొనుట- యజమానునియందువిశ్వాసము, శౌర్యము ఈయారుగుణంబులు కుక్కవలన గ్రహింపదగినవి.

శ్లో ॥ అవిశ్రాముంవహేద్భారం శీతోష్ణంచనవిందతి । ససంతో షస్తథానిత్యంత్రీణిశిక్షేతగర్దభాత్ ॥

తా ॥ ఎల్లప్పుడుభారమునువహించుట, శీతోష్ణసహనము సదా సంతోషముగలిగియుండుట- ఈమూటినిగాడిదెవలనగ్రహింపవలయు.

శ్లో ॥ గూఢమైథునధర్మంచకాలేకాలేచసంగ్రహం । అప్రమాద మనాలస్యంచతుశ్శిక్షేతవాయసాత్ ॥

తా ॥ రహస్యస్థలమున స్త్రీసంభోగముచేయుట - తగినకాలముల యందు తగినపదార్థములసంగ్రహించుట, జాగ్రత్త - ఆలస్యములేమి ఈ నాలుగును కాకివలనగ్రహింపదగినవి.

శ్లో ॥ యుద్ధంచప్రాతరుత్థానం భోజనంసహబంధుభిః । స్త్రియ మాపద్గతాంరక్షేచ్చతుశ్శిక్షేతకుక్కుటాత్ ॥

తా ॥ యుద్ధంబొనర్చుట- ప్రాతఃకాలమునలేచుట- బంధువులతో గూడభుజించుట- ఆపదనుజెందినస్త్రీనిరక్షించుట ఈనాలుగును కోడివలన గ్రహింపదగినది.

శ్లో ॥ ఆపదాంకథితఃపంథా ఇంద్రియాణామసంయమః । తజ్జయ స్సంపదాంమార్గో యేనేష్టంతేనగమ్యతాం ॥

తా ॥ 'చక్షురాదీంద్రియములను వారియిచ్చవచ్చినట్లు పోనిచ్చుట ఆపదలకుగారణము, ఆయింద్రియములను స్వాధీనపఱచికొనుట సంపదల కుగారణంబుగావున నీకెంటియందేదియిష్టమో దానినిపురుషుండవలంబిం చవలయు.

శ్లో ॥ నచవిద్యాసమోబంధుర్నచవ్యాధిసమోరిపుః । నచాపత్య సమస్స్నేహోనచదైవాత్పరంబలం ॥

తా ॥ విద్యతోసమానమగుబంధువు- రోగముతో సమానమగు శ త్రువు- పుత్రులవంటిస్నేహితుడు- దైవబలముతోదుల్యమైన బలమును లేదు.

శ్లో ॥ ఘృతకుంభసమానారీ తప్తాంగారసమఃపుమాన్ । తస్మా ద్ఘృతంచవహ్నించనైకత్రస్థాపయేద్బుధః ॥

తా ॥ స్త్రీ నేతికుండతో సమానురాలు- అగ్నితో సమానుడు పురుషుడు- కావున బుద్ధిమంతుడగువాడు ఇరువురనొక్కచోట నుంచ జనదు.

శ్లో ॥ జీర్ణమన్నం ప్రశంసీయాద్భార్యాంచ గతయౌవనాం । రణాత్ప్రత్యాగతం శూరం సస్యంచ గృహమాగతం ॥

తా ॥ జీర్ణించిన తరువాత అన్నమును, యౌవనము దాటిన తరువాత భార్యను, యుద్ధము చేసివచ్చిన తరువాత శూరుని, పండి యింటికి వచ్చిన తరువాత సస్యమును ప్రశంసించవలయు.

శ్లో ॥ అసంభావ్యం నవక్తవ్యం ప్రత్యక్షమపి దృశ్యతే । శిలాతరతి పానీయం గీతం గాయతి వానరః ॥

తా ॥ రాయి నీళ్లను దాటుచున్నదనియు, కోతి పాట పాడుచున్నదనియు నిట్లు ఊహింపదగని యర్థమును పలుకగూడదు.

శ్లో ॥ పరోక్షే కార్యహంతారం ప్రత్యక్షే ప్రియవాదినం । వర్జయేత్తాదృశం మిత్రం విషకుంభం పయోముఖం ॥

తా ॥ ప్రత్యక్షమున ప్రియవాక్యములబలికి పరోక్షమున గార్యహాని సేయు మిత్రుని, అడుగున విషము- పైన పాలు నిండించిన ఘటమును వలె బరిత్యజింపవలయు.

శ్లో ॥ పరదారం పరద్రవ్యం పరీవాదం పరస్యచ । పరిహాసం గురోస్థానే చాపల్యంచ వివర్జయేత్ ॥

తా ॥ పరస్త్రీ పరద్రవ్యముల నాశించుటను - పరుని యొక్క అపవాదమును- గురువునొద్ద పరిహాసంబును- చపలత్వమును వర్జింపవలయు.

శ్లో ॥ లుబ్ధమర్థేన గృహ్ణీయాత్క్రుద్ధమంజలికర్మణా । మూర్ఖంఛందానువృత్తేన తథాతథ్యేన పండితం ॥

తా ॥ లుబ్ధుని ధనముచేతను కోపగించిన వానిని నమస్కారము చేతను, మూర్ఖుని వాని యిష్టమును సరించుటచేతను, పండితుని సత్యవాక్యముల చేతను స్వాధీనపరచికొనవలయు.

శ్లో ॥ అర్థనాశం మనస్తాపం గృహే దుశ్చరితానిచ । వంచనంచావమానంచ మతిమాన్నప్రకాశయేత్ ॥

తా ॥ ద్రవ్యనాశము, మనస్తాపము, గృహచ్ఛిద్రములు, వంచనము, అవమానము వీనిని బుద్ధిమంతుడగువాడు ప్రకాశపరచజనదు.

శ్లో ॥ ధనధాన్యప్రయోగేషు తథావిద్యాగమేషుచ । ఆహారేవ్యవహారేచత్యక్తలజ్జస్సదాభవేత్ ॥

తా ॥ ధనధాన్యములసంగ్రహించుటయందును, విద్యనభ్యసించుటయందును, ఆహారమునందును, వ్యవహారమునందును లజ్జనువదలవలయు.

శ్లో ॥ ధనినశ్శ్రోత్రియోరాజానదీవైద్యస్తుపంచమః । పంచయత్రనవిద్యంతేతత్రవాసంనకారయేత్ ॥

తా ॥ ధనవంతుడు శ్రోత్రియుడు, పరిపాలించెడిరాజు, నది, వైద్యుడు, ఈయైదుగురులేనిచోట నివసింపగూడదు.

శ్లో ॥ యస్మిన్ దేశేనసమ్మానం నప్రీతిర్నచబాంధవాః । నచవిద్యాగమఃకశ్చిత్తందేశంపరివర్జయేత్ ॥

తా॥సన్మానము, ప్రీతి, బంధువులు, విద్య వీలేని దేశమునసివసింపగూడదు.

శ్లో ॥ మనసాచింతితంకర్మవచసానప్రకాశయేత్ । అన్యలక్షితకార్యస్యయతస్సిద్ధిర్నజాయతే ॥

తా ॥ మనస్సున ఆలోచించినకార్యమును వాక్కుచేజెప్పగూడదు, చెప్పినయెడల ఇతరుడదితెలిసికొనుటచే కార్యముసిద్ధింపదు.

శ్లో ॥ మాతాశత్రుఃపితావైరీయేనబాలోనపాఠితః । నశోభతేసభామధ్యేహంసమధ్యేబకోయథా ॥

తా ॥ పుత్రునికివిద్యాభ్యాసముజేయింపని తలిదండ్రులుశత్రువులు. విద్యలేనివాడుహంసలనడుమ కొంగవలె, సభయందు ప్రకాశింపడు, కావున తలిదండ్రులవశ్యము కుమారునికి విద్యాభ్యాసము చేయించవలెను.

శ్లో ॥ లాలయేత్పంచవర్షాణి దశవర్షాణితాడయేత్ । ప్రాప్తేతుషోడశేవర్షేపుత్రంమిత్రవదాచరేత్ ॥

తా ॥ కుమారుని ఐదుసంవత్సరములవరకు లాలించవలయు- తరువాత పదిసంవత్సరములు శిక్షాపూర్వకముగ విద్యనునేర్పవలయు - పది

యాఱవ సంవత్సరము మొదలుకొని మిత్రునివలె భావించి హితము సెప్పుచుండవలయు.

శ్లో॥ లాలనేబహవోదోషాస్తాడనేబహవోగుణాః। తస్మాత్పుత్రం చశిష్యంచతాడయేన్నతులాలయేత్ ॥

తా॥ లాలించుటవలన బహుదోషంబులును, శిక్షించుటవలనననేకసుగుణంబులును గలుగును గావున, పుత్రుని శిష్యుని లాలింపజనదు.

శ్లో॥ విషాదప్యమృతంగ్రాహ్యమమేధ్యాదపికాంచనం। నీచాదప్యుత్తమాంవిద్యాంస్త్రీరత్నందుష్కులాదపి॥

తా॥ అమృతము విషములోబడినను స్వర్ణము అమేధ్యమునందు బడినను, విద్యనీచునియందున్నను, ఉత్తమస్త్రీ దుష్కులజనితురాలైనను గ్రహింపదగును.

ఇతి శ్రీ మానవధర్మచంద్రికాయాం
సామాన్యనీతికథనం నామ
చతుర్థోధ్యాయః.

పంచమాధ్యాయము.

రాత్రిచర్య.

సంధ్యాకాలవర్జనీయకృత్యములు.

శ్లో॥ ఏతానిపంచకర్మాణి సంధ్యాయాంవర్జయేద్బుధః। ఆహారం మైథునంనిద్రాంసంపాఠంగతిమధ్వని॥ భోజనాజ్జాయతేవ్యాధిర్మైథునాద్గర్భవైకృతిః। నిద్రాయాంనిస్వతాపాఠా దాయుర్హానిర్గతేర్భయం॥

తా॥ సాయంకాలమునందు భోజనము, మైథునము, నిద్ర, చదువుట, త్రోవనడుచుట, అనునీయైదుకర్మంబులను బుద్ధిమంతుడగువాడువర్జింపవలయు. భోజనమువలన వ్యాధియు, మైథునమువలనగర్భమునకు వికార

మును, నిద్రవలనదారిద్ర్యమును, చదువుటవలన ఆయుఃక్షీణమును, గమన మువలన భయమునుసంభవించును.

వెన్నెలగుణము.

శ్లో ॥ జ్యోత్స్నాశీతాస్మరానందప్రదాతృట్పిత్తదాహహృత్ ।

తా ॥ వెన్నెలచల్లదనమును, కామోద్రేకమును, ఆనందమును కలుగజేయును. దప్పి, పిత్తము, తాపమువీనినిపోగొట్టును.

మంచుగుణము.

శ్లో ॥ తతోహీనగుణః కుర్యాదవశ్యాయోనిలంకఫం ॥

తా ॥ మంచువెన్నెలకంటెతక్కువగుణముగలిగియుండును- వాతమునుకఫమునుచేయును.

చీకటిగుణము.

శ్లో ॥ తమోభయావహం మోహాద్దిజ్మోహజనకంభవేత్ । పిత్తహృత్కఫకృత్కామవర్ధనంక్లమకృచ్చతత్ ॥

తా ॥ చీకటిభయమును దిగ్భ్రమమునుకలుగజేయును. పిత్తమును హరించును, కఫమునుచేయును, కామమునువృద్ధిచేయును, శ్రమమును గలిగించును.

రాత్రిభోజనవిధి.

శ్లో ॥ తాత్రౌచభోజనంకుర్యాత్ప్రథమప్రహరాంతరే । కించిదూనంసమశ్నీయాద్దుర్జరంతత్రవర్జయేత్ ॥

తా ॥ రాత్రియందొకజాములోపల దుర్జరపదార్థములవదలియించుకతక్కువగాభుజించవలయు.

స్వాపవిధి.

శ్లో ॥ శుచిదేశంవివిక్తంతుగోమయేనోపలేపయేత్ । వైదిక్తైర్గారుడైర్మంత్రైరభిమంత్ర్యస్వపేత్తతః । మాంగల్యంపూర్ణకుంభంచశిరస్థానేనిధాపయేత్ । ఉపానహౌ వేణుదండమంబుపాత్రంతథైవచ॥ తాంబూలాదీని రమ్యాణిసమీపేస్థాపయేద్గృహీ॥ ప్రాచ్యాంవాదక్షిణాయాంవాశిరఃకృత్వాస్వపేద్గృహీ ॥

తా ॥ పడకటింటికి సమీపమునజనములేని శుచిప్రదేశమున, గోమయముచేనలికి, వేదోక్తగారుడమంత్రములచే నభిమంత్రించి, యచ్చట శిరస్సువైపున మంగళకరములగు పుష్పాదివస్తువులను, జలపూర్ణకుంభమును శయ్యకుసమీపమున పాదరక్షలు, వెదురుకఱ్ఱ, ఉదకపాత్రము వీనిని, తనదగ్గర తాంబూలాదులను ఉనిచికొని, తూర్పుగా, లేక, దక్షిణముగా శిరస్సును నిడికొనినిద్రింపవలయు.

శ్లో ॥ స్వగృహేప్రాక్ఛిరాశ్శేతే శ్వాశుర్యేదక్షిణాశిరాః । ప్రత్యక్ఛిరాఃప్రవాసేతునకదాచిదుదక్ఛిరాః ॥

తా ॥ స్వగృహంబునతూర్పుశిరస్సుగను, మామగారియింట దక్షిణశిరంబుగను అన్యదేశయాత్రయందు పడమర శిరస్సుగను శయనింపవలయు- ఉత్తరదిక్కు-శిరస్సుగ ఎప్పుడునుశయనింపగూడదు.

శ్లో ॥ పూర్వరాత్రేవ్యతీతేతు సగచ్ఛేద్రతిమందిరం । పాదౌప్రక్షాళయేత్పూర్వంపశ్చాచ్ఛయ్యాంసమావిశేత్ ॥

తా ॥ పూర్వరాత్రినిగల్లాపాదులచేగడిపి పరరాత్రియందు పాదప్రక్షాళనముచేసికొని రతిమందిరముచొచ్చిశయ్యమీదబరుండవలయు.

శయ్యాలక్షణము.

శ్లో ॥ చతురశీతిపర్వాణిదైర్ఘ్యే ర్ణాకరికల్పయేత్, । షష్ట్యంగుళాని విస్తారం మంచకంహస్తసమ్మితం ॥

తా ॥ ౮౪ అంగుళములపొడవు, ౬౦ అంగుళముల వెడల్పును, ఒకహస్తప్రమాణము ఉన్నతమునుగలుగునట్లుమంచము నేర్పఱచవలయు.

వ్యవాయవిధిగుణము.

శ్లో ॥ శరీరేజాయతేనిత్యం దేహినాంసురతస్పృహా । అవ్యవాయాన్మేహమేదో వృద్ధిశ్శిథిలతాతనోః ॥

తా ॥ జనులకునిత్యముస్వభావముగ శరీరమునందు సంభోగేచ్ఛకలుగుచుండును, సంభోగములేనియెడల మేహము, మేదస్సువృద్ధియై శరీరమునకు శైథిల్యముగలుగును.

౬. శ్లో॥ తస్మాదవశ్యంపురుషోనియతశ్చస్త్రియంవ్రజేత్। యస్తుకామకళాంజ్ఞాత్వా స్త్రీభేదాదీన్విచక్షణః। సురతేతర్పయేన్నారీంతృప్తాసానత్యజేత్పతిం।అతస్త్రీజాతిభేదాది స్సంగ్రహేణత్విహోచ్యతే॥

తా॥ కావున పురుషులు శాస్త్రోక్తనియమముచే స్త్రీలను పొందవలయు. పురుషులు శృంగారశాస్త్రమునందు కుశలులై, స్త్రీజాతిభేదములను, కళాస్థానములను కాలములను బాగుగ నెఱింగి సురతంబున స్వస్త్రీల సంతృప్తిపరచినయెడల వారిని స్త్రీలు ప్రేమించి పతిభక్తిగలిగి పరపురుష సాంగత్యమునందు మనంబుంచక పతివ్రతలై యుందురు కావున, పురుషునకు తెలియదగిన స్త్రీలయొక్క జాతిభేదములు మొదలగు విషయములు సంగ్రహముగ జెప్పంబడుచున్నవి.

సంభోగాయోగ్యపురుషులు.

శ్లో॥ అత్యాశితోధృతిఃక్షుద్వా న్సవ్యథాంగఃపిపాసితః। బాలో వృద్ధోన్యరోగార్తస్త్యజేద్యోగీచమైథునం॥

తా॥ మిక్కిలి భుజించినవాడును, ధైర్యములేనివాడును, ఆకలిచే బీడింపబడినవాడును, శరీరమునందు బాధగలవాడును, దప్పిగొన్నవాడును, బాలుడును, వృద్ధుడును, ఇతరరోగములుగలవాడును, సంతతరోగియు, సంభోగమును వర్జింపవలయు.

సంభోగయోగ్యపురుషులు.

శ్లో॥ స్నాతశ్చందనలిప్తాంగ స్సుగంధస్సుమనోన్వితః। భుక్తవృష్యస్సువసన స్సువేషస్సమలంకృతః॥ తాంబూలవదనఃపత్న్యామనురక్తోధికస్మరః। పుత్రార్థీ పురుషోనారీముపేయాచ్ఛయనేశుభే॥

తా॥ పురుషుడు, స్నానాదులచే బరిశుద్ధుడై, చందనాది సుగంధిద్రవ్యముల బూసికొని, మంచిమనసుగలిగి, మంచివస్త్రాభరణాదులచే నలంకృతుడై, ఇంద్రియవృద్ధికరపదార్థముల భుజించి తాంబూలచర్వణము చేసి భార్యయందు ప్రేమగలవాడై కామాతురుడై పుత్రునిగోరుచు శుభకరంబగు శయనంబున భార్యనుగూడవలయు.

స్త్రీలక్షణములు.

శ్లో॥ పద్మినీ చిత్రిణీ చాథ శంఖినీ హస్తినీ తతః।
క్రమా చ్చతుర్ధా నారీణాం లక్షణాని బ్రువే ధునా॥

పద్మినీస్త్రీలక్షణము.

తత్ర తావ న్నలినీ స్వరూపం నిరూపయతి॥

శ్లో॥ ప్రాంతా రక్త కురంగ శాబ నయనా పూర్ణేందు తుల్యాననా, పీనోత్తుంగ కుచా శిరీష మృదులా స్వల్పాశనా దక్షిణా। ఫుల్లాంభోజ సుగంధి కామసలిల వ్యావర్తిని మానినీ । శ్యామా కాపి సువర్ణ పంకజనిభా దేవాది పూజారతా॥

శ్లో॥ ఉన్నిద్రాంబుజ కోశ తుల్య మదనచ్ఛత్రా మరాళస్వనా, తన్వీ హంసవధూగతి స్సులలితం వేషం సదా బిభ్రతీ। మధ్యం వాపి వళిత్రయాంకిత మిదం శుక్లాంబరా కాంక్షిణీ, సుగ్రీవా సుమనాసికే తి గదితా నార్యుత్తమా పద్మినీ॥

చిత్రిణీ లక్షణము.

శ్లో॥ తన్వంగీ గజగామినీ చపలదృ క్సంగీతశిల్పాన్వితా, నోహ్రస్వా న బృహత్తరా థ సుకృశా మధ్యా మయూరస్వనా । పీన శ్రోణి పయోధరా సులలితే జంఘే వహంతీ కృశే, కామాంభో మధుగంధి దృష్టమపి సా తుచ్ఛోన్నతం వత్సలా॥

శ్లో॥ కామాగార మసాంద్రలోమసహితం మధ్యే మృదుప్రాయశో, బిభ్రత్యుల్లసితం చ వర్తుల మఘోరసారగుణాఢ్యా సదా। భృంగ శ్యామలకుంతలా చ థ జలజగ్రీవా ప్రభోగే రతా, చిత్రాసక్తమతీ రతే ల్పరుచిరా జ్ఞేయాంగనా చిత్రిణీ॥

శంఖినీస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ తను రతను గపి స్యా ద్దీర్ఘదేహాంఘ్రిమధ్యా। హ్యరుణ కుసుమ వాసః కాంక్షిణీ కోపశీలా। అనిభృతసిర మంగం దీర్ఘనిమ్నం వహంతీ, స్మరగృహ మతిలోమ క్షారగంధి స్మరాంబు॥

శ్లో॥ సృజతి బహు నఖాంకం సంప్రయోగే లఘీయః, స్మరసలిలస్పృశత్వాఙ్కించి దుత్తప్తగాత్రీ। న లఘు బహుకచా త్తి ప్రాయశః పిత్తలా స్యాత్, పిశున మలిన చిత్తా శంఖినీ రాసభోక్తిః॥

హస్తినీస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ స్థూలా పింగళకుంతలా చ బహుభుక్ క్రూరా త్రపాన్వితా। గౌరాంగీ కుటిలాంగుళీకచరణా హ్రస్వా నమత్కంధరా। బిభ్రత్యేవ మదాంబు గంధి రతిజం తోయం భృశం మందగా। దుస్సాధ్యా సురతే తిగద్గదరవా స్థూలోష్ఠికా హస్తినీ॥

చిత్రిణ్యాదులకుసుఖతిథులు.

శ్లో॥ నయన (౩) యుగ (౪) శర (౫) ర్తు (౬) బ్రహ్మ (౧౨) ది (౧౦) ఙ్నాగ (౮) సంఖ్యా, తిథయ ఇహ భవంతి ప్రీతయే చిత్రిణీనామ్। గ్రహ (౯) తిథి (౧౫) భువనాఖ్యా (౧౪) ద్వీప (౭) యుక్తాః కరిణ్యా, స్తదితర తిథయ (౧-౩-౧౧-౧౩) స్స్యుశ్శంఖినీనాంచ తస్రః॥

చంద్రకళానిరూపణము.

శ్లో॥ సీమంతాద్యధరే కపోలగలకే కక్షే కుచోరస్థలే, నాభిశ్రోణి వరాంగ జాను విషయే గుల్ఫే పదేంగుష్ఠకే। కృష్ణాకృష్ణ వియోగతో మనసిజ స్తిష్ఠే త్కరీమాద్యోషితాం, వామాంగే ష్వథ చోర్ధ్వతో భిగమనా న్మానస్య పక్షద్వయే॥

పద్మినీసుఖతిథులు.

శ్లో॥ కంఠే సంశ్లిష్య గాఢం మృదుకరజచయం గండపాళ్యాం నితంబే, కక్షౌ పార్శ్వోదరే వా విదధతి రదనైః ఖండయేద్దంతవాసః। ప్రేక్షా చుంబేల్లలాటం వపుషి చ జనయేద్రోమహర్షం నితాంతం, సీత్కార ప్రాయ వక్త్రాం ప్రతిపది నలినీం ద్రావయేత్తాం విదగ్ధః॥

శ్లో॥ సంచుంబ్యదంతవసనంజసునేకపోలె, పాదద్వయే స్తనయుగే చనఖానిదత్వా। ప్రాయఃప్రబుధ్యమదనంయుగళాఖ్యతిథ్యాం, కామీరమేద్ద్రవదశాంనలినీంసహర్షామ్॥

శ్లో॥ గాఢాలింగనపూర్వకం కుచయుగం సంపీడ్య దంతచ్ఛదం, దష్ట్వా చాశు రతైః రథోరుఫలకే యచ్ఛన్నఖాన్యాదరాత్ । దోర్మూలే సహసా సకృచ్చుంబితం కుర్వం శ్రుత్యోర్ద్వయం తథా, కామం సంప్రతి చార్ధచంద్రకలయా కుర్యాన్నిజాం పద్మినీం ॥

శ్లో॥ దష్ట్వాధరం తదను పీడ్య కుచం వికర్ష్య, ప్రాయేణ చూచుకయుగం పరిచుంబ్య రాగాత్ । కేశాన్ సుదక్షిణకరేణ విమృశ్య మందం, కుర్యాత్స్వవిహ్వలతనుం కిల పంచమీషు ॥

చిత్రిణీసుఖతిథులు.

శ్లో॥ అధరం పరిచుంబ్య కంధరామథ సంశ్లిష్య నఖైః స్మితంబకం । విలిఖన్ ద్రుతమేవ చిత్రిణీం నను షష్ఠ్యాం ద్రవతాం నయేద్బుధః॥

శ్లో॥ కంఠే సంపరిరభ్య బాహులతయా నాభిం లిఖన్ పాణిజైః, దష్ట్వా చాపి రదచ్ఛదం సపులకం గృహ్ణన్సరోజద్వయం । కుర్వన్మన్మథమందిరే కరికరక్రీడాయితం బుద్ధిమానష్టమ్యాం స్మరవారి నిర్ఝరవతీం కుర్వీత చిత్రప్రియాం ॥

శ్లో॥ కర్ణోరుస్తనమధ్యదృష్టివదనాగారేషు కట్యాం తథా, కామిన్యాం నిజపాణియుగ్మకమలం కాంతస్సమాలోడయేత్ । గ్రీవాం పాణిరుహైర్లిఖంశ్చ శనకైశ్చుంబన్ లలాటం భృశం, కుర్యాద్దాశు విశిష్టమన్మథజలాం రామాం దశమ్యాం తిథౌ ॥

శ్లో॥ గాఢం సంపరిరభ్య గండఫలకౌ చుంబన్ దశం శ్చాధరం, కర్ణశ్రోణి నఖప్రదాన రసికః కుర్వన్నిమేషం దృశోః । సంకృష్య్యం స్పృశన్ విలాసకుశలస్సీత్కారయుక్తాం ప్రియాం, ద్వాదశ్యాం త్వరయా తివిహ్వలతనూం కుర్యాత్తు మాం చిత్రిణీం ॥

శంఖినీసుఖతిథులు.

శ్లో॥ బాహుభ్యాం పరిరభ్య గాఢమధరం దంతైర్దశన్నిర్దయం, దోర్మూలే కరపాణిజక్షతచయం యచ్ఛన్ యథేష్టం భృశం। సంకుర్వం స్ఫురితం కుచద్వయతటే నూనం తృతీయాస్వలం, ముక్తానంగజలాం స్వకీయవశగాం కుర్యాన్నరశ్శంఖినీం ॥

శ్లో॥ గాఢం విమృజ్య మదనాలయ మాశు నారీం, సంద్రావయే న్నరవరః కిల సప్తమీషు వక్షః కపోల గళ కర్ణ ప్రదేశ యచ్ఛన్, ప్రాయోంశతాని పరిరభ్య కృతాస్యపాణిః॥

శ్లో॥ పరిరభ్య దృఢం రదచ్ఛదం సకరాఘాతరతో వరాంగకే। నఖరైః పరితో విదారయన్ స్వవశాం విష్ణుతిథా నయేత్ప్రియాం॥

శ్లో॥ విలిఖ న్నఖరై శ్శిరోధరా మథ గృహ్ణం శ్చ కుచౌ నసీతసౄతు।పరిచుంబ్య కపోల మంగనాం శ్లథయే దాశు తిథౌ మనోభువః॥

హస్తినీసుఖతిథులు.

శ్లో॥ మదనసదన ముచ్చై ర్మర్దయన్ పాణిమూలే, తరళితని జపాణి ర్దంతవాసో నిపీడ్య। మృదుతరకరజాగ్రై స్సంలిఖన్ పార్శ్వదేశాన్, కలికులజనితా సావల్లభా స్యాన్నవమ్యాం॥

శ్లో॥ నయనే పరిచుంబ్య కక్షయో ర్నకరాఘాతరత స్మరాలయే। రచయన్ కరికేళి మానయే త్స్వవశాం శంభుతిథౌ ద్విపాంగనాం॥

శ్లో॥ నానా లింగన చుంబనాని రచయన్ ప్రాయేణ తీక్ష్ణై ర్నఖైః, కఠోర స్తన మండలా న్యకరుణం సంధారయే త్కేళిషు। కామాగార చుమాళి క్లాంచితకర స్సంత్యక్త రత్యంబుకాం, దశేన పూర్ణతిథౌ చ నిస్సహాతనూం కుర్యా న్నరో హస్తినీం॥

స్త్రీబాల్యాదివయః ప్రమాణము.

శ్లో॥ బాలా స్యా ల్షోడశాబ్దా తదుపరి తరుణీ వింశతే ర్యావ దూర్ధ్వం, ప్రౌఢా స్యాత్పంచ పంచాశదవధి పరతో వృద్ధతా మేతినారీ। దీర్ఘా కృష్ణా చ తన్వీ చిరవిరహవతీ నిమ్నకక్షా శ్లథా స్యాత్। స్థూలా గౌరీ చ ఖర్వా పతితరతి రపి వ్యూఢకక్షా ఘనా స్యాత్॥

బాలాదితృప్తికరోపాయము.

శ్లో॥ బాలా తాంబూలమాల్యాద్యై స్తరుణీ భూరి భూషణైః। సుప్రేమ్ణా రజ్యతే ప్రౌఢా వృద్ధా స్వాలాపగౌరవైః॥

ప్రకృతి లక్షణము.

శ్లో॥ కఫప్రకృతి రుత్తమా పిత్తలా మధ్యమా స్మృతా । అధమా వాతలా నారీ తల్లక్ష్మ ణ్యభిదధ్మహే ॥

కఫప్రకృతిలక్షణము.

శ్లో॥ సుస్నిగ్ధ దంత నఖ లోచన పద్మయుక్తా, మానోన్నతా ప్రియతమే సుదృఢానురాగా । శ్యామా సశీత మృదు మాంసల శుష్యా రంధ్రా, ప్రోక్తా కఫప్రకృతి రేవ వరా పురంధ్రీ ॥

పిత్తప్రతిలక్షణము.

శ్లో॥ స్యాత్పిత్తలా ధ గౌరాంగీ శోణ లోచన పాణిజా । క్షణ క్రోధ ప్రసన్నా చ పీన శ్రోణి పయోధరా ॥ బిభర్తి ఘర్మసవిలం మిశ్ర గంధి సుగంధికా । శ్లథ కోష్ణ వరాంగీ చ కుశలా సురతే మృదుః ॥

వాతప్రకృతిలక్షణము.

శ్లో॥ మేధావినీ సుకుశలా వహతి రతే చ నిశ్చితం మృదుతాం। పవనప్రకృతిః పరుషభ్రమరా స్యాద్బహుప్రలాపా చ ॥ దరదగ్ర ద్రుమ ధూసర వర్ణా బహుభోజనా చ కఠినాంగీ । స్ఫుటితాగ్ర వక్రకేశీ కఠిన రతా శ్యామ నఖ నయనా ॥ గోజిహ్వాగ్ర స్పర్శా కఠినవరాంగా ధమా నారీ । సంకీర్ణలక్షణేన చ సంకీర్ణప్రకృతి రేవ విజ్ఞేయా ॥

దేవసత్వాస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ ప్రసన్నవక్త్రాంబుజసౌరభాంగీ సంతోషయుక్తా శుచికర్మ దక్షా। ప్రియంవదా భూరిజనాధ వాఢ్యా నారీ య ముక్తా కిలదేవసత్వా ॥

గంధర్వసత్వాస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ సంగీతలీలా గతికాంతశీలా సుగంధమాల్యాది రుచీ శ్శుభాంగీ । విలాసినీ నిర్మలచారు దేహః గంధర్వసత్వా వనితా ప్రదిష్టా ॥

యక్షసత్వాస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ అపేతలజ్జా మధుమాంసభోక్త్రీ పీనస్తనీ చంపకగౌర దేహా దోషాన్వితా సంతతభోగవాంఛా ప్రోక్తా మునీంద్రైః ఖలుయక్షసత్వా॥

మనుష్యసత్వాస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ అతీవ సఖ్యాదిషు బద్ధభావా సురాగిణీ నిర్మలచిత్తవృత్తిః। నానావ్రతైః రేతి చ యా ప్రయాసం మనుష్యసత్వా పరికీర్తితాసా॥

పిశాచసత్వాస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ దుశ్చారిణీ కుత్సితభూరిభోజ్యా హృష్టాతితుష్టా పరితప్తగాత్రీ। ఖర్వా త్రికుత్సాఽసవికారవక్త్రా మాలిన్యయుక్తేతి పిశాచసత్వా॥

నాగసత్వాస్త్రీలక్షణము

శ్లో॥ వ్యాకులీ భ్రాంతశీలా చ సోచ్ఛ్వాసం బహు జృంభతే। నిద్రాసక్తా చ సతతం నాగసత్వేతి చోచ్యతే॥

కపిసత్వాస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ అత్యంతచపలా యా తు సతతోద్భ్రాంతలోచనా। దంతసంగరరక్తా చ కపిసత్వేతి చోచ్యతే॥

ఖరసత్వాస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ స్వభావదుష్టవాక్యాని విషయే నైవ గాహతే। అపేతరాగా స్వానాదా ఖరసత్వేతి చోచ్యతే॥

కాకసత్వాస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ ఉద్వేగం నిష్ఫలం కుర్యాన్నేత్రే చ భ్రామయేన్ముహుః। అప్రతీతా చ సతతం కాకసత్వేతి చోచ్యతే॥

అథదేశజాలక్షణాని — మధ్యదేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ విచిత్రవేషా శుచికర్మదక్షా సుశీలినీ దంతనఖాదిరక్తా। మనోజసంగ్రామవినోదరంగా స్యాన్మధ్యదేశప్రభవా పురంధ్రీ॥

మాళవదేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ ఉపభోగకళాసు రాగిణీ చిరసంభోగరసప్రతోషితా। కరఘాతనతుష్టమానసా వనితా మాళవదేశసంభవా॥

ఆభీరదేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ అభిఘాతరుచిర్న రజ్యతే నఖదంతైః పరిరభ్య లాలసా। బహుచుంబనహార్యమానసా వనితా భీరసముద్భవా స్మృతా॥

లాటదేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ పరిరంభణలోలుపా రదచ్ఛదఘాతైర్ద్రవమేతి సత్వరం । సుకుమారతను ర్మనోరమా సురతే నృత్యతి లాటకామినీ ॥

ఆంధ్రకర్ణాటదేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ మృద్వీ దురాచారరతా వహంతీ రతార్తిముచ్చైరతినర్మదక్షా త్రపావిహీనా తనుమనోరమాంగీ స్యాదాంధ్రకర్ణాటభవా పురంధ్రీ ॥

కోసలదేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ నితాంత కండూతియుత స్మరాలయా ద్రవంతి చండధ్వజఘాతనా చ్చిరం । రతిప్రయోగే చతురా శ్చ యోషితః ప్రకీర్తితాః కోసలరాష్ట్రసంభవాః ॥

పాటలీపుత్రమహారాష్ట్రదేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ ఈ షద్వామ మనోరమా స్సనిరతా స్సాక్షేప వాగ్విభ్రమా, నిర్లజ్జా శ్చపలాః కలాసు కుశలా గాఢానురాగాన్వితాః । నార్యః పాటలిపుత్రజా అపి మహారాష్ట్రోద్భవా స్సంతతం, గానావేవ వినోద భావ రసికా స్సంకీర్తితాః పండితైః ॥

వంగగౌడదేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ కుసుమ మృదు శరీరా చుంబనాలింగనాఢ్యా, బహుతర ధృతభావా క్రూరచేష్టా విరక్తా । విషయవిశిఖయుద్ధే స్తోకవేగా పురంధ్రీ, భవతి తరళనేత్రా వంగజా గౌడజా చ ॥

ఉత్కలదేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ విపరీతరతాభిలాషిణీ గతలజ్జా నఖదానతోషిణీ । నితరామనురాగశాలినీ మదనార్తోత్కలదేశసంభవా ॥

కామరూపదేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ ప్రియంవదా కోమలదేహవల్లీ భృశం ద్రవంతే స్మరకేళిరంగే । విహీనలజ్జా ప్రచురానురాగా స్యాత్కామరూప ప్రభవా పురంధ్రీ ॥

వనదేశ స్త్రీలక్షణము.

శ్లో ॥ నిజదోషనిగోపనే రతా పరదోష గ్రహణేషు తత్పరా । వనితా వనవాససంభవా దృఢదేహా పరికీర్తితా బుధైః ॥

ఘూర్జరదేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో ॥ ఉపభోగరతా సులోచనా లఘుసంభోగవిధి ప్రతోషితా । శుభవేషధరా విచక్షణా గదితా సాఖలు ఘూర్జరీ బుధైః ॥

సింధు, అవంతిదేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో ॥ ప్రచండవేగాహ్యతికష్టసాధ్యాస్సకోపవత్యశ్చలనేత్ర పాతాః । భవంతి దుష్టాః కిల సింధుజాతా అవంతికావాసభవాశ్చనార్యః ॥

ద్రవిడ- సౌవీర-మలయ దేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో ॥ మృదు స్స్వాచ్యో లఘుభోగసాధ్యా స్ససాహసా వీతభయత్రపా శ్చ । సమానరూపా ద్రవిడప్రజాతా సౌవీరదేశే మలయే చ నార్యః ॥

కాంభోజ-పౌండ్ర దేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో ॥ నఖాదివిన్యాసకళా విహీనా స్సంభోగసమ్మర్దనజాతతోషాః । స్వభావతో దుష్టతమాః ప్రచండాః కాంభోజ ఘౌండ్రప్రభవా శ్చనార్యః ॥

పర్వత, గాంధార, కాశ్మీర, మ్లేచ్ఛదేశ, స్త్రీలక్షణము.

శ్లో ॥ దుర్గంధ గాత్రా లఘుభోగతుష్టా స్సచుంబనాశ్లేషణ భావహీనాః ॥ మ్లెచ్ఛాంగనా పర్వతజా శ్చ నార్యో గాంధార కాశ్మీర భవా స్తథైవ ॥

సుఖసాధ్యస్త్రీ

శ్లో ॥ మార్గాదిక్రాంతదేహా చిరవిరహవతీ మాసమాత్రప్రసూతా గర్భాలసా చవన్యా జ్వరయుతతనుకా త్యక్తమానా ప్రసన్నా । స్నాతా పుష్పావసానే నవరతిసమయే మేఘకాలే వసంతే ప్రాయస్సంపన్న రాగా మృగశిశునయ నాస్వల్ప సాధ్యారతేస్యాత్ ॥

స్త్రీగమనవిధి.

శ్లో॥ భార్యాంరూపగుణోపేతాం తుల్యశీలకులోద్భవాం । అభికామోభికామాంతు హృష్టో హృష్టామలంకృతాం । సేవేత ప్రమదాం యుక్త్యా వాజీకరణబృంహితః ॥

తా॥ పురుషుడువాజీకరణౌషధములభక్షించి, సౌందర్యాది గుణములుగలదియు, నానాభరణాలంకృతురాలును, కామాభిలాషగలదియు, సంతుష్టహృదయురాలును, అగుభార్యనుపొందవలయు.

శ్లో॥ స్త్రీయాశ్శుక్లాధికే స్త్రీస్యాత్పుమాన్ పుంసోధికే భవేత్ । తస్మాచ్ఛుక్లవివృద్ధ్యర్థం వృష్యం స్నిగ్ధంచ భక్షయేత్ । లఘ్వాహారాంస్త్రియంకుర్యాదేవంసంజనయేత్సుతం ॥

తా॥ స్త్రీశోణితంబధికమైన యెడకన్యకయు పురుషునిశుక్లంబధికమైనయెడపురుషుడును బుట్టునుగావున స్నిగ్ధంబులగుశుక్లవృద్ధికరౌషధంబులను పురుషుడుభక్షించి స్త్రీనిలఘ్వాహారనుగల దానిగజేసిన పుత్రుడుగలుగును.

సంభోగానర్హస్త్రీలు.

శ్లో॥ నానిష్టాంనప్రకుపితాంనాప్రశస్తాంనరోగిణీం। నాదక్షిణాం నాన్యకామాంనాకామాం నాన్యయోషితం । క్షుత్క్షామాంనాతిభుక్తాంవా స్వగచ్ఛేత్తైర్గుణైర్యుతః ॥

తా॥ ఇష్టములేనిదియు, కోపమునుజెందినదియు, రోగముగలదియు, అసమర్థురాలును,ఇతరునిప్రేమించియున్నదియు, ఇష్టములేనిదియు ఆకలిచేకృశించినదియు, మిక్కిలిభుజించినదియునగుస్త్రీని, పరభార్యను గూడజనదు. పురుషుడును, పైజెప్పిన స్త్రీగుణంబులులేక మంచిగుణములు గలిగియుండవలయు.

శ్లో॥ ఋతుస్నాతాంతుయోభార్యాం సన్నిధౌనోపగచ్ఛతి ఘోరాయాం భ్రూణహత్యాయాం యుజ్యతేనాత్రసంశయః ॥

తా॥ ఋతుస్నానముచేసినభార్యను, దగ్గరనుండియు పొందనివాడు, ఘోరంబగుశిశుహత్యా పాపమునొందును.

రజస్వలాగర్భిణీగమనప్రాయశ్చిత్తము.

శ్లో॥ రజస్వలాంచయోగచ్ఛేద్గర్భిణీమష్టమాసికీం । తస్యపాపస్య శుద్ధ్యర్థమతికృచ్ఛ్రంవిశోధనం ॥

తా॥ పురుషుడు- రజస్వలను- అష్టమమాస గర్భిణినిగూడినయెడ తనపాపముపోవుటకు అతికృచ్ఛ్రమునుచేయవలయు.

సంభోగనియమము.

శ్లో॥ ఋతుకాలాభిగామీస్యాత్స్వదారనిరతస్సదా। పర్వవర్జంవ్రజేచ్చైనాం తద్వ్రతోరతికామ్యయా ॥ ఋతుస్స్వాభావికస్స్త్రీణాంరాత్రయష్షోడశస్మృతాః । చతుర్భిరితరైస్సార్ధమహోభిస్సద్విగర్హితైః। తాసామాద్యాశ్చతస్రస్తునిందితైకాదశీచయా । త్రయోదశీచశేషాస్తు ప్రశస్తాదశరాత్రయః । యుగ్మాసుపుత్రాజాయంతేస్త్రియోయుగ్మాసురాత్రిషు । తస్మాద్యుగ్మాసుపుత్రార్థీసంవిశేదార్తవేస్త్రియం । అమావాస్యామష్టమీంచపౌర్ణమాసీంచతుర్దశీం । బ్రహ్మచారీభవేన్నిత్యమప్యృతౌస్నాతకోద్విజః ॥

తా॥ పురుషుడు స్వదారలయందు ఋతుకాలమున పర్వదినములవదలి రతికోరికతో గూడవలయు. స్త్రీలకు స్వభావముగ ఋతువైనదినము మొదలుకొని పదునారురాత్రులు ఋతుకాలము- వానిలో మొదటినాలుగురాత్రులును ౧౧.౧౩ రాత్రులును నిందితములు- తక్కిన పదిరాత్రులు ప్రశస్తమైనవి, వానిలోసరిదినములయందు గూడిరేని పుత్రులును, బేసిదినములయందు గూడిరేని పుత్రికలును, గలుగుదురు. కావున పుత్రునిగోరువాడు సరిదినములయందు స్త్రీనిగూడవలయు. ఋతుకాలమునడుమ వచ్చెడి - అమావాస్య, అష్టమి, పౌర్ణమి, చతుర్దశి ఈ తిథులయందు స్త్రీని గూడజనదు.

పరదారగమననిషేధము.

శ్లో॥ పరదారాన్నగచ్ఛేత మనసాపికథంచన । పరదారరతిఃపుం

సాముభయతాప్రిభీతి దా। ఇతిమత్వాస్వదారేషుఋతుమత్సుబుధోవ్రజేత్॥

తా॥ పురుషుడు, పరదారగమనమును మనస్సుననైనదలపగూడదు. పరభార్యాగమనము, ఇహపరముల రెండిటియందును భయము నిచ్చును కావున, స్వభార్యయందు ఋతుకాలమునందుగూడవలయు.

శ్లో॥ లంకేశ్వరోజనకజాహరణేనవాలీ తారాపహారకతయాప్యథ కీచకాఖ్యః। పాంచాలికాగ్రహణతో నిధనంజగామతచ్చేతసాపి పరదారరతింనకాంక్షేత్॥

తా॥ సీతాపహరణముచే రావణుడును, తారాపహరణముచే వాలియు, ద్రౌపదీహరణముచే కీచకుడును, మరణమునొందిరికావున పరస్త్రీలను మనస్సునైనగోరగూడదు.

సంభోగనిషేధకాలము,

శ్లో॥ నోపేయాత్పురుషోనారీం సంధ్యయోర్నచపర్వసు। గోసర్గేచార్ధరాత్రేచ తథామధ్యందినేపిచ॥

తా॥ ప్రాతస్సాయంకాలములయందును, పర్వములయందును, గోవులవిడుచునపుడును, అర్ధరాత్రియందును, మట్టమధ్యాహ్నము నందును, స్త్రీసంభోగముసేయగూడదు.

స్త్రీవిహారవిధి.

శ్లో॥ విహారంభార్యయాకుర్యాద్దేశేతిశయమావృతే। రమ్యేశ్రావ్యాంగనాగానే సుగంధేసుఖమారుతే॥

తా॥ శ్రావ్యమైనస్త్రీలగానముచేనొప్పుచురమ్యమై, మంచివాసన సుఖమైనగాలికలిగి యేకాంతమైన మంచి ప్రదేశమున భార్యతోడ విహరింపవలయు.

సంభోగాయోగ్యస్థానము.

శ్లో॥ దేశేగురుజనాసన్నే వివృతేతిత్రపాకరే। శూన్యేయమాణ వ్యథాహేతు వచనేచరమేస్మృతే॥ వహ్నిబ్రాహ్మణ పూజ్యార్గనికటేన ద్యాంచదేవాలయమే దుర్గాదౌచచతుష్పథే పరగృహేరణ్యేశ్మశానేదివా।

సంక్రాంతౌ శశిసంక్షయే పిచ తథా గ్రీష్మే జ్వరార్తా వ్రతే । సంధ్యాయాం చ పరిశ్రమేషు సురతం కుర్యాన్న విద్వాన్ క్వచిత్ ॥

తా ॥ గురుజనులకు సమీపప్రదేశమునను, లజ్జకలుగజేయు బయలునందును, మనస్సునకు దుఃఖమును గలిగించు వాక్యములు వినబడుచోటను, అగ్నిహోత్రము, బ్రాహ్మణులు పెద్దలు, వీరిసమీపమునందును, నది- దేవాలయము- కోట- చతుష్పథము, పరగృహము- అరణ్యము- శ్మశానము వీనియందును, పగలు- సంధ్యాకాలములు- సంక్రాంతి- అమావాస్య- గ్రీష్మఋతువు వీనియందును, జ్వరము - బడలిక- వ్రతాదులు వీనియందును స్త్రీసంభోగము సేయగూడదు.

విహితప్రదేశము.

శ్లో ॥ విస్తీర్ణే సజలే సుధా ధవళితే చిత్రాదినాలంకృతే, రమ్యే ప్రోన్నతచత్వరే గరు మహాధూపాది పుష్పాన్వితే । సంగీతాంగవిరాజితే స్వభవనే దీపప్రభాభాసురే । నిశ్శంకం సురతం యథాభిలషితం కుర్యాత్సమం కాంతయా ॥

తా ॥ విశాలమైనసున్నముపూయుటచే తెల్లనైచిత్తరువులచే నలంకృతమై రమ్యమైయెత్తుగలిగి నలుచదరమై; అగరుధూపము పుష్పముపరిమళద్రవ్యములు మొదలగువానిచే వాసితమై సంగీతముచే నొప్పుచు దీపములచే బ్రకాశించుచున్న నిజభవనమునందు శంకలేక, స్వేచ్ఛానుసారముగ స్త్రీతో సంభోగమొనర్చవలయు.

ఋతుపరత్వసంభోగనియమము.

శ్లో ॥ త్రిభిస్త్రిభిరహోరాత్రైః స్సమీయాత్ప్రమదాం నరః । సర్వేష్వృతుషు ఘర్మేతు పక్షాత్పక్షాద్వ్రజేద్బుధః ॥

తా ॥ అన్నిఋతువులయందును మూడుదినముల కొకసారియు, గ్రీష్మఋతువునందు ౧౫ దినముల కొకసారియు స్త్రీనిగూడవలయు.

మైథునానంతరక్రియ.

శ్లో ॥ ఋతౌతు గర్భశంకిత్వా త్స్నానం మైథునినస్స్మృతం । అనృతౌతు యదాగచ్ఛే చ్ఛౌచం మూత్రవదిష్యతే ॥

తా ॥ ఋతుకాలమునందు మైథునమొనర్చిన, గర్భముగలుగునను శంకచేస్నానముచేయవలయు. ఇతరకాలమునందు గర్భముగ్గలుగదుగను కశౌచమును మూత్రమునకువలె ముమ్మారుచేయవలయు.

శ్లో ॥ మిథునీభూయనతయాసహసర్వాంరాత్రిం సంవిశేత్ ॥

తా ॥ పురుషుడుమైథునమొనర్చిన పిదపరాత్రియంతయు స్త్రీతో గూడిపరుండగూడదు.

శ్లో ॥ స్నానంసశర్కరంక్షీరం భక్ష్యాశ్చేక్షువసంస్కృతం । వాతోమాంసరసస్స్వప్నోవ్యవాయాంతేహితాఅమీ ॥

తా ॥ సంభోగానంతరము స్నానముసేయుట, శర్కరతోగూడినపాలుద్రాగుట, బెల్లముకలిసినభక్ష్యముల భుజించుట, గాలినిమాంసరసముననుభవించుట, నిద్రించుట ఈకార్యములు హితకరంబులు.

శ్లో ॥ సద్యోబలహరానారీ సద్యోబలకరంపయః । స్త్రీయంగచ్ఛేత్పయఃపీత్వాతాంచత్యక్త్వాపునఃపిబేత్ ॥

తా ॥ స్త్రీ, బలమునుతత్క్షణమునహరించును. పాలుతత్క్షణమున బలమునుకలుగజేయును. కావునస్త్రీనిపొందుటకుపూర్వమును, అంతమునందును, పాలనుత్రాగవలయు.

సద్యఃప్రాణకరంబులు.

శ్లో ॥ సద్యోమాంసం నవంచాన్నం బాలాస్త్రీ క్షీరభోజనం । ఘృతముష్ణోదకస్నానం సద్యఃప్రాణకరాణిషట్ ॥

తా ॥ నూతనమాంసము, అప్పుడువండినయన్నము, బాలస్త్రీ, క్షీరము, ఘృతము, ఉష్ణోదకస్నానము, ఇవిసద్యఃప్రాణకరంబులు.

సద్యఃప్రాణహరంబులు.

శ్లో ॥ పూతిమాంసం స్త్రియోవృద్ధా బాలార్కస్తరుణందధి । ప్రభాతే మైథునంనిద్రా సద్యఃప్రాణహరాణిషట్ ॥

తా ॥ దుర్గంధమాంసము, వృద్ధస్త్రీలు, బాలసూర్యుడు, తోడికూడనిపెరుగు, ప్రాతఃకాలమునందుమైథునము, నిద్రఇవిసద్యః ప్రాణహరంబులు

అయోగ్యమైథున గుణము,

శ్లో॥ క్షుధితః క్షుబ్ధచిత్తశ్చ మధ్యాహ్నే తృషితోబలః। స్థితశ్చహీనింశుక్రస్యవాయోఃకోపంచవిందతి। వ్యాధితస్యరుజాప్లీహా మూర్ఛామృత్యుశ్చజాయతే॥

తా॥ ఆకలిగొన్నవాడు, కలతనొందిన మనస్సుగలవాడు, దప్పిగొన్నవాడు, బలహీనుడు,నిలచియున్నవాడును, మైథునముచేయగూడదు. అట్లుచేసిన, శుక్రహానియు, వాతప్రకోపమునుకలుగును. రోగిసంగమమొనర్చిన, ప్లీహరోగమును మూర్ఛారోగమును పొందుటయేగాకమృత్యువునుసగాపొందును.

శ్లో॥ ధాతుక్షయోరోగవృద్ధిరశ్రీస్సత్కర్మవిప్లవః। సౌభాగ్యాయుర్యశోనాశఃపుంసాం స్త్రీప్రసక్తిసంగినాం॥ శూలకాసజ్వరశ్వాసకార్శ్యపాండ్వామయక్షయాః। అతివ్యవాయాజ్జాయంతే రోగాశ్చాక్షేపకాదయః॥

తా॥ స్త్రీలను మిక్కిలిగూడుటవలన, ధాతుక్షయము, రోగవృద్ధి, అలక్ష్మి, సత్కర్మభంగము, సౌభాగ్య-ఆయుః కీర్తులకునాశము, శూల, దగ్గు, జ్వరము, శ్వాస, కృశత్వము, పాండువు, క్షయము,ఆక్షేపకాదిరోగములుజనించును.

ఋతుపరత్వకామస్థానము.

శ్లో॥ శీతేరాత్రౌదివాగ్రీష్మే వసంతేతుదివానిశి। వర్షాసువారిదధ్వానేశరత్సుసరసిస్మరః॥

తా॥ శీతకాలమునందురాత్రియందును, గ్రీష్మకాలమునందు పగటియందును, వసంతకాలమున రాత్రింబగళ్లును, వర్షాకాలమునందు మేఘము ఉరిమినప్పుడును,శరత్కాలమున సరస్సునందునుమన్మథుడుండును.

ఋతుపరత్వస్త్రీవిచారము.

శ్లో॥ నిదాఘశరదోర్బాలా హితాప్రోక్తావిచక్షణైః। తరుణీశీతసమయే ప్రౌఢావర్షావసంతయోః। నిత్యంవాసేవ్యమానాహిబాలావ

ర్ధయతేబలం ॥ తరుణీహ్రాసయేచ్ఛక్తిం ప్రౌఢా ద్భావయతేజరాం ॥

తా ॥ గ్రీష్మశరత్కాలములయందు బాలస్త్రీతోడను, శీతకాలమునందు యౌవనస్త్రీతోడను, వర్షావసంత కాలములయందు ప్రౌఢస్త్రీతోడను, గూడవలయు, బాలతో నెల్లప్పుడు గూడినను, బలముకలుగును. యౌవనస్త్రీబలమునుహరించును. ప్రౌఢస్త్రీముదిమిని కలుగజేయును.

నిద్రకుముందుభక్షింపదగినద్రవ్యము.

శ్లో ॥ యోఽత్తిశయనసమయేవ ధుమిశ్రంబీజపూరదలచూర్ణం । స చపీడాకరవాతప్రసరనిరోధాత్సుఖంస్వపితి ॥

తా ॥ పండుకొనునప్పుడు మాదీఫలపుఆకును పొడిచేసి తేనెగలిపి నాకినవాతము శాంతిజెందిసుఖముగనిద్రగలుగును.

నిద్రాగుణము.

శ్లో ॥ నిద్రాతుసేవితాకాలేధాతుసాత్మ్యమతంద్రితః । పుష్టివర్ణబలోత్సాహవహ్నిదీప్తింకరోతిచ ॥

తా ॥ రాత్రియందు సమకాలముననిద్రించిన, ధాతువులు స్వస్థానముచేరును. జాగ్రత్తగలుగును. దేహపుష్టి, కాంతి, బలము, ఉత్సాహము అగ్నిదీపనముగలుగును.

రాత్రిజాగరణము.

శ్లో ॥ రాత్రౌజాగరణంరూక్షంకఫదోషవిషార్తిజిత్ ॥

తా ॥ రాత్రిమేల్కొనుటవలన రూక్షగనుండును. కఫదోష, విషపీడలుతొలగును.

ప్రాతఃకాలమునజలపానగుణము.

శ్లో ॥ అంభసః ప్రసృతీరష్టౌ రవావనుదితేపిబేత్ । వాతపిత్తకఫాన్ జిత్వా జీవేద్వర్షశతంసుఖీ ॥

తా ॥ నాలవజామున సూర్యోదయము కాకమునుపు రాత్రిసంగ్రహించి పెట్టుకొనిన జలమును ౮ పుడిసెళ్లు నిత్యముత్రాగిన వాతపిత్త కఫదోషములు హరించి నూరుసంవత్సరములు సుఖముగజీవించును.

శ్లో ॥ అర్శశ్శోథగ్రహణ్యో జ్వరజఠరజరా కోష్ఠమేదోవికారా మూత్రాఘాతాస్రపిత్త శ్రవణగళ శిరశ్శ్రోణిశూలాక్షిరోగాః । యే చాన్యేవాతపిత్తక్షతజ కఫకృతా వ్యాధయస్సంతి జంతోస్తాంస్తానభ్యాస యోగాదపహరతిపయః పీతమంతేనిశాయాః ॥

తా ॥ మఱియు మూలరోగము, వాపు, గ్రహణి, జ్వరము, జఠరరోగము, ముదిమి, కోష్ఠరోగము, మేదోవికారము, మూత్రాఘాతము, రక్తపిత్తము, కర్ణ, గళ, శిర, శ్రోణి, నేత్రరోగములు, వాత, పిత్త, కఫ, దోషములు, గాయపు రోగములుమానును.

నాసికాద్వారా జలపానగుణము.

శ్లో ॥ విగతఘననిశీథేప్రాతరుత్థాయనిత్యంపిబతిఖలుననరోయోనాసికా రంధ్రవారి । సభవతిమతిపూర్ణ శ్చక్షుషాతార్క్ష్యతుల్యోవలిపలిత విహీనస్సర్వ రోగైర్విముక్తః ॥ పాతవ్యం నాసయానీరం ప్రస్సృతి ప్రయ మాత్రకం ॥ వ్యంగంవలీ పలితఘ్నం పీనసవైస్వర్యకాస శోథహరం । రజనీక్షయేంబునస్యం రసాయనం దృష్టిసంజననం ॥

తా ॥ ప్రాతఃకాలమున, ముక్కు ద్వారమునుండి యుదకపానముచేసిన, మంచిబుద్ధి, గరుడదృష్టితో దుల్యమైనదృష్టిగలుగును. వణుకు, వెండ్రుకలనెరవు, ముదిమి, ఇతరరోగములు, పీనసము, స్వరభేదము, కాసము, వాపుమొదలగు రోగములును పోవును.

ఇతి శ్రీమానవధర్మచంద్రికాయాం
రాత్రిచర్యాకథనంనామ
పంచమోధ్యాయః.

షష్ఠాధ్యాయము.

ఋతుచర్య.

కాలము.

వా॥ కాలోహి నామ భగవాన్ స్వయంభూరనాదిమధ్యనిధనో౽త్ర రసవ్యాపత్సంపత్తీ జీవితమరణేచ మనుష్యాణా మాయత్తే స సూక్ష్మామపి కలాంనలీయతఇతి కాల స్సంకలయతివా భూతానీతి కాలః ॥

తా॥ కాలము భగవత్స్వరూపము. స్వయముగనేర్పడినది. ఆదిమధ్యాంతములులేనిది. మధురాదిరసములయొక్క కలిమిలేములను, మనుష్యుల జీవనమరణములను చేయుచున్నది. అట్టికాలము సూక్ష్మాంశమునైన నతిక్రమించనేరదు (అనగాగొంచెమైన విడువకగణింపబడుననుట) మరియు సకలజంతువుల నేకకాలమున సుఖదుఃఖానుభవమునం దొకటిగాఁజేర్చును. మరణమునకునుఁ బ్రేరేపించును.

వా॥ తస్య సంవత్సరాత్మనో భగవా నాదిత్యో గతి విశేషేణాక్షినిమేష కాష్ఠా కలా ముహూర్తా హోరాత్ర పక్ష మాస ర్త్వయన సంవత్సర యుగ ప్రవిభాగం కరోతి ॥

తా॥ సంవత్సరస్వరూపంబగు ఆకాలమునకు - సూర్యభగవానుడు - తనగమనవిశేషముచే - ఱెప్పపాటు - కాష్ఠ - కల - ముహూర్తము - అహోరాత్రము - పక్షము - మాసము - ఋతువు. అయనము - సంవత్సరము - యుగము అనునట్టి విభాగమును జేయుచున్నాడు.

సంవత్సరనిమేషాదులు.

వా॥ తత్రలఘ్వక్షరోచ్చారణమాత్రో౽క్షినిమేషః । పంచదశాక్షినిమేషాఃకాష్ఠా । త్రింశత్కాష్ఠాఃకలా । వింశతికలోముహూర్తః, కలాదశభాగశ్చ । త్రింశన్ముహూర్తమహోరాత్రం। పంచదశాహోరాత్రాణిపక్షః । సచద్వివిధశ్శుక్లఃకృష్ణశ్చ,తౌమాసః ॥

తా ॥ "క" అని ఒకలఘువును మాత్రముచ్చరించునట్టి కాలము ౧ రెప్పపాటు అనబడును. ౧౫ రెప్పపాట్లు ౧ కాష్ఠ. ౩౦ కాష్ఠలు. ౧ కల. ౨౦ కలలును, కలలో ౧౦వ భాగమును చేరి ౧ ముహూర్తము. ౩౦ ముహూర్తములు ౧ అహోరాత్రము. ౧౫ అహోరాత్రములు ౧ పక్షము. అది శుక్లము - కృష్ణము అని రెండువిధములు. ౨ పక్షములు ౧ మాసము.

ఋతునామవిభాగము.

వా ॥ తత్ర మాఘాదయో ద్వాదశమాసా ద్విమాసకమ్మృతుంకృత్వా షడృతవో భవంతి, తే శిశిరవసంతగ్రీష్మవర్షాశరద్ధేమంతాః ॥ తేషాంతపస్తపస్యౌ శిశిరః, మధుమాధవౌ వసంతః, శుచిశుక్రౌ గ్రీష్మః, నభోనభస్యౌ వర్షా, ఇషోర్జౌ శరత్, సహసహస్యౌ హేమంతః ఇతి ॥

తా ॥ అందు - మాఘమాసము మొదలు ౧౨ మాసములను రెండేసిమాసములొక ఋతువుచొప్పున లెక్కించిన నాఱు ఋతువు లేర్పడుచున్నవి. అనగా మాఘఫాల్గుణములు శిశిరర్తువు, చైత్రవైశాఖములు వసంతము, జ్యేష్ఠాషాఢములు గ్రీష్మము, శ్రావణభాద్రపదములు వర్షర్తువు, ఆశ్వయుజ కార్తీకములు శరదృతువు, మార్గశీర్ష పుష్య మాసములు హేమంతఋతువు.

అయనవిభాగము.

వా ॥ తపతే శీతోష్ణవర్షలక్షణాశ్చంద్రాదిత్యయోః కాలవిభాగకరత్వాదయనే ద్వేభవతో దక్షిణముత్తరంచ ॥

తా ॥ శీతము- ఉష్ణము- వర్షము- ఇవిలక్షణములుగాఁగల ఋతువులు చంద్రసూర్యులయందు కాలవిభాగము చేయుటవలన దక్షిణాయనము- ఉత్తరాయణము అని రెండయనము లేర్పడుచున్నవి.

వా॥ తయోర్దక్షిణం వర్షాశరద్ధేమంతాస్తేషు భగవానాప్యాయతే సోమో, ఽమ్లలవణమధురాశ్చరసాబలవంతో భవంత్యుత్తరోత్తరంచ సర్వప్రాణినాంబలమభివర్ధతే ॥

తా ॥ అందు దక్షిణాయనమనగా- వర్ష- శరత్- హేమంతము లు- దీనియందుచంద్రుడు ఆప్యాయత నొందుచున్నాడు- పులుసు- ఉప్పు- తీపు-గలపదార్థములు బలిష్ఠములగును- ప్రాణులకును క్రమక్రమముగ బల మువృద్ధినొందును.

వా ॥ ఉత్తరంచ శిశిరవసంతగ్రీష్మా స్తేషుభగవానాప్యాయతేరవి స్తిక్తకషాయ కటుకాశ్చరసా బలవంతో భవంత్యుత్తరోత్తరంచ సర్వ ప్రాణినాం బలమపహీయతే ॥

తా ॥ ఉత్తరాయణమనగా, శిశిరవసంత గ్రీష్మఋతువులు, వీని యందు సూర్యుడుఆప్యాయత నొందుచున్నాడు. చేదు, వగరు, కార ము ఈరసములు బలిష్ఠములగును, సర్వప్రాణులకు నుత్తరోత్తరమున బలముతగ్గును.

శ్లో ॥ శీతేగ్ర్యం వృష్టి ఘర్మే ల్పం బలంమధ్యం తు శేషయోః ।

తా ॥ హేమంత శిశిర ర్తువుల యందు జనులు అధికబలము గలిగి యుందురు, వర్ష,గ్రీష్మ ర్తువులయందు అల్పబలమును, తక్కినఋతువు లయందు మధ్యమబలమును గలిగియుందురు.

శ్లో ॥ శీతాంశుః క్లేదయత్యుర్వీం వివస్వాఞ్ఛోషయత్యపి ॥ తావు భావపిసంశ్రిత్య వాయుః పాలయతిప్రజాః ॥

తా ॥ భూమిని చంద్రుడు తడుపుచున్నాడు, సూర్యుడు ఎండిం చుచున్నాడు,వీరిరువురినాశ్రయించివాయువుజనులను పాలించుచున్నాడు.

వా ॥ అథఖల్వయనేద్వే యుగప త్సంవత్సరోభవతి । తేతుపంచ యుగమితి సంజ్ఞాంలభంతే । సఏష నిమేషాదియుగ పర్యంతః కాల శ్చక్రవత్పరివర్తమానః కాల చక్రమిత్యుచ్యత ఇత్యేకే ॥

తా॥ ౨అయనములు౧సంవత్సరము,౫సంవత్సరములు. ౧యుగము అనబడును. ఇట్లు నిమిషము మొదలు యుగ పర్యంతముగల కాలము చక్ర మువలె తిరుగుచుండుట వలన కాలచక్రమని చెప్పబడు చున్నదనికొందరు పెద్దలుచెప్పెదరు.

హేమంతఋతువర్ణనము.

వా ॥ యత్రతుషారగిరి వినిర్గత జనితజాడ్య జనపదసందీపిత హుతాశనధూమ ధూళిధూసర దర్పిత ఖడ్గకుంజర మహిష మేషవాయసోఘ లోధ్రప్రియంగు పున్నాగ పుష్పరాజివిరాజితో దమనక మరువక సముత్థిత బహుళపరిమళపవనరమణీయోద్యానస్స హేమంత ఇతిజానీయాత్ ॥

తా ॥ ఏఋతువునందు, హిమాలయ పర్వతము నందు బుట్టినమంచుగలిగి, దేశములు జడత్వమును బొందియుండునో, మండుచుండెడి అగ్ని యొక్క పొగయు, ధూళియు వ్యాపించి రెండవ యాకాశమువలె నుండునో, ఖడ్గమృగము, పనుగు, దున్నపోతు, మేక, కాకి, మొదలగుజంతువులు హర్షముతో గూడియుండునో, లొద్దుగు, ప్రేంకణము, పున్నాగము, ఈ వృక్షములు బాగుగ బుష్పించియుండునో, దవనము, మరువము వీనిమీదుగ లేచిమిగుల పరిమళించుచున్న గాలికలిగిన ఉద్యానవనములు గలిగియుండునో, అదిహేమంత ఋతువని తెలియంగవలయు.

శ్లో ॥ వాయుర్వాత్యుత్తరశ్శీతో రజోధూమాకులాదిశః । ఛన్న స్తుషారైస్సవితాహిమానద్ధాజలాశయాః । దర్పితాధ్వాంక్షఖడ్గాహ్వా మహిషోరభ్రకుంజరాః । విస్తీర్ణశాలికేదారా నీలధాన్యోజ్జ్వలామహీ। లోధ్రప్రియంగుపున్నాగాః పుష్పితాశ్చహిమాహ్వయే ॥

తా ॥ హేమంతఋతువునందు మిక్కిలిచలిచేత రోమములునిక్కబొడుచుకొనియుండును. ఉత్తరపుగాలి చల్లగవీచును. దిక్కులు దుమ్ము చేతను పొగచేతను నిండియుండును. సూర్యమండలముమంచుచే గప్పబడియుండును. పల్లె చెఱువులు మొదలగునవి మంచుచేవ్యాప్తములై యుండును. కాకి-ఖడ్గమృగము- దున్నపోతు-గొఱ్ఱెలు- పనుగు- ఇవిమిగుల హర్షముతోనుండును. పొలములయందు వరిమొదలగుపెద్దధాన్యములు-నల్లధాన్యములు- ఇవిచక్కగఫలించును. లొద్దుగు- ప్రేంకణము- పున్నాగము ఈ వృక్షములుబాగుగబుష్పించును.

హేమంతఋతువున కుత్తమత్వవర్ణనము.

శ్లో ॥ దీర్ఘప్రచారసురతాకిలయత్ర రాత్రిస్సుశీతలంవారివినాచయ

త్వాత్ । యః ప్రేయసీకుచయుగం పరిరభ్య శేతే స్వర్గోపి తస్య హృదయే తృణవద్విభాతి ॥

తా॥ హేమంతఋతువునందు రాత్రులు బహుకాలపర్యంతము సురతయోగ్యములై యుండును. జలములు అప్రయత్నముగ మిక్కిలి చల్లనై యుండును. ఇట్టి రాత్రులయందు సంసారులు నిజభార్యాకుచద్వయాలింగనముతోడ, శయనించి స్వర్గసుఖమును గూడ తృణప్రాయముగ నెంచియుండెదరు.

శ్లో॥ పృథుజఘనకుచాభిర్యౌవనోన్మాదినీభిర్ఘనమృగమదమిశ్రైః కుంకుమైశ్చర్చితాభిః । భవతి శిశిరశాంతిః స్త్రీభిరాలింగితాభిర్నిశి నిశి పురుషాణాం జన్మసాఫల్యభాజాం ॥

తా॥ స్థూలజఘనస్తనములు గలవారును యౌవనమదోన్మత్తులును, మంచి కస్తూరి కుంకుమపువ్వు కలసిన చందనమును పూసికొనినవారునగు నిజవనితలను పురుషులాలింగనము చేసికొని శాలువలు కప్పుకొని రాత్రులయందు శయనించిన చలియణగును.

శ్లో॥ హేమంతే బహుదోషాఢ్యే ద్వౌగుణౌ సర్వసమ్మతౌ । అయత్నశీతలం వారి సురతం స్వేదవర్జితం ॥

తా॥ అనేకదోషములతో గూడిన హేమంత ఋతువునందు సర్వసమ్మతములగు గుణములు రెండు కలవు. అప్రయత్నముగ నీళ్లు చల్లగ నుండుటయొకటి. స్త్రీసంగమమునందు చెమట పట్టకయుండుటయొకటి.

శ్లో॥ హేమంతే దధిదుగ్ధసర్పిరశనా మాంజిష్ఠవాసోభృతః, కాశ్మీరద్రవలిప్తచారువపుషః ఖిన్నా విచిత్రై రతైః । వృత్తోరుస్తనకామినీజనకృతాశ్లేషా గృహాభ్యంతరే । తాంబూలీదళపూగపూరితముఖా ధన్యాస్సుఖం శేరతే ॥

తా॥ హేమంతఋతువునందు- జనులు- పెరుగు- పాలు- నేయి- వీనిని విశేషముగ ననుభవించవలయు - ఎఱ్ఱని వస్త్రములు ధరించవలయు. కుంకుమ పువ్వు చేర్చిన చందనంబలదికొని, మంచి తాంబూలములు వేసికొని, భార్యలనాలింగనము చేసికొని చిత్రరతులొనర్చి సుఖంబుగ శయనించవలయు

హేమంతఋతుచర్య.

శ్లో ॥ బలినశ్శీతసంరోధాద్ధేమంతే ప్రబలోనలః। భవత్యల్పేంధనో ధాతుస్సపచేద్వాయునేరితః । అతోహిమేఽస్మిన్సేవేత స్వాద్వమ్లలవణాన్రసాన్ ॥

తా ॥ హేమంతమునందు బలవంతుడగు పురుషునికి శీతలప్రభావమువలన జఠరాగ్ని ప్రబలమగును అప్పుడు, ఆహారమునెడికట్టెలను పొందనియెడల-వాతప్రేరితమైరసరక్తాది ధాతువులనశింపజేయును గావునఉప్పు పులుసుతీపురసముల విశేషముగననుభవించవలయు.

శ్లో ॥ దైర్ఘ్యాన్నిశానామేతర్హి ప్రాతరేవబుభుక్షితః । అవశ్యకార్యంసంభావ్యయథోక్తంశీలయేదను ॥

తా ॥ హేమంతమునందు రాత్రులు ప్రొద్దు ఎక్కువగనుండుట వలన ప్రాతఃకాలమందు, ఆకలిగొనినవారు, అవశ్యకార్యములగు మలవిసర్జనాది కృత్యములదీర్చుకొని భోజనముసేయావలయు, పిదప అభ్యంగనాదులు చేసికొనవలసిన యెడల చేసికొనవచ్చును.

శ్లో ॥ ముహూర్తమహూరజీర్ణేపి భోజ్యాన్యస్యోపహారయేత్ । నిరింధనోంతరంలబ్ధ్వా యథైనం నవిపాదయేత్ ॥

తా ॥ జఠరాగ్ని అన్నాదిపదార్థములనెడికట్టెలు లేనియెడ మనుజునిజంపును గావున నట్లుగాక, అజీర్ణముగనుండినను భక్షించుచుండవలయు.

శ్లో ॥ వాతఘ్నతైలైరభ్యంగంమూర్ధ్ని తైలవిమర్దనం ।

తా ॥ వాతఘ్నములగు - నారాయణీ- ప్రసారణీ - విషగర్భాది తైలములచే దేహమునమర్దనముచేసికొనిపిదపశిరమునుమర్దించుకొనవలయు

శ్లో ॥ మస్తకాభ్యంగశేషేణక్వచిన్నోద్వర్తయేత్తనుం । పుణ్యాహానిరలక్ష్మీస్స్యాత్తస్మాత్తత్పరివర్జయేత్ ।

తా ॥ శిరమునకుఅంటుకొనగా మిగిలినతైలమును శరీరమునకు

బూసికొనిన, పుణ్యహాని- దారిద్ర్యము కలుగును గావున ముందుగ తైలము సుశరీరమునకు బూసికొని పిదప శిరమునకు అంటుకొనవలయు.

శ్లో ॥ నియుద్ధంకుశలై స్సార్ధం పాదాఘాతంచయుక్తితః ।

తా ॥ సాము నేర్చినపురుషులు ఈ ఋతువునందు తన బోటిసమర్థులతో కుస్తీలుపట్టుట- దండసరతు మొదలగు పనులజేయవలయు.

శ్లో ॥ పాదాఘాత స్తైలయుక్తో దీపనోదేహపుష్టికృత్ । శుక్రౌజస్తేజసాంవృద్ధికరశ్శ్రోత్రవిశోధనః । దృష్టికోద్ఘర్షణం వర్ణ్యంకండూకోష్ఠమలాపహః ॥

తా॥ శరీరమును తైలముచేమర్దించుకొనిదండకసరతుచేసిన, అగ్నిదీపనము, దేహపుష్టి, శుక్రము, బలము, కాంతి ఇవివృద్ధియగును, చెవులు కన్నులు వీనికి శుద్ధికలుగును, దురద, కోష్ఠమలము పోవును.

శ్లో ॥ కషాయాం పహృతస్నేహ స్తతస్నాతో యథావిధి । కుంకుమేనసదర్పేణ ప్రదిగ్ధోఽగురుధూపితః ॥

తా ॥ శీకాయ మొదలగువానిచే చమురునుబోగొట్టుకొని యథావిధిగస్నానముచేసి, కస్తూరి కుంకుమ పువ్వు కలిపిన చందనమును పూసికొని అగరు ధూపము వేసికొనవలయు.

శ్లో ॥ వ్యాయామాదౌ తదంతేచ క్షీరం వా ముద్గమాషజం ॥

తా ॥ దండకసరతుకు ముందుగాని, పిమ్మటగాని, నానబోసినపెసలనుగాని, మినుములనుగాని భక్షించవలయు.

శ్లో ॥ గోధూమపిష్టమాషేక్షు క్షీరోత్థ వికృతీశ్శుభాః ॥

తా ॥ గోధుమపిండి పదార్థములు, పగోడలు, అటుకులు, అప్పడములు, వడియములు, లడ్డు మొదలగువానిని, క్షీరమిశ్రిత పదార్థములను పెరుగును ఈ ఋతువునందుభక్షింపవలయు.

శ్లో ॥ లఘూష్ణమంబరం సేవ్యం చందనాగురుధూపితం। తథాచ । ప్రావారాజినకౌశేయ ప్రవేణీ కౌచవాస్తృతం. । ఉష్ణస్వభావై ర్లఘుభిః ప్రావృతశ్శయనంభజేత్ ॥

తా॥ చందనాగరు ధూపము వేసిన తేలికవస్త్రమును ధరించవలయు. మఱియు ఉష్ణస్వభావము తేలికగల కవచములు అనగా (చొక్కాయలు;) మృగచర్మము, వ్యాఘ్రచర్మము, పట్టుతాప్తా వస్త్రములు, చిత్రకంబళులు; మృగరోమములవలన జేయబడిన శాలువలు కంబళివస్త్రములు మొదలగు వానిని ధరించి శయనించవలయు.

శ్లో॥ సేవనం సూర్యరశ్మీనాం హుతాశస్య చ మాత్రయా। యథారుచిస్తుకిరణాన్ నిర్ధూమం చ హుతాశనం। పృష్ఠతో౽ర్కం నిషేవేత జఠరేణ హుతాశనం। నాత్యుష్ణశీతసలిలైః స్నానం కుర్యాత్ప్రయత్నతః॥

తా॥ సహించదగునట్లు సూర్యకిరణముల సేవనమును, పొగలేని నిప్పునెగకాచుకొనుటయు, చేయవలయు. సూర్యునికి వీపుప్రక్కగను, అగ్నికి కడుపుప్రక్కగను కూర్చొనవలయు. మిక్కిలి వేడి మిక్కిలి చల్లనిగాని నీళ్లతో స్నానాదులను చేయవలయు.

శ్లో॥ పీవరోరు స్తనశ్రోణ్యస్సుమదాః ప్రమదాః ప్రియాః। హరంతి శీతముష్ణాంగ్యో ధూపకుంకుమయౌవనైః। అంగారతాపసంతప్తగర్భభూవేశ్మచారిణః। శీతపారుష్యజనితో న దోషో జాతు జాయతే॥

తా॥ ఉన్నతోరుకుచశ్రోణులుగలవారును యౌవనమదోన్మత్తులును, అగరుధూపము వేసికొన్నవారును, కుంకుమపువ్వు చందనము పూసికొనినవారునగు స్త్రీలు తమ యౌవనాగ్నిచే చలిని పోగొట్టుదురు - నిప్పుకుంపట్లుగలిగి గాలి తగులని లోపలి గృహములయందు నివసించిన శీతబాధ నివర్తించును.

హేమంతమునందు పథ్యము.

శ్లో॥ శివశ్శివా ద్విజాఫలం హరీతకీ గుడాన్వితా విభీతమజ్జకార్ద్రకం జయా చ విశ్వభేషజం। లవంగమామ్రమమ్లమమ్బులోచనేకపిత్థకం। కణాశతాహ్వకా చ మేధికారవింద బీజకం॥ పయోంద నాదమారిషో మకీ ధాన్య బాహ్లీకం ఘృతం చ పాయసం సుగజాశవారిణాసినై। ఫలాని వాతిరాద్బద రావహైత్రి రాణి బాంగనే పటోలకం రసోనకోహితా అమీహిమాహ్వయే॥

తా ॥ నెల్లికాయ కరక్కాయ-మారేడుపండు-బెల్లముతో గూడిన కరకాయ- తాసికాయ- కూరనెల్లి-అల్లము- శొంఠి-లవంగము- మామిడికాయ-వెలగ- పిప్పళ్లు- సోపు- మెంతులు- తామరగడ్డ-ఇంగముస్తెలు - నీరుచిట్టికూర-మిరియాలు-ధనియాలు- ఇంగువ-నేయి-పరమాన్నము. మద్యము- మేక-కుందేలు-జింక- వెలిగెపిట్ట- నెమలి- తిత్తిరిపక్షివీనిమాంసములు పొట్లకాయ-వెల్లుల్లి- ఈపదార్థములు హేమంతర్తువునందు హితకరములు.

శ్లో ॥ సైంధవమేలాచిత్రకశాక జాజిఫలం చంచూదధితక్రౌ । సూరణకందాద్రాక్షామపికాంతే కుండలికామాన్యాచహిమాహ్వే ॥

తా ॥ సైంధవలవణము- ఏలకులు- చిత్రమూలము- జాజికాయ- పాలమబచ్చలికూర- పెరుగు- మజ్జిగ- కందగడ్డ- ద్రాక్ష- జిలేబిభక్ష్యములు ఈపదార్థములును హేమంతమునందు హితకరంబులు.

శ్లో ॥ కౌశేయాస్తరణేశయనంచ శ్యామాస్త్రీసురతం శుచిగంధం। తాంబూలంబహుభోజనమిష్టం హేమంతేహితమాహురితీదం ॥

తా ॥ పట్టువస్త్రములు పరచినపాన్పునందు శయనంబును, షోడశవర్ష స్త్రీసంభోగంబును, సువాసనతోగూడిన తాంబూలంబును, తృప్తికరభోజనంబులును ఇవి హేమంతంబునందు పథ్యకరంబులు.

శ్లో ॥ పక్వంకలింగంగ్రపుసంచపక్వంకోశాతకీవాస్తుకముద్గతైలం । క్షుద్రాఝుషాశ్ఛాగపయోగ్నిసేవా హేమంతకేమీ సుహితాశ్చనిత్యం ॥

తా ॥ పుచ్చపండు- ములుదోసపండు- బీరకాయ- చక్రవర్తికూర- పెసలు- నూనె- చిన్నచేపలు- మేకపాలు - అగ్నిసేవనము ఇవిహేమవంతంబునహితకరంబులు.

శ్లో ॥ క్వాథలీక్వధితాసుభ్రుజంబీరందాడిమీఫలం । జీవనంనైర్ఝరందివ్యం వాప్యంకౌప్యంచసారసం ॥ వ్యాయామంజీర్ణగోధూమా షష్టికారక్తశాలయః । హేమంతేవీహితాబాలే పీనోత్తుంగపయోధరే ॥

తా ॥ మల్లంగిమొదలగువానినివేసి వండినమజ్జిగపులుసు - నిమ్మకాయ- నారింజ(ద్రాక్ష-అఖరోటుకాయలు) ప్రవాహజలము-వర్షో

దకము-నడబావి- నూయి- గుంట వీనియందలి యుదకము-సాముచేయుట-ప్రాతర్గోధుమలు- అరువదిదినములకు ఫలించినధాన్యము- ఎఱ్ఱధాన్యము ఇవిహేమంతమునందు హితకరంబులు.

శ్లో॥ ప్రాతర్భోజ్యంనవంచాన్న మమ్లంఘృతతిలాశ్రమాః। అభ్యంగంచప్రశంసంతిహేమంతేభిషగుత్తమాః॥

తా॥ ప్రాతఃకాలభోజనము- వేడిఅన్నము- పులుసు పదార్థములు- సూర్యకిరణములు- నువ్వులు- పాటుచేయుట- శరీరమునకు నూనెను చరుముకొనుట- ఇవిహేమంతమునందు హితకరంబులు మఱి, శొంఠి కరక్కాయ వీనిని చూర్ణముచేసికలిపిభక్షించవలయు.

హేమంతమునందపథ్యము.

శ్లో॥ హేమంతశ్శీతలస్స్నిగ్ధస్స్వాదుర్జరవహ్నికృత్। అతిశీతాస్తతస్త్యాజ్యాఃపదార్థానవయావసే॥

తా॥ హేమంతఋతువు-శీతలముగ-స్నిగ్ధముగ-స్వాదువుగనుండును జఠరాగ్నిదీపనమును జేయునుగాన అతిశీతలపదార్థములను వర్జించునది.

శ్లో॥ కశేరుంనాడికాశాకం శృంగాటకదలీఫలం। అలుకంఖాఖసంమాషారాజకోశాతకీప్రియే। నాదేయంపాల్వలంనీరంక్షైరారంమాహిషంపయః। రాజమాషాయవామేషస్యామిషంచమకుష్ఠకం। దివానిద్రాపురాణాన్నంకుభోజనమభోజనం॥ లఘుపాకిచశైత్యాన్నం శీతనీరావగాహనం। ప్రవాతంనియతాహార ముదమంథంహిమాగమే। కషాయకటుతిక్తానిరూక్షాణిచలఘూనిచ॥ వర్జయేచ్ఛీతసంస్పర్శాన్ శీతాన్యుపవనానిచ। వహ్నిసంతప్తహేమాభే హేమంతేమానిసంత్యజేత్॥

తా॥ తుంగముస్తెలు, నాడికాశాకము, పరికెగడ్డలు, అరటిపండు, సొరకాయ, చారకందు, మినుములు, పెద్దబీర, నది మడుగు పొలములువీనియందలి యుదకము, బఱ్ఱెపాలు, అలచందలు యవధాన్యము, మేకమాంసము, ఏనుగుపెసలు, పగటినిద్ర, చద్దిఅన్నము, కుత్సితభోజనము, లంఘనము, శీఘ్రముగ జీర్ణమగు భోజనము, చల్లని అన్నము, చన్నీళ్లస్నా

నము, గాలిసేవనము, ఒంటిపూట భోజనము, పేలపిండి, వగరు, కారము, చేదు, పూతు, లఘుత్వముగల పదార్థములు, శీతలవస్తువులను, తాకుట, చల్లనితోటలు, ఇవి హేమంతఋతువునందు అపథ్యకరంబులు.

శిశిర ఋతు చర్య.

శ్లో ॥ శిశిరేశీతమధికంవాతవృష్ట్యా కులాదిశః। శేషంహైమంతవత్సర్వం విజ్ఞేయం లక్షణంబుధైః ।

తా ॥ శిశిరఋతువునందు, శీతమధికముగనుండును, గాలి, వాన వీనిచే దిక్కులు వ్యాప్తములై యుండును,మిగిలినదంతయు హేమంతఋతువుతో సమానముగనుండును.

శ్లో ॥ బహులశిశిరవాతాక్రాంచిదుద్ధూతసస్యాభవతివసుమతీయం పక్వసస్యైస్సుపీతా । కథమపితుహినంస్యాల్లింగవై శేషికంస్యాత్ పవనకఫవికారోజాయతేశైశిరేచ ॥

తా॥ మిక్కిలిచల్లనిగాలి కొట్టుటవలన భూమియందు పచ్చికకొంచెముగా మొలుచును. అట్లేభూమిపండినకసువుచేత పసిమి వర్ణముగలదై యుండును. మంచుమిక్కిలియధికమై యుండును. మఱియు వాతశ్లేష్మజనితరోగములుకలుగును.

వా ॥ యత్రశీతాధ్యసంభవతి చంద్రచరణనిచయరుచిరతర తుషారసంకులసలిలాశయోయస్సశిశిరఇతివిజానీయాత్ ॥

తా ॥ ఏఋతువునందు శీతమువలనభయమును, చంద్రకిరణముల వలన అతిశయించిన మంచుచేతవ్యాప్తమైన జలాశయములునుగలిగియుండునో అదిశిశిర ఋతువనబడును.

శ్లో ॥ సర్వంహిమోక్తంశిశిరేప్రయోజ్యం పథ్యాకణాతుల్యతమాచసేవ్యా । అభుజ్యసేవేతజలంసుఖోష్ణంకాంతాయుతోవాసగృహేవసేత్తు ॥ తత్రైవభక్ష్యాణ్యసుకృతాణ ప్రలేపాణస్యాత్సూరణం వైవటకాశ్చరుచ్యాః । పిష్టాన్నమన్నంవరభోజనాని సేవేతసర్వాణిహిశీతకాలే ॥

తా ॥ శిశిరఋతువునందు - హేమంతఋతువునకు జెప్పిన అన్నిక్రియలనుచేయవలయు. మఱియు- పిప్పిళ్లు - కరక్కాయ - వీనిని పొడిచేసి కొపిభక్షించవలయు, భోజనానంతరము సుఖోష్ణజలము నుద్రాగవలయు. బాగుగజేయబడిన పచ్చళ్లు కందగడ్డ - అప్పడములు - వడియములు- వగోడాలు-అటుకులు - గోధుమపిండిపదార్థములు-పాలు -మీగడ -పెసరపిండి భక్ష్యములు- పూరీలు మొదలగుపదార్థములనుపయోగించుకొనవలయు.

శ్లో ॥ సార్ద్రకార్ద్రానుసంధానా సబాహ్లీకాససైంధవా । సస్నేహకామినీశేయంకృసరాశిశిరేహితా ॥

తా ॥ అల్లముతోగూడనూరినమామిడికాయనమ్మ మొదలగు ఊరగాయలు,ఇంగువ- సైంధవలవణము- నేయిపీనితోగూడినపదార్థములు,ప్రీతితోగూడినస్త్రీ-పొంగలిఇవిశిశిరఋతువునందుహితకరములు- (పొంగలియందు- అల్లము-ఇంగువ- మంచినేయి వీనినివేయవలయు- భక్షించునపుడు- పెఱుగును ఊరగాయను చేర్చుకొనవలయు. బియ్యము- పెసరపప్పు- ముంత మామిడిపప్పు-ద్రాక్షపండు- పలుకులు- కలకండపొడి- పాలుపీనినికలిపివండిన చక్కెరపొంగలియగును దీనినివిశేషముగ ధనుర్మాసమునందుచేసి భక్షించవలయు.)

శ్లో ॥ మత్తేభకుంభపరిణాహినికుంకుమార్ద్రకాంతాపయోధరతటేరతిఖారఖిన్నే । వక్షోనిధాయభుజపంజరమధ్యవర్తీధన్యఃక్షపాంక్షపయతిక్షణవత్సధన్యః ॥

తా ॥ మత్తగజకుంభస్థలముల దిరస్కరించుచున్నవియు, కుంకుమపువ్వుచేపూయబడినదియు, రతభారముచే నలసినవియునగు నిజకాంత కుచములపైనతన యురమునునిచికొని యాలింగనముచేసికొని రాత్రినిక్షణకాలమువలెగడపువాడు ధన్యుడు.

శ్లో ॥ మందంమందందినాంతే జ్వలతిహుతవహః పృష్ఠతః పార్శ్వతోవా, ధన్యోలోకస్తరుణ్యాస్తనజఘనపరీరంభసంభోగసంగీ। ఉచ్చైస్తూలీవిలాసంసులలితశయనం క్వాపితైలంసుగంధంతాంబూలంతస్తభోజ్యంగరుణివిరచితంవాసరేశ్శైశిరేస్మిన్ ॥

తా॥ శిశిర ఋతువునందు- సాయంకాలమున కొంచెముగ ప్రజ్వలించుచున్న అగ్నిని వెనుకగానైనను ప్రక్కగానైనను ఉనిచికొనవలయు. యౌవనస్త్రీచే వండబడిన అన్నాదులభుజించి, ఎత్తు తలగడలు వేసిన మంచిపాన్పునందు- అత్తరు మొదలగు సుగంధద్రవ్యముల బూసికొని మంచి తాంబూలములొనర్చి నిజకాంతలయొక్క- స్తనజఘనంబుల నాలింగనము చేసికొని సురతంబునకు ప్రవర్తించువాడుధన్యుడు.

వసంతఋతుచర్య.

వా॥ యత్ర వకుల తిలక నవమల్లికా కురవక ముచుకుంద సమూహ సముత్థ సద్గంధ మోదాన్మత్త కోకిల కూజితాన్యాకర్ణ్య మకరకేతు శర నికర పుంజజర్జరీకృత విరహిణీ సంఘాతో మహాన్మహాన్మోహముపైతి, అపి చ మలయాచలవాత చలిత చూత మంజరీ నిచయ నిపతిత రేణురంజిత శరీర షట్పదకుల కోలాహలాకులిత వనాంతో యస్స వసంత ఇతి విజానీయాత్ ॥

తా॥ ఏఋతువునందు- వకుల (పొగడ) తిలక వృక్షములయొక్కయు, విరజాజి- ఎఱ్ఱనిపుష్పములగోరింట- ముచుకుందను- దాన్మిమ వృక్షములయొక్కయు, వాసనచేత దించిన కోయిలలధ్వనులను వినుటవలన, మన్మథబాణములునాటిన విరహిణీజన సమూహము పలుమారు మోహమునుపొందుచున్నదో, మలయానిలముచే కదలి రాలిన మామిడి పుప్పొడి శరీరమునబడుటవలన వన్నెగలిగిన తుమ్మెదలఝుంకారములచే సంకులంబగు వనాంతములుగలదో అదివసంతఋతువనబడును.

శ్లో॥ దిశో వసంతే విమలాః కాననైరుపశోభితాః । కింశుకాంభోజ వకుళ చూతాశోకాదిపుష్పితైః ॥ కోకిలాషట్పదగణైరుపగీతా మనోహరాః । దక్షిణానిలసంవీతాస్సుముఖాః పల్లవోజ్జ్వలాః ॥

తా॥ వసంతర్తువునందు దిక్కులు స్వచ్ఛములై వనములచే ప్రకాశించుచుండును. పుష్పించిన- మోదుగ- తామర - పొగడ - మామిడి- అశోకవృక్షములుగలిగియుండును. తుమ్మెదలు- కోయిలలు మనోహ

రముగ శబ్దించుచుండును. దక్షిణానిలముచే వ్యాప్తములై సుందరముల గుచిగురుటాకులుగల వృక్షములుగలిగియుండును.

శ్లో ॥ మల్లీవల్లీసమూహేసముదితకుసుమామోదమత్తాలిమాలా, మూర్ఛాఝుంకారనాదాకులపథికజనోవ్యాకులప్రోషితా । మాకందానందమాద్యన్మధురపికకులాలాపదర్పోమనోజః, ప్రాప్తః కాంతోవసంతస్త్రిభువనవిజయాత్రాణబంధుస్స్మరస్య ॥

తా ॥ మల్లెతీగెల సమూహమునందుఁబుట్టిన పుష్పహాసనవలన మదించినతుమ్మెదల ఝుంకారనాదమునకు ఆకులమునొందినబాటసారులును, వ్యాకులమునొందిన ప్రోషితభర్తృకాస్త్రీలును, (పతిదేశాంతరమునకేగియుండువారు) మామిడిపూఁదేనెను గ్రోలిమదించిన కోయిలల మధురాలాపములచే దర్పమునొందిన మన్మథుండునుగలదియు, మన్మథునికిప్రాణబంధువును, త్రిలోకముల జయించునదియునైన వసంతఋతువు మనోహరముగనుండును.

శ్లో ॥ కదళీదళనీలకోకిలాభిఃకృతకోలాహలకాకలీప్రపంచః । మలయానిలమత్తవారణస్థోమదనశ్చైత్రచకారజైత్రయాత్రాం ॥

తా ॥ అరటియాకులవలె నీలములగు కోయిలలమధురధ్వనులు గలవాడై మలయానిలమనెడి మత్తగజంబుపైనెక్కి మన్మథుడు వసంతర్తువునందు దిగ్విజయయాత్రకుబైలు వెడలును (రాజులుజైత్రయాత్రకు వెడలునప్పుడు, సేనలుజయశబ్దములు చేయునట్లు మన్మథుడు దిగ్విజయయాత్రకు వెడలునపుడు కోయిలలు శబ్దించును. రాజుమత్త గజంబుపైనెక్కి ప్రకాశించునట్లు, మన్మథుడుమలయానిలమనెడి మత్తగజంబుపైనెక్కి ప్రకాశించుననుట.)

శ్లో ॥ కఫశ్చితోహిశిశిరే వసంతేరార్కాంశుతాపితః । హత్వాగ్నిం కురుతేరోగానతస్తంత్వరయాజయేత్ ॥

తా ॥ శిశిరర్తువునందు త్పన్నమైనకఫము వసంతర్తువునందు సూర్యకిరణములవలనకరిగి నీరై జఠరాగ్నినినష్టపరచి యానేకరోగములఁగ

లుగజేయును గావున నీదుష్టకఫమును శీఘ్రముగ జయించు ప్రయత్నము సేయవలయు.

శ్లో॥ తీక్ష్ణైర్వమనన స్యాద్యై ర్లఘురూక్షైశ్చభోజనైః । వ్యాయామోద్వర్తనాఘాతైర్జిత్వా శ్లేష్మాణముల్బణం ॥ స్నాతోనులిప్తః కర్పూరచందనాగరుకుంకుమైః । పురాణయవగోధూమక్షౌద్రజాంగలశూల్యభుక్ ॥ సహకారరసోన్మిశ్రానాస్వాద్య ప్రియయార్పితాన్ । ప్రియాస్యసంగసురభీన్ ప్రియానేత్రోత్పలాంకితాన్ । సౌమనస్యకృతోహృద్యాన్ వయస్యైస్సహితః పిబేత్ ॥

తా॥ తీక్ష్ణద్రవ్యములచేతను, వమనస్యాదులచేతను, లఘువులును రూక్షములునగు భోజనములచేతను, సంచారము, నలుగు పెట్టుకొనుట. సాముచేయుట, వీనిచేతను, కఫమును బోగొట్టుకొని, పిదప స్నానముచేసి, పచ్చకర్పూర, చందన అగరు, కుంకుమపుష్పాదులనుశరీరమునకుబూసికొని, పాతయవలు, గోధుమలు, తేనె, అడవిజంతువులమాంసము, వీనినిభక్షించవలయు. తనప్రియురాలిచే గొంచెముభక్షించియియ్యబడినవియు, ప్రియురాలివదనము దాకుటవలన సువాసనగలవియు, ప్రియురాలినేత్రములకు ఇంపైనవియు, మనోహరములునగు మామిడి పండ్లరసము మొదలగువానిని వసంతర్తువునందు భక్షించవలయు.

శ్లో॥ శృంగబేరాంబుసారాంబు మధ్వంబుజలదాంబు వా॥

తా॥ సొంటిపొడి, చందనపొడి, తేనె, తుంగముస్తెలు, ఇవిప్రత్యేకముగ నొక్కదినుసువేసి కాచినజలమును త్రాగవలయు.

శ్లో॥ రూక్షంకషాయంకటుకంచతిక్తం తాంబూలకర్పూర మనోజ్ఞవేషం। క్షౌద్రేణపథ్యాసహసేవనీయా స్నేహేనతిష్ఠేద్వనితాసహాయః॥

తా॥ రూక్ష-వగరు-కారము- చేదురసములననుభవించుట- పచ్చకర్పూరముతోగూడిన తాంబూలము వేసికొనుట, తేనెలో కరకపొడిని కలిపిభక్షించుట- వనితతో ప్రీతిగగూడియుండుట- ఈకార్యములనువసంతర్తువునందు జేయువలయు.

శ్లో ॥ దక్షిణానిలశీతేషు పరితోజలవాహిషు । అదృష్టనష్టసూర్యేషు మణికుట్టిమకాంతిషు ॥ పరపుష్టవిఘుష్టేషు కామకర్మాంతభూమిషు । విచిత్రపుష్పవృక్షేషు కాననేషు సుగంధిషు । గోష్ఠీకథాభిశ్చిత్రాభిర్మధ్యాహ్నంగమయేత్సుధీః ॥

తా ॥ దక్షిణపుగాలిచే జల్లనై చుట్టు ప్రవహించెడి జలాశయములు గలవియు, వృక్షములు దట్టముగనుండుటవలన సూర్యరశ్మి లేనివియు, మణులు చెక్కిన గృహములుగలవియు, కోయిలలధ్వనులుగలవియు, సురతార్థములైనవియు, విచిత్రపుష్పవృక్షములయొక్క పరిమళముగలవియు నగు ఉద్యానవనములయందు జిత్రకథలు సెప్పుకొనుచు మధ్యాహ్నకాలమును గడపవలయు.

శ్లో ॥ గీతాంతరే చ విధివత్సురతం నిషేవ్యం డోలావిలాసశయనే సహ రిణేక్షణాభిః । సంవాహితో రణరఝణత్కరహస్తశైత్యైర్ధన్యస్స వహార్మ్యసమయే వినిద్రాం ॥

తా ॥ ప్రథమమున ప్రియురాలి మనోహరగానమును వినుచును రతంబొనర్చి భార్యతోగూడ విలాసముగ నుయ్యాలలూగి ఝుంఝుణయనికరతాళంబులొనర్చి నిజహర్మ్యంబులయందు నిద్రించువాడుధన్యుడు.

శ్లో ॥ స్నిగ్ధశ్చందనకుంకుమప్రభృతిభిః కర్పూరసమ్మిశ్రితైశ్శయ్యాం ధూపితధౌతవస్త్రరచితామాస్థాయ రమ్యేగృహె । గాఢాలింగనచుంబనాదిరచితైస్సంపర్కమన్మథసేవేత్తాం ప్రమదాం వసంతసమయే శ్లేష్మక్షయార్థం పుమాన్ ॥

తా ॥ కుంకుమపువ్వు - పచ్చకర్పూరము చేర్చినచందనమును పూసికొని. అగరుధూపాదులు వేసిన తెల్లనివస్త్రములుపరచిన పాన్పునందు గాఢాలింగనచుంబనాది పూర్వకముగ మన్మథోద్రేకముగలిగించి భార్యను గూడవలయు. ఇట్లు వసంతర్తువునందు జేసిన ప్రబలమైనకఫము నశించును.

శ్లో ॥ ఉద్వర్తనం వాంతి విరేకనస్యాన్యస్యమే ప్రియే చంక్రమణం వ్యవాయం । వ్యాయామమేణాక్షి వసంతకాలే బాలే హితాన్యాహు రమూని వైద్యాః ॥

తా ॥ దేహమునకు నలుగుపెట్టుకొనుట, వమనవిరేచనములకు దీసికొనుట, నస్యకషణ, సంచారము, సురతము, సాము, ఇవివసంతర్తువునందుహితంబులు.

శ్లో ॥ కాశ్మీరకృష్ణాగరుచందనైశ్చ కృతోపలేపోవిహితో హితాయ । అగ్ర్యానిశావాసకమాతులానీకటుత్రయం గ్రంథికముస్తగంధా॥ యవానికాజీరకమాద్రకంచపనస్యవాసూలకపోతికాచ । కూష్మాండకం రామఠమేథికేచహితాయుతంచిత్రకపుసంయుక్తం ॥

తా ॥ కుంకుమపువ్వు, కృష్ణాగరుకలసిన చందనమును పూసికొనుట, కరక, తాడి, ఉసిరిక, పసపు, అడ్డసరము, జనపవిత్తులు, సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, మోడి, పెన్నెరుగడ్డ, ఓమము, జీలకర్ర, అల్లము, గజ్జెరు, ముల్లంగి, బచ్చలికూర బూడిదగుమ్మడికాయ, ఇంగువ, మెంతులు, సొరకాయ, దోసపండు, ఇవివసంతర్తువునందు హితకరములు.

శ్లో ॥ దుగ్ధికావాస్తుకః కాంచనారోద్భవః కుట్మలస్సార్ద్ధితాన్నైవన్యాశాంబ్రిపమే । తండులీయః పటోలస్తథా సూరణో మారిషః కారవేల్లంచకోశాతకీ ॥

తా ॥ పిన్నపాల-చక్రవతికూర- మందారపుమొగ్గలు, చిత్రికూర, పొట్లకాయ, కంద, నీరుచిత్రికూర, కాకరకాయ, బీరకాయ, ఈపదార్థములువసంతమునందు హితకరములు.

శ్లో ॥ మాగధీక్షౌద్రయుక్తాతథా పూతనాజాంగలానాం పలంషష్టికాసర్షపాః । వాజిగంధోముకుష్ఠోయవోముద్గకోవర్తులశ్చాఢకీకోద్రవాస్సువృద్ధితాః ॥

తా ॥ తేనెతోగూడిన పిప్పలికరకాయలపొడి- అడవిజంతువుల మాంసము- అరువదిదినములలో ఫలించెడిధాన్యము- తెల్లావాలు- సెనగలు-పునుగపెసలు-యవలు-పెసలు-లంకధాన్యములు-కందులు-ఆరికెలు- ఇవి వసంతమునందు హితంబులు.

శ్లో ॥ తృణధాన్యంవరాలోహే మసూరీరక్తశాలయః । రాజికా

జుణాలీవంచూశ్చగోధూమాః పక్వాంకలింగకం ॥ వృంతాకంశిగ్రుపుష్పాణిరసోనంచ సితక్రితే । లఘురూక్షంకటూష్ణంయద్ధితంతత్కుసుమాగమే ॥

తా ॥ చామలుమొదలగు తృణధాన్యములు, అనుములు, ఎఱ్ఱరాజనాలు, నల్లావాలు, జొన్నలు, ఘోలముబచ్చలికూర, మునగకాయ, ఫ్ర[illegible] పండు, వంకాయ, మునగపూలు, వెల్లుల్లి, లఘువులును రూక్షములును, కారములును, ఉష్ణకరములునగు పదార్థములు ఇవియున్నియు వసంతము నందు హితకరములు.

శ్లో ॥ రసస్తీక్ష్ణఃకషాయశ్చ క్షారశ్చారుషఃరంతథా । స్వేదనం ధూమపానంచగండూషఃప్రతిసారణం । ప్రావరణంప్రథమనంహస్త్యశ్వైర్గమనంభృశం । నియుద్ధంమాక్షికంమధ్యం జీర్ణముష్ణంగవాంపయః ॥ తాంబూలమరిజవంలాజాశ్చాంతాజాగరణంశ్రమః । వసంతేచగణోగుణ్యోవాసంతీసుమకోమలే ॥

తా ॥ తీక్ష్ణ,కషాయ, క్షారరసములును, జీడినూనె, స్వేదనకర్మ (చెమటదీయుట) ధూమపానము, (ఉక్కాకుపట్టుట) గండూషము-నస్యకర్మ, ఏనుగ గుఱ్ఱము వీనిమీద ఎక్కితిరుగుట, కుస్తీపట్టుట, పాతతేనె, సుఖోష్ణక్షీరము, తాంబూలము,కన్నులకు కాటుకపెట్టుకొనుట, పేలాలు, దింతించుట, మేలుకొనుట, శ్రమపడుట. ఇవివసంతర్తువునందుహితకరములు.

శ్లో ॥ పానీయం నైర్ఝురం వాప్యం కౌప్యం హంసోదకం వరం। గోధూమాశ్చైత్సమశ్నీయాత్తథావర్షోపితానపి॥ కఫామయహరీఖ్యాతా తత్రాప్యంగారకర్కటీ। నటీవానందదానాట్యేతాళాంతేచలకుండలా ॥

తా ॥ సెలయేఱు, కోనేరు, నూయివీనియందలిజలము, హంసోదకము, ప్రాతగోధుమలు, నిప్పుమీదకాల్చిన గోధుమరొట్టె, వేశ్యానృత్యదర్శనము, ఇవివసంతమునందు హితంబులు.

శ్లో ॥ వ్యోషక్షారయుతం తక్రం క్వథితా క్వాథలీ తథా । శశాజహారిణంమాంసం తైత్తిరం వార్తికంవరం ॥ గృహచటకస్యచ మాంసం

నీరదరావస్యచామిషం మత్స్యాః ॥ నాదేయాః స్తాదాగాశ్చోద్యాస్త్రే
స్థాశ్చ మత్స్యకాః క్షుద్రాః ॥

తా ॥ సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, యావక్షారము ఇవికలిపిన మజ్జిగ, మజ్జిగపులుసు- కుందేలు, మేకపోతు, జింక, తిత్తిరిపక్షి, వెలిసిట్ట, ఇంటిపిచ్చుక, నెమలి, వీనిమాంసము, నది చెఱువు వీనియందలి మత్స్యములు, చిన్నచేపలు ఇవివసంతకాలమున హితంబులు.

వసంతఋతువునందపథ్యము.

శ్లో ॥ నాడికా పోతికా రాజకోశాతకీ మాషధాన్యాలుకాసితస్త
శృంగాటకా । రాజమాషాంశ్చ నీవారకల్మాషకాన్ కాలకం మేష
మాంసం త్యజేత్కౌక్కుటం ॥

తా ॥ నాడికాశాకము, పెద్దబీర, మినుములు, పెండలము, తెల్లసారకాయ, చెఱకు, పరికెగడ్డ, అలచందలు, నివ్వరిధాన్యము, కారామణులు, గొఱ్ఱెపోతు కోడిపీనిమాంసము, ఈపదార్థములువసంతమునందపథ్యము.

శ్లో ॥ కృసరా పృథుకేక్షువికారమయే మహిషీభవదుగ్ధ మురోజ
ఘనే। పటకానపిమాషకృతాంశ్చ పలాండుమితీహవసంతఋతౌత్యహితం ॥

తా ॥ నువ్వులు (లేక) పప్పుచేసివండినపులగము, చెఱకురసము, కలకండ, బఱ్ఱెపాలు, మినపవడలు, ఉల్లిగడ్డలు, ఇవివసంతమునందపథ్యములు.

శ్లో ॥ అమ్లం స్నిగ్ధం దివాస్వాపం దుర్జరం భోజనం ప్రియే। త్యాజ్యమాహు రయే వైద్యా వసంతర్తౌ హితేప్సుభిః ॥

తా ॥ పులుసు, జిగటగలవియు అజీర్ణములునగు పదార్థములు, పగటినిద్ర, వీనిని వసంతఋతువునందువర్జింపవలయు.

శ్లో ॥ స్నాతఃకవోష్ణనీరై రాభూషితోనిజకాంతయా । సార్థం
గత్వోపవనేపశ్యేద్రమేచ్చ తత్రైవనిర్జనేదేశే ॥

తా ॥ ఈఋతువునందు సుఖోష్ణ జలస్నానముచేసివస్త్రాదులచేనలంకృతుడై, నిజభార్యతోగూడయుద్యానవనమునకేగి నిర్జనప్రదేశమున క్రీడించుచు సుఖముగనుండవలయు.

గ్రీష్మఋతుచర్య.

వా॥ తీవ్రతరదినకరసంజాతసంతాపసంతాపితశరీరపాంథసార్థసంసేవితమార్గపాదపచ్ఛాయా విపులపిపాసావిధురమృగయూథ మరుస్థలీస్థానపరుషతరవిచలితమారుతనికటతటినీతట తరుపత్రనికరకలుషితసలిలాశయో యస్స నిదాఘ ఇతి విజానీయాత్ ॥

తా॥ మిక్కిలితీక్ష్ణముగనుండుసూర్యునివలనగలిగినసంతాపముచే బాధింపబడిన బాటసారులచే నాశ్రయింపబడినమార్గమునందలిచెట్లనీడగలదియు మిక్కిలిదప్పిచేడస్సినమృగసమూహముగలదియు, చౌటిభూములయందు గఠోరముగా వీచుచున్న గాలిగలదియు, గట్టునందలి వృక్షములనుండి రాలిన ఆకులచే గలుషితములైన జలాశయములు గలదియునగు ఋతువు గ్రీష్మర్తువని యెఱుంగవలయును.

శ్లో॥ గ్రీష్మే తీక్ష్ణాంశురాదిత్యో మారుతో నైరృతో ఽసుఖః । భూస్తప్తా సరితస్తన్వ్యో దిశః ప్రజ్వలితా ఇవ॥ భ్రాంతచక్రాహ్వయుగళాః పయఃపానాకులా మృగాః। ధ్వస్తవీరుత్తృణలతా విశీర్ణాంకితపాదపాః॥

తా॥ గ్రీష్మఋతువునందుసూర్యుడుమిక్కిలితీక్ష్ణములగుకిరణములుగలిగియుండును, గాలినిరృతిమూలనుండియసౌఖ్యముగలుగునట్లువిసరును. భూమి కాలినదులు శుష్కములై దిక్కులుప్రజ్వలితములైయుండును, చక్రవాకపక్షులు వేఱువేఱైతిరుగుచుండును, మృగములు దప్పిగొని నీళ్లకుదిరుగుచుండును. పొదలు, గడ్డి, తీగెలు, ఇవియెండిపాడైయుండును, చెట్ల ఆకులు ఎండిరాలిపోవును.

శ్లో॥ తీక్ష్ణాంశురతితీక్ష్ణాంశుర్గ్రీష్మే సంక్షిపతీవయత్ । ప్రత్యహం క్షీయతే శ్లేష్మా తేన వాయుశ్చ వర్ధతే॥ అతోఽస్మిన్ పటు కట్వమ్ల వ్యాయామమర్కకరాంస్త్యజేత్ । భజేన్మధురమేవాన్నం లఘుస్నిగ్ధం హిమం ద్రవం । సుశీతతోయసిక్తాంగో లిహ్యాత్సక్తూన్ సశర్కరాన్ ॥

తా॥ ఈఋతువునందు సూర్యుడు మిక్కిలి తీక్ష్ణములైన కిరణములుగలవాడై భూమియందలి జిగటను హరించుటవలన నిత్యముకఫము క్షీణించి వాతమువృద్ధియగును, కావున, ఉప్పు, పులుసు, కారము ఈరసములు, దండకసరత్తు, ఎండవీనిని వర్జించవలయు, మధురాన్నము, లఘు, స్నే

హా, శీతల ద్రవపదార్థములను, శీతోదకస్నానమును, చక్కెరగలిపిన పేలపిండిపదార్థములను భక్షించవలయు.

శ్లో ॥ కుందేందుధవళం శాలి మశ్నీయా జ్జాంగలైః పలైః । పిబేద్రసం నాతిఘనం రసాలాంరాగఖాండవౌ । పానకంపంచసారం వా నవమృద్భాజనేస్థితం । మోచచోచదలై ర్యుక్తం సామ్లం మృణ్మయశుక్తిభిః ॥

తా ॥ తెల్లనివియ్యాపు అన్నమును అడవిజంతువుల మాంసముతోడ, భుజింపవలయు. మిక్కిలిగట్టిలేక పలచనగనుండు మాంసరసమును త్రాగవలయు. రాగఖాండవములను (అనగా, చక్కెర-తేనె- మామిడిపండు మొదలగుమధురరసములు రాగములనబడును. వీనియందు పులుసుకలిపిన ఖాండవములనబడును.) ద్రాక్ష- ఖర్జూరము- ఈత- దానిమ్మ మొదలగువాని రసములతో జేయబడిన పానకములను, క్రొత్తకుండలోబోసి కొంచెము సేపునిచితీసి, అరటి (లేక) పనసఆకులదొన్నెలలోనైనను మట్టిపిడతలలోనైననుపోసి కొంచెముపులుసుకలిపి పానము చేయవలయు.

శ్లో ॥ పాటలావాసితం చాంభ స్సకర్పూరం సుశీతలం । శశాంకకిరణా న్భక్ష్యా న్రజన్యాం భక్షయన్ పిబేత్ ॥ ససితం మాహిషం క్షీరం చంద్రనక్షత్రశీతలం ॥

తా ॥ వెన్నెలసోకినవియు, పచ్చకర్పూరము, పాదిరిపువ్వు వీనివాసనపట్టించినవియునగు జలమును త్రాగవలయు, రాత్రులయందు-పచ్చకర్పూరమిశ్రితభక్ష్యములను, చక్కెరతో గూడినబఱ్ఱెపాలను సేవించవలయు

శ్లో ॥ అభ్రంకషమహాశాల తాలరుద్ధోష్ణరశ్మిషు । వనేషు మాధవీశ్లిష్ట ద్రాక్షా స్తబక శాలిషు । సుగంధహిమపానీయ సిచ్యమాన పటాలికే । కాయమానేచితే చూతప్రవాలఫలలుంబిభిః ॥ కదళీదలకల్హార మృణాలకమలోత్పలైః । కల్పితే కోమలై స్తల్పే హసత్కుసుమపల్లవే । మధ్యందినే ర్కతాపార్త స్స్వప్యా ద్ధారాగృహేథవా । పుస్తస్త్రీస్తనహస్తాస్య ప్రవృత్తోశీరవారిణి ॥

తా ॥ మిక్కిలియున్నతములగు ఏపి, తాటిచెట్లచే కానరాకుండెడి సూర్యకిరణములుగలవియు, మల్లెతీగెలు అల్లుకొనిన ద్రాక్షగుత్తులుగలవియు నగువనములయందు, సుగంధముగల పన్నీరుచేదడపబడిన వస్త్రములపరదాలుగలదియు, లేతచిగుళ్లు పిందెలుగలమామిడిమండలు, అరటి

రేకులు, కొంచెము ఎఱ్ఱనికలువపువ్వులు, తామరగడ్డలు, తామరపూలు, కలువపూలు, వీనిచేనేర్పరచబడిన పాన్పుమీద, పుష్పములను, చిగురుటాకులనుపరచి గృహమునకుచుట్టుస్త్రీప్రతిమలనేర్పరచి యాప్రతిమల స్తన, హస్త, ముఖములగుండా సన్నని యుదకధారలుపడునట్లేర్పరచి మధ్యాహ్నకాలమునందు, ఎండచేదపించినవాడు శయనించవలయు.

శ్లో ॥ సరాంసి వాపీ సరితో వనాని ప్రకృందనం శీతగృహంచ సేవ్యం । గుడేన పథ్యాసహ సేవనీయామంథః ప్రయోజ్యః కిలఘర్మకాలే॥

తా ॥ సరస్సులు-కోనేర్లు-నదులు-వనములు-పుష్పములు-చందనము- చల్లనియిండ్లు - వీనిని ఎండకాలమునందనుభవించవలయు. బెల్లము లోకరకాయ పొడికలిపిభక్షించవలయు. పిండిలోనేయి కొంచెముచన్నీళ్ళు పోసికొంచెముగట్టిగనుండునట్లుకలిపిభక్షించవలయు.

శ్లో ॥ స్రోతోనిదాఘసమయే సితసూక్ష్మవాసో హేమాహ్వచంపక నిపీడితకేశపాశః । శ్రీఖండతోయ మృగనాభి విలుంఠితాంగో ధన్యః క్షపాం క్షపయతే క్షణలబ్ధనిద్రః ॥ అతిశిశిరపయోభిః క్షాళితేసౌధపృష్ఠే సురభికుసుమయుక్తాం సమ్యగాస్థాయ శయ్యాం । శశధరకిరణౌఘైః స్ఫారుతైశ్చప్రసక్తైః ప్రశమితపరితాపో ఉగ్లానియోగ్యం శయాత ॥

తా ॥ దేహమునందుష్ణముచేసినపుడు - తెల్లనిసన్ననివస్త్రములు ధరించవలయు. పద్మకేసరములు-సంపెంగపూలు వీనిని శిఖయందుధరించవలయు. కస్తూరికలిపినచందనమును పూసికొనవలయు. ఇట్లాచరించి శీఘ్రముగనిద్రించువాడైగ్రీష్మఋతురాత్రులను గడపువాడుధన్యుడు.మఱియు మిక్కిలిచన్నీళ్ళతోగడిగినమేడలోచంద్రకిరణములు- గాలిప్రసరించుప్రదేశమునందుసుగన్ధపుష్పశయ్యయందుశ్రమగలుగకుండునట్లుశయనించవలయు.

శ్లో ॥ వర్జయేల్లవణామ్లోష్ణం కటు వ్యాయామమైథునం । ధారయేదురసాహారం సూక్ష్మవస్త్రధరో భవేత్ ॥ ప్రాప్తమధ్యాహ్నసమయే ఉశీరస్యోపవీజనం। శయీతభూగృహంగచ్ఛేదథవారుచిరంవనం॥

తా ॥ గ్రీష్మర్తువునందు- ఉప్పు-పులుసు-కారము కారసములు- ఉపవాసములు - సంచారము- సురతము -వీనినివర్జించవలయు-ముత్యాలహారమును తెల్లవస్త్రమునుధరించవలయు. మధ్యాహ్నసమయమున వట్టి

వేళ్ళవిసనకఱ్ఱతో విసరుకొనవలయు. భూగృహములయందుగాని, మంచి వనములయందుగాని నివసించవలయు.

శ్లో॥ మద్యం నపేయం పేయంవా స్వల్పం సుబహువారి వా। అన్యథా శోఫ శైథిల్య దాహ మోహాన్ కరోతి తత్ ॥

తా॥ గ్రీష్మర్తువునందు మద్యమును త్రాగగూడదు. వాతప్రకృతి గలవాడు- వాతమునశించుటకు త్రాగు నెడల కొంచెముగ త్రాగవలయు. కఫపిత్త ప్రకృతిగలవాడు కఫమునశించుటకు మిక్కిలినీళ్ళుకలిపి త్రాగవలయు.- అటుగాకవిపరీతముగ త్రాగినయెడ- వాపు- శైథిల్యము-తాపము- మోహము మొదలగురోగములుగలుగును.

శ్లో॥ శాలయ షష్టికా గ్రీష్మకాలే యవా జూర్ణలీ ముద్గ నీవార గోధూమకాః। వర్తుల శ్చాఢకీ కోద్రవా వల్లకాః ఖండికా స్సత్రిపుటా శ్చా వైమసూరి ప్రియే ॥

తా॥ శాలిధాన్యము, అరువదిదినములకు ఫలించినధాన్యము, యవలు, జొన్నలు, పెసలు, నివ్వరిధాన్యము, గోధుమలు, లంకలు, కందులు, ఆరికెలు, అనుములు, బొడసెనగలు ఇవి గ్రీష్మర్తువునందుహితకరములు.

శ్లో॥ కాలింగం స్యాదపక్వం త్రపుసమపి తథా కర్కటీ చాప్యపక్వా కూశ్మాండం కారవేల్లం ఘనకుచరుచిరే వాస్తుకో మేఘనాదః। చంచూ తుంబీ పటోలం దధి మధుర మయే శర్కరా మిశ్రితం వై తద్వత్తక్రం సితాఢ్యం నవనలినకరే గ్రీష్మకాలే హితాస్స్యుః ॥

తా॥ పుచ్చకాయ-దోసపండు-సకర-దోసకాయ-బూడిదెగుమ్మడికాయ- కాకరకాయ- చక్రవర్తికూర-చిత్రకూర - పాలముబచ్చలికూర-సొరకాయ-పొట్లకాయ- చక్కెరగలిపినమీగడ పెరుగు- కలకండగలిపినమజ్జిగ- ఇవిగ్రీష్మమునందు హితంబులు.

శ్లో॥ ప్రియే కోశాతకీ శ్రేష్ఠా మారిష శ్చైపుష్పపోదికా। గ్రీష్మర్తౌ సుహితా బాలే శృంగాటకకశేరుకా॥ పానీయం నైస్సరం వాప్యం కౌప్యం శ్రేష్ఠం నిదాఘకే। సితా చేక్షుగణో బాలే పూజిత స్త్రదసౌ పిచ॥ సేవికా స్స్వితయాసార్థం భక్షితాస్సుహితా మతాః। శృతశీతం పయోనీరం శీతలం పానకం హితం ॥

తా ॥ బీరకాయ- నీరుచిక్రికూర- పొలముబచ్చలికూర - పరిగెక డ్డ-నన్నదుంప- ఈకూరలు, సెలవేలు- కోనేరు- నూయివీనియందలినీళ్లు- కలకండ-చెఱకురసము- పెసరపిండితో జేయబడి చక్కెరతో గూడినసేవిక మను భక్ష్యములు- కాగిచల్లారినపాలు- జలము- శీతలపానకముఇవిగ్రీష్మ ర్తువునందుహితకరములు.

శ్లో ॥ చంద్రపాదా దివాస్వప్నం చందనం తరణంచకే । లఘుస్నిగ్ధం ద్రవం పథ్యం కాయస్థా సగుడా హితా ॥ ఉశీరై శ్ఛాదితంగేహం సిక్తం శ్శీతై స్సుగంధిభిః । శీతలంచ తరుచ్ఛాయా ద్రాక్షాచోశీరవీజనం। దుగ్ధాంధశ్చ ప్రసూనాని బాలాయా అధరామృతం, హితా న్యాహుర్వర మే బాలే గ్రీష్మే వైద్యా ఇమాని హి ॥

తా ॥ వెన్నెల- పగటినిద్ర- చందనలేపనము- నీళ్లలోనీదుట - లఘుస్నిగ్ధపదార్థభోజనము-బెల్లములోగలపినకరకాయపొడి - సువాసన గలజలములచేదడిపిన వట్టివేళ్లుకట్టిన శయనగృహము - శీతలపదార్థములు- చెట్లనీడ-ద్రాక్ష-వట్టివేళ్ల పంఖాలు - పాలఅన్నము- పుష్పములు-బాలయొ క్క అధరామృతము- ఇవిగ్రీష్మమునందుహితంబులు.

గ్రీష్మర్తువునందపథ్యము.

శ్లో ॥ క్షారామ్లకటుఘర్మాణిక్రమద్యం తీక్ష్ణం పటు ప్రియే । లఘూష్ణ తిలతైలాని త్యాజ్యా న్యాహు ర్భిషగ్వరాః ॥

తా ॥ ఉప్పగనుండుపదార్థములు- ఉప్పు-పులుసు - కారము-ఎండ- మద్యము-తీక్ష్ణ-లఘు- ఉష్ణపదార్థములు-నూనెఇవిగ్రీష్మమునందువర్జ్యములు.

శ్లో ॥ వృంతాకంచ కలింగంచ పక్వం శిగ్రూశ్చగృంజనంమాషాః। నిష్పావ కంగు కృసరా భయ శుక్రోధా ఇమే ఽహితా గ్రీష్మే ॥

తా ॥ వంకాయ-పుచ్చపండు-మునగ- వెల్లుల్లి-మినుములు- అనుములు- కొఱ్ఱలు- పొంగలి-భయము- దుఃఖము-క్రోధము, ఇవిగ్రీష్మర్తువునందు వర్జ్యంబులు.

శ్లో ॥ సషణ్డా రాజికా మస్తు వటకా మాషసంభవాః । క్వథితా మేష మాంసంచ విదగ్ధాన్నం చ మైధునం ॥ ఉపవాసోపగమన మాయాసో దధి పిణ్యాక మతసీకా కాంతే । కథితం వా ఇద మహితంబాలే అయి గోధాపిశిత మపీష్టం స్యాత్ ॥

తా॥ ఆవాలు-తెల్లావాలు-మీగడ-మినపవడియములు-మజ్జిగపులుసు మేకపోతుమాంసము- చెడిపోయిన అన్నము, సురతము-ఉపవాసముండిత్రోవనడుచుట- శ్రమము-పెరుగు-తెలకపిండి- అగిసికూర- ఉష్ణమాంసము ఇవిగ్రీష్మర్తువునందు వర్జ్యంబులు.

తా ॥ ఉన్నిద్రతాం వహ్నిసేవాం త్యజేత్తీవ్రం సమీరణం। సూర్యతప్తజలస్నానం గ్రీష్మకాలే ఘటస్తని ॥

తా ॥ రాత్రిమేలుకొనుట- అగ్నిసేవ- పెనుగాలి -ఎండకుకాగిన నీళ్లతో స్నానము- ఇవిగ్రీష్మమునందహితంబులు.

వర్షర్తుచర్య.

వా ॥ అభినవ తమాలపల్లవ నీలజలధర ధ్వనిత ముదితమయూర సంఘట్టవిస్తార స్వనముఖరిత కానన గహన కేతకి కదంబ కుసుమనిచయాతిశయ సుగంధ రమణీయ మారుతసందీపిత మదన దావానల దాహ వేదనా విధురిత విరహిజన నికరో గగనతల పతిత విపుల సలిల పరిపూర్ణ బహుల జల కల్లోల సంఘట్ట ఘటిత సవాహినీ సంఘాతో యస్స వర్షా ఇతి విజానీయాత్ ॥

తా ॥ చీకటిమ్రానుల చిగురుటాకులవలె నల్లనైన మేఘముయొక్క గర్జనమునకు సంతోషించిన నెమళ్ల సమూహముయొక్క ధ్వనిగల యరణ్యములును, మొగలి, కడిమి వీనిపుష్పముల వాసనగలిగి రమణీయముగా వీచుచున్నగాలి వలననతిశయించిన మదనాగ్నివేదనగల విరహిజనులును, ఆకాశమునుండిపడిన విస్తారజలము నిండుటవలన గొప్పతరంగములతోగూడిన నదులును గలిగియుండునది వర్షర్తువని యెఱుంగునది.

శ్లో ॥ తత్రవర్షాసునద్యంభః పురోద్భగ్న తటద్రుమాః । వాప్యః ప్రోత్ఫుల్లకుముద నీలోత్పలవిరాజితాః ॥ భూరవ్యక్తస్థలశ్వభ్రా బహుసరస్యోపశోభితాః। నాతిగర్జత్సవర్షైఘనిరుద్ధార్క గ్రహంనభః ॥

తా ॥ వర్షర్తువునందు, ప్రవాహజలమతి వేగముగవచ్చుటవలన నదులు విరిగినగట్లు గలవైయుండును, కోనేటులయందు తెల్లకలువ, నల్ల!

కలువ, ఇవిబాగుగ వికసించియుండవను, భూమిపల్లములు బడి నీళ్లునిండికనబడకయుండుసు, మిక్కిలిపచ్చికగలిగియుండును, మిక్కిలిగర్జించక వర్షించుచున్న మేఘములచే నాకస మాచ్ఛాదింపబడి సూర్యుడు నక్షత్రములు గనబడకయుండును.

శ్లో॥ కేకీ కూజతి కాననే చ సరసీ మ్లానాంబు పూర్ణాతథా। హంసామానస మావ్రజంతి కమలాని మ్లానతాంయాంతి చ । గర్జన్మేఘమహీధ్రకందరదరీసస్యావృతా శ్యామలా । ఛాత్యేవంపవనప్రకోపనకరీ వర్షాంబుతుస్త్రేయసీ ॥

తా॥ వనములయందు నెమళ్లు ధ్వనించుచుండును, సరస్సులయందు జలములు కలకబారియుండును, హంసలు మానససరస్సునకేగును, పద్మములుముకుళించియుండును, గర్జించుచున్న మేఘముల ధ్వనులు పర్వతగుహలయందునిండి ప్రతిధ్వనులుగలు గలుగును, భూమిపచ్చికగలిగి పచ్చనై యుండును, ఇట్టివర్షర్తువు జనులకు వాతమును ప్రకోపింపచేయును,

వర్షాకాలమునందుపథ్యము.

శ్లో॥ గోధూమా షష్టికామాషాః కులుత్థా రక్తశాలయః । రాజికాః ప్రావృషి శ్రేష్ఠాతసీసిద్ధార్థ ఇత్యపి ॥ కూష్మాండం త్రపుసంపక్వం తథా పక్వం కలింగకం । కోశాతకీవ వృంతాకంవాస్తుకో మారిషోపిచ । చంచూపటోలౌతునః పలాండు స్సైంధవంతక్రముపోదికా చ। మద్యంసితాశిగ్రుర మే రసాలా చౌద్యం ప్రియే సారసమంబుపథ్యం ॥

తా॥ గోధుమలు, అరువది దినములకు ఫలించెడి ధాన్యము, మినుములు, ఉలవలు, ఎఱ్ఱబియ్యము, ఆవాలు, అగసివిత్తులు, తెల్లఆవాలు, బూడిదె గుమ్మడికాయ, దోసపండు, పుచ్చపండు, బీరకాయ, వంకాయ, చక్రవర్తికూర, నీరుపిట్టికూర, పొలముబచ్చలికూర, పొట్లకాయ, తెల్లగడ్డలు, ఉల్లిగడ్డలు, సైంధవలవణముకలిపినమజ్జిగ, మద్యము, తెల్లచక్కెర, మునగకాయ, దొనగుంటపీనియందలినీళ్లు ఇవివర్షర్తువునందుహితంబులు-

శ్లో॥ సగుడందధి చేక్షుగణం కృసరాఘృత పూరక పాయసకం సఘృతం । క్వధితాహరితా జకపోతపలం శశతిత్తిరవార్తిరమాంసమపి ॥

తా॥ బెల్లముకలిపిన పెరుగు, చెఱకు, పొంగలి, ఘృతపూరభ

ర్ష్యము, నేయిపోసినపాయసము, మజ్జిగపులుసు, జింక మేక పావురా యి, కుందేలు, తిత్తిరిపక్షి, వెలిసెపిట్ట పీనిమాంసము, ఇవివర్షర్తువునందు హితంబులు.

శ్లో ॥ శృతందుగ్ధంచధాన్యాక మగ్నిసేవాచవాస్తుకః । పద్మబీజం చఖర్జూరం బీజపూరశ్చమారిషః । మహాకోశాతకీచంచూ సుపక్వంకరమ దకీకం. । తూతమంజీరకంపక్వం సుపక్వంబదరీఫలం। ఆమ్రమామంతథా పక్వం నారికేలంగవాంపయః । దుగ్ధమాజంజలందివ్యం పనసఃకదళీఫలం। దధికోశాతకీఖండం తక్రగోధూమముద్గకాః । పాయసంలప్సికాపూపేష్ట ష్టికారక్తశాలయః । క్షుద్రమత్స్యాస్తథాహర్మ్యేశయనంలలనోత్తమే । మనుష్యాణాంహితాన్యేతే వర్షర్తావ్యహర్నిశం ॥

తా ॥ కాచినపాలు, ధనియాలు, నిప్పుసెగకాచుకొనుట - చక్ర వర్తికూర, తామరగడ్డ, ఖర్జూరపండు, మాదీఫలము,నీరుచిర్రికూర-నేతి బీరకాయ-పొలముబచ్చలికూర, కవివిపండ్లు, సీమఅత్తిపండు, రేగుపండు మామిడికాయ,మామిడిపండు, కొబ్బెర, ఆవుపాలు, మేకపాలు, వర్షో దకము, పనసపండు, అరటిపండు, పెఱుగు, బీరకాయ, చక్కెర, మజ్జి గ, గోధుమలు, పెసలు, పరమాన్నము, లప్సికభక్ష్యము, అప్పము, అరు వదిదినములకు ఫలించినధాన్యము- ఎఱ్ఱధాన్యము- చిన్నచేపలు,మేడలలో శయనించుట, ఇవివర్షాకాలమునందు హితకరంబులు.

వర్షర్తువునందపథ్యము.

శ్లో ॥ ఆమాంకర్కటికాం తుంబీ మామంచ త్రపుసంయవాన్ । రాజకోశాతకీంనాడీం డిండిసంకారవేల్లకం । కర్కోటకం చపాలక్యా శృంగాటం చకశేరుకం । ఆలుకం మాహిషం క్షీరం ప్రావృటాకాలే వివ ర్జయేత్ । నిష్పావం వర్తుళంకంగు రాజమాషం మకుష్టకం । త్రిపుటాం శ్చణకాన్ ముద్గాన్ మసూరీమా ఢకీంత్యజేత్ ॥

తా ॥ నక్కదోసకాయ, సొరకాయ, పుచ్చకాయ, యవలు, నే తిబీరకాయ, నాడీశాకము, కాకరకాయ, ఆగాకరకాయ, పాలకీకూర,

పరికెగడ్డ, నమ్మదుంప, చేమగడ్డ, బర్రెపాలు, అనుములు, లంక ధాన్యము, కొఱ్ఱలు, అలచందలు, పెసలు, బోడసెనగలు, సెనగలు, చిఱుసెనగలు, కందులు, వీనిని వర్షర్తువునందు వర్జింపవలయు.

శ్లో॥ వల్లూరం కోద్రవాః శ్యామా శ్యామాకం జూర్ణ లీమపి । నీవారం లంఘనం చైవ కుల్మాషానపి వర్జయేత్ । అతివ్యాయామే ణాక్షి బలవద్విగ్రహాంతథా । అతివ్యాయామకం చైవా ధ్యశనం పరివర్జయేత్ ॥

తా॥ ఎండిన మాంసము, ఆరికెలు, చామలు, జొన్నలు, నివ్వరిధాన్యము, అలచందలు, లంఘనము, అతిమైథునము, బలవంతునితో విరోధము, జీర్ణముకాకమును భక్షించుట వీనిని వర్షర్తువునందు వర్జింపవలయు.

శ్లో॥ ప్రధావనం ప్రతపన మభిఘాతం ప్రపీడనం । ప్లవనం తరణం రాత్రి జాగరం విషమాశనం । భారప్రహారణం వాత మూత్రవర్చో నిరోధనం । క్షుధా ధూమ్రా(?)రబాష్పాణాం నిరోధం ఛర్ది శుక్రయోః । శీతవీర్యం కషాయం చ కటుతిక్తలఘూని చ । రూక్షం చ శుష్కశాకం చ వర్జయేత్ప్రావృషి ప్రియే । మాయూరమామిషం చర్యాం గజాశ్వరథపత్రికైః । ఏతాని వర్జయేన్నిత్యం ప్రావృట్కాలే శుభాననే ॥

తా॥ వేగముగ బరుగెత్తుట, తాపమును బొందుట, గాయము తగిలెడి పనుల జేయుట, దేహమునకు పీడగలిగెడి కార్యముల నొనర్చుట, ఈదుట- దాటుట- రాత్రి మేల్కొనుట, అధికముగ భక్షించుట, బరువు మోసికొనిపోవుట,. అధోవాయువు - మలమూత్రములు తుమ్ము- తేనుపు- కన్నీళ్లు- వాంతి- శుక్రము వీనిని అడ్డగించుట, శైత్యము- కషాయము- కారము - చేదు లఘువస్తు, రూక్షగలపదార్థములు- ఎండిన కూరలు- నెమలి మాంసము, గజాశ్వరథయానము - ఈ కార్యములను వర్షర్తువునందు వర్జింపవలయు.

శ్లో॥ గోజిహ్వాం డిండిసం చామం పనసం చిర్భటం గుడం । మకుష్ఠం కర్కటీం పక్వాం భగ్నాం చిత్రఫలం తథా । వృంతాకం త్రపుసం పక్వం పక్వం చాపి కలింగకం । తౌషారం పాల్వలం నీరం కేదారం తటనీభవం దివానిద్రాం చ మాయూరం మాంసం పౌర్వం సమీరణం । వృష్టి ఘర్మ శ్రమాకా

రూక్షం శీతంచైవాశనంప్రియం । వర్జయేదరవిందాక్షవర్షర్తౌ మనుజోనిశం॥

తా॥ బరివెంక, పనసకాయ, బుడమకాయలు, బెల్లము, ఏనుగ పెసలు, నక్కదోసపండు, గంజాయిఆకు, పొపరబుడమకాయ, వంకాయ, దోసపండు, పుచ్చపండు. మంచునీళ్లు, ఊటబావినీళ్లు, పడియకుంటనీళ్లు, ఏటినీళ్లు, పగటినిద్ర, నెమలిమాంసము, తూర్పుగాలి, వానలోదడియుట, ఎండలో దిరుగుట, శ్రమపడుట, రూక్షములు శీతములునగు పదార్థములు వీనిని వర్షాకాలమునందు వర్జింపవలయు.

శ్లో॥ అపాదచారీ సురభిస్సతతం ధూపితాంబరః । హర్మ్యపృష్ఠే వసేద్బాష్పశీతశీకరవర్జితే ॥

తా॥ వర్షర్తువునందు మనుజుడు కాళ్లతో సంచరించక వాహనములనెక్కి సంచరించవలయు, పరిమళజలముచే స్నానముచేయవలయు సువాసనపట్టించిన వస్త్రములధరించవలయు. వేడి- చలి-వానతుంపురులు లేని మేడలయందు నివసింపవలయు.

శ్లో॥ అయేబాలేభజేన్నారీం ప్రౌఢాం మేఘేషుగర్జతి । కాయస్థాం ద్రాక్షిడీంగౌరీం రసాలాంనవయౌవనే । శివముష్ణోదకస్నానం ఘృతపానంపరూషకం । సారమజ్జాదనంద్రాక్షాంప్రశంసంతివిచక్షణాః ॥

తా॥ వర్షర్తువునందు మేఘములురిమినప్పుడు నిజభార్యను గూడవలయు, కరకాయ-పలకలు-పసపు- శిఖరిణి యనుభక్ష్యము- ఈ పదార్థములను భక్షించవలయు- ఉష్ణోదకస్నానము-ఘృతపానము-పేరీతపండు- సారపప్పు-ద్రాక్ష ఇవివర్షర్తువునందు హితకరంబులు.

శ్లో। భజేచ్ఛివాంగుడేన సైంధవం యథేష్టభోజనం । పటోలమాద్బిదంజలంకపిత్థదాడిమీఫలే । ఉపోదికాపలాండు నారికేళతైలసట్టకాక్షసితోపలామయే శరత్సరోజలోచనేప్రియే ॥

తా॥ బెల్లముతోగూడిన కరకపొడి- సైంధవలవణము- అట్టుప్పయథేష్టభోజనము, పొట్లకాయ- వెలగ-దానిమ్మ - పొలముబచ్చలికూర- ఉల్లిగడ్డలు- కొబ్బెరనూనె- పెరుగుపచ్చళ్లు, కలకండ- వీనినివర్షాకాలమునందు భుజించవలయును.

శరదృతుచర్య.

వా ॥ ఉద్యచ్చండ చండతర కిరణనికర పరిశుష్క కర్దమనిచయ విగతధారాధర సంరోధ శశధర ధామ ధవళిత సకల భువనతల విరల జల కల్లోల కంపిత కమల కుముద కల్హార మనోరమ తడాగభూషిత తలో యస్స శరదితి విజానీయాత్ ॥

తా ॥ ఉదయించి మిక్కిలితీవ్రమునొందిన సూర్యునికిరణములచే నెండినబురదగలస్థలంబును, మబ్బువిడిచినిర్మలంబైనయాకాశంబును, దానంజేసిసకలలోకములకును తెల్లనివెన్నెలయు, విశేషజలతరంగములచేగదలుచున్నకమల, కుముద (తెల్లకలువ) కల్హార (ఎఱ్ఱగలువ) పుష్పములచే రమణీయములగుతటాకములునుగలిగియుండునదిశరదృతువనిమెఱుంగునది (ఇందు-నల్లపెద్దగోరంట, పుంకెన, రెల్లు, వేగిస, ఇవిపుష్పించియుండును.)

శ్లో ॥ దర్శయంతి శరన్నద్యః పులినాని శనైశ్శనైః । నవసంగమసవ్రీడా జఘనానీవ యోషితః ॥

తా ॥ నూతనసంగమమునందు స్త్రీలు తమజఘనములను లజ్జచే ప్రియునికి మెల్లమెల్లగజూపుభంగి, శరత్కాలపునదులు, ఇసుకదిబ్బలను మెల్లమెల్లగ గనబఱచును.

శ్లో ॥ సంశుష్యత్పంకశంకాఖరకిరణరుచా ఫుల్లరాజీవ రాజీరాజత్కల్హారవల్లీకుసుమచయమిళద్వాసనా వాసితాశా । దుగ్ధాంభోధేస్తరంగద్యుతి రివవికసత్కాశపుష్ప ప్రకాశం చంచచ్చంద్రాంశు శోభాసకలజనముదే శారదీరాత్రిరేషా ॥

తా ॥ ఎండచే నెండినబురదయు, వికసించినకమల కల్హార పుష్పములవాసనచే బరిమళ యుక్తములగు దిక్కులును, పాలసముద్రపు తరంగముల మాదిరి తెల్లనిరెల్లు పుష్పముల ప్రకాశంబును, చలించుచున్నచంద్రుని వెన్నెలయుగలిగిన శరద్రాత్రి సకలజనులకు సంతోషము గలుగజేయును.

శ్లో॥ పిత్తేనసాంద్రం రుధిరంశరత్సు వృద్ధింసమా గచ్ఛతి సూర్యర శ్మిభిః। తదాశురక్తం పరిమోక్షణీయం పానేజలంసారసముద్ధిశంతి॥ భోజ్యాస్సదా లోహితశాలిముద్గాగవ్యాష్ఫుంచంద్ర కరాశ్చసేవ్యాః। ఇక్షోర్వికారా మరి చైశ్చభక్ష్యాః పథ్యానితాథ్యా కిలసేవనీయా॥

తా॥ శరదృతువునందు సూర్యకిరణముల చేపిత్తము ప్రకోపమును జెందిదానివలన రక్తము గట్టిపడి వృద్ధి యగును, కావున అప్పుడు సిరలను వేధించి రక్తమోక్షణము జేయవలయు, గుంటలనీళ్లు త్రాగవలయు, ఎఱ్ఱబియ్యము, పెసలు, ఆవునెయ్యి, బెల్లము, మిరియాలువేయబడిన భక్ష్యములు, కలకండపొడి కలిపినకరకపొడి వీనిని భక్షించవలయు, వెన్నెలలోనివసించవలయు.

శ్లో॥ ఘూయాన్నరశ్శరది చందనలిప్తగాత్ర స్త్రీసశర్కరాక్వథిత దుగ్ధయుతాచసేవ్యా। కర్పూరపూగపరి పూర్ణముఖించ కాంతామాచుంబ్య శీతలకుచాం పరిరభ్యశేతే॥

తా॥ శరదృతువునందు మనుజుడు చందనమును బూసికొని కలకండకలిపిన కాచినపాలను త్రాగవలయు, కర్పూరము వక్కలు వీనితో గూడినతాంబూలమును వేసికొనిన నిజకాంతనాలింగనముచేసికొని శయనించవలయు.

శరదృతువునందుపథ్యము.

శ్లో॥ సితాయుక్తా శివాబాతే సితాయుక్తశ్శివాపిచ। గుడయుక్తావకాయుక్తా ధాన్యాకంసైంధవంశివః॥ గోజిహ్వాపద్మబీజాని మృణాళంగోస్తనీఘృతం। నాళికేరంహితాయుస్స్యశ్శరత్కాలే దివానిశం॥

తా॥ చక్కెరతోగూడిన కరకపొడినైనను, నెల్లికాయనైనను, బెల్లముతోగూడినకరకపొడినైనను భక్షించవలయు. ధనియాలు, సైంధవలవణము, నెల్లికాయ, బరివెంకపట్టు, తామరగడ్డలు, తామరవిత్తులు, ద్రాక్ష, నేయి, కొబ్బెర, ఈపదార్థములుశరత్కాలమునందు హితకరంబులు.

శ్లో॥ రసాలాంతధామం రసాలంకపిత్థం కలింగంతథైవామకంతం

దులీయం । పటోలంపలాండుం సితామాజదుగ్ధం శరద్యాహు రేతాని వైద్యాహితాయ ॥

తా ॥ పెరుగుపచ్చళ్ళు- మామిడికాయ- వెలగ- పుచ్చకాయ- చిత్రికూర- పొట్లకాయ- ఉల్లిగడ్డలు- చక్కెర- మేకపాలు- ఇవిశరత్కాలమునందు హితంబులు.

శ్లో ॥ వాస్తుకోపోదికానాడికామారిషాః పానకంపాయసం శాలయష్షష్టికాః । కుండలీఫేనికాజంబురంభాఫలం స్యుశ్శరద్యంగనేమానవానాంముదే ॥

తా ॥ చక్రవతికూర - పొలముబచ్చలికూర - నాడికాశాకము- నీరుచిత్రికూర- పానకము-పాయసము- శాలిధాన్యము - అరువదిదినములకు ఫలించెడిధాన్యము- జిలేబిభక్ష్యము-పేణీలు- నేరేడుపండ్లు- అరటిపండ్లు- ఇవిశరదృతువునందు హితంబులు.

శ్లో ॥ చంచూకోశాతకీబాలే శృంగాటందాడిమీఫలం । మాతులుంగోప్యమేకాంతే శరత్యేతేహితావహాః । కశేరుకంజలందివ్యం తౌషారంసారసంప్రియే । హంసోదకంచగోధూమా స్త్రీమాలీహారిణంపలం ।వార్తిరంత్తైత్తిరంమాంసం శాశమాజంచరేచనం । క్షుద్రమత్స్యాశ్చశరత్కాలేహితాయస్యురహర్నిశం ॥

తా ॥ చుక్కకూర- బీరకాయ- పరికెగడ్డ- దానిమ్మపండు- మాదీఫలము- నమ్మదుంప- వర్షోదకము- మంచునీళ్లు- గుంటనీళ్లు - హంసోదకము గోధుమలు, ఇత్రి- మీనవల్లంకిపిట్ట- తిత్తిరిపక్షి-కుందేలు - మేకపోతు- వీనిమాంసము- చిన్నచేపలు- ఇవిశరదృతువునందు హితంబులు.

హంసోదకలక్షణము.

శ్లో ॥ తప్తంతప్తాంశుకిరణై శ్శీతంశీతాంశురశ్మిభిః । సమంతాదప్యహోరాత్ర మగస్త్యోదయనిర్విషం । శుచిహంసోదకంనామ నిర్మలంమలజిజ్జలం । నాభిష్యందినవారూక్షం పానాదిష్వమృతోపమ ॥

తా ॥ సూర్యకిరణములచే పగలంతయు తప్తమయి, రాత్రియం

దు చంద్రకిరణములచే శీతలంబయి, రాత్రింబగళ్లు అగస్త్యోదయముచే స్వచ్ఛములయినవియు, స్వభావముగ నిర్మలము లయినవియునగు జలము హంసోదకమనబడును. ఇదివాతకఫములఁబోగొట్టును చలువజేయును స్నానపానాదులయం దమృతతుల్యంబుగనుండును.

శ్లో॥ కషాయకంస్వాదురసంచ శీతలంపటుప్రియేసాబ్జసరోవగాహనం। లఘుప్రియంభోజనమంబుజాక్షీశరద్యయేజాంగలమామిషంహితం॥

తా॥ కషాయ- మధుర- శీతల- లవణరసములు - కమలములుగల గుంటలయందుస్నానము, లఘువయిప్రియంబగు భోజనము, అడవియందలి పక్షులమాంసము ఇవిశరదృతువునందు హితకరంబులు.

శరదృతువునందపథ్యము.

శ్లో॥ శరదుష్ణా పిత్తకర్త్రీ నృణాంమధ్యబలావహా। తస్మాత్పిత్తకరంసర్వంత్యజేన్నిత్యం ప్రయత్నతః। పిప్పలీమరిచంభంగాం శతపుష్పారసోనకం॥ చిర్భటంరామఠంతక్రం వృంతాకంకృసరాదధి॥ క్వథితంసార్షపంతైలం మద్యంచిత్రేఫలంతథా। అమ్లంతీక్ష్ణం కటూష్ణం చాతపంవ్యాయామకంగుడం॥ దివానిద్రాతిసురతంమాషాన్నంరాత్రిజాగరం। మత్స్యం క్రోధంత్యజేద్యత్నాచ్ఛరద్యంబురుహేక్షణే॥

తా॥ శరదృతువు. ఉష్ణమును పిత్తమ్మును కలుగఁజేసి మధ్యమబలమునిచ్చును కావున పిత్తకర పదార్థములను వర్జించవలయు. పిప్పళ్లు, మిరియాలు గంజాయియాకు, సోపు, తెల్లగడ్డలు, బుడమకాయ, ఇంగువ, మజ్జిగ, వంకాయ, పొంగలి, పెరుగు, మజ్జిగపులుసు, ఆవనూనె, మద్యము, పాపరబుడమకాయ, పులుసు, కారము, ఉష్ణతీక్ష్ణ పదార్థములు, ఎండలో తిరుగుట, సాముచేయుట, బెల్లము, పగటినిద్ర, అతిసురతము, మినపపిండి, రాత్రిమేలుకొనుట, మత్స్యములు, క్రోధము, వీనిని శరదృతువునందు వర్జింపవలయు.

శ్లో॥ పక్వంకలింగంత్రపుసంచపక్వం త్యజేత్తథా కర్కటికాంచపక్వాం। మాంసంప్రియే మేషమయూరయోశ్చ శరద్యయే కుండలశోభితాస్యే॥

తా ॥ పుచ్చపండు, దోసపండు, నక్క-దోసపండు, మేకపోతు, నెమలి, పీనిమాంసము ఈ పదార్థములను శరత్కాలమునందువర్జింపవలయు.

శ్లో ॥ వర్జనాదృతుసాత్మ్యానాం కృశోనిత్యం సుదుర్బలః ॥ నిత్యం రోగాభిభూతశ్చపుమాన్ సాత్మ్య విసర్జనాత్ ॥ తస్మాత్సాత్మ్యంనిషేవేత అసాత్మ్యంపరివర్జయేత్ । సాత్మ్యసేవీజితక్రోధీనిత్యంచాపిజితేంద్రియః । జీర్ణభోజీమితస్వప్న స్సుఖంజీవత్యనామయః ॥

తా ॥ ఆయాఋతువులకు జెప్పబడిన ప్రకారముగాక, పదార్థములను విరుద్ధముగ భక్షించినయెడ, శరీరమునకు, దౌర్బల్యము, కృశింపు, రోగముమొదలగునవి కలుగును గావున శాస్త్రప్రకారము నిషిద్ధపదార్థముల నువదలి, ఉచితపదార్థములను శరీరానుగుణముగ ననుభవించుచు క్రోధమునువదలి జితేంద్రియుడై పూర్వభుక్తాహారముజీర్ణించినవెనుక మరలభుజించువాడై మితమైన నిద్రగలవాడై యుండువాడు రోగరహితుడై సుఖముగజీవించును.

ఇతి శ్రీమానవధర్మచంద్రికాయాం
ఋతుచర్యాకథనం నామ
షష్ఠోధ్యాయః.

సప్తమాధ్యాయము.

సంస్కార ప్రకరణము.

శ్లో॥ వైదికైఃకర్మభిఃపుణ్యై ర్నిషేకాద్యైర్ద్విజన్మనాం।
కార్య శ్శరీర సంస్కారః పావనః ప్రేత్యచేహచ॥

తా॥ బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యులువేదోక్తములగు నిషేకాదిపుణ్యకర్మములచే శరీర సంస్కార మొనర్చిన, ఇహమునందును పరమునందును పవిత్రులగుదురు.

నిషేకము.

శ్లో॥ షష్ఠ్యష్టమీంపంచదశీం చతుర్థీంచతుర్దశీమప్యుభయత్రహిత్వా।
శేషాశ్శుభాస్స్యుస్తిథయో నిషేకే వారాశ్శశాంకార్య సితేందుజానాం॥

తా॥ ౪ - ౬ - ౮ - ౯ - ౧౩ - ౧౪ - ౧౫ - ౩౦ ఈతిథులను విడచితక్కినతిథులును, సోమ, బుధ, గురు, శుక్రవారములును, నిషేకకార్యమునందు శుభకరములు.

శ్లో॥ విష్ణుప్రజేశరవిమిత్ర సమీర పూష్ణమూలోత్తరావరుణభాని నిషేకకార్యే। పూజ్యాని పుష్యవసు శీతకరాశ్విచిత్రాదిత్యాశ్చమధ్యమ ఫలావిఫలాస్స్యురన్యాః॥ వృషభమిథునకర్కి సింహకన్యాతుల ఘటచాపఝషాశ్శుభాభవంతి। యదిశుభబలకారి ణోనుకూలానిధనవిశుద్ధికరా నిషేకకార్యే॥

తా॥ శ్రవణము, రోహిణి, హస్త, అనూరాధ, స్వాతి, రేవతి, మూల, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, శతభిషము ఈనక్షత్రములు శుభకరములు, పుష్యమి, ధనిష్ఠ, మృగశిర, అశ్విని, చిత్త, పునర్వసు, ఇవిమధ్యమములు, మిగిలినవిఅధమములు, వృషభము, మిధునము, కటకము, సింహము,కన్య, తుల, కుంభము,ధనుస్సు,మీనము, ఈలగ్నములుమంచివి,

శుభగ్రహములు, కేంద్రాదిస్థానములందు బలవంతులై యుండి, లగ్నమునకు అష్టమస్థానము గ్రహవర్జితమై యుండవలయు.

గర్భాధానవర్జ్యకాలము.

శ్లో॥ గర్భాధాన మరిష్టమష్టమవిధౌ పాపగ్రహాక్రాంతభే దస్రాహిద్వయ కాలమూల నిధనజ్యేష్ఠాంత్యజన్మోడుషు। షష్ఠీవిష్టి విపాతమాసు పరిఘార్ధ్వార్ధే దివా వైధృతౌ సంధ్యాపర్వచతుర్దశీ వ్రతపితృశ్రాద్ధేషు పాతేభ వేత్ ॥

తా॥ స్త్రీపురుషుల నక్షత్రరాశికి ఎనిమిదవయింట చంద్రుడుండునప్పుడును, సూర్యాది పాపగ్రహములున్న నక్షత్రములందును, అశ్విని- భరణి- ఆశ్లేష- మఖ- జ్యేష్ఠ- మూల- రేవతి- స్త్రీపురుషులజన్మనక్షత్రము- దీని కేడవనక్షత్రమువీనియందును, పరిఘానామయోగ పూర్వభాగమునందును, వైధృతి, వ్యతీపాత యోగములయందును, (భద్రకరణము- షష్ఠి- చతుర్దశి పంచపర్వములు- సంక్రాంతులు- సంధ్యాకాలములు - వ్రత - శ్రాద్ధదినములు- విషగడియలువీనియందును, ఆషాఢము, భాద్రపదము, ఆశ్వయుజము, పుష్యము ఈమాసములయందును, అర్ధరాత్రంబునందును, పగటియందును మూఢాది మహాదోషంబులందును,) నిషేకము జేయకూడదు.

పురుషరాసులగు, మేష, మిథున, సింహ, తులా, ధనుః, కుంభ, షడ్వర్గులయందైనను, పురుషగ్రహరాసులైన- మేష సింహ వృశ్చిక ధనుర్మీనముల షడ్వర్గులయందైనను, ఈరాసులను బుధగ్రహములు గూడియుండినను జూచినను, బృహస్పతి- లగ్న, పంచమ, నవమస్థానముల యందుండినప్పుడును గర్భాధానముచేసిన పుత్రుడుగలుగును, స్త్రీరాసులగు వృషభ కర్కాటక, కన్యా, వృశ్చిక, మకర, మీనరాసులయందైనను, స్త్రీగ్రహరాసులగు, వృషభ, కర్కాటక, తులా, రాసుల షడ్వర్గులయందైనను, లగ్నము స్త్రీగ్రహములచే జూడబడినయైనను కూడినయైనను, నుండునప్పుడును, లగ్న పంచమ నవమస్థానములయందు బృహస్పతి లేకయున్నప్పుడును గర్భాధానము చేయబుత్రికగలుగును.

పుంసవనము.

శ్లో॥ కుర్యాత్పుంసవనం కరత్రయ విధిశ్రోత్రత్రయార్కోత్తరామిత్రాంత్యాదితిమూలదస్రశశభృత్పుష్యాద్యగర్భే స్ఫుటే। లగ్నే పుంగ్రహ

వాసరేరవిగ్రహం త్యక్త్వాశిసద్మాష్టమం । రిక్తాధిద్రవివర్జితేహ్నాయుత తౌ మాసేతృతీయేపతిః ॥

తా ॥ గర్భముధరించినస్త్రీకి గర్భమునకుశుభముగలుగుటకై మూడవమాసమున పుంసవనమనుకర్మముచేయవలయు. అశ్విని, రోహిణి, మృగశిర, పునర్వసు, పుష్యమి, ఉత్తర, హస్త, చిత్త, స్వాతి, అనూరాధ, మూల, ఉత్తరాషాఢ, శ్రవణము, ధనిష్ఠ, శతభిషము, ఉత్తరాభాద్ర, రేవతి ఈనక్షత్రములయందును, వృశ్చికసింహరాసులయందును, చవితి, నవమి, చతుర్దశి, అమావాస్యలవిడచిశిక్షినశుభదినములయందును లగ్నమునకు పంచమ అష్టమ ద్వాదశములయందు, సూర్యాంగారక శని రాహు కేతు క్షీణచంద్రాది పాపగ్రహములులేనప్పుడును, చంద్రుడు లగ్నమునందులేనపుడునుపుంసవనకర్మచేయదగినది.

సీమంతము.

శ్లో ॥ చతుర్థషష్ఠాష్టమ మాసభేదే భర్త్రాద్యగర్భే ప్రథమంవిధేయం । సీమంతకర్మద్విజభామినీనాంమాసేష్టమేవిష్ణుబలించకుర్యాత్ ॥

తా ॥ ౪ - ౬ - ౮ మాసములలోదేనియందైనను, పుంసవనమునకుజెప్పిన తిథివారనక్షత్రాదులయందు సీమంతమును కర్మచేయవలయు - మఱియు బ్రాహ్మణస్త్రీలకు గర్భసంరక్షణార్థము ౮ వ మాసమున విష్ణుదేవతకు బలియొసంగవలయు.

జాతకర్మము.

శ్లో ॥ జాతేపుత్రేపితుస్నానం సచేలంతువిధీయతే । దత్వాగోభూహిరణ్యాది పశ్చాల్లగ్నంనిరీక్షయేత్ ॥

తా ॥ పుత్రుడుజనింపగానే తండ్రిపుత్రునిముఖమునుజూచి సచేలస్నానముచేసి గోభూహిరణ్యాదులను బ్రాహ్మణులకు దానంబొసంగిపిదప జన్మలగ్నమును నిశ్చయింపవలయు.

శ్లో ॥ జాతేజాతదినాదిరాదశదినాత్తజ్జాతకర్మాత్మజే, కుర్యాత్క్షుద్రదినేధవాస్థిరచరక్షిప్రాఖ్యమైత్రోడుషు । రిక్తామారహితేష్వఖండదివసేల

గ్నేశుభేవాసరేపూర్వాహ్ణేసురపూజితేసురగురావ్యక్తేచసౌమ్యాయనే॥

తా॥ పుత్రుడుజన్మించినప్పుడైనను, జన్మము మొదలు ౧౦ దినముల లోనే దినమందైనను ౧౧వ దినమునన్నైనను జాతకర్మము చేయవలసినది. అట్లు చేయనియెడల, అశ్విని, రోహిణి, పునర్వసు, పుష్యమి, ఉత్తర, హస్త, స్వాతి, అనూరాధ, ఉత్తరాషాఢ, శ్రవణము, ధనిష్ఠ, శతభిషము, ఉత్తరాభాద్ర, ఈనక్షత్రములయందును, ౪-౯-౧౪-౩౦ ఈతిథులుతప్పతక్కిన తిథులయందును, ఉత్తరాయణమందును, గురుశుక్రమూఢములు లేనికాలమునందును, పూర్ణతిథులయందును, సోమ-బుధ గురు- శుక్రవారములయందును, శుభగ్రహాధిపలగ్నములయందును పూర్వాహ్ణమందు జాతకర్మము శేయవలయు,

నామకరణము.

శ్లో॥ జాతానంతరమేవనామకరణంత్వేకాదశాహేస్ఫుటం।పుత్రస్యైవసమాక్షరంతుయువతేః కార్యంతతోవ్యత్యయం। శుద్ధిర్జాతకవచ్చనామ్నిసకలై స్సద్వాదశే షోడశే ద్వావింశేష్వథ వింశకేహ్ని విహితం జాతివ్యవస్థాంవినా॥

తా॥ పుత్రుడుకలిగినక్షణంబున, నక్షత్రనామమనగా, రోహిణీ నక్షత్రమందుబుట్టినవానికి రౌహిణుడు ఈ మొదలగునక్షత్రనామ కరణము ను రహస్యముగాజేసి, ౧౧వ దివసమందు కుమారవిషయమై సమానవర్ణములుగలపేరు, అనగా, కృష్ణః-శివః- మహేశ్వరః- అనువ్యవహార నామములను- పుత్రికావిషయమై- బేసి అక్షరములుగలనామము అనగా-జానకీ-పార్వతీఅనునట్టినామములను నిశ్చయింపవలయు. ఈనామకరణ విషయమైలగ్నాదిశుద్ధి జాతకర్మమునకువలెనే నిశ్చయింపవలయు. ౧౧ వ దినమునజేయనిపక్షమున బ్రాహ్మణులుమొదలుగాగల ౪ వర్ణములకు ౧౦ దివసముల పర్యంతము జాతాశౌచమని విశేషవచనముండుటవలన జాతిభేదము లేక నాలుగువర్ణములవారును, జన్మదినము మొదలు ౧౨-౧౬ ౨౦-౨౨ వీనిలోనేదినమందైననుక్రమముగ నామకరణమును జేయవచ్చును.

గ్రంథాంతరమునందు.

శ్లో॥ మిత్రాదిత్యమఘోత్తరాశతభిషక్స్వాతీధనిష్ఠాచ్యుత ప్రాజే శాశ్విశశాంక పౌష్ణదినకృత్పుష్యేషురాశ్రస్థిరే। ఛిద్రాఖ్యాం పంచదశీం విహాయనవమీం శుద్ధేష్టమే భార్గవజ్ఞాచార్యాబ్జకుజవారదివసే నామాని కుర్యాచ్ఛిశోః॥

తా॥ అనూరాధ- పునర్వసు- మఖ- ఉత్తర- ఉత్తరాషాఢ- ఉత్తరాభాద్ర- శతభిషము- స్వాతి, ధనిష్ఠ- శ్రవణము- రోహిణి - అశ్వని- మృగశిర- రేవతి- హస్త- పుష్యమి- ఈనక్షత్రములును- స్థిరరాసులయందున- ఛిద్రతిథులు- పున్నమ- నవమిని విడిచి- అష్టమస్థానము శుద్ధమైయుండగాను- శుక్ర- బుధ- గురు- సోమ- కుజవారములయందు నామకరణము చేయదగినది.

శ్లో॥ కృష్ణోనంతోచ్యుతశ్చక్రీ వైకుంఠో థజనార్దనః। ఉపేంద్రో యజ్ఞపురుషో వాసుదేవ స్తథాహరిః। గోవిందః పుండరీకాక్షో మాస నామాన్యనుక్రమాత్॥

తా॥ చైత్రాదిద్వాదశమాసములయందువరుసగ-కృష్ణ-అనంత-అచ్యుత- చక్రి- వైకుంఠ- జనార్దన- ఉపేంద్ర- యజ్ఞపురుష- వాసుదేవ- హరి- గోవింద- పుండరీకాక్ష- అనినామములు పెట్టవలయు.

నిష్క్రమణము.

శ్లో॥ ద్వాదశేహనికర్తవ్యం శిశోర్నిష్క్రమణంగృహాత్॥

తా॥ పండ్రెండవదినమందు సూతికాగృహమునుండి శిశువును బయలువెడలించవలయు.

డోలారోహణము.

శ్లో॥ తృతీయేపంచమేమాసి తస్మాసేవాశుభేదినే। ధాన్యసూలోత్తరాత్రీణి తిర్యగ్భేషుద్విదైవభే। చంద్రతారాబలయుతేచాష్టమేశుద్ధిసంయుతే। డోలామారోపయేద్బాలం ద్విజపుణ్యాంగనావిధిః॥

తా॥ ౧-౩-౫ ఈనెలలలో దేనియందైనను చంద్రతారాబలముగల

శుభదినమున, రోహిణి, మూల, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర-రేవతి, పునర్వసు, హస్త, చిత్త, స్వాతి, అశ్విని, మృగశిర, అనూరాధ, జ్యేష్ఠ, విశాఖనక్షత్రములయందును, అష్టమశుద్ధిగల లగ్నమునందు శిశువును ఉయ్యాలమెక్కించి యూచవలయు.

అన్నప్రాశనము.

శ్లో॥ అన్నప్రాశనమర్భకస్య శుభదంమాస్యేవయుగ్మేశుభే,షష్ఠాదావథపంచమాదివిషమేమాసేవధూనాంశుభే । వారేసౌమ్యగృహేవిశుద్ధదశమేసందాష్టమీ ద్వాదశీ, రిక్తామారహితేదినేచర మృదుక్షిప్రధ్రువాఖ్యేడుషు ॥

తా ॥ పురుషశిశువునకు, ౬-౮-౧౦ ఈ నెలలయందును స్త్రీ శిశువునకు, ౫-౭-౯- ఈ నెలలయందును, సోమ, బుధ, గురు శుక్రవారములయందును, దశమశుద్ధిగలలగ్నమునందును, వృషభ- కర్కాటక- మిధున కన్యాధనుర్మీన లగ్నములయందును- ౧-౪-౬-౮-౯-౧౧-౧౨-౧౫-౩౦ ఈ దినములవిడిచితక్కిన తిధులయందును. అశ్విని-రోహిణి-మృగశిర- పునర్వసు-పుష్యమి-ఉత్తర-హస్త- చిత్త-స్వాతి- అనూరాధ- ఉత్తరాషాఢ- శ్రవణము- ధనిష్ఠ- శతభిషము- ఉత్తరాభాద్ర రేవతి ఈనక్షత్రముల యందును అన్నప్రాశనముచేయదగినది.

శ్లో ॥ దేవతాపురతస్తస్య దాత్ర్యాత్సంగగతస్యచ । అలంకృతస్య భూషాభిరన్నపాత్రేచవాంఛితే । మధ్వాజ్యకనకోపేతే ప్రాశయేత్పాయసంశుభం ॥

తా ॥ బాలురకు నవీనాన్నప్రాశనము సేయునెడల మేనమామ మొదలగువారు భగవత్సన్నిధియందు శిశువునుఆభరణాదులచే నలంకరించి తొడమీద గూర్చుండబెట్టుకొని సువర్ణాదివికారంబైన పాత్రమునందు పాయసమునునిచి అందు తేనె నెయ్యి మిశ్రముచేసి ఆపాయసమును సువర్ణాభరణాదులచేత శిశువునకు నాకించవలయు.

శ్లో॥కుష్ఠిలగ్నగతేరవౌతనుకశేచంద్రేసదాభిక్షుకః।పూర్ణేందౌబహు

సప్తదోపనిసుతే పిత్తాదిః తోజ్ఞానవాన్ । క్షేణేబహుళోగవాన్ భృగుసుతే దీర్ఘాయురరార్కితజే వాతాంగితప సిధ్వజేశ్యనశసీ బాలోన్నభోక్తా భవేత్ ॥

తా ॥ అన్నప్రాశనలగ్నమందు సూర్యుడుండిన- బాలుడుకుష్ఠరోగియు- క్షీణచంద్రుడుండిన దరిద్రుండును- పూర్ణచంద్రుడుండిన అన్నదాతయు- అంగారకుడుండిన పైత్యరోగియు- బుధుడుండినవిశేషజ్ఞానవంతుడును- గురుండు డిన మిక్కిలి భోగవంతుడును- శుక్రుడుండిన దీర్ఘాయువుగలవాడును- శనైశ్చరుడుండిన వాతరోగియు రాహుకేతువు లుండిన మిక్కిలిదరిద్రుడును అగును.

కేశఖండనము.

అశ్విపుష్యపునర్వసూమృగశిరస్సాన్వైష్ణవ్యంత్యవిష్ణుత్రయం-చ చంద్రజ్ఞామరపూజ్య శుక్రసహితాః పూర్ణాజయాఖ్యాశ్శుభాః । పూర్వాహ్ణేశుభలగ్నహోరాదివసే యస్మిన్ చమాసే శిశోః కేశచ్ఛేదనమిష్టదంమునిపరైరుక్తం వరాహాదిభిః ॥

తా ॥ అశ్విని- పుష్యమి- పునర్వసు- మృగశిర-స్వాతి-రేవతి- శ్రవణము, ధనిష్ఠ-శతభిషము- ఈనక్షత్రములయందును- సోమ-బుధ-గురు -శుక్రవారములయందును. ౩-౫-౭_౧౦-౧౩ ఈతిథులయందును, పూర్వాహ్ణమందును- శుభగ్రహాధిపత్యముగల లగ్నమునందును శుభహోరలయందును- సరినెలలయందును- పుట్టువెంట్రుకలు తీయవలయు.

కర్ణవేధనము.

శ్లో ॥ జాతాద్ద్వాదశషోడశేహ్నిసధనే శుద్ధేష్టమేసప్తమేష్టమేమాసిశుభేచవారభవనే కర్ణౌసువేధ్యౌశిశోః । రిక్తాపర్వనిశాదినాని రహితే సంపూర్ణతిథ్యుక్షయోః పౌష్ణాదిత్య కరద్వయోత్తర హరశ్రోణద్వయాశ్వేందుషు ॥

తా ॥ శిశువుపుట్టినది మొదలు ౧౨వ ౧౬వ దివసమందైనను-పగటియందును- లగ్నమునకు ౮ వయింటనే గ్రహములులేక యుండగా శువు

లుకట్టవలయు. ఈచెప్పబడిన కాలమునతిక్రమించినయెడల-౬-౭-౮ ఈ నెలలయందును, సోమ- బుధ- గురు- శుక్రవారములయందును, వృషభ- మిథున- కర్కాటక- కన్యా-ధనుర్మీనలగ్నములయందును, ౪-౯-౧౪-౧౫- ౩౦- కృష్ణాష్టమి. కృష్ణచతుర్దశి-సంక్రమణములు- రాత్రికాలముశుక్లపాడ్యమి ఈతిథులనువిడిచి తక్కిన పూర్ణతిథులయందును, మృగశిర- ఆర్ద్ర- పునర్వసు- పుష్యమి- హస్త- చిత్త-ఉత్తర- ఉత్తరాషాఢ- శ్రవణము- ధనిష్ఠ- ఉత్తరాభాద్ర- రేవతి ఈనక్షత్రములయందును శిశువుకు పండ్లురాకమునుపు, బాలుని తల్లితొడమీఁదనునిచికొని దారమును రెండుపేటలుగ సూదియందుగ్రుచ్చి దానితో బాలురకు చెవులుకట్టవలయు.

చౌలము.

శ్లో॥ పౌష్ణాశ్వాత్తర వాయుమిత్ర వరుణబ్రహ్మాభిధే పూత్తమే చిత్రేంద్వైందు పునర్వసూన్వయకరశ్రోత్రద్వయా న్వదివా । బాలస్యత్రి శరోథపంచమసమే మాసాదిరిక్తాష్టమీ, పర్వాగ్న్యాసు శుభాంశవారభవనే చౌలంవిశుద్ధేష్టమే॥

తా॥ పుత్రుడుజనించినది మొదలు మూడవ, లేక, ఐదవ సంవత్సరమందును- ౧-౪-౮-౯-౧౪-౧౫-౩౦ ఈతిథులనుసంక్రమణమును విడిచి తక్కిన తిథులయందును. సోమ, బుధ, గురు, శుక్రవారములయందును-వృషభ-మిథున-కర్కాటక- కన్యాధనుమీనన లగ్నములయందును- శుభగ్రహనవాంశలయందును- అశ్విని- మృగశిర- పునర్వసు- పుష్యమి- హస్త- చిత్త-శ్రవణము- ధనిష్ఠ- ఈనక్షత్రములయందును. వీనియందువల్ల పడనియెడల మధ్యమములగు రోహిణి, ఉత్తర, స్వాతి, అనూరాధ, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర ఈనక్షత్రములయందైనను, అష్టమశుద్ధిగలలగ్నమునందు బాలునికి క్షౌరము జేయించిశిఖనునచవలయు.

శ్లో॥ సూనోర్మాతరిగర్భిణ్యాం చూడాకర్మనకారయేత్ । యది కుర్యా ద్విపత్తిస్స్యాద్దంపత్యోశ్చశిశోశ్చవా॥

తా॥ తల్లిగర్భవతియైయుండగా బాలునికి చూడాకర్మ చేయఁదగదు. చేసినయెడల దంపతులకైనను, శిశువునకైనను ఆపదకలుగును.

* శ్లో॥ అగ్రతోథప్రవిన్యస్య శిల్పి భాండాని సర్వశః । శస్త్రాణి చైవవస్త్రాణి తతఃపశ్యే త్తులక్షణం ॥ ప్రథమంయత్స్పృశే ద్బాలస్తతో బాధంస్వయంతథా । జీవికాతస్యబాలస్య తేనైవతుభవిష్యతి ॥

తా॥ అన్నప్రాశనముచేయించినపిమ్మట- శిల్పివస్తువులను- పాత్రసామానులను- ఆయుధములను- వస్త్రములను బాలునిముందరనునిచి- వానిలోదేనిని బాలుడుబాగుగస్పృశించునో దానిమూలముగా బాలునికి జీవనవృత్తియనియూహించవలయు.

క్షౌరకర్మ.

శ్లో॥ శ్రవణత్రితయేహస్త త్రితయే రేవతీద్వయే । జ్యేష్ఠాయాం మృగశీర్షేచ పునర్వసుద్వయేతథా ॥ క్షురకర్మబుధైఃప్రోక్తం త్యక్త్వాభౌమశనీరవిం । అనూరాధామఘాంచైవ కృత్తికాంరోహిణీంమఘామ్ ॥

తా॥ మంగళవారము, శనివారము, ఆదివారము, అనూరాధ, ఉత్తరఫల్గుని, కృత్తిక, రోహిణి, మఘ, వీనినివర్జించి, సోమ, బుధ, గురు, శుక్రవారములయందును, శ్రవణ, ధనిష్ఠ, శతభిష, హస్త, చిత్త, స్వాతి, రేవతి, అశ్విని, జ్యేష్ఠ, మృగశిర, పునర్వసు, పుష్యమి, ఈవారనక్షత్రములయందును, క్షురకర్మ ప్రశస్తము.

శ్లో॥ మాతుశ్చతుర్థీ భగినీచతుర్దశీ భ్రాతుశ్చషష్ఠీ పితురేవపర్వసు । ఆదౌనవమ్యాంధనధాన్యనాశం కుటుంబహానిః క్షౌరాష్టమీషు ॥ దశమీపుత్రనాశాయ స్వనాశాయ త్రయోదశీ॥ ఏవంజ్ఞాయమతిమాన్ క్షురకర్మచకారయేత్ ॥

తా॥ చవితియందు క్షౌరముచేయించికొనిన మాతృహత్యాఫలమును, చతుర్దశియందు భగినీహత్యాఫలంబును, షష్ఠియందు భ్రాతృహత్యాఫలంబును, పర్వములయందు పితృహత్యా ఫలంబును పొందును, పాడ్యమియందు, ధనహానియు, నవమియందు ధాన్యహానియును అష్టమియందు కుటుంబహానియు దశమియందు పుత్రనాశము, త్రయోదశియందు స్వనాశంబునుగలుగును.

శ్లో॥ భానుర్మాసంశనిస్సప్తభౌమోష్టౌనాశమేత్సుఖం। వర్ధమేద్బోధనఃపంచమాసాన్ సప్తనిశాపతిః॥ శుక్రస్త్వేకాదశక్షేమంక్షౌరేవాచాంపతిర్దశ॥

---

* దీనిని అన్నప్రాశనవిధియందు జదువుకొనవలయు.

తా ॥ క్షురకర్మ ఆదివారమున జేయించికొన్న నొక మాసము లోను, శనివారమున ఏడుమాసములలోను, మంగళవారమున ఎనిమిది మాసములలోను, సౌఖ్యమును నశింపంజేయు, బుధవారమున జేయించి కొనిన ఐదుమాసములలోను, సోమవారమున జేయించికొనిన ఏడుమాస ములలోను శుక్రవారమున జేయించికొనిన పదునొకండుమాసములలోను, గురువారమున పదిమాసములలోను క్షేమమును గలుగజేయును.

శ్లో ॥ పంచకృత్వో మఘాయాంచ షట్కృత్వః కృత్తికాస్వపి। త్రివారం చానురాధాయాం రోహిణ్యా మష్టవారకమ్ ॥ ఉత్తరాఫల్గునీ సంజ్ఞే చతుఃకృత్వస్సమాచరేత్ । స వేధసాం సమానోపి యావదబ్దం న జీవతి ॥

తా ॥ మఘయందైదుమారులు, కృత్తికయందారుమారులు, అనూరాధయందు మూడుమారులు, రోహిణియందెనిమిదిమారులు, ఉత్తరఫల్గునినక్షత్రమునందు నాలుగుమారులు, క్షౌరముచేసికొనువాడు బ్రహ్మతో సమానుడైనను ఒకసంవత్సరముజీవింపడు.

అక్షరాభ్యాసము.

శ్లో ॥ బాలానాం శుభవాసరేహ్నినిధనే శుద్ధేక్షురస్యేకృతేః- కార్యా పంచమవత్సరేప్రతిపదంరిక్తాష్టమీషష్ఠ్యమాః । హిత్వాపూష్ణిచ రేస్థిరేచర గృహేవ్యక్తేగురౌభార్గవే మిత్రాంత్యాద్యరవిశ్రయాదితి గురుశ్రోణాసు సౌమ్యాయనే ॥

తా ॥ బాలునకు ౫ వ సంవత్సరమున, శుభవారములయందును, పగటియందును, అష్టమశుద్ధిగల లగ్నమందును. పాడ్యమి, రిక్తతిథులు, అష్టమి - అమావాస్య ఈతిథులనువిడిచి తక్కిన తిథులయందును- సూర్యుడు, మేష, కర్కటక,తులా, మకర రాసులయందుగాని,వృషభ,సింహ,వృశ్చిక, కుంభ రాసులయందుగాని యుండునపుడును, చరలగ్నముల యందును, గురుశుక్రుల స్తమయమును పొందకయుండునపుడును, అనూరాధ, హస్త, రేవతి, అశ్విని, చిత్త, స్వాతి, పునర్వసు,పుష్యమి, శ్రవణము, ఈనక్షత్రములయందును, ఉత్తరాయణమందును అక్షరాభ్యాసము సేయదగినది.

శ్లో ॥ పూజయిత్వాహరింలక్ష్మీం దేవీంచైవసరస్వతీం స్వవిద్యా సూత్రకారాంశ్చ స్వాంవిద్యాంచవిశేషతః । ఏతేషామేవదేవానాం నా

మస్నాంతుజుహుయాద్ఘృతం । దక్షిణాభిర్ద్విజేంద్రాణాం కర్తవ్యంచాత్ర పూజనం ॥ ప్రాఙ్ముఖోగురురాసీనో వారుణాభిముఖంశిశుం । అధ్యాపయేత్తుప్రథమం ద్విజాశీర్భిస్సుపూజితః॥

తా ॥ శ్రీమహావిష్ణువును, లక్ష్మీసరస్వతులను, స్వవిద్యాసూత్రకారులను పూజించి, యాదేవతలనామముల నుచ్చరించి హోమముచేసి, గురువును తూర్పుముఖముగను, బాలునిపశ్చిమముఖముగను గూర్చుండబెట్టి అక్షరాభ్యాసముచేయింపవలయు పిదప బ్రాహ్మణాశీర్వచనములుజరిగించి యథాశక్తిదక్షిణలతో విప్రుల బూజింపవలయు.

విద్యారంభము.

శ్లో ॥ విద్యారంభవిధిర్ద్వినైవశుభదోనధ్యాయరిక్తావినా,దస్రార్కత్రయసోమపంచకహరి ద్వ్యాదపూర్వత్రయే । శాక్తేశార్యకవిజ్ఞసోమ దినకృద్వారేషులగ్నేచరే, నోవిద్యాబుధసోమయోః పరమితంశస్త్రంకుజే శక్రేభ్యసేత్ ॥

తా ॥ అనధ్యాయ తిథులను రిక్తతిథులను విడిచి పగటియందును, అశ్విని, హస్త, చిత్త, స్వాతి, మృగశిర, ఆర్ద్ర, పునర్వసు,పుష్యమి, ఆశ్లేష, శ్రవణము,మూల,పుబ్బ, పూర్వాషాఢ, పూర్వాభాద్ర, ఈనక్షత్రములయందును, గురు, శుక్ర, బుధ, సోమ, భానువారములయందును.చరలగ్నములయందును,విద్యాభ్యాసముచేయవలయు. అంగారక- భానువారములయందు శస్త్రవిద్యాభ్యాసము చేయవలయు.

ఉపనయనము.

శ్లో ॥ బ్రహ్మక్షత్రవిశామథోపనయనం వక్ష్యేవసంతేక్రమాద్గ్రీష్మర్తౌశరదేహ వర్ణనియతే తత్రాపిసా ధారణాః । మాసామాఘముఖాస్తుపంచజననాద్యాగర్భతోష్టమేనిత్యే విప్రశిశోఃక్రమాన్నృపశిశోరేకాదశేద్వాదశే ॥

తా ॥ బ్రాహ్మణులకు, గర్భసంవత్సరము మొదలుకొనినైనను, జననసంవత్సరము మొదలుకొనినైనను, ౮ వ సంవత్సరమునందు, వసంతఋతువునందును, క్షత్రియులకు - ౧౧ వ - సంవత్సరమునందు గ్రీష్మర్తువునందును ,వైశ్యులకు ౧౨ వ సంవత్సరమునందు శరదృతువునందును ఉపనయనముచేయదగినది, మరియు, మాఘ - ఫాల్గున - చైత్ర, వైశాఖ,

జ్యేష్ఠమాసములు శ్రేష్ఠములగుటవలన నీమాసములయందును ఉపనయనము, చేయవచ్చును, (గురువు, బాలుని నక్షత్రరాశికి, ౨ - ౧౧ - ౭ - ౯ - ౫ ఈస్థానముల యందుండినపుడు ఉపనయనముజరుగును.)

శ్లో ॥ ద్వితీయాచతృతీయాచ పంచమీసప్తమీతథా । త్రయోదశీచ దశమీ ప్రశస్తాస్తిథయోవ్రతే ॥

తా ॥ ఉపనయనమునకు, ౨ - ౩ - ౫ - ౭ - ౧౩ - ౧౦ ఈతిథులు ప్రశస్తములైనవి.

శ్లో ॥ శుక్రార్కేందుజ వాసరేర్కశశినో ర్వారౌచ మధ్యౌతయో ర్మిత్రాంత్యాదిమృగస్థిరా దితిగురు శ్రోణత్రయార్కత్రయే। స్వాంశాదస్త శుభాంశగేహిమకరే శ్రోణాదితి స్వాంశగే లగ్నేచంద్రవివర్జితే శుభదినే పూర్వేహ్ణిశుద్ధేష్టమే ॥

తా ॥ బుధ, గురు, శుక్రవారముల యందును, అనూరాధ, రేవతి, అశ్విని, మృగశిర, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, పునర్వసు, పుష్యమి, శ్రవణము, ధనిష్ఠ. శతభిషము, హస్త, చిత్త, స్వాతి, రోహిణి, ఈనక్షత్రములయందును, చంద్రుడు స్వకీయాంశమందుండగా, స్వాంశమగు కర్కటకమునుండి బుధ గురు శుక్రులయంశమును బొందియుండునపుడును, చంద్రుడులేనిలగ్నమందును- పూర్వాహ్ణమందును, ఉపనయన లగ్నమున కెనిమిదవయింట నేగ్రహములేనప్పుడును ఉపనయనము జేయదగినది.

శ్లో ॥ వర్ణేశార్కకవీజ్యవేదపబలం చాబ్దేందుతారాబలం తత్రాచార్యకుమారయోర్గురుబలం తేభ్యోహిముఖ్యంవ్రతే। తేషాంవార్ధకబాల్యమౌఢ్యరహితేమూలత్రికోణాలయే స్వోచ్చస్వాలయ మిత్రరాశిసహితే ష్వేతేషుకార్యంవ్రతం ॥

తా ॥ బ్రాహ్మణులకు బృహస్పతిబలమును, క్షత్రియులకు సూర్యబలమును, వైశ్యులకు చంద్రబలమును, అందరికిని సూర్య,గురు, శుక్రబలమును తమవేదాధి పతులబలమును, ఉపనయనము జరిగెడి సంవత్సరాధి పతిగ్రహబలమును, చంద్రతారాబలమును, ఈచెప్పినబలములకంటె ఆచార్యవటువులకు బృహస్పతిబలమును ఉండవలయు, మఱియునీచెప్పబడినగ్రహములకు,మౌఢ్య, బాల్య, వృద్ధత్వములు లేకుండునప్పుడును, ఈగ్రహములే

తమతమమూల త్రికోణములయందును, ఉచ్చస్థానములయందును, స్వక్షే త్రమిత్రక్షేత్రములయందుండునప్పుడును, ఉపనయనముచేయదగినది,

శ్లో॥ ఋగ్వేదప్రభృతీశ్వరాగురుభృగుక్ష్మాపుత్రసౌమ్యాప్రతేస్త్వే యంవేదపలగ్నవాసరబలం త్వేకత్రియందుర్లభం । లగ్నేందుశ్శశిజారోగిణంచకురుతే స్వోచ్చస్థితో ష్వర్భకం లగ్నాద్ద్వాదశగంరవిం యదికుజః పశ్యేద్గురో ర్నేత్రహ్యాత్ ॥

తా ॥ ఋగ్వేదమునకు గురువును, యజుర్వేదమునకు శుక్రుడును, సామవేదమునకు అంగారకుడును, అథర్వణవేదమునకు బుధుడును, అధిపతులు- ఉపనయనవిషయమై, స్వకీయ వేదాధిపతిబలమును, వటువుయొక్క జన్మలగ్నాధిపతిబలమును, జన్మవాసరాధిపతి బలమును ముఖ్యముగానుండవలయు, ఈచెప్పబడిన మూడుబలములు నేకకాలమునందు గలుగుటదుర్లభము, మఱియు, చంద్రుడుపనయన లగ్నమందున్నను, స్వకీయమైన ఉచ్చరాశియందున్నను, వటువును క్షయరోగినిగా జేయును, ఉపనయనలగ్నమునకు ౧౨ ఇంటసూర్యుడుండియతనికి అంగారకవీక్షణముకలిగినను ఆచార్యునికి నేత్రనాశముగలుగును.

శ్లో ॥ నీచస్థేషుపరాజితేష్వరిగృహ స్థేష్వస్తగేషుప్రతే వర్ణాధీశకవీజ్యవేదపతిషు స్యాదంత్య తుల్యోవటుః । అన్యైరష్టఖలైకవింశతిమహాదోషైర్వియుక్తేఖిలే కేంద్రేపాపవివర్జితేయదిశుభేలగ్నేచకార్యంప్రతం ॥

తా ॥ వర్ణాధిపతులును- గురుశుక్రులును- వేదాధిపతులును- నీచరాసులయందుండగాను శత్రుగ్రహయుతులైయుండగాను- శత్రుక్షేత్రములయందుండగాను- అస్తమించియుండునప్పుడును- ఉపనయనముచేసిన- వటువు చండాలునితో సమానుడని చెప్పవలయు- మఱియు- ౨౧ మహాదోషములవర్జించి- లగ్న- చతుర్థ- సప్తమ దశమ- కేంద్రములయందు పాపగ్రహములు లేకయుండగాను- శుభగ్రహములు కేంద్రములయందుండగాను- శుభలగ్నమునందుపనయనము చేయవలయు.

శ్లో ॥ లగ్నాత్కేంద్రగతే రవౌ స్ఫుజిత ఇత్యాచార్యశిష్యౌప్రతే భౌమేకూజిత నామకస్తు జననీం హంత్యేవ మందేకులం । దోషోయంరుధిరాభిధస్తమసిచే దుగ్రాభిధో బాలకంరంధ్రాఖ్యః పితరంధ్వజే నగదశక్షిత్యబ్ధికేంద్రాభిధాః ॥

తా ॥ లగ్న- చతుర్థ- సప్తమ- దశము స్థానములయందు సూర్యు డుండిన స్ఫుటితమనుదోషము- దీనివలన ఉపనీతునికి నాని తండ్రికిని మారక ముగలుగును. అంగారకుడుండిన కూజితమనుదోషము-దీనివలనవటువుతల్లి కిమారకముగలుగును- శనియుండిన రుధిరమను దోషము- దీనివలన గోత్ర జులకుమారకము- రాహువుండినవ్యగ్రమనుదోషము- దీనివలన వటువునకు మారకము. కేతువుండిన రంధ్రమను దోషము- దీనివలన వటువు తండ్రికి మారకముగలుగును.

శ్లో ॥ జీవశ్శకరకర్కటచాపమీన గృహగస్తద్భాగసంస్థోపివా । జన్మ ద్వాదశరంధ్రగో యదివటోర్విద్యాఖ్యదస్స్యాద్ధ్రువే। స్త్రీగోయుగ్మతులా మృగాఖ్యగృహగస్తద్భాగసంస్థోపివా । విద్యాచారసుఖాయురర్థరహితం కుర్యాద్గురుస్తంశిశుం ॥

తా ॥ కర్కాటక ధనుర్మీనరాసులయందైనను, ఈరాసుల యం శములయందైనను, ఉపనీతుని జన్మరాశి యందైనను, అష్టమద్వాదశముల యందైనను, బృహస్పతియుండగా నుపనయనవటువు సంపూర్ణవిద్యావం తుడగును- వృషభ మిథునకన్యాతులా మకరరాసులయందైనను, ఈయం శములయందైనను, గురువుండగా నుపనీతుడగువాడు, విద్యాచారసుఖా యుర్ధనములలో నొకటియైనను లేకనిర్భాగ్యుడగును.

శ్లో ॥ కుర్యాత్పాతకినంవటుంశశధరస్స్వార్యాంశగస్స్వాంశగో, నిస్స్వంభూమిసుతాంశమాయోధభృతం జ్ఞాంశంతువిద్యాయుతం । జీవాం శంక్రతుకారిణంభృగుసుతస్యాంశం వివాహోత్సవం మందాంశంగతఆశుచో పనయనే చండాలసేవాకరం ॥

తా ॥ చంద్రుడుసింహరాశియందుండగా నుపనయన మైనవాడు పాపవంతుడును, కర్కాటక రాశియందుండిన దరిద్రుండును, మేషవృశ్చి కరాసులయందుండిన ఆయుధధరుండును, కన్యామిథునరాసుల యందుండి నపండితుండును, ధనుమీన రాసులయందుండిన సోమయాజియు, తులా వృషభరాసులయందుండిన శీఘ్రముగ భార్యావంతుండును,మకరకుంభరా సులయందుండిన చండాలసేవకుండును అగును.

శ్లో ॥ పూర్వేద్యుశ్చపరేహనివ్రతదినా త్తస్మాచ్చతుర్థే దినే,నధ్యాయ శ్చరజస్వలాస్వజననీగర్భాన్వితావాశిశోః । పిత్రోశ్చకృతవత్సరోయదిగు

రో స్సంధ్యాభిజిత్సద్మనా, బాలోపాయుది కర్ణవేధరహితో నైతేషు కార్యంహి ౦ ॥

తా ॥ ఉపనయనముహూర్తదినమునకు బూర్వదివసమును, పరదివసమును, నాలవదినమును వీనిలోనొకదినము అనధ్యాయ దివసమైయుండునపుడును, బాలుని తల్లినాందీ కర్మము చేయకముందు రజస్వలయైనను ౬ మాసముల గర్భిణియైనపుడును, కుమారుని తలిదండ్రులు పితామహీ పితామహులు చనిపోయిన సంవత్సరమందును, సూర్యుడున్న రాశియందును, ఆరాశికి ౪ వ రాశియందున, బాలునికి చెవులుకుట్టక యుండునపుడును నుపనయనము జేయగూడదు.

శ్లో ॥ జన్మర్క్షంశుభదం నిషేకమఖయో శ్చౌలాన్నభుక్త్యోః కృషౌ । మౌంజీబంధనపట్టబంధనమహీ ప్రాప్త్యక్షరావాప్తిషు । షఙ్భ్యేష్వశుభప్రదంచసువనే సీమంతసంగ్రామయో । గర్భాధానపితృక్రియాక్షురభిషగ్యాత్రావివాహేష్వపి ॥

తా ॥ నిషేకము, యాగము, చౌలకర్మము, అన్నప్రాశనము, వ్యవసాయము, ఉపనయనము, పట్టాభిషేకము, భూసంపాదనము, అక్షరాభ్యాసము, ఈకార్యములను జన్మనక్షత్రమున జేయవచ్చును - వీనికంటె నితరములగు - పుంసవనము యుద్ధము సీమంతము గర్భాధానము క్షౌరకర్మ ఔషధసేవ ప్రయాణము వివాహము ఇవిచేయకూడదు - స్త్రీలకు మాత్రము జన్మనక్షత్రమున వివాహము చేయవచ్చునని కొన్నిగ్రంథముల యందు జెప్పబడియున్నది.

శ్లో ॥ దోషాణాంనియుతంనిహంతిబలవాన్ లగ్నస్థితశ్చేందుజశ్శుక్రస్తద్ద్విగుణంగురుర్దశగుణం లగ్నంచపంచేష్టికం । లగ్నస్యోపచయేస్థితోగృహపతిః క్రూరోబలీచేద్యదిత్రేలక్షైకాదశగోరవిశ్చసకలాన్ దోషాన్నిహంత్యేవతాన్ ॥

తా ॥ బుధుడుస్థానాదిషడ్బలములతోడంగూడి యుపనయనలగ్నమందుండిన లక్షదోషములబోగొట్టును- శుక్రుడులగ్నమందుండిన రెండు

లక్షలదోషములహరించును. బృహస్పతియుండిన,లగ్నముపంచేష్టికబలము గలదైనను (అనగా కాలాధిప- లగ్నాధిప, గురు,సూర్య చంద్రుల బలమాగలది- కాలాధిపులనగా—పూర్వరాత్రియందు చంద్రుడునుఅర్ధరాత్రియందు శుక్రుడును అపరరాత్రియందు కుజుడును ప్రాతఃకాలమున బుధుడును మధ్యాహ్నమున సూర్యుడును సాయంకాలమున శనియు ఎల్లప్పుడుగురువును బలవంతులు.) ౧౦ లక్షలదోషములనుబోగొట్టును- లగ్నాధిపతి-౩-౬-౧౧ స్థానములయందుండిన ౨ లక్షలదోషములహరించును. సూర్యాంగారకశనైశ్చరులతో బలయుక్తమై యేగ్రహమైన లగ్న తృతీయ షష్ఠైకాదశ స్థానములయందుండిన ౨లక్షలదోషములను హరించును- సూర్యుండు లగ్నమున్నకేకాదశంబుననుండిన సర్వదోషములహరించును.

ఉద్వాహవిధి.

శ్లో॥గురుణానుమతస్స్నాత్వా సమావృత్తోయథావిధి । ఉద్వహేతద్విజోభార్యాం సవర్ణాంలక్షణాన్వితాం ॥

తా ॥ బ్రహ్మచారియగు పురుషుడు గురువుచే ననుజ్ఞాతుండై, స్నాతకవ్రతమును సమావర్తనకర్మను యథావిధిగ సలిపి, సవర్ణురాలును సులక్షణవతియు నగు కన్యకను వివాహమాడవలయు.

కన్యాలక్షణము.

శ్లో ॥ వయోధికాంనోపగచ్ఛే ద్దీర్ఘాంకన్యాంస్వదేహతః । స్వవర్షాద్ద్విత్రిపంచాది న్యూనాంకన్యాంసముద్వహేత్ ॥

తా ॥ తనకంటె నెక్కువ వయస్సు పొడవు లేక, ౨-౩-౫-౧౨ సంవత్సరములు తక్కువగల కన్యకను వివాహముచేసి కొనవలయు.

వరలక్షణము.

శ్లో ॥ కులంచశీలంచవపుర్వయశ్చ విద్యాంచవిత్తంచసనాథతాంచ। ఏతాన్గుణాన్సప్తపరీక్ష్యకన్యాదేయాబుధైశ్శేషమచింతనీయం ॥

తా ॥ వరునియొక్క కులము, స్వభావము, సదాచారసంపత్తి శరీరసౌందర్యము, వయస్సు, వేదశాస్త్రాదివిద్యలు, భాగ్యము,స్వజనముగలిగియుండుట వీనినిజక్కగబరీక్షించి వరునకు గన్య నియ్యవలయు.

పురుషసాముద్రికము.

శ్లో॥ అథపుంసాంప్రవక్ష్యామి లక్షణానిద్విజోత్తమ । యైర్జ్ఞాయతేసదాలోకే ధనధాన్యాయుషాంస్థితిః ॥

తా॥ లోకమునందు బురుషులయొక్క ధన ధాన్య యుష్య స్థితులను దెలుపునట్టి పాదాద్యవయవరేఖా లక్షణములు సెప్పబడుచున్నవి.

అఱకాలు.

శ్లో॥ ధ్వజాబ్జవల్లరీకుంభ మీనవజ్రాంకుశాంకితం। అస్వేదంమృదులంస్నిగ్ధం పుంసాంపాదతలంశుభం ॥

తా॥ అఱకాలు ధ్వజము, పద్మము, పూగుత్తి, కడవ, మత్స్యము, వజ్రము, అంకుశము మొదలగు వానిలోదేనిచేగానిచిహ్నితంబై చెమటలేక మెత్తననునుపుగలిగి యుండిన శుభప్రదము.

పాదములు.

శ్లో॥ పద్మాకారౌశుభాదీర్ఘౌ వసిరాళౌసుకోమలౌ । పాదౌరాజ్యప్రదౌపుంసాంకూర్మాభౌచసమాంగుళీ ॥ పరదారరతాఃపాదైరూక్షైర్నిస్స్వాశ్చమానవాః । శ్లిష్టాస్తుసూక్ష్మపర్వాణో దీర్ఘాశ్చాంగుళయశ్శుభాః ॥ రక్తావృత్తామృదూత్తుంగా స్స్నిగ్ధాఃపాదనఖాశ్శుభాః ॥ సర్పాకారౌవిరూక్షౌచ శుష్కపాదౌసిరాలకౌ।సంశుష్కపాండురనఖా నిస్స్వస్స్యద్విరళాంగుళీ ॥ శూర్పాయఘుటకౌపాదౌ రూక్షౌవసదృశౌతథా । విచ్ఛిన్నాగ్రౌవంశహరౌ బ్రహ్మఘ్నపంకసన్నిభౌ ॥

తా॥ పద్మాకారములును, నిడుదలును, నరములు దెలియనివియు, కోమలములును, కూర్మాకారములును సమములగువ్రేళ్లగలవియు నగు పాదములు రాజ్యప్రదములు. పాదములు కఠినములుగనుండిన ధనహీనులును పరదారరతులును అగుదురు. ఎడములేనివియు, చిన్నగణుపులుగలవియు దీర్ఘములునగువ్రేళ్ల ప్రశస్తములు, ఎఱుపు, వట్రువ, మెత్తన, నునుపుగల కాలిగోళ్లు శుభప్రదములు. సర్పాకారములును, మిక్కిలి కాఠిన్యముగలవియు, ఎండినవియు, నరములు దెలియునవియు, మిక్కిలియెండిన తెల్లనిగోళ్లుగలవియు నగు పాదములుగలవాడు దరిద్రుడగును. కఠినములును, ఎచ్చుతక్కువలునగు పాదములు త్రోవనడిపించును. వ్రేళ్లకొనలుచింపులుగలిగియుండిన వంశమునునశింపజేయును. పాదములుబురదవలె నల్లగనుండిన బ్రాహ్మణ హింసచేయువాడగును.

పిక్కలు.

శ్లో॥ అగమ్యాగమనే ప్రీతి ర్జంఘే విరళరోమకే। నిస్వస్య స్వస్య దులాజంఘా రోమై కైకంచకూపకే॥ మృదురోమా సమాజంఘా తథా కరికరప్రభా। అసిరాళావిదీర్ఘాచ వృత్తాచానతిమాంసలా॥ స్నిగ్ధారాజ్యప్రదాజంఘా దరిద్రాణాంకృశాభవేత్॥

తా॥ పిక్కలు దట్టమైనరోమములు గలిగియుండిన అగమ్యాగమనమందు ప్రీతియు దారిద్ర్యంబును గలుగును. పిక్కలు మృదువులై రోమకూపములయందొక్కొక్క మృదురోమముగలిగి సమములై యేనుగుతొండమువలెనుండినను, నరములు తెలియక కొంచెముపొడవై గుండ్రమై మిక్కిలిస్థూలములు గాక నునుపుగలిగియుండినను, రాజ్యప్రదములు, కృశించియుండిన దారిద్ర్యముగలుగును.

మోకాళ్లు - తొడలు.

శ్లో॥ జానునీమృదులేనృణాం భవతోరాజ్యసంపదే। తోరణస్తంభసదృశౌ సమావూరూసుశోభనౌ॥

తా॥ మోకాళ్లమృదువులైయుండిన రాజ్యసంపదలుకలుగును. తొడలు తోరణస్తంభములవలె మొదటలావు క్రమముగా సన్నముగలిగి సమముగనుండిన శుభకరములు.

ముష్కములు.

శ్లో॥ సమాదీర్ఘౌచవృషణౌ సంపదాయుర్వివృద్ధిదౌ। ఏకాండేనజలాన్మృత్యుర్విషమాభ్యాంబలస్త్రియః॥ సమాభ్యాంక్షితిపఃప్రోక్తః ప్రలంబేనసదాత్మవాన్॥

తా॥ వృషణములు సమములై దీర్ఘములై యుండిన సంపదాయుష్యములు వృద్ధియగును. ఏకవృషణముగలవాడునీటిచేమరణించును. ఎచ్చుతక్కువలుగనుండిన బలము స్త్రీలుగలిగియుండును. సమములుగనుండిన రాజగును. వ్రేలుచుండినధైర్యవంతుడగును. రెండును ఊర్ధ్వముగనుండిన దీర్ఘాయుష్యముగలవాడగును.

లింగము.

శ్లో॥ సూక్ష్మంలక్ష్మీప్రదంశేఫో దీర్ఘందౌర్భాగ్యదంనృణాం। సమపాహోపవిష్టస్యగుల్ఫంస్పృశతిమేహనం। యస్యైశ్వర్యంవిజానీయాత్స్థూలంచైవమానినం॥మేఢ్రేశిరావామనేచైవ సుతాయూరహితోభవేత్। వక్రేన్యథాపుత్రవాన్స్యాద్దారిద్ర్యంవినతేత్వథ। నాతిస్థూలంనాతికృశం బహు

పుత్రఫలప్రదం । అపత్యరహితశ్చైవస్థూలలింగో౽ధనీనరః । కఠినైః
కఠినైర్లింగైః పరదారరతాస్సదా । రమతేచసదాదాస్యా నిర్ధనో భవతిధ్రు
వం ॥ కృశేనాంగేన రక్తేన లభతేచోత్తమాంగనాం। రాజ్యంసుఖంచదివ్యంచ
కన్యకాయాః పతిర్భవేత్ ॥ పాండురైర్మణిభిర్నిస్స్వాః మైస్సుఖభాగినః ॥

తా॥ లింగము హ్రస్వముగనుండిన సంపదగలుగును. దీర్ఘముగనుండిన దారిద్ర్యముగలుగును. మిక్కిలిపొట్టిగనుండిన సంతానాభావ్యములుకొంచపడును. పాదములను సమముగనునిచినయెడల లింగము చీలమండలనుతాకిన ధనవంతుడును సౌఖ్యవంతుడును మానవంతుడును అగును. కుడిపార్శ్వమునకు వాలియుండిన పుత్రవంతుడును, ఎడమపార్శ్వమునకు వాలియుండిన నిర్ధనుడును అగును. వంగియుండిన దారిద్ర్యముగలుగును. మిక్కిలిస్థూలముగాక మిక్కిలికృశముగయుండిన ననేకపుత్రులుగలుగుదురు. స్థూలలింగముగలవాడు సంతానరహితుడును నిర్ధనుడును అగును. లింగము కఠినముగను, బరుసుగనుండిన పరదారరతులును దాసీలతో రమించువారును నిర్ధనులునగుదురు. కృశించియెఱ్ఱగనుండినను త్తమస్త్రీని రాజ్యమును సౌఖ్యమును పొందుదురు. లింగాగ్రమందలిమణి ఎఱ్ఱగనుండిన ధనవంతుడగును. తెల్లగనుండిన దరిద్రుడగును.

మూత్రము.

శ్లో॥ సశబ్దమూత్రేణసుఖీ నిశ్శబ్దేనదరిద్రతా । వక్రద్విత్రిచతుఃపం
చధారాదిభిరేవచ ॥ దక్షిణావర్తచలితమూత్రాభిశ్చనృపాస్స్మృతాః॥

తా॥ మూత్రించునపుడు శబ్దముగలిగియుండిన సుఖియగును. శబ్దములేనియెడ దరిద్రుడగును. మూత్రధారవక్రముగ ౨-౩-౪-౫ ధారలుగ- కుడిపార్శ్వముగ వెడలిన రాజగును.

శుక్లము.

శ్లో॥ నృపాఃపుష్పామోదశుక్లామధుగంధిమహాధనః । పుత్రశ్శుక్లే
మత్స్యగంధేతనుశుక్లైచకన్యకా ॥ మహాభోగీమాంసగంధేగదీస్యాన్మదగం
ధిని। దరిద్రఃక్షారగంధేనదీర్ఘాయుశ్శీఘ్రమైధునీ। అశీఘ్రమైధున్యల్పాయుః॥

తా॥ పురుషునికి శుక్లము పుష్పవాసనగలిగియుండిన రాజగును. తేనె-కల్లుపోని వాసనగలిగియుండిన ధనవంతుడును పుత్రవంతుడును అగును. మత్స్యవాసనగలిగి యల్పముగనుండిన స్త్రీసంతానముగలవాడగును. మాంసగంధముగలిగిన మహాభోగియగును. మదవాసనగలిగియుండిన రోగియగును. క్షారగంధముగలిగియుండిన దరిద్రుడగును. శుక్లస్ఖలనము శీఘ్రముగనగువాడు దీర్ఘాయువగును. ఆలస్యముగనగువాడు అల్పాయువగును.

పిఱుదులు.

శ్లో ॥ స్థూలస్ఫిక్స్యాద్ధనాఢ్యకః । మాంసలస్ఫిక్సుఖీస్యాచ్చ సింహ
స్ఫిక్నృపతిస్తదా ॥

తా ॥ పిఱుదులు స్థూలముగనుండిన ధనాఢ్యుడగును. బలిసియుండిన సుఖిగ
గును. సింగపుపిఱుదులవలెనుండిన రాజగును.

నడుము.

శ్లో ॥ భవేత్సింహకటీరాజా నిస్వఃకిటికటిర్నరః । విశాలావకటిః
పూజ్యామాంసలావసమాద్విజ ॥

తా ॥ నడుము సింగమునడుమువలె నుండినరాజగును. పందినడుమువలెనుం
డినదరిద్రుడగును. కటిపశ్చాద్భాగము విశాలమై బలిసియుండిన ప్రశస్తము.

కడుపు-మడతలు.

శ్లో ॥ కుక్షిస్సమున్నతస్త్రీవషణ్ఢకీబస్స్యాత్పరిమండలః । బహ్వపత్య
ప్రదశ్చైవ వృష్టాన్నసుఖభోగదః ॥ వళిత్రయంతథాదీర్ఘం మాంసలం
బహ్వపత్యకం ॥

తా ॥ కడుపు మిక్కిలియెత్తుగనుండినను పుంసకుడగును. మండలాకారముగనుం
డిన విశేషసంతానము మంచిభోజనము, సుఖము, భోగముగలుగును. కడుపుమీది మూ
డుముడతలు బలిసి దీర్ఘములైయుండిన విశేషసంతానము గలుగును.

బొడ్డు.

శ్లో ॥ సమున్నతాచగంభీరా విశాలామృదులాతథా । నాభిస్స్యా
ద్భాగ్యదానృణాం పుత్రపౌత్రప్రవృద్ధిదా । వళీమధ్యగతానాభిర్భృ
దుసేవాంతనోతిహి । వామావర్తమసాధుస్స్యాన్మేధాం దక్షిణతస్తథా॥

తా ॥ బొడ్డులోతైవిశాలమై మృదుత్వముగలిగియుండిన సౌభాగ్యము, పుత్రపౌ
త్రవృద్ధికలుగును. నాభిమడతలనడుమనుండిన సేవకావృత్తిచేయును. ఎడమసుడిగలి
గియుండిన పాపియగును. దక్షిణపు సుడిగలిగియుండిన బుద్ధిమంతుడగును.

డొక్క.

శ్లో ॥ ధనినోవిపులైః పార్శ్వైర్నిస్స్వాశ్చక్రైస్తు నిమ్నకైః । పా
ర్శ్వౌవిశాలౌగూఢాస్థి బహుసౌఖ్యప్రదౌనృణాం । బహుస్త్రీవల్లభత్వంచ
సౌభాగ్యందిశతస్తథా ॥

తా ॥ ప్రక్కలు విశాలముగనుండిన ధనవంతుడగును. పల్లములుగ చక్రి

కారముగనుండిన దారిద్ర్యముగలుగును. ఎముకలు తెలియకుండిన సౌఖ్యము - అనేక స్త్రీలు-సంపద గలుగును.

ఱొమ్ము.

శ్లో॥ సమోన్నతంచహృదయం దీర్ఘంచమాంసలంపృథు । నృపాణామధనానాంతు ఖరరోమసిరాళకం । వక్షోభిర్విషమైస్తస్య శస్త్రేణనిధనంతథా ॥

తా॥ ఱొమ్ము సమముగ-ఉన్నతముగ-దీర్ఘముగ పుష్టికలదిగ- విశాలముగ నుండిన రాజులగుదురు. కఠినరోమములుగలదై యెముకలు తెలియుచుండిన అధములగుదురు. ఎచ్చుతక్కువలుగనుండిన దారిద్ర్యము శస్త్రముచే మరణముగలుగును.

మెడకొంకులు.

శ్లో॥ విషమైర్జత్రుభిర్నిస్స్వా అతిసూక్ష్మైశ్చమానవాః । ఉన్నతైర్భోగినోనిమ్నైర్నిస్స్వాఃపీనైర్నరాధిపాః ॥

తా॥ మెడకొంకులు ఎచ్చుతక్కువలుగను, అతిసూక్ష్మములుగను, లోతుగనుండిన దారిద్ర్యము, ఎత్తుగనుండినభోగము, బలిసియుండిన రాజ్యముగలుగును.

కంఠము,

శ్లో॥ నిస్స్వశ్చిపిటకంఠస్స్యాన్నరస్థూలగళస్సుఖీ । శూరస్స్యాన్మహిషగ్రీవశ్శస్త్రాన్తోగూఢకంఠకః । కంబుగ్రీవశ్చనృపతిర్లంబకంఠోతిభక్షణః ॥

తా॥ కంఠముచప్పిగనుండిన దారిద్ర్యము, స్థూలముగనుండిన సౌఖ్యము, మహిషకంఠమువలె నుండిన శౌర్యము, గలుగును. కంఠము పెలుపలికిదెలియకుండినశస్త్రముచేమరణముగలుగును, శంఖమువలెనుండిన రాజగును, వ్రేలాడుచుండిన తిండిపోతుఅగును,

వీపు.

శ్లో॥ విశాలంచతథాపృష్ఠం దీర్ఘంగూఢాస్థిశస్యతే । అరోమమాభుగ్నపృష్ఠంశుభంచాశుభమేవచ ॥

తా॥ వీపువిశాలముగ, దీర్ఘముగనుండి, ఎముకతెలియక, రోమములులేకయుండినశుభకరము, వంగియుండిననశుభకరము.

హస్తములు.

శ్లో॥ ఉన్నతౌమాంసలౌకరౌ విశాలౌనాతిరోమశౌ । బహుసా

భాగ్యవాన్పుంసాం మసిరాళౌచ్ఛిద్రౌ జోత్తమౌ ॥ దీర్ఘౌ విశాలౌ పద్మాభౌ సుప్రశస్తౌ కరౌ మతౌ । సూక్ష్మపర్వాంగులీరక్తవృత్తతుంగనఖౌ శుభౌ ॥ కపితుల్యకరా నిస్స్వా వ్యాఘ్రతుల్యకరా మతాః । క్రూరైః కరతలైశ్చైవ లాక్షాభైరీశ్వరా స్మృతే.॥

తా॥ హస్తములున్నతములై బలిసినవ్రేళ్లుగలిగి విశాలములై అతిరోమములులేక నరములుతెలియకయుండిన నైశ్వర్యముగలుగును, దీర్ఘములై పద్మాకారములైయుండిన ప్రశస్తములు. సూక్ష్మములగు గణుపులుగల వ్రేళ్లును, ఎఱుపు మృదుత్వముగల గోళ్లును, గలిగియున్న హస్తములు శుభప్రదములు. కోతిచేతులవలెను, పులిచేతులవలెను నుండిన దారిద్ర్యముగలుగును. చేతులు అఱచేతులు లక్కవలెనెఱ్ఱగనుండిన ప్రభువులగుదురు.

బాహువులు.

శ్లో॥ ఆజానులంబినౌ బాహూ వృత్తౌపీనౌ ధనేశ్వరః । నిస్స్వానాం రోమశౌ హ్రస్వౌ శస్తౌ కరికరప్రభౌ ॥

తా॥ బాహువులు మోకాలిపర్యంతము దీర్ఘములై వ్రేటువగలిగి బలిసియుండిన ధనవంతుడగును. రోమములుగలిగియుండిన దారిద్ర్యము, ఏనుగుతొండమువలెనుండిన సౌభాగ్యముగలుగును.

భుజశిరస్సులు.

శ్లో॥ సమున్నతౌ తథైవాంసౌ విశాలావిరళౌ సమౌ। దీర్ఘమాయుస్తథైశ్వర్యం శంసతో రిజయం సదా ॥

తా॥ భుజశిరస్సులు ఎత్తుగలిగి విశాలములై విరళములై సమములైయుండిన దీర్ఘాయువు-ధనము-శత్రుజయముగలుగును.

చేతివ్రేళ్లు.

శ్లో॥ హస్తాంగుళయః ప్రవాస్స్యుశ్శ్లిష్టాశ్చైవాయతాశ్శుభాః । మేధావినాంచ సూక్ష్మాస్స్యుర్భృత్యానాంచిపిటాః స్మృతాః। స్థూలాంగులీకానిస్స్వాస్స్యుర్నతాస్స్యుర్బహురున్నతాః ॥

తా॥ వ్రేళ్లుకలిసికొని నిడుపులైయుండిన శుభప్రదములు. సన్నగనుండిన ధారణాశక్తిగల బుద్ధిగలిగియుండును. చప్పిగనుండిన సేవకులగుదురు. మొద్దుగనుండిన దరిద్రులగుదురు. పైకిఎత్తుకొనియుండిన లాంగియుందురు.

గోళ్లు.

శ్లో॥ తుషతుల్యనఖాః క్లీబాః కుట్టనైస్స్ఫుటితైర్నరాః । నిస్స్వాశ్శుక్లనఖైస్తద్వద్వివర్ణైః పరతర్కకాః ॥ తామ్రైరుచ్చైః పాథనాఢ్యాశ్చ

అంగుష్ఠైస్సరళైస్తథా । దీర్ఘాంగుళిశ్చదీర్ఘాయుర్నిర్ధనోవిరళాంగుళిః ॥

తా ॥ గోళ్లు పరిపాట్లుగ తెల్లనుండిన శ్రీమంతులగుదురు - చీలిపప్పిగలిగి గుండ్రముగనుండిన దారిద్ర్యము - పచ్చవర్ణముగనుండిన పరులను ఆశ్రయించుదురు. గోళ్లు ఎఱ్ఱగను చిన్నను. బొటనవ్రేలు సరళముగనుండినను - ధనము భూమి కలుగును - వ్రేళ్లుపొడవుగనుండిన దీర్ఘాయుష్యము - ఎడములుగలిగియుండిన దారిద్ర్యము కలుగును.

అఱచేయి.

శ్లో ॥ అకర్మకఠినం పాణితలం మధ్యేతదున్నతం । దానినాంకృపణానాంతుభవేదత్యంతనిమ్నగం ॥ పితృవిత్తవిహీనాశ్చనిమ్నైఃకరతలైర్నరాః ॥

తా ॥ అఱచేయి పనిచేయకయే కఠినమై పల్లములేకయుండిన ధనవంతులై దానముచేయువారగుదురు. లోతుగనుండిన పితృధనములేనివారగుదురు. మిక్కిలిలోతై యుండినలోభియగును.

రేఖలు.

శ్లో ॥ పాణ్యోశ్చతస్రోరేఖాశ్చ యస్యతిష్ఠంత్యభంగురాః । రక్తాగభీరాస్త్వచ్ఛిద్రాస్తంభూపాలంవినిర్దిశేత్ ॥

తా ॥ అఱచేతియందు నాలుగురేఖలు దీర్ఘములుగా తెంపులు కత్తెరలులేక ఎఱ్ఱగలోతుగనుండిన భూపాలుడగును. నాలుగురేఖలనగా — ౧ పురుషరేఖ- ౨ స్త్రీరేఖ- ౩ ఆయుష్యరేఖ. ౪ ధనరేఖ.

[పూర్వముఖముగ గూర్చుని అఱచేతిని చూచునప్పుడు, బొటనవ్రేలికిని చూపుడువ్రేలికిని నడుమజనించి అడ్డముగ ఉత్తరముగ వ్యాపించిన రేఖ పురుషరేఖయనబడును బొటనవ్రేలికి చూపుడువ్రేలికి నడుమజనించి పురుషరేఖతోగలిసి పడమరగ మణికట్టువరకు వ్యాపించినరేఖ స్త్రీయాత్మరేఖయనబడును, ఈ రెండునుకలిసియుండిన దాంపత్యానుకూల్యము కలదు. కలియనియెడ ఆనుకూల్యముండదు. పురుషరేఖ అధికముగానుండిన పురుషసంతానము. స్త్రీరేఖ అధికముగానుండిన స్త్రీసంతానము కలుగును.

చిటికెనవ్రేలికి క్రిందుగా అఱచేతికొనను పుట్టి దక్షిణముగ సాగి నడిమివ్రేలికి చూపుడువ్రేలికి మధ్యవరకు సాగియుండినరేఖ ఆయుష్యరేఖ యనబడును ఇట్లుండిన నూరుసంవత్సరములు జీవించును. ఆరేఖ సగముండిన అరువదిసంవత్సరములు బ్రతుకును. అందుకుతక్కువ అయినయెడల తక్కువ ఆయుష్యముగలుగును. ఈరేఖలకు అడ్డగీతలున్నను, తెంపులుగలిగియున్నను అపమృత్యువు గండములు సంభవించును.

మణికట్టునందలి కంకణరేఖయందుబుట్టి అఱచేతిమధ్యభాగమందు స్త్రీరేఖకు ఉత్తరపుప్రక్కగా ఊర్ధ్వముగా వ్యాపించి పురుషరేఖ ఆయుష్యరేఖలకు నామముగాబోయి

నడిమి వ్రేలి ఉంగరపు వ్రేలి వెనుకను ప్రవేశించిన రేఖ ధనరేఖ అనబడును. ఇది సంపూర్ణముగా నుండిన, పుట్టినది మొదలు అంతము వరకు ధనము కలిగి యుండును. కత్తెరగీతలు కలిగిన ధనలాభము కలుగకుండును. ౩ - ౪ కత్తెరలు కలిగిన దారిద్ర్యము. ఆ రేఖను మూడుగా భాగించిన ఏ భాగమునందు రేఖ కనుపడునో, ఆయుష్యమానమును ఆ భాగమున ధనము లభించును. ధనరేఖ మధ్యమున తెంపులు కలిగి యుండిన అప్పుడప్పుడు ధనము నష్టము నగుచుండును. ధనరేఖకు ఇతర రేఖల స్పర్శ కలిగిన అనగా ధనరేఖకు ప్రక్కన తటాక-ధ్వజ- శస్త్రాది రేఖలుండిన హానిమూలముగా జీవించును.]

శ్లో॥ మణిబంధే కంకణాఖ్యాశ్చ స్రో భోగలక్షణాః । రాజ్ఞాంతి స్రస్తు నారీషు కామినాం ద్వేయం స్మృతం ॥

తా॥ చేతిమణికట్టున ౪ రేఖలుండిన భోగవంతులగుదురు. ౩ ఉండిన రాజులగు. ౨ ఉండిన స్త్రీసౌఖ్యముగలవారగుదురు.

శ్లో॥ అంగుష్ఠాగ్రంతు సంజ్ఞన్యా ద్వేయం పర్వసంస్పృశేత్ । శిల్పేచ లేఖనే శస్త్రే విద్యాయాం వా బలాధికః ॥

తా॥ బొటనవ్రేలికొన తర్జనీవ్రేలి రెండవ కణుపును తగిలిన యెడ. శిల్పవిద్యల యందును, లేఖనమునందును. శస్త్రవిద్యలయందును నిపుణు

శ్లో॥ అనామికాత్తృతీయాచ్చ సముత్తుంగాకని దీర్ఘ ష్ఠ్యం ప్రకురుతే ధనాధిక్యంచ పౌరుషం ॥

తా॥ చిటికెనవ్రేలికొన అనామికాంగుళియొక్క మూడవకణుపును అతిక్రమించియుండిన బంధువులలో గౌరవమును, ధనమును పౌరుషమును పొందును.

శ్లో॥ పర్వాంతరాళేసూక్ష్మంచ పృథుపర్వయదాభవేత్ । సంయోజనే ఛిద్రదర్శీ నిర్ధనో భవితా నరః ॥

తా॥ వ్రేలిగణుపులు లావుగను, గణుపుల మధ్య సన్నముగను, వ్రేళ్లు చేర్చిన సందులు గనబడినను నిర్ధనుడగును.

శ్లో॥ అంగుష్ఠస్యతు పర్వాంతా గోధూమయవరేఖకాః ॥ సూచయంత్యపిమృష్టాన్నం ధనధాన్యాదిసంపదః ॥

తా॥ బొటనవ్రేలిగణుపునకు పైన గోధుమగింజవలెను బియ్యమువలెను యవరేఖ యుండును. (తక్కిన వ్రేళ్లయందును ఉండును.) ఇది గలవానికి మృష్టాన్నభోజనము, ధనధాన్యసంపదలు కలుగును.

శ్లో॥ శంఖంచక్రంచకలశ మంగుళ్యగ్రేషుదృశ్యతే । ఏకచక్రస్సదా భోగీ ద్విచక్రో రాజపూజితః । ధనాఢ్యస్త్రిభిశ్చక్రై శ్చతుశ్చక్రో దరిద్రకః ।

విలాసీపంచచక్రే చ షట్చక్రేణచకాముకః । సప్తచక్రేణశుభవాన్ సష్టచక్రే ణరోగవాన్ । భూపాలోనవచక్రేణ దశచక్రేణయోగవాన్ ॥

తా ॥ వ్రేళ్లకొనలయందు శంఖచక్రకలశరేఖలుండును. ఒకచక్రముగలవాడు సుఖవంతుడు. రెండుచక్రములుండిన రాజపూజితుడగును. మూడుండిన ధనవంతుడగును. నాలుగుండిన నిష్ఠనుండగును. అయిదుండిన స్త్రీలోలుడగును. ఆరుండిన కాముకుడగును. ఏడుండిన శుభముగలుగును. ఎనిమిదిగలిగిన రోగవంతుడగును. తొమ్మిది గలిగిన భూపాలుడగును. పదిగల్గిన యోగవంతుడును అగును. ఇట్లు కాలివ్రేళ్లయందును తెలిసికొనవలయు.

శ్లో ॥ ఏకశంఖీసుఖీభోగీ ద్విశంఖేనదరిద్రవాన్ । చతుశ్శంఖేనగుణవాన్ త్రిశంఖేనాగుణోభవేత్ ॥ నిర్ధనీపంచశంఖేనషట్శంఖేనప్రతాపవాన్ । సప్తాదిదశశంఖాంతం రాజచిహ్నంప్రదృశ్యతే ॥

తా ॥ ఒకశంఖముగలవాడు సుఖిగాగును- రెండుశంఖముల్లుగలిగినదరిద్రుడు- నాలుగుశంఖములుండిన గుణవంతుడు- మూడుశంఖములుండిన దుర్గుణవంతుడు- ఐదుశంఖములుండిన నిర్ధనుడు, ఆరుశంఖములుండిన సమర్థుడు, ఏడుమొదలు పదివరకు గలిగినరాజగును.

శ్లో ॥ కనిష్ఠాంగుళిపర్వాంత శ్చతుష్కోణశ్చభవేద్యది । సభూజీవనమాప్నోతి మండలేశ్వరసన్నిభః ॥

తా ॥ బొటనవ్రేలి పర్వరేఖలనడుమ విషమ చతుష్కోణాకారముగ రేఖయుండిన భూజీవనమును పొందిరాజగును, మిగిలిననాలుగువ్రేళ్ల పర్వరేఖలనడుమ పొడవుగ నాలుగురేఖలుండిన అధికభోగముగలుగును; మూడురేఖలుండిన సమభోగముగలుగును. రెండుండిన అల్పభోగమును, ఒకటిగలిగిన వైరాగ్యము గలుగును, రేఖలేలేని యెడల కష్టముగలుగును, ఈరేఖలకు కత్తెరలు మొదలగు వైకల్యము లుండిన, చెప్పిన యోగముఫలించదు, వైకల్యములులేక సంపూర్తిగనుండిన సంపూర్ణ ఫలముగలుగును.

శ్లో॥ క్రీడావిద్యాభోగపుణ్య ఫలమంత్యాదికీర్తితం । సూక్ష్మాభ్యాం చద్విరేఖాభ్యాం తద్భంగేభంగసంభవః ॥

తా ॥ చిటికెనవ్రేలిక్రింద సన్నని పొట్టిరేఖలు రెండుగలిగిన బాల్యమునందుసౌఖ్యము, ఉంగరపు వ్రేలిక్రిందనుండిన విద్యాలాభము, నడిమివ్రేలిక్రిందనుండిన శుభ

☞ ౧౪౩ వపుటలో, ౧౯-౨౦-౨౧-౨౯-౩౦ పంక్తులలోనుండు "పురుష రేఖ" అనుపదమునకు స్త్రీ రేఖయనియు, "స్త్రీ రేఖ" యనుపదమునకు పురుష రేఖ యనియు దిద్దిచదువుకొనవలయు.

చిభోగము, చూపుడువ్రేలిక్రిందనుండిన కార్యసాఫల్యము గలుగును. వీనికిఅడ్డగీతలు గల్గినసఫలములు తప్పిపోవును.

శ్లో ॥ యుగమీనాంకితకరో భవేత్స్త్రీయుతోనరః । వజ్రాకారా శ్చధనినాం మత్స్యపుచ్ఛనిభాస్తథా ॥

తా ॥ హస్తమునందు- రథము నొక్కచోట, మత్స్యము, పీఠయూకారము గ రేఖలుండిన సంపదగలుగును, వజ్రాకారములును, మత్స్య పుచ్ఛము వంటివియునగు రేఖలుండిన ధనవంతులగుదురు.

శ్లో ॥ శంఖాతపత్రశిబికా గజపద్మసమాన్నృపే । కుంభాంకుశప తాకాభా శ్మాలాభాశ్చకరేశ్వరే ॥

తా ॥ శంఖము - ఛత్రము - పల్లకి - గ[illegible]రేఖలుండిన రాజులగుదురు. కలశము- అంకుశము- ధ్వజము- మా[illegible] ధనవంతు డగును. (శంఖగ[illegible]గజము, అంకుశము- మాలము-[illegible]యుంపర్వసంస్థ[illegible] మొదట నుండును. ఛత్రరేఖ- ధనరేఖకును బొటనవ్రేలి[illegible]ద్మము-ధన రేఖకు ఎడమభాగమునయుండును. ధ్వజము- ఆయురేఖకు పైతట్టుననుండును. కలశము స్త్రీరేఖకును ధనరేఖకునునడుమనుండును.)

శ్లో ॥ దామాభాశ్చగవాఢ్యానాం స్వస్తికాభాన్నృపోత్తమే । చక్రా సితోమరధనుః కుంతాభాన్నృపతేఃకరే ॥

తా ॥ అరచేతియందు పలుపుత్రాడువలె రేఖయుండిన పశుసమృద్ధిగలుగును. స్వస్తికము- చక్రము- ఖడ్గము- చిల్లకోల- ధనుస్సు- ఈ లెపీనియాకారముగ రేఖలుండిన రాజులగుదురు. (స్వస్తికము- స్త్రీరేఖకు పురుషరేఖకు ధనరేఖకునడుమ నుండును. ఖడ్గరేఖ, స్త్రీరేఖకు ధనరేఖకు నడుమనుండును. ధనూరేఖ-ఆయుష్య- ధన స్త్రీరేఖలనడుమనుండును. మిగిలినవిఅరచేతి మధ్యముననుండును- ఆయుష్యరేఖకు పైతట్టున కిరీట- విద్యా- సింహాసన-వల్లీ చిత్రరేఖలుండును. వీనివలన మంచిపాండిత్య ముగలుగును.)

శ్లో ॥ ఉలూఖలాభాయజ్వా స్యే వేద్యాభాశ్చాగ్నిహోత్రిణి । వా పీదేవగృహాభాశ్చ త్రికోణాభాశ్చధార్మికే ॥

తా ॥ అరచేతియందు, ఉలూఖల (రోలు) రేఖయుండిన సోమయాజి యగు ను. వేదిక (అరుగు) రేఖయుండిన అహితాగ్నియగును. నడబావి, దేవాలయము, త్రికోణము వీనివలె రేఖలుండిన ధార్మికుడగును. (వాపీ-త్రికోణరేఖలు పురుష- స్త్రీ ధనరేఖలనడుమనుండును. దేవాలయరేఖ, ఆయుష్య-స్త్రీ -ధనరేఖలనడుమనుండును.)

శ్లో॥ అంగుష్ఠమూలగా రేఖాః పుత్రాస్స్యుర్దారికాః। స్థూలాశ్చ బహురేఖాస్స్యుస్సతతం క్లేశభాగినః॥

తా॥ బొటనవ్రేలి మొదటనుండు రేఖలు పుత్రసంతానమును దెలుపును అవి సూక్ష్మములుగ నుండిన స్త్రీసంతానమును దెలుపును. * ఆయుష్యరేఖకుపైగా, చిటికెనవ్రేలికి క్రిందుగానుండు రేఖలు భాగ్యమును సూచించును. దానిక్రిందనుండు రేఖలలో ఎడమవైపు రేఖలు పుత్రసంతానమును, కుడివైపు రేఖలు స్త్రీసంతానమును సూచించును. * ఆరోగ్యరేఖ— పురుషరేఖ దగ్గరనుండి సాగిన రేఖ మీనుగా ఎడమభాగమునకు వ్యాపించియుండును. ఇది దృఢముగనుండిన ఆరోగ్యమును సూచించును. ఇది పురుషరేఖకు అంటియుండిన మంచిది గాదు. * విద్యారేఖ - ఇది ఉంగరపువ్రేలి క్రిందుగా సాగియుండును. దీనికి మూపుగలిగియుండిన విద్యరానేరదు. దృఢమై విశేషరేఖలతో గూడియుండిన అనేకవిద్యలయందు నిపుణతకలుగును. * భార్యారేఖ— చిటికెనవ్రేలిక్రిందుగా నరచేతియందు చిల్లరగానుండును. ఇది సూక్ష్మముగా- తెంపులుగలిగియుండిన భార్యలు రోగపీడితులగుదురు. దృఢముగలిగి బాగుగనుండిన ఆయుష్మంతులగు భార్యలుగలిగియుందురు. * భగినీరేఖ— ఇది భార్యారేఖాస్థానమునందే అల్లికగలిగినట్టుగానుండును. * మాతృరేఖ— ధనరేఖకు కుడిప్రక్కన నరచేతియందుండును. దృఢముగనుండిన తల్లివంకవారిని సూచించును. * పితృరేఖ— ధనరేఖకు నెడమప్రక్కగానుండును. ఇది తండ్రివంకవారిని సూచించును. మత్స్యరేఖ— ధనరేఖకు ఆత్మరేఖకునడుమ మణికట్టుకు సమీపమునయుండును, దీనివలన పుణ్యకర్మసిద్ధి- ద్రవ్యము- పురుషసంతతిగలుగును. * చిల్లరరేఖలు— చిటికెనవ్రేలిక్రింద సన్ననైకురుచలైన రేఖలు రెండుండిన బాల్యమునందు సౌఖ్యమును పొందును. ఉంగరపువ్రేలిక్రిందనుండిన విద్యయు, నడిమివ్రేలిక్రిందనుండిన ధనస్త్రీసంతానాదిభోగములును- చూపుడు వ్రేలిక్రిందనుండిన కార్యసిద్ధియుగలుగును, హస్తమునందు రేఖలు పెక్కులుగానుండిన దారిద్ర్యము- కష్టముగలవారగుదురు.

శ్లో॥ ఏవం సామాన్యతః ప్రోక్తం రేఖాణాంలక్షణం బుధః॥ విశేషాద్దక్షిణం పుంసాం స్త్రీణాం వామం పరీక్షయేత్ ॥

తా॥ ఇట్లు సామాన్యముగ హస్తరేఖాలక్షణఫలంబులు సెప్పంబడియె- పురుషులకు కుడిహస్తంబును స్త్రీలకు ఎడమహస్తంబును పరీక్షించి ఫలము జెప్పవలయు- స్త్రీకి కుడిచేతిరేఖలు బాగుగనుండిన దానిఫలము పెనిమిటికని- పురుషుని యెడమచేతియందు బాగుగనుండిన ఆఫలము భార్యకును జెప్పవలయు.

గడ్డము.

శ్లో॥ అనున్నతైశ్చసుఖినో నిర్ద్రవ్యాశ్చబహుకైఃకృశైః। మాంసలైశ్చధనోపేతాః ॥

తా ॥ గడ్డము గుండ్రముగనుండిన సౌఖ్యము, కృశించియుండిన దారిద్ర్యము, పుష్టికలిగియుండిన ధనము గలుగును.

పెదవి.

శ్లో ॥ ఆరక్తైరధరైర్భూపాః । బింబబంధూకసదృశో మాంసలో మృదులోధరః ॥ సర్వసౌభాగ్యదోనౄణాం మన్యశ్చాశర్మణేమతః ॥

తా ॥ అధరము ఎఱుపుగలిగియుండిన రాజులగుదురు. దొండపండు-మంకెన పుష్పము వీనివలెనెఱ్ఱనైపుష్టి గలిగి మృదువైయుండిన సకలసౌభాగ్యములుగలుగును. విపరీతముగనుండిన సౌఖ్యహీనతగలుగును.

మీసములు.

శ్లో ॥ సంపూర్ణభోగినాంకృష్ణం శ్మశ్రుస్నిగ్ధంసమంమృదు । సంహతంస్ఫుటితాగ్రంచరక్తశ్మశ్రుశ్చచోరకః । రక్తాల్పపరుషశ్మశ్రునరాస్స్యుః పాపమృత్యవః ॥

తా ॥ మీసములు- నునుపుగ- సమముగ- నలుపుగ- మృదువుగనుండిన సంపూర్ణభోగములుగలుగును. గుంపుగను - కొనలుచీలియు-ఎఱ్ఱగనునుండిన దొంగయగును. ఎఱ్ఱగ- అల్పముగ- కఠినముగనుండిన మహాపాపులగుదురు.

శ్లో ॥ చుబుకేయస్యరోమాణినవశ్మసిచగండయోః । సత్యాజ్యస్సర్వదాతుష్టో యది నిర్మానుషంజగత్ ॥

తా ॥ గడ్డమునందు వెండ్రుకలు జనించి, చెక్కిళ్లు, బొమ్మ వీనియందురోమములు లేకుండిన, లోకమునకంతయు నపకారముచేయువాడగునుగావున వానిని విడువవలయు.

కటుమర్లు.

శ్లో ॥ మాంసలౌచహనూయస్య భవతస్త్రీవ్రపదున్నతౌ । సనరో మృష్టమశ్నాతి యావదాయుస్సుఖాన్వితః ॥

తా ॥ కటుమర్లు కొంచెము ఎత్తుగలిగి బలిసియుండిన యావజ్జీవము మృష్టాన్నసౌఖ్యములుగలిగియుండును.

చెక్కిళ్లు.

శ్లో ॥ అసిరాళౌసమాగండౌ యస్యావైనాతిరోమశౌ । సమున్నతౌ సదాసౌఖ్యందిశతోభృగునందన ॥

తా ॥ చెక్కిళ్లు నరములు తెలియక- సమముగ కొంచెము ఎత్తుగలిగి అధికరోమములులేకయుండిన నెల్లప్పుడు సౌఖ్యముగలుగును.

దంతములు.

శ్లో ॥ ఈషత్సమున్నతాస్స్నిగ్ధా గోక్షీరధవళాస్సమాః। ద్వాత్రింశత్సంఖ్యదశనా మహారాజ్యప్రదాయకాః । త్రింశద్భిర్దశనైర్విద్వాన్ నేకత్రింశత్సుఖీభవేత్ । ఊనత్రింశేన దారిద్ర్యం విరళైశ్చ నతైః కుధీః। దంష్ట్రాకరాశ్చ చత్వారో దంతాస్తీక్ష్ణాస్సమున్నతాః । స్నిగ్ధాః పంక్త్యేర్ధ్వయో స్యుస్తే మతిమంతోతిభోగినః । తీక్ష్ణాదంతాస్సమాశ్శ్రేష్ఠాః ॥

తా ॥ దంతములు ఇంచుకయెత్తుగలిగి నునుపులై, ఆవుపాలవలె తెల్లనైముప్పదిరెండుగలిగియుండిన మహారాజ్యముగలుగును. ముప్పదియుండిన పండితుడగును. ముప్పదియొకటియుండిన సుఖియగును. ఇరువదితొమ్మిది గలిగిన దారిద్ర్యము, ఎడములుగలిగివంగియుండిన కుత్సితబుద్ధిగలుగును. నాలుగుకోరలుగల దంతములు తీక్ష్ణములై నిగనిగలై దంతపంక్తికి ఎచ్చులేకుండా కొంచెము ఎత్తుగలిగి వరుస దప్పక సమానముగనుండిన నతిశ్రేష్ఠములై బుద్ధిని,అధికభోగమును ఇచ్చును.

నాలుక.

శ్లో ॥ జిహ్వారక్తా సమా శుభా । శ్లక్ష్ణా దీర్ఘా బుద్ధికరీ శ్వేతా కుర్యాద్ధనక్షయం ॥

తా ॥ నాలుకమిట్టపల్లములులేక ఎఱ్ఱగనుండిన శ్రేష్ఠము- సన్నమై పొడవుగనుండిన సూక్ష్మబుద్ధిగలుగును. తెల్లగనుండిన ధననాశముగలుగును.

నోరు.

శ్లో ॥ వక్త్రంచాపరుషంసౌమ్యం వర్తుంసౌభాగ్యసంయుతం। భూపాలానాంసమంశ్లక్ష్ణంవిపరీతంతుదుఃఖదం॥ ఆఢ్యానాంబహుళంవక్త్రం నిర్ద్రవ్యాణాంతుదీర్ఘకం । భీమవక్త్రః పాపకర్తా ధూర్తానాంచండవక్త్రకం । నిమ్నంవక్త్రమపుత్రాణాం కృపాళూనాంచ హ్రస్వకం ॥

తా ॥ నోరుమృదువై సౌమ్యమైయుండిన శ్రేష్ఠము - సౌభాగ్యముగలుగును. సమముగ, పలచనగనుండిన రాజగును. ఈచెప్పిన లక్షణములకు విరుద్ధముగనుండిన కీడుగలుగును. నోరుపెద్దదిగనుండిన ధనవంతుడగును. పొడవుగనుండిన దరిద్రుడగును. భయంకరముగనుండిన పాపకర్ముడగును తీక్ష్ణముగనుండిన ధూర్తుడగును పల్లముగలిగియుండిన పుత్రులుకలుగరు. పొట్టిగనుండిన దయాళువులగుదురు.

చెవులు.

శ్లో ॥ నిర్మాంసైశ్చిపిటైర్నిస్వాః కృపణాహ్రస్వకర్ణకాః । దీర్ఘక

ర్ణాశ్చరాజానో రోమకర్ణాశ్శతాయుషః । బృహత్కర్ణాశ్చబలినో రాజానః పరికీర్తితాః ॥

తా ॥ చెవులు మాంసరహితములై చప్పిగనుండిన దారిద్ర్యము. పొట్టిగనుండిన లోభియగును. దీర్ఘములుగ - పెద్దవిగనుండిన బలవంతులును రాజులును అగుదురు. చెవులయందు రోమములుండిన నూరుసంవత్సరములు జీవించును.

ముక్కు.

శ్లో ॥ శుకనాసస్సుఖీస్యాచ్చ ఋజునాసోతిజీవనః । ఛిన్నాగ్రకూపనాసస్స్యా ద్గమ్యాగమనేరతః ॥ దీర్ఘనాసాతుసౌభాగ్యం చోరత్వం కఠినాచయా ॥

తా ॥ ముక్కు చిలకముక్కువలెనుండిన సుఖియగును. సమముగనుండిన అతిజీవనముగలుగును. ముక్కురంధ్రములు తెగియుండిన అగమ్యాగమనమునందు ప్రీతిగలుగును. ముక్కు నిడుపుగనుండిన సౌభాగ్యముగలుగును కఠినముగనుండిన దొంగయగును.

కన్నులు.

శ్లో ॥ రక్తాంతైః పద్మపత్రాభై ర్లోచనైస్సుఖభోగినః । మార్జారలోచనైః పాపా మహాంతో మధుపింగళైః ॥ క్రూరాః కేకరనేత్రాశ్చ హరిణాక్షాస్సకల్మషాః । జిహ్మైశ్చలోచనైః క్రూరా స్సేనాన్యోగజలోచనాః । గంభీరాక్షా ఈశ్వరాస్స్యుర్మంత్రిణస్థూలచక్షుషః । నీలోత్పలాక్షావిద్వాంస స్సౌభాగ్యం శ్యామచక్షుషాం । మండలాక్షాశ్చపాపాస్స్యు ర్నిస్వాస్స్యుర్దీనలలోచనాః । దృక్స్నిగ్ధావిపులా భోగమల్పాయురపిచోన్నతా । విశాలాక్షాశ్చసుఖినః ॥

తా ॥ నేత్రములు తామరరేకులవలె కొనలయందెఱుపుగలిగియుండిన సౌఖ్యము భోగముగలుగును. పిల్లికండ్లవలెనుండిన పాపులగుదురు. తేనెవన్నె, కపిలవర్ణముగలిగియుండిన గొప్పవారగుదురు. మెల్లకన్నుగలవాడు క్రూరుడగును. కన్నులు తెల్లగనుండినకపటస్వభావులగుదురు. వంకరగనుండిన క్రూరులగుదురు. ఏనుగకన్నులవలెనుండిన సేనానాయకుడగును. గంభీరములుగనుండిన ద్రవ్యవంతులగుదురు. స్థూలములుగనుండినమంత్రులగుదురు. నల్లకలువరేకులవలెనుండిన పండితులగుదురు. నల్లగనుండిన సౌభాగ్యముగలుగును. గుండ్రముగనుండిన పాపులగుదురు. నీలములుగనుండిన దరిద్రులగుదురు. లోతుమెఱుగు గలిగియుండినభోగము, మిట్టగనుండిన అల్పాయుష్యము, విశాలముగనుండిన సుఖముగలుగును.

కనుబొమ.

శ్లో॥ దరిద్రా విషమభ్రువః । ఘనాదీర్ఘాయుష్యయుక్తా భూపాలాస్స్యుర్నత భ్రువః ॥ అధోనిస్వాశ్చఖండభ్రూ మధ్యేచ వినతభ్రువః॥

తా॥ కనుబొమలు ఎచ్చుతక్కువలుగనుండిన దారిద్ర్యము, దట్టముగనుండిన దీర్ఘాయుష్యముగలుగును. చిందువలె వంగియుండిన ధనవంతులును రాజులునగుదురు. తెగియుండిననునడుమవంగియుండినను దారిద్ర్యముగలుగును.

కణత - లలాటము.

శ్లో॥ ఉన్నతైర్విపులైశ్శంఖై ర్లలాటైర్విషమైస్తథా । నిర్ధనాధనవంతశ్చ అర్ధేందుసదృశైర్నరాః ॥ నిమ్నైర్లలాటైర్వధార్హాః క్రూరకర్మరతాస్తథా । సంవృత్తైశ్చలలాటైశ్చ కృపణాఉన్నతైర్నృపాః ॥

తా॥ కణతలు- ఉబ్బియున్నను- మిక్కిలివల్లముగనుండినను- ముఖముమిట్టపల్లములుగనున్నను నిర్ధనులగుదురు. ముఖము అర్ధచంద్రునిబోలియుండిన ధనవంతులగుదురు. ముఖముపల్లముగలిగియుండిన పాపకర్ములై వధార్హులగుదురు. గుండ్రముగనుండిన లోభియగును. ఉన్నతముగనుండిన రాజగును.

లలాటరేఖలు.

శ్లో॥ లలాటోపహితాస్తిస్రో రేఖాస్స్యుశ్శతవర్షిణాం । నృపత్వం స్యాచ్చతసృభి రాయుఃపంచనవత్యథ ॥ అరేఖేణానపత్యాయు ర్విచ్ఛిన్నాభిశ్చపుంశ్చలాః । కేశాంతోపగతాభిశ్చ అశీత్యాయుర్నరోభవేత్ ॥ పంచభిస్సప్తభిష్షడ్భిః పంచాశద్బహుభిస్తథా । చత్వారింశచ్చవక్రాభిస్త్రింశద్భ్రుకుటిగామిభిః । వింశతిర్వామవక్రాభి రాయుఃక్షుద్రాభిరల్పకం ॥

తా॥ లలాటమునందు మూడురేఖలుండిన నూరుసంవత్సరములు జీవించును, నాలుగురేఖలుండిన రాజై ౯౫ సంవత్సరములు బ్రతుకును, రేఖలులేకుండిన సంతానాయుష్యహీనుడగును, తెంపులుగలిగియుండిన జారులగుదురు, రేఖలుకేశాంతమునందుండిన (౮౦) సంవత్సరములు జీవించును. ౫-౬-౭రేఖలుండిన ౫౦సంవత్సరములు ఆయుస్సు, బహురేఖలుండిన ౪౦సంవత్సరములును, వంకరలై కనుబొమ్మలదగ్గరనుండిన 3౦సంవత్సరములును. ఆయుస్సు. ఎడమపార్శ్వమునకు వంగియుండిన ౨౦ సంవత్సరములుజీవించును, రేఖలు అల్పముగనుండిన అల్పాయుష్యము.

నవ్వు.

శ్లో॥ అకంపహసితంశ్రేష్ఠం మీలితాక్షమఘావహం । అసకృద్ధసితందుష్టం శ్రేష్ఠందోషవివర్జితం ॥

తా॥ నవ్వునప్పుడు ఒడలు కదలక యుండినమంచిది. కన్నులు మూసికొనిపోయిన పాపి యగును. పలుమారు నవ్వుట మంచిది కాదు. ఈదోషములు లేకుండిన శ్రేష్ఠము,

శిరస్సు.

శ్లో॥ ఛత్రాకారైశ్శిరోభిస్తు నృపోనిమ్నైశ్శిరాధనీ । చిపిటైశ్చపితుర్మృత్యు ర్దారాఘ్నైః పరిమండలైః ॥ ఘటమూర్ధా పాపరుచి ర్ధనాఢ్యః పరక్తిర్తినః ॥

తా॥ శిరస్సు వెడల్పుగనుండిన రాజగును. కొంచెము పల్లముగలిగియుండిన ధనవంతుడగును. చప్పగనుండిన తండ్రి మరణించును. గుండ్రముగనుండిన భార్యలు దక్కరు. కుండవలెనుండిన పాపమునందాసక్తి కలవాడై ధనవంతుడగును.

వెండ్రుకలు.

శ్లో॥ కృష్ణైరాకుంచితైః కేశై స్స్నిగ్ధైరేకైకసంభవైః । అచ్ఛిన్నాగ్రైశ్చమృదుభి ర్నచాతిబహుభిర్నృపాః। బహుమూలైశ్చవిషమైః స్థూలాగ్రైః కపిలైస్తథా । నిస్స్వాశ్చవాతికుటిలై ర్ఘోరైరపిచమూర్ధజైః ॥

తా॥ వెండ్రుకలు వంగినవై నునుపుగలిగి. కూపములందొక్కొక్కటిగ మొలిచి మృదువులై కొనలు పగులక యుండిన రాజగును. కూపములయందనేక రోమములు గలిగి ఎచ్చుతక్కువలుగను- కొనలు లావుగను కపిలవర్ణముగను- మిక్కిలి వంకరగను- భయంకరముగనునుండిన దరిద్రులగుదురు.

శరీరము.

శ్లో॥ రోమశాంగాత్రంమహారూక్షం సిరాళంమాంసవర్జితం । తత్తుస్స్యాదశుభంసర్వం శుభంసర్వంతతోన్యథా ॥

తా॥ శరీరము మిక్కిలి బిరుసుగనుండి నరములు వెలియుచు మాంసరహితంబై యుండిన అశుభకరము- ఈలక్షణములు లేకుండిన శుభప్రదము.

[శరీరము ప్రతిమనుష్యునికి- కాలివ్రేళ్ల మొదలుకొని వానిజేనతో నేడుజేనలుండును. ఊర్ధ్వకాయము అధఃకాయము పొడవునందు సమముగానుండును. ఎచ్చుతక్కువలుగానుండిన శూరుండును త్వరితముగ నడుచువాడును అగును. నాభినుండి నాసికాగ్రమువరకునుండు దూరము- స్తనాంతరాళదూరమునకు రెండింతలుండును. శిరస్సు చుట్టుకొలత- నాసికాగ్రమునుండి నాభివరకుగల దూరముండును. కంఠముయొక్క చుట్టుకొలత భుజమధ్య ప్రదేశమునకు సమానముగానుండును- గడ్డమునుండి కనుబొమలవరకుగల దూరము ఫాలపుపొడుగంతయుండును. గడ్డమునుండి నాసికాగ్రమువరకుగల దూరమును దుటిపొడుగంత యుండును. ఈచెప్పిన విధంబున సర్వావయవములుండిన

పురుషుండు శక్తసుఖును- శౌర్య ధైర్యవంతుడును, దీర్ఘాయుష్మంతుండును నగును.]

శ్లో ॥ త్రిపురీషో ద్విరాహార షణ్మూత్రశ్చైకసంగమః । ...
త్షుతంత్రీణి చ వేదర్వష శతంనరః ॥

తా ॥ రెండుమార్లు భోజనంబును. ప్రతిదినము మూడుసార్లు మల విసర్జనంబును- ఆరుసేపలు మూత్రవిసర్జనంబులు- ఒక్కసారి స్త్రీసంగమంబును- అయిదుపర్యాయములు అధోవాత విసర్జనంబును - మూడుతుమ్ములునుగల మనుజుడు నిరుపద్రవముగ నూరుసంవత్సరములు జీవించును.

వి వా హ ము .

శ్లో ॥ జాతాస్స్వష్టదశాబ్దతోధవిషమే ష్వబ్దేషుపుంసాం శుభో గోదానాద్యాయుకర్మలోపకరణే చేత్పంచమాబ్దాదిషు । కన్యానాంసమవత్సరేషువిహితః పాణిగ్రహః పుత్రిక్కృ జ్జాతాద్వాదశ వత్సరాత్తునియమో నే యంత్వవస్థాపరే ॥

తా॥ పుట్టిన ౧౭వ సంవత్సరము నందును అది మొదలుకొని బేసిసంవత్సరములయందును బురుషులకును, స్త్రీలకు సరిసంవత్సరములయందును, వివాహముచేయదగినది స్త్రీలకు ౧౦ వ సంవత్సరమునకుపైన రజోదర్శనమగుటవలన బేసిసంవత్సరములయందును జేయవచ్చును.

శ్లో ॥ జన్మనాజన్మకుర్వీత నామ్నానామ్నైవకారయేత్ । ఉభయం బలహీనంచే త్పుంజన్మస్త్రీషునామతః ॥

తా ॥ పురుషునికి జన్మనక్షత్రముండిన, స్త్రీకినిజన్మనక్షత్రమును బట్టియు, పురుషునకు జన్మనక్షత్రములేక నామనక్షత్రంబైన స్త్రీకిని నామ నక్షత్రముపట్టియు విచారింపవలయు, స్త్రీపురుషులయొక్క జన్మనామ నక్షత్రములురెండును బలహీనములైనయెడ పురుషుని జన్మనక్షత్రమును స్త్రీనామనక్షత్రముపట్టి ఫలము విచారింపదగినది.

శ్లో ॥ కుంభాజోక్షన్నృయుగ్మతౌళిసదనే ష్వర్కేస్థితేఫాల్గునే మాఘేమాధవశుక్రయోశ్చ శుభద స్తూర్జద్వయే మధ్యమః । చైత్రేపౌషగతే నుర్మగతే పౌషే చయుగ్మాస్వితే ప్యాషాఢేనశుభో ధనుర్ఝషయుతే ప్యర్కేవివాహశ్శుభః ॥

తా॥ మేష వృషభ మిథున తులా కుంభ రాసులయందుసూర్యుడుండగాను, సూర్యుడుపుష్యమాసమునకంటె నితరమాసములయందు ధనుర్మకరములబొందియుండగాను, వైశాఖ, జ్యేష్ఠ, ఫాల్గున మాసములయందును వివాహముచేయుట మంగళకరము, కార్తీక, మార్గశీర్ష మాసములు మధ్యమములు, సూర్యుడుపుష్యమాసమందు ధనుర్మకరరాసుల యందుండగాను, ఆషాఢమాసమందు మిథునకర్కాటక రాసుల యందుండగాను వివాహముచేయకూడదు, సూర్యుడు చైత్రమాసమున మీనరాశియందుండగాకలిగెడి దోషమువింధ్యోత్తర దేశమునకేగాని దక్షిణదేశమునకు లేదుగావున దక్షిణదేశస్థులు మీనచైత్రమందు మేషాయన ప్రవేశమైనను వివాహము చేయుదగును.

శ్లో॥ అర్కేకర్కటకన్యకా ఘటధనుర్మత్స్యేభ్యోన్యత్రణి స్యార్జ్యోతిషిశీతరోచిషిఖలాపే శివిరిక్తే తిథౌ। రోహిణ్యుత్తరరేవతీపితృమరున్మిత్రేందుహస్తాసురే ష్వారార్కార్కజవాసరైశ్వరహితే షూద్వాహకర్మారభేత్॥

తా॥ సూర్యుడు కటకకన్యాకుంభ ధనూరాసులయందు లేకుండగాను, శుక్రుడు, బృహస్పతి వీరుప్రకాశించు చుండగాను, చంద్రుడుబలవంతుడైయుండగాను, రిక్తతిథులుగాకఇతరములగుతిథులయందును, రోహిణి, ఉత్తర ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర- రేవతి, మఖ, స్వాతి, అనూరాధ, మృగశిర, హస్త, మూల ఈనక్షత్రములయందును, సోమ, బుధ, గురు, శుక్రవారములయందును వివాహముచేయదగినది.

శ్లో॥ శ్రేష్ఠాస్తౌళి యమాంగనాఘటధనుర్గోకర్కికంఠీరవా మధ్యాస్స్వామ్యయుతాస్తమూర్ధ్వరహితాస్సర్వేవివాహేహితాః। సౌమ్యాః కేంద్రధనాయపుత్రసహితాః పాపాస్త్రిషష్ఠాయగాః పూజ్యాశ్శుక్రగురూమృగాంకశుభదాశుద్ధోభవేస్సప్తమః॥

తా॥ వివాహమునకు, తులా మిథునకన్యాకుంభ ధనుర్వృషభ కటకసింహరాసులు శ్రేష్ఠములు, మిగిలినవిమధ్యమములు, సమస్తరాసులును,

శుభగ్రహసహితములై పాపగ్రహ వర్జితములైనయెడ శుభప్రదములు, కేంద్రములయందును, ౨-౧౧-౫ ఈ స్థానములయందు గురు, శుక్ర, బుధ, పూర్ణచంద్రులును, ౩-౬-౧౧ స్థానములయందు రవ్యంగారక శనిరాహు కేతువులునుండిన శుభము- వివాహలగ్నమునకు సప్తమస్థానముగ్రహ వర్జితంబై యుండవలయు.

శ్లో॥ వధ్వాద్వాదశరంధ్రజన్మసుగురుర్వైధవ్యదస్సా(త్త్రిషట్సంస్థస్త్రీక్షయకృచ్చతుర్థ దశమస్థానస్థితో దుఃఖకృత్ । ఆవశ్యంబలమార్యసూర్యశశినాం భానాంవివాహేద్వయోః। ర్దుష్టస్థానగతా అమీతువిహితాస్తేషాంచపూజాదినా ॥

తా॥ కన్యకజన్మలగ్నమునకైనను-జన్మకాలచంద్రలగ్నమునకైనను- ౮-౧౨- ఈ స్థానములయందునుజన్మలగ్నమునందునుబృహస్పతియుండినకన్యకవిధవయగునువరునిజన్మలగ్నమునకు- ౩-౬ స్థానములయందుండినమృతభార్యావంతుడగును. ౪-౧౦ స్థానములయందుండినదంపతులుదుఃఖవంతులగుదురు. ౨-౫-౭ ౯-౧౧ స్థానములనున్నశుభకరుడగును. మఱియుదంపతులకురవి-చంద్ర-బృహస్పతి తారాబలములవశ్యముగా జూడదగినవి. ఈగ్రహములనిష్టస్థానమందుండిరేని జపహోమ దానాదుల నొనర్చవలయు.

ఏకవింశతిమహాదోషములు.

శ్లో ॥ యః పంచాంగవిశుద్ధిహీనదిన కృత్స్నంక్రాంత్యహః పాపినాం, షడ్వర్గః కునవాంశకోష్టమకుజష్షట్కంభృగోః కర్తరీ।లగ్నాదష్టమమష్టమేందురుభయోశ్చంద్రోష్టరిప్ఫారిగశ్చంద్రస్సగ్రహఏవవారజనితస్సార్ధ్వుద్ధుష్మహూర్తాభిదః ॥ ఖర్జూరిస్థసమాంఘ్రిభం గ్రహణభం చోత్పాతభం క్రూరయుగ్ధిష్ణ్యంచాశుభవిద్ధభం విషయుతం లగ్నాస్తదోషస్తథా । గండాంతోవ్యతిపాతవైధృతిమహాదోషాగాఇతిస్వాభిధాలగ్నస్యాప్యఖిలైకవింశతిమహాదోషాన్ప్రవక్ష్యేథతాన్ ॥

తా ॥ పంచాంగశుద్ధిహీనము, సంక్రాంత్యహస్సు, పాపషడ్వర్గము, కునవాంశము, కుజాష్టమము, భృగుషట్కము, కర్తరి, లగ్నాష

మయము, చండార్గళము, షడష్టరిష్ఫచంద్రదోషము, చంద్రసగ్రహ దోషము, వారజనితదుర్ముహూర్తము, ఖర్జూరికసమాంఘ్రిభము, గ్రహణభము, ఉత్పాతభము, క్రూరయుగ్ధిష్ణ్యము, అశుభవిద్ధము, విషయుత లగ్నము, లగ్నాస్తదోషము, గండాంతము, వ్యతీపాత వైధృతి మహాయోగము అని ఏకవింశతి మహాదోషములు గలవు. వీనిని వివాహాదులయందు వర్జింపవలయు.

ఏకవింశతిమహాదోషవివరణము.

అశుభకరములగు తిథి- వారము- నక్షత్రము- యోగము- కరణము- ఈయైదును గూడిన పంచాంగ శుద్ధిదోషమనబడును. (౧) సూర్యసంక్రమణ ప్రవేశకాలంబునకు పూర్వమందును- పరమునందును పదియారు పదియారుగడియలును, మేష-కర్కాటక- తులా మకర రాసులయందుమాత్రము ముందురాశియందు ౩౦ గడియలు, వెనుకటిరాశియందు ౩౦ గడియలును సంక్రాంతిదోషమనబడును. (౨) పాపగ్రహ షడ్వర్గమైన యెడల పాపగ్రహషడ్వర్గ దోషమనబడును. (౩) శుభగ్రహ నవాంశము గానియెడల కునవాంశదోషమనబడును. (౪) అంగారకుడు లగ్నమున కెనిమిదవ స్థానమునను౦డిన కుజాష్టమదోషమనబడును. (౫) వివాహలగ్నమునకు ఆఱవస్థానమున శుక్రుడుండిన భృగుషట్కదోషమనబడును. (౬) లగ్నమునకు ద్వితీయద్వాదశ స్థానములయందు పాపగ్రహములు వక్రించియుండిన యెడల కర్తరీదోషమనబడును. ఇది దంపతులకు మృత్యుప్రదము (౭) వధూవరులజన్మలగ్నములకును- జననకాలచంద్రరాశికిని ౮ వలగ్నము ముహూర్తలగ్నమైన యెడల లగ్నాష్టమదోషమనబడును. అష్టమాధిపతి వివాహలగ్నమును బొందిన యెడ దంపతులకు మృత్యుప్రదుడగును. చంద్రుడు జన్మరాశికి ౮ రాశిని బొందియున్న యెడ దంపతులకు నిత్యదారిద్ర్యము గలుగును. మఱియు జన్మమునకు ద్వాదశలగ్నమును జన్మలగ్నమును వివాహమునందు అశుభకరము. (౮) చంద్రుడు వివాహలగ్నమునకు ౬-౮-౧౨ ఈస్థానములయందుండిన షష్టాష్టరిష్ఫగచంద్రదోషమనబడును (౯) చంద్రుడు క్రూరగ్రహములతో గూడియుండిన చంద్రసగ్రహదోషమనబడును - ఇది నిధనప్రదము. చంద్రుడు- ఏకరాశియందు సూర్యునితో గూడియుండిన వివాహితస్త్రీకి దారిద్ర్యము గలుగును. అంగారకునితో జేరిన మరణము- బుధునితో జేరిన బుత్రహీనతయు- బృహస్పతితో జేరియుండిన దౌర్భాగ్యంబును- శుక్రునితో గూడిన సపత్నీప్రాప్తియు, శనితో గూడిన దారిద్ర్యమును రాహువుతో గూడిన కలహంబును- కేతువుతో గూడిన దుఃఖంబును గలుగును. (౧౧) ప్రతిదివసమందును పగలు ౧౫ ముహూర్తములు- రాత్రి ౧౫ ముహూర్తములు తిరుగుచుండును. పగటి ముహూర్తములు క్రమముగా, రుద్రము- ఉరగము- మిత్రము- పిత్ర్యము, వసువము- వారము విశ్వేదేవము- విధి- బ్రహ్మము- ఇంద్రము ఇంద్రహుతాశనము- దైత్యము- వరుణము- ఆర్యమము- భగము - ఈ ౧౫

ముహూర్తములలో. ఉరగ-దైత్య-పిత్ర్య-రౌద్ర - ఇంద్ర- హుతాశన-భగ-ముహూర్తములు ఏడును నిషిద్ధములు. మిగిలినవి శుభప్రదములు- రాత్రిముహూర్తములు క్రమముగా- గిరిశ-అజపాదము- అహిర్బుధ్న్యము- పూషము, నాసత్యము-అంతకము వహ్ని- ధాత- అదిత్యము- జీవము- అచ్యుతము- అర్కము-త్వష్ట్ర ము- సుముహూర్తము ఈ ౧౫ ముహూర్తములలో- అజపాద- అంతక- వహ్ని- గిరిశముహూర్తములు ఏగును నిషిద్ధములు. మిగిలినవి శుభకరములు. ముహూర్తమనగా రెండుగడియల కాలము. ఇదిదుర్ముహూర్తదోషమనబడును, (౧౧) ఆదివారమందు అర్యమము- సోమవారమందు బ్రహ్మము-అసురము-మంగళవారమందు పిత్ర్యము అనలము-బుధవారమునందు విధి- గురువారమందు దైత్యము- వారము -శుక్రవారమందు పిత్ర్యము-బ్రహ్మగము-శనివారమందు ఉరగము-రుద్రము ఈముహూర్తములు ఆయావారములయందు నిషిద్ధములు (౧౨) ఖర్జూరిస్థసమాంఘ్రిభదోషము అనగా- ఖర్జూరపత్రమువలె నూర్ధ్వరేఖయొకటి వ్రాసి దానిమీద ౧౩ అడ్డగీతలుగీచిన సప్తవింశతి రేఖాత్మకమగును, ఈచక్రముయొక్క-శిరస్సున అశ్వినీనక్షత్రమును విష్కంభనామయోగమును వ్రాసియుక్కడనుండి సవ్యముగా వ్రాయుచురాగా సూర్యచంద్రులొక రేఖయందున్న నక్షత్రములయందుండి యొకరినొకరుచూచిన నదిమృత్యుప్రదముగావున నిషేధము. ఇచ్చట సూర్యచంద్రులకునేక రేఖాగతనక్షత్రముల యందున్నమాత్రము చేతనే పరస్పరవీక్షణముగలుగదు. మఱియేమనగా— వీరిలోనాలవపాదమున నొకగ్రహమును- మొదటిపాదముననొక గ్రహమునుండగాను- రెండవపాదమున నొకగ్రహమును మూడవపాదమున నొకగ్రహమునుండగాను పరస్పరవీక్షణము గలుగునని యెఱుంగవలయు - విష్కంభము - వ్యతీపాతము- శూల - పరిఘ- గండము- అతిగండము-వజ్రము- వ్యాఘాతము- వైధృతి- ఈయోగములును-అశ్విని-ఆశ్లేష-మృగశిర-మఖ-మూల-అనూరాధ- పుష్యమి- పునర్వసు- చిత్త-ఈ నక్షత్రములును క్రమముగా అనగా విష్కంభమునకు అశ్విని - వ్యతీపాతమునకు - ఆశ్లేష - ఇట్లు ప్రదక్షిణముగాలిఖించవలయు (౧౩) గ్రహణోదయంబైననక్షత్రము- భూకంపము- ధూమకేతువు మొదలగునుత్పాతములుపుట్టిననక్షత్రము-పూర్వగ్రహణము వీనియందు ఆఱుమాసములవరకు శుభకర్మములు జేయగూడదు - అర్ధగ్రహణమునందు మూడుమాసములుగూడదు. మఱియు ఉత్పాతములును, సూర్యచంద్ర గ్రహణములు కలిగిన ఏడుదినములవఱకును, శుభకర్మలుచేయగూడదు. అర్ధగ్రహణమై, గ్రస్తాస్తమయమైన పక్షమునముందు మూడుదినములును అర్ధగ్రహణమైగ్రస్తోదయమైనయెడల అనంతరము మూడుదినములును - కూడదు. సాయంకాలమున గ్రస్తాస్తమయమైనను- సర్వగ్రస్త గ్రహణమందును - ముందు ౭ దివసంబులును - గ్రస్తోదయ సర్వగ్రస్త గ్రహణమందనంతరమునందేడు దినంబులునుకూడదు. ఇది గ్రహణోత్పాత దోషమనబ

డును. (౧౪) క్రూరగ్రహయుతనక్షత్రమును ఈనక్షత్రమునకు ముందు నక్షత్రంబును వెనుకటి నక్షత్రంబును ఈమూడును శుభకర్మలయందు విడువదగినవి. ఇది క్రూరవిద్ధభదోషము (౧౫) విషనాడీదోషము- ౫౦-౨౪-౩౦-౪౦-౧౪-౨౧-౩౦-౨౦-౩౨-౩౦-౨౦-౧౮-౨౧-౨౦-౧౪- ౧౪-౧౦-౧౪-౫౬-౨౪-౨౦- ౧౦-౧౦- ౧౮-౧౬-౨౪-౩౦- అశ్విన్యాదులగు ౨౭ నక్షత్రములకు క్రమంబుగ పైన వ్రాయబడిన యిరువదియేడు విధముల సంఖ్యగల గడియలకుపైన నాలుగుగడియలు విషఘటికలుగావున వానినివర్జింపవలయు. (౧౬) గండాంతదోషము— అశ్వినిరేవతులు-జ్యేష్ఠామూలలు- మఖాశ్లేషలు- ఈనక్షత్రముల మధ్యకాలములయందు ౮ గడియలును గండాంతమగును. అనగా— జ్యేష్ఠ. రేవతి- ఆశ్లేష ఈనక్షత్రముల తుదలయందు ౪ గడియలును-మూల- అశ్విని-మఖ ఈనక్షత్రములఆదియందు ౪ గడియలును నక్షత్రగండాంతములగును. వృశ్చికమీనకర్కాటక- రాసులతుదయందర్ధగడియయు- ధనుమేష సింహరాసులయాదియందర్ధగడియయు రాశిగండాంతమగును. శుద్ధపాడ్యమిమొదలైదేసి తిథులుక్రమంబుగ- నంద-భద్ర-జయ- రిక్త-పూర్ణఅనుసంజ్ఞగలవైయుండునవి. నందతిథులయాదియందు ౨ గడియలును తిథి గండాంతములనబడును. (౧౭) వివాహాదిశుభ ముహూర్తములలో లగ్నసప్తమములును వాని నవాంశలును తదధిపతులచే జూడబడినను కూడబడినను లేక తదధిపతులు స్వోచ్చమూలత్రికోణ స్వక్షేత్రమిత్రక్షేత్ర శుభక్షేత్రములయందున్నను శుభకరము. అట్లులేకుండిన ఉదయాస్తశుద్ధిదోషమనబడును. (౧౮) అకాలగర్జితవృష్టిదోషము (౧౯) గణితశాస్త్రానుసారముగ దోషతరములుగా నేర్పరచబడిన వ్యతీపాత- వైధృతి దోషములు రెండు (౨౦-౨౧) ఇట్లిరువదియొక మహాదోషములు గలవు. ఇవి వివాహాదులయందతి నిందితంబులు.

శ్లో ॥ తల్లగ్నంచశుభైస్త్రిభిర్యుతమపిస్వోచ్చస్థితైస్స్వాలయస్వాంశస్థైర్యదిమిత్రగైర్గుణశతై ర్లగ్నంచపంచేష్టికం । క్రూరేషుత్రిభవారిగేషు యదివా వర్గోత్తమాంశాన్వితం । లగ్నందోషవిదూషితంయదితథా మృత్యుప్రదంస్యాత్తయోః ॥

తా ॥ వివాహాదిలగ్నము స్వకీయోచ్చస్థాన, స్వక్షేత్ర, స్వాంశ, మిత్రక్షేత్ర, మిత్రనవాంశముల యందున్న మూడు శుభగ్రహములతోగూడి, పంచేష్టికబలయుక్తమై, ౩-౬-౧౧ ఈస్థానములయందు పాపగ్రహములుగలదై వర్గోత్తమాంశసహితమై యత్యంతాధిక బలముగలదైయున్నను పూర్వము చెప్పబడియున్న యేకవింశతి మహాదోషములలో నొకదానిచే దూషితమైనయెడ వివాహాదులయందు మృత్యుప్రదంబగును.

శ్లో ॥ స్వోచ్చస్థానగతో వివాహసమయే మూలత్రికోణస్థిత స్వక్షేత్రేయదిసంస్థితశ్చబలవాన్ మిత్రాలయస్థోపివా । గుర్వానాఖ్యంచవిస్మృజ్యకేంద్రమితర క్షేత్రేంద్రత్రికోణస్థిత స్సామ్యేవా గురు దేవవాసురగురుర్హంత్యేవదోషాన్బుధం ॥

తా ॥ వివాహసమయంబున బుధ గురు శుక్రులలోనొకరు స్వోచ్చ మూలత్రికోణ- మిత్రక్షేత్ర- స్వక్షేత్రములయందైనను- లగ్నమందైనను- ౪-౫-౯-౧౦ ఈ స్థానముల యందైననుండిరేని- యేకవింశతి మహాదోషములు తప్పనితరములగు నెన్నిదోషములుండినను నశించును.

శ్లో ॥ క్రూరష్షష్ఠభవత్రిగోయదిబలీ హంత్యాశుదోషాయుతం లగ్నేశశ్చబలీయుతో క్త గృహగోలగ్నంచపంచేష్టికం। రాత్రావేవనిశాకరోయదిబలీ చైకాదశస్థోపివా లగ్నైకాదశ గోరవిస్తుసకలాన్ దోషాన్ని హంతిస్ఫుటం ॥

తా ॥ బలయుక్తమగు పాపగ్రహము ౩-౬-౧౧ ఈ స్థానములయందున్నను, బలవంతుడైన లగ్నాధిపతి లగ్నమునందైనను, ౪-౫-౯-౧౦-౧౧ ఈ స్థానములయందైనను ఉండినను, లగ్నముపంచేష్టిక బలయుక్తమైయుండినను ఏకవింశతి మహాదోషములు తేనియెడ పదివేలదోషములైనను నాశమునొందును, ఏకాదశమందు బలయుక్తుడై యున్నచంద్రుడు, రాత్రిలగ్నమునందలి పదివేలదోషములను,లగ్నైకాదశగతుండగు సూర్యుడు పగటి లగ్నమందలి సకలదోషములను నశింపజేయును.

నూతనవధూప్రవేశము.

శ్లో ॥ వివాహనూరభ్యవధూప్రవేశోయుగ్మేదినేషోడశవాసరాంతే । తదూర్ధ్వమబ్దేయుజిపంచమేవా శస్తస్తదూర్ధ్వంవిషమేసమేవా ॥

తా ॥ వివాహమైన దినముమొదలు పదియారు దినములలోపల సరిదినములయందు పంచాంగ శుద్ధిలేకపోయినను నూతనవధూప్రవేశము జరిగిపంవచ్చును, ఆపదియారుదినంబు లతిక్రమించినయెడ సరిసంవత్సరంబునను, ఐదవ సంవత్సరంబునను, అవియుగడచినయెడ సరిసంవత్సరము

నంద్రైనను జేసిసంవత్సరమునంద్రైనను శుభదినంబున నూతన వధూప్రవేశము కావచ్చును.

వధూప్రవేశమునకు నక్షత్రవారాదులు.

శ్లో॥ సిహారాంశువసూత్తరాదితిగురు స్రష్టానురాధాశ్వినీ శక్రాహస్తరవాయువారుణ హరి ॥ వృష్టే త్రిఘశస్తేతిథౌ । కుంభాజాళిగతేతు వాఖరకరే ప్రాప్తోదయేభార్గవే జీవేచైవముదీరితో నవవధూ సద్మప్రవేశశ్శుభః ॥

తా॥ మృగశిర, ధనిష్ఠ, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, పునర్వసు, పుష్యమి, రోహిణి, అనూరాధ, అశ్విని, జ్యేష్ఠ, హస్త, స్వాతి, శతభిషము, శ్రవణము, చిత్త, ఈనక్షత్రములయందును, మంచితిథులయందును, సూర్యుడు, కుంభ, మేష, వృశ్చిక రాసులనుపొందియుండునప్పుడును, శుక్ర మూఢములులేనప్పుడును, నూతనవధూ గృహప్రవేశము జరిగింపతగును.

నూతనవస్త్రధారణము.

శ్లో॥ హస్తోత్తరానిల పునర్వసుతిష్యమిత్ర త్వష్ట్రశ్వివైవపిధీవారుణపౌష్ణభేషు । రిక్తాః క్రియాళిహరి చాపఝషారభౌమవారాస్వహాయనవవస్త్రముశంతిధార్యం ॥

తా॥ హస్త- ఉత్తర- ఉత్తరాషాఢ- ఉత్తరాభాద్ర- స్వాతి- పునర్వసు- పుష్యమి- అనూరాధ- చిత్త- విశాఖ- రోహిణి- శతభిషము- రేవతి ఈనక్షత్రములయందును రిక్తతిథులను మేష- వృశ్చిక- సింహ- ధనుర్మీనములను- సూర్యఅంగారక వారములను విడిచితక్కిన తిథిలగ్నములయందును నూతనాంబర ధారణము చేయదగిది.

కంచుకధారణము.

శ్లో॥ అశ్వినీత్వష్ట్రపౌష్ణేజ్య మిత్రోత్తరకరానిలే। సితసౌమ్యేజ్యవారేషు చంద్రతారాబలాన్వితే । సుముహూర్తేచపూర్వాహ్ణే జయేపూర్ణదినేతథా । కేంద్రత్రికోణగాస్సౌమ్యాః పాపాస్త్ర్యాయారిరాశిగాః । శిశూనాంధారయేత్తత్ర కంచుకంచిత్రవర్ణకం ॥

తా ॥ అశ్విని, చిత్త, రేవతి, పుష్యమి, అనూరాధ, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, హస్త, స్వాతి ఈనక్షత్రములయందును, బుధ, గురు శుక్రవారములయందును, పూర్ణ, జయ, తిథులయందును, చంద్రతారాబలముఁగలిగిన శుభముహూర్తమున పగటి మొదటిభాగమున శుభగ్రహములు కేంద్రత్రికోణములయందును, పాపగ్రహములు తృతీయైకాదశషష్ఠములయందును నుండునట్టిలగ్నమునందు బాలునకు చౌకాౘను తొడిగింపవలయు.

ఇతి శ్రీ మానవధర్మచంద్రికాయాం
నిషేకాదిసంస్కారతన్ముహూర్త
సాముద్రికాదికథనం నామ
సప్తమోధ్యాయః.

అష్టమాధ్యాయము.

లౌకికకార్యముహూర్తప్రకరణము.

వాపీకూపతటాకాది నిర్మాణము.

శ్లో ॥ అనూరాధామఖాహస్తరేవతీషూత్తరాత్రయే । రోహిణీయుగళేపుష్యే ధనిష్ఠాద్వితయేతథా । పూర్వాషాఢాభిధేచైవ శుభేమాసిశుభేదినే । వాపీకూపతటాకానా మారంభః కథితోబుధైః ॥

తా ॥ అనూరాధ - మఖ - హస్త - రేవతి - ఉత్తర - ఉత్తరాషాఢ - ఉత్తరాభాద్ర - రోహిణి - పుష్యమి - ధనిష్ఠ - శతభిషము - పూర్వాషాఢ ఈనక్షత్రములయందును - శుభమాస శుభదినములయందును - వాపీకూపతటాకాది నిర్మాణమును చేయవలయు.

వృక్షలతాదిరోపణము.

శ్లో ॥ హస్తచిత్రోత్తరామూలే నురాధారేవతీద్వయే । విశాఖారోహిణీపుష్యేష్వారామోప్తిర్మృగేశతే ॥

తా ॥ హస్త,చిత్త,ఉత్తర,ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, మూల అనూరాధ, రేవతి,అశ్విని,విశాఖ,రోహిణి,పుష్యమి,మృగశిర,శతభిషము, ఈనక్షత్రములయందు నానావిధవృక్షములను స్థాపించవలయు.

వృక్షరోపణమంత్రము.

శ్లో ॥ ఓం వసుధేతిచశీతేతిపుణ్యదేతిధరేతిచ । నమస్తేసుభగే దేవి ద్రుమోయంవర్ధతామితి ॥

తా ॥ భూమినిత్రవ్వి ఈమంత్రమునుచదివి వృక్షములను స్థాపించవలయు.

పశువులగొనుట, అమ్ముట.

శ్లో ॥ విశాఖారేవతీపుష్యేధనిష్ఠాశతభేశ్విభే । హస్తేపునర్వసౌజ్యేష్ఠే పశూనాంక్రయవిక్రయా ॥

తా ॥ విశాఖ, రేవతి, పుష్యమి,ధనిష్ఠ, శతభిషము, అశ్విని, హస్త, పునర్వసు, జ్యేష్ఠ, ఈనక్షత్రములయందు పశువులను గొనుటను,అమ్ముటనుచేయవలయు.

సర్వవస్తువిక్రయము.

శ్లో ॥ విశాఖాకృత్తికాశ్లేషా భరణీపూర్వికాత్రయం। విక్రయస్సత్తిథావేషు కర్తవ్యోనక్రయశ్శుభః ॥

తా ॥ విశాఖ- కృత్తిక-ఆశ్లేష- భరణి- పుబ్బ- పూర్వాషాఢ.పూర్వాభాద్ర- ఈనక్షత్రములుగల శుభదినంబున వస్తువులను విక్రయించిన శుభకరము. వస్తువులను కొనగూడదు.

సర్వవస్తుక్రయము.

శ్లో ॥ శతతారాశ్వినీచిత్రాశ్రవణస్వాతిభేషుచ। రేవత్యాంచక్రయశ్శ్రేష్ఠోవిక్రయోనకదాచన ॥

తా ॥ శతభిషము, అశ్విని, చిత్త, శ్రవణము, స్వాతి, రేవతి, ఈ నక్షత్రములయందు వస్తువులను కొనవలయు, అమ్మకూడదు.

గృహక్షేత్రాదిభూమిక్రయవిక్రయములు.

శ్లో ॥ జీవేశుక్రేచనందాసు పూర్ణాయాం మూలభేమృగే । పూ

ర్వాశ్లేషాపఘాంత్యేచ విశాఖాద్విత్రయేతథా । పునర్భేష్వనిభిఃప్రోక్తం క్రయవిక్రయణంబుధైః ॥

తా ॥ నందతిథులయందును, పూర్ణతిథులయందును గురుశుక్రవారములయందును, మూల-మృగశిర-పుబ్బ-పూర్వాషాఢ-పూర్వాభాద్ర-ఆశ్లేష-మఖ- రేవతి- విశాఖ- అనూరాధ- పునర్వసు ఈనక్షత్రములయందును భూమిని అమ్ముటకొనుట శుభకరము.

వాణిజ్యము.

శ్లో ॥ అనూరాధోత్తరాపుష్య రేవతీరోహిణీమృగే । హస్తచిత్తాశ్వినీభేకుర్యా ద్వాణిజ్యందివసేశుభే ॥

తా ॥ అనూరాధ- ఉత్తర-ఉత్తరాషాఢ- ఉత్తరాభాద్ర- పుష్యమి-రేవతి- రోహిణి- మృగశిర-హస్త- చిత్త- అశ్విని- ఈనక్షత్రములయందు శుభదినంబున వర్తకమునారంభించవలయు.

ద్రవ్యప్రయోగము.

శ్లో ॥ శ్రవణాదిత్రిభేచిత్రా చతుష్కే రేవతీద్వయే । పునర్వసు మృగేపుష్యే శుభోద్రవ్యప్రయోగకః ॥

తా ॥ శ్రవణము- ధనిష్ఠ- శతభిషము- చిత్త,స్వాతి- విశాఖ- అనూరాధ- రేవతి- అశ్విని- పునర్వసు- మృగశిర-పుష్యమి-ఈనక్షత్రములయందు ద్రవ్యమునిచ్చుట శుభకరము.

ఋణగ్రహణనిషేధము.

శ్లో ॥ సంక్రాంతౌ వృద్ధియోగేతు హస్తర్క్ష రవిభౌమయోః । నచగ్రాహ్యమృణంయస్మా త్తద్వంశేతత్స్థిరంభవేత్ । ఋణచ్ఛేదంకుజేకుర్యా ద్ధనందేయంనవాబుధే ॥

తా ॥ సూర్యసంక్రమణదినములయందును, వృద్ధియోగమునందును, హస్తానక్షత్రమునందును, ఆది, మంగళవారములయందును, అప్పుతీయగూడదు-తీసినయెడల ఆ అప్పు ఆవంశమునకు స్థిరముగనుండును మంగళవారమునందు అప్పుతీర్చవలయు. బుధవారమునందుద్రవ్యమునియ్యగూడదు

ధాన్యవిక్రయము.

శ్లో ॥ రోహిణ్యాంవిక్రయోన్నస్య ధనిష్ఠాశతభోత్తరే ॥

తా ॥ రోహిణి- ధనిష్ఠ- శతభిషము- ఉత్తర- ఉత్తరాషాఢ- ఉత్తరాభాద్ర ఈనక్షత్రములయందు- అన్నమునకుపయోగించెడిధాన్యములనుఅమ్మినమంచిది.

హలప్రవాహము.

శ్లో ॥ పునర్వసుద్వయేమూలే త్ర్యుత్తరేరోహిణీద్వయే । హస్తత్రయేనురాధాయాం రేవత్యాంశ్రవణత్రయే ॥ తిథౌవారేశుభేశ్విన్యాం హలప్రవహణంశుభం ॥

తా ॥ పునర్వసు - పుష్యమి- మూల- ఉత్తర- ఉత్తరాషాఢ- ఉత్తరాభాద్ర- రోహిణి- మృగశిర- హస్త- చిత్త- స్వాతి- అనూరాధ- రేవతి- శ్రవణము- ధనిష్ఠ- శతభిషము- అశ్విని- ఈనక్షత్రములయందును- శుభతిథులయందును- శుభవారములయందును- మడకదున్నినశుభకరము- హలచక్రము—సూర్యుడున్న నక్షత్రము మొదలుకొని మూడునక్షత్రములు అశుభకరము- తరువాత ఎనిమిదినక్షత్రములు శుభకరములు- తరువాత తొమ్మిదినక్షత్రములు అశుభకరములు- ఆవలనెనిమిది నక్షత్రములు శుభకరములు.

బీజోప్తి.

శ్లో ॥ హస్తత్రయేమఖాపుష్యే త్ర్యుత్తరేరోహిణీద్వయే । ధనిష్ఠారేవతీయుక్తే తథామూలానురాధయోః । శుభేవారేతిథౌశ్రేష్ఠా బీజోప్తిస్త్వధరాహుభాత్ । అష్టాగ్నీందుత్రయంచైక త్రయేందుత్రిచతుష్టయం । అసచ్ఛుభంక్రమాత్ జ్ఞేయం దినర్క్షంఫణిచక్రగం ॥

తా ॥ హస్త, చిత్త, స్వాతి, మఖ, పుష్యమి, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, రోహిణి, పునర్వసు, ధనిష్ఠ, రేవతి, అశ్విని, మూల, అనూరాధ, ఈనక్షత్రములయందును శుభతిథి వారములయందును విత్తనములుచల్లినశుభకరము. రాహువున్న నక్షత్రము మొదలుకొని ఎనిమిదినక్షు

త్రములు అశుభములు, తరువాత మూడునక్షత్రములుశుభములు, ఆవల నొకనక్షత్రము అశుభము, తరువాత మూడునక్షత్రములు శుభములు, పిదప నొకనక్షత్రము అశుభము, తరువాత మూడునక్షత్రములు శుభములు, ఆవలనొకనక్షత్రము అశుభము, తరువాత మూడునక్షత్రములుశుభములు, ఆవల నాలుగునక్షత్రములు అశుభములు,

సస్యారోపణము.

శ్లో ॥ హస్తత్రయోత్తరామూలే ధనిష్ఠారోహిణీమృగే । పుష్యే శ్విన్యనురాధాంత్యే మఘాయాంశుభవాసరే । త్యక్త్వారిక్తాంశనింభౌమం సస్యస్యాంకురరోపణం ॥

తా ॥ హస్త, చిత్త, స్వాతి, ఉత్తర, మూల, ధనిష్ఠ, రోహిణి, మృగశిర, పుష్యమి, అశ్విని, అనూరాధ, రేవతి, మఖ ఈనక్షత్రములయందును, రిక్తతిథులు, శనిభౌమ వారములుతప్ప తక్కినశుభతిథి వారములయందును మొలకపైరు నాటినశుభకరము.

ధాన్యచ్ఛేదనము.

శ్లో ॥ పూర్వోత్తరామఘాశ్లేషా జ్యేష్ఠార్ద్రాశ్రవణద్వయే । భరణీస్వాతయేమూలే మృగేపుష్యేకరత్రయే ॥ ధాన్యచ్ఛిద శుభారక్తాం హిత్వాభౌమశనైశ్చరౌ ॥

తా ॥ పుబ్బ, పూర్వాషాఢ, పూర్వాభాద్ర, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, మఘ, ఆశ్లేష, జ్యేష్ఠ, ఆర్ద్ర, శ్రవణము, ధనిష్ఠ, భరణి, కృత్తిక, మూల, మృగశిర, పుష్యమి, హస్త, చిత్త, స్వాతి, ఈనక్షత్రములయందును రిక్తతిథులను శనిభౌమ వారములనువిడిచి తక్కినతిథివారములయందును పైరును కోయవలయు.

కణమర్దనము.

శ్లో ॥ అనూరాధాశ్రవోమూలే రేవత్యాంచమఘాత్రిభే । జ్యేష్ఠాయాంచైవరోహిణ్యాం శుభంస్యాత్కణమర్దనం ॥

తా ॥ అనూరాధ, శ్రవణము, మూల, రేవతి, మఘ, పుబ్బ, ఉ

త్తర, జ్యేష్ఠ, రోహిణి ఈనక్షత్రములయందు కంకులురాల్చినశుభకరము.

ధాన్యక్షేపణము.

శ్లో॥ పునర్వసుమృగశీర్షే రేవత్యనురాధాశ్రవణత్రయే। హస్తత్రయేశ్వినీపుష్యే రోహిణ్యాముత్తరాత్రయే ॥ గురౌశుక్రేరవీందోర్వాస్స్యనుతి-ష్ఠాదాధాన్యరక్షణం ॥

తా॥ పునర్వసు, మృగశిర, రేవతి, అనూరాధ, శ్రవణము, ధనిష్ఠ, శతభిషము- హస్త, చిత్త, స్వాతి, అశ్విని, రోహిణి, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, ఈనక్షత్రములయందును, గురు శుక్ర ఆది సోమవారములయందును కణజము (బొట్ట) మొదలగువానిలో ధాన్యమును పోయుటశుభకరము.

ఔషధకరణము- తత్సేవనము.

శ్లో॥ హస్తత్రయే నురాధాయాం మూలేపుష్యేశ్రవస్త్రయే। మృగభేరేవతీయుగ్మే పునర్వసౌవిజన్మభే ॥ జ్ఞేందుశుక్రేజ్యసూర్యాణాం వాసరేపత్తిథావపి । ద్విస్వభావేశుభేలగ్నే శుద్ధేద్యూనమృతివ్యయే॥ భైషజ్యం శుభదంప్రోక్తంరోగేచాయుష్యదాయినీ ॥

తా॥ హస్త, చిత్త, స్వాతి, అనూరాధ, మూల, పుష్యమి, శ్రవణము, ధనిష్ఠ, శతభిషము, మృగశిర, రేవతి, అశ్విని, పునర్వసు, జన్మనక్షత్రము, బుధ-సోమ- శుక్ర, గురు, ఆదివారములు వీనియందు మిధునకన్యాధనుర్మీన లగ్నములలోనేనియందైనను సప్తమాష్టమద్వాదశములు గ్రహవర్జితములై యుండగాను ఆయుష్మాన్నను యోగమునందును, ఔషధము చేయుట- భక్షించుట శుభకరము.

పొయ్యివేయుటమొదలగునవి.

శ్లో॥ పూర్వార్ద్రారోహిణీపుష్యే ఉత్తరాత్రితయేశ్విభే । స్థితిక్రమేణనస్యేష్టాగే చూూపకరణైస్సహ ॥

తా॥ పుబ్బ, పూర్వాషాఢ, పూర్వాభాద్ర, ఆర్ద్ర, రోహిణి, పుష్యమి, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, అశ్విని, ఈనక్షత్రముల

యందు గృహోపకరణములతోడఁ బ్రవేటియింటియందు క్రొత్తగాఁ బ్రొయి వేయుట, వంటచేయుట శుభకరము— సూర్యున్నక్షత్రము మొదలు ౫ లక్ష్మీప్రదములు. ౫ ధనప్రదములు. ౫ దారిద్ర్యప్రదములు. ౫ త్రిప్పుటచేయును. ౫ మరణమునిచ్చును. ౨ భూమినాశగును.

గృహాంగణమునందు వేయుదగినవృక్షములు.

శ్లో ॥ పున్నాగశ్చంపకోఽశోకః పిప్పలీదాడిమీశమీ । వకుళస్తిలకో ద్రాక్షాపిచుమందో మదోజయా । నారికేళంతథాజాతీ పాటలాగేహమల్లికా । మల్లికాపూగబంధూకాః పనసస్సరసీరుహం । ఏతేగృహాంగణే వృక్షా ఆరోప్యా మంగళప్రదాః ॥

తా ॥ సురపొన్న, సంపంగి, అశోకము, అశ్వత్థము, దానిమ్మ, జమ్మి, పొగడ, తిలకము, ద్రాక్షతీగె, వేప, కొబ్బరిచెట్టు, జాజి, పాదిరి, మల్లె, అడవిమల్లె, పోక, మంకెన, పనస, తామర వీనిని ముంగిటియందు పెట్టించిన శుభకరము.

గృహాంగణమున వేయదగని వృక్షములు.

శ్లో ॥ మాతులుంగం స్నుహీరంభా హరిద్రాచమునిద్రుమః । ఏతే దుఃఖప్రదాగేహే సంజాతా రోపితాఅపి ॥

తా ॥ మాదీఫలవృక్షము, జెముడు, అరటి, పసపు, అగసిచెట్టు, ఇవిగృహమున మొలిచినను, ఇంటివారుపైరుచేసినను అశుభకరము.

ప్రయాణము.

శ్లో ॥ పంచాంగశుద్ధకాలేచ చంద్రతారాబలాన్వితే । వారశూలాదిరహితేరాహుకాలాదివర్జితే ॥ ప్రయాణముహుర్తనయోలగ్నేపంచక వర్జితే ।

తా ॥ పంచాంగశుద్ధి, చంద్రతారాబలములుగలిగి, వారశూల రాహుకాలను మొదలగునవిలేక పంచకరహితంబగు లగ్నమున ప్రయాణము చేయవలయు.

పంచాంగములు.

శ్లో॥ తిథిర్వారశ్చనక్షత్రం యోగఃకరణమేవచ । పంచాంగసంజ్ఞాంలభతే తేషాంసంమేళనంసదా ॥

తా॥ తిథి-వారము- నక్షత్రము- యోగము - కరణము- ఈనైదును చేరి పంచాంగములనబడును.

చంద్రబలము.

శ్లో॥ జన్మానలఋతౌసప్త దశమైకాదశేశుభః । అబ్ధ్యష్టద్వాదశేకృష్ణే శుక్లేద్వినవపంచమే । యథామాతాసుతాన్రక్షేత్తథారక్షతిచంద్రమాః ॥

తా॥ చంద్రుడుజన్మతృతీయషష్ఠములయందును- సప్తమదశమైకాదశములయందును- ఉండినశుభమునిచ్చును- కృష్ణపక్షమున ౪-౮-౧౨స్థానములయందును- శుక్లపక్షమున ద్వితీయ- పంచమ- నవమస్థానములయందును చంద్రుడుండినశుభకరుడు.

తారాబలము.

శ్లో॥ జన్మనక్షత్రమారభ్య నిత్యభాంతంచగణ్యతే । నవభిశ్చహరేద్భాగం నవతారాఃప్రకీర్తితాః ॥ జన్మసంపద్విపత్క్షేమ ప్రత్యక్సాధననైధనం । మిత్రంపరమమైత్రంచ నవతారాఃప్రకీర్తితాః ॥

తా॥ జన్మనక్షత్రము మొదలుకొని నిత్యనక్షత్రము వరకులెక్కించి తొమ్మిదిచేభాగించిన శేషముతారలగును - ౧ జన్మతార- ౨ సంపత్తార- ౩ విపత్తార- ౪ క్షేమతార- ౫ ప్రత్యక్తార- ౬ సాధనతార- ౭ నైధనతార- ౮ మిత్రతార- ౯ పరమమైత్రతార.

శ్లో॥ జన్మభందేహనాశాయ సంపత్సంపదఏవచ । విపచ్చకార్యనాశాయ క్షేమంక్షేమకృతేభవేత్ । ప్రత్యక్చకార్యనాశాయ సాధనంకార్యసాధనే । నైధనంసిధనేపిస్యాన్మిత్రంచసుఖసంపదా । మైత్రంచపరమంసౌఖ్యం విద్యాత్తారాబలంక్రమాత్ ॥

తా॥ జన్మతార దేహనాశమును, సంపత్తారసంపదను, విపత్తార

కార్యనాశమును, క్షేమతార క్షేమమును, ప్రత్యక్తార కార్యహానిని, సాధన తారకార్యసాధనమును, నైధనతార మరణమును-మిత్ర తారసుఖసంపదల ను-పరమమైత్ర తార సౌఖ్యమును చేయును- జన్మతారయందు ఏడుగడియలు ను-విపత్తారయందు మూడుగడియలును-ప్రత్యక్-నైధన తారలయందు ఎని మిదిగడియలును- నిందితంబులు- మిగిలినవిశుభములు- ఈనిందిత తారలదో షపరిహారమగుటకు- జన్మతారయందు శాకమును- విపత్తారయందు బెల్ల మును- ప్రత్యక్తారయందుఉప్పును- నైధనతారయందు నువ్వులతోగూడిన హిరణ్యమును బ్రాహ్మణోత్తమునకు దానంబియ్యవలయు - విపత్ప్రత్య క్తారలయందు చంద్రుడు స్వోచ్చస్వక్షేత్ర ములయందుండిన సర్వకార్యము లకుశుభముకలుగును.

శ్లో ॥ యాత్రావివాహసీమంత మౌంజీబంధనభుక్తిషు । విద్యా రంభేచ తారాయాః ప్రధానంబలమిందువత్ ॥

తా ॥ ప్రయాణ వివాహ సీమంత ఉపనయన అన్నప్రాశన విద్యా రంభములయందు తారాబల చంద్రబలములు ముఖ్యముగ జూడదగినవి.

పంచకము.

శ్లో ॥ తిథివారోడుభిర్యుక్తం తత్కాలోదయమిశ్రితం । నవభిశ్చ హరేద్భాగం శేషంపంచకమీరితం ॥

తా ॥ తిథివారనక్షత్ర తాత్కాలికలగ్నముల సంఖ్యను మొత్తము చేసి తొమ్మిదిచే భాగింపగా శేషము పంచకమనబడును. (౩-౫-౭-౯మి గిలినయెడపంచకరహితము. కార్యములయందు శుభకరము.)

శ్లో ॥ ఏకోమృత్యుర్ద్వయంవహ్నిశ్చత్వారోరాజపంచకం। షట్చో రంఅష్టరోగస్స్యాదిత్యేతత్పంచకంస్మృతం ॥

తా ॥ ౧ మిగిలిన మృత్యుపంచకము. ౨ అగ్నిపంచకము. ౪రా జపంచకము. ౬ చోరపంచకము. ౮ రోగపంచకము ఇవి మంచివిగావు. (రాజదర్శనమునందు రాజపంచకమును, ప్రయాణమునందు చోరపంచక మును, గృహారంభమునందు రాజాగ్నిపంచకములను, ఉపనయన వివా

హాములయందు రోగ మృత్యుపంచకములను వర్జింపవలయు. రాత్రియం దు చోరరోగపంచకములను, పగటియందు రాజాగ్నిపంచకములను, అర్థరాత్రియందు మృత్యుపంచకమునువర్జింపవలయు.

ప్రయాణమునకు-తిథులు-తారాశుద్ధి-నక్షత్రములు-వారశూల.

శ్లో॥ తారాత్రిపంచసప్తాద్యా రిక్తామాపూర్ణిమాష్టమీ । శుక్లాద్యాద్వాదశీషష్ఠీ హిత్వాచంద్రబలేగమః । ధనిష్ఠాశ్రవణో హస్తోనురాధారేవతీద్వయం । మృగశిపునర్వసుఃపుష్యశ్శ్రేష్ఠాన్యేతానిభానిచ। ప్రాచ్యాంయానేకుజేలాభో మందేందోర్దక్షిణేసుఖం । జ్ఞగుర్వోఃపశ్చిమేసిద్ధిశ్శుభంసౌమ్యేరవి శుక్రయోః । దిక్శూలంపూర్వదిగ్భాగేజ్యేష్ఠాయాం శనిసోమయోః । పూర్వాభాద్రపదేయామ్యాంతథైవగురువాసరే। రవౌశుక్రేచరోహిణ్యాం పశ్చిమాయాంత్యజేద్బుధః । ఉదీచ్యాముత్తరాఫల్గున్యభిధేమంగళేబుధే ॥

తా॥ ౧-౩-౫-౭ నగుతారలను, రిక్తతిథులను, అమవస, పున్నమ, అష్టమి, శుక్లపక్షపాడ్యమి-ద్వాదశి-షష్ఠి వీనినివిడిచితక్కిన తిథులయందు, చంద్రబలముగల దినములయందు యాత్రచేయవలయు. ధనిష్ఠ - శ్రవణము, హస్త,అనూరాధ, రేవతి, అశ్విని, మృగశిర, పునర్వసు, పుష్యమి మూల ఈనక్షత్రములు యాత్రకు ప్రశస్తములు. తూర్పుదిక్కునకు మంగళవారమునందును, దక్షిణపు దిక్కునకు శని సోమవారములయందును, పడమటిదిక్కునకు బుధ గురు వారములయందును, ఉత్తరదిక్కునకు ఆదిశుక్రవారములయందును యాత్రచేసిన శుభకరము-తూర్పునకు జ్యేష్ఠానక్షత్రము శనిసోమవారములుదిక్శూల, దక్షిణమునకు పూర్వాభాద్ర,గురువారములు దిక్శూల. పడమటికి,రోహిణి భానుశుక్రవారములు దిక్శూల. ఉత్తరమునకు ఉత్తర, మంగళ బుధ వారములు దిక్శూల.

శ్లో॥ మేషసింహధనుస్సంస్థే యాత్రాశస్తాంశుమాలిని । కుంభకన్యాంగనాయుక్తే తులాలిస్థేమధ్యమా।కర్కిమీననగేరేకే యాత్రాదీర్ఘప్రవాసదా ।

తా ॥ సూర్యుడు, మేషసింహ ధనుస్సులయందుండగా యాత్రచేయుట శుభము. కుంభ మకర కన్యా మిథునములయందును, వృషభతులలయందును ఉండగా యాత్రచేయుట మధ్యమము. కటకవృశ్చికమీనముల యందుండగా ప్రయాణముచేయుట అప్రశస్తమగుటచే సావకాశముగ నిల్లుచేరును,

ప్రయాణమునకులగ్నములు.

శ్లో ॥ చరలగ్నేచగంతవ్యం ద్విస్వభావేనదానృపైః । లగ్నేస్థిరేనగంతవ్యం యాత్రాయాంక్షేమమిచ్ఛతా ॥

తా ॥ చరలగ్నములగు మేష, కటక, తులా, మకరలగ్నములయందు మనుష్యులు ప్రయాణముచేయవలయు, ద్విస్వభావలగ్నములగు, మిథున,కన్యాధనుర్మీనములయందు రాజులుప్రయాణముచేయవలయు. స్థిరలగ్నములగు వృషభ, సింహ, వృశ్చిక, కుంభములయం దెవ్వరును ప్రయాణము చేయగూడదు.

లలాటయోగము.

శ్లో॥ లగ్నస్థోభాస్కరఃప్రాచ్యాం దిశియాతుర్లలాటకః। ద్వాదశైకాదశేశుక్ర ఆగ్నేయ్యాంతులలాటకః । దశమస్థఃకుజోలగ్నా ద్యామ్యాయాంతులలాటకః । నవమాష్టమగోరాహు ర్నైరృత్యాంతులలాటకః ॥ లగ్నాత్సప్తమగస్సౌరిః ప్రతీచ్యాంతులలాటకః ॥ షట్పంచమగతశ్చంద్రో వాయవ్యాంతులలాటకః । చతుర్థస్థానగస్సౌమ్య ఉత్తరస్యాంలలాటకః । ద్విత్రిస్థానగతోజీవ ఈశాన్యాంతులలాటకః ॥

తా ॥ ప్రయాణ లగ్నమునందుసూర్యుడుండిన తూర్పుదిక్కునకు లలాటయోగము, శుక్రుడు ప్రయాణలగ్నమునకు ఏకాదశ ద్వాదశముల యందుండిన ఆగ్నేయమూలకును, అంగారకుడుదశమస్థానంబుననుండినదక్షిణపు దిక్కునకును, రాహువు నవమాష్టమముల యందుండిన నిరృతిమూలకును, శనిసప్తమ స్థానమునయుండిన పడమటిదిక్కునకును, చంద్రుడు ఐదు ఆరుస్థానముల యందుండిన వాయవ్యమూలకును, బుధుడు చతుర్థమం

దుండిన ఉత్తరపుదిక్కునకును, గురువు ద్వితీయ తృతీయముల యందుండిన ఈశాన్యమూలకును లలాటయోగము, ఈయోగములయందు యాత్రచేయగూడదు.

శ్లో ॥ త్రికోణకేంద్రగాస్సౌమ్యాః క్రూరాస్త్య్రాయారిగాయది । యాత్రాసిద్ధిర్భవేద్దృష్టే శవేరోదనవర్జితే ॥

తా ॥ శుభగ్రహములు ౧-౪-౫-౭-౯-౧౦ ఈస్థానములయందున్న, పాపగ్రహములు ౩-౬-౧౧ ఈస్థానములయందు నుండినను, రోదనములేకుండా పీనుగ ఎదురుగవచ్చినను యాత్రకుమంచిది.

యోగిని.

శ్లో ॥ శతమఖేందుహుతాశనరక్షసాం యమజలేశసమీరణశూలినాం । దివిభువిక్రమశఃపరివర్తతే సితతిథిప్రథమాదిషుయోగినీ ॥

తా॥శుద్ధపాడ్యమిమొదలుదశమివరకుక్రమముగ,తూర్పు,ఉత్తరము, ఆగ్నేయము, నిరృతి, దక్షిణము, పడమర, వాయవ్యము- ఈశాన్యము, ఆకాశము, భూమి, ఈదిక్కులయందు యోగిని ఉండును, శుద్ధ ఏకాదశి మొదలు అమావాస్యవరకును పైప్రకారమె ఉండును,కావునయోగినియున్నదిక్కుకు యాత్రచేయగూడదు.

లగ్నత్యాజములు.

శ్లో ॥ అజవృషభధనుఃకన్య కాదౌభుజంగోఝషమ కరకలీరేవృశ్చికాంతేచరాహుః । మిథునఘట తులానాంసింహమధ్యేతు గృధ్రస్సకలమునిమతం స్యాత్సర్వకార్యేషువర్జ్యం ॥

తా ॥ మేష వృషభ ధనుః కన్యాలగ్నములయందు, లగ్నముదయించినదిమొదలు అరగడియవరకు భుజంగమనేడి వర్జ్యకాలమును,మీన కర్కట వృశ్చికములయందు గడపట నరగడియ రాహువనేడి వర్జ్యకాలమును, మిథున కుంభ తులా సింహరాసులయందు సగభాగమునందు గృధ్రమనేడి వర్జ్యకాలమును ఉండునుకావున ఈకాలములనుసర్వకార్యములయందు వర్జింపవలయు.

గౌరి చెప్పిన ముహూర్తములు.

పగటిముహూర్తములు.							ఘంటలు.		రాత్రిముహూర్తములు.						
ఆ	సో	మ	బు	గు	శు	శ	మొ	వరకు	ఆ	సో	మం	బు	గు	శు	శ
ఉ	అ	రో	వి	ఉ	రో	వి	౬	౭½	శు	రో	జ్వ	లా	సు	అ	వి
లా	వి	ఉ	అ	వి	జ్వ	అ	౭½	౯	అ	లా	ఉ	రో	రో	జ్వ	ఉ
వి	ఉ	జ్వ	శు	జ్వ	అ	రో	౯	౧౦½	జ్వ	ఉ	క	వి	క	క	శు
అ	లా	లా	ఉ	లా	క	ఉ	౧౦½	౧౨	రో	ధ	లా	ఉ	లా	లా	అ
శు	జ్వ	అ	రో	అ	లా	శు	౧౨	౧½	క	రో	రో	శు	ఉ	శు	క
ధ	అ	ఉ	శు	వి	సు	లా	౧½	౩	లా	అ	లా	లా	జ్వ	ధ	రో
అ	ఆ	వి	ధ	క	ధ	ధ	౩	౪½	ఉ	వి	ఉ	ధ	లా	అ	అ
వి	ధ	లా	అ	జ్వ	అ	లా	౪½	౬	రో	జ్వ	ధ	లా	ఉ	వి	లా

ఉ=ఉద్యోగము.
లా=లాభము.
వి=విషము.
అ=అమృతము.
శు=శుభము.
ధ=ధనము.
క=కలహము.
రో=రోగము.
ఆ=ఆదాయము.
జ్వ=జ్వరము.
సు=సుఖం

ఈ వారములయందు.	ఈ నక్షత్రములు కూడిన అమృతయోగము.	ఈ నక్షత్రములు కూడిన మరణయోగము.
ఆదివారము.	మూ, శ్ర- రే, హ. ఉఫ, రో, ఉషా, ఉభా.	అనూ, జ్యే, మ, వి, ధ.
సోమవారము.	మృ, స్వా, రే- పున, శ్ర.	మ, వి, కృ, పూభా, ఉషా.
మంగళవారము.	రో, మూ, అశ్వి, ఉఫ, ఉషా, ఉభా,	శ, ఆర్ద్ర, వి, పూభా.
బుధవారము.	పుబ్బ, పూషా, పూభా, కృ, ఉషా, ఉభా.	ధ, మూ, రే, ఆ, హ.
గురువారము.	అశ్వి, పుష్య, స్వా. మ.	మ, రో, శ, ఆర్ద్ర, వి, ఉఫ.
శుక్రవారము.	మూ, హస్త, రే, అశ్వి, అనూ, స్వా, ఉఫ, ఉషా, ఉభా.	పు, రో, జ్యే, శ్ర, ఆ, మ.
శనివారము.	మ, స్వా, కృ, రో, శత.	ఉ, హ, చి, ఉషా, పుబ్బ, ఉభా, రే.

రాహుకాలములు. పగలు.

సూ॥ విధుసౌరిభృగుసుతజ్ఞజీవభౌమార్కవారేషు త్రిపాదక్రమేణ వృద్ధిః॥

తా॥ సోమ,శని,శుక్ర,బుధ,గురు.మంగళ, ఆదివారములయందు క్రమముగ సోమవారమునందు ౩½గడి.లు. శనివారమున౭½. ఇట్లు క్రమవృద్ధిగా రాహుకాలముండును.

వారములు.	ఘంట-మొ.	ఘం-వరకు.
ఆదివారము.	౪½	౬
సోమవారము.	౭½	౯
మంగళవారము.	౩	౪½
బుధవారము.	౧౨	౧½
గురువారము.	౧½	౩
శుక్రవారము.	౧౦½	౧౨
శనివారము.	౯	౧౦½

ప్రయాణమునందు శుభశకునములు.

శ్లో॥ నిజేష్టమిత్రాద్యనుయానలాభస్సన్నాహసిద్ధిస్త్వనుకూలశబ్దః।
ప్రదక్షిణా వేష్టకపోష్య బంధుపుత్రాదియుక్చాండజబంధహీనః॥

తా॥ యాత్రకు వెడలునప్పుడు తనబంధు మిత్రులు కొంతదూరము వెంబడించివచ్చుట, కావలసినపనులుసిద్ధమగుట,అనుకూలశబ్దములవినుట, తనకంటెజిన్నవారైనను స్వజనులు తనకు ప్రదక్షిణముగాదిరుగుట, కాకి-క్షేమకారి-సర్పము మొదలగునవికట్టకుండా అనుకూలములగుట,ఇవిశుభకరములు. మఱియు- కన్యపడుచులు, ముత్తయిదువ-బోగముది-పుష్పాలు-ఫలములు- పసపు- కుంకుమమొదలగు మంగళద్రవ్యములు- మంగళవాద్యములు- పాలు-పెరుగు జ్వాలాదీపములు- గాడిదెఅరచుట- జయశబ్దము-ఘంటాధ్వని వేదఘోషము- అనుకూలమైనగాలి - అమృతగడియ సమీపించుట, జంటబ్రాహ్మణులు- గోవులు- ఏనుగులు- గుఱ్ఱములు- యోగ్యవాహనములు- చేపలు- పీనుగు- మాంసము- ఇవియెదురుగగాని కుడిప్రక్కగగానివచ్చుట- వీనివలనప్రయాణము నిర్విఘ్నముగాజరుగును,

ప్రయాణమునంద శుభశకునములు.

శ్లో॥ కుత్రగమిష్యసిగమనా త్కింఫలమహామప్యతాగమిష్యామి।
భుక్త్వాగచ్ఛేదానీంమాగచ్ఛ త్వత్ప్రయోజనంనస్యాత్ ॥ మార్గేబహావ

శ్చోరాస్సంతి వ్యాఘ్రాద్యుపద్రవాదుష్టాః । రోగభయంతత్రాస్తీత్యాది విరుద్ధానివాక్యాని ॥ యాత్రాకాలేష్వమీకైరుక్తాని స్యుస్తదానగంతవ్యం । వహ్నింసధూమమంధం విధవాంచకుణిం చ తైలఘటం ॥

తా॥ ఎచ్చటికైన వెడలునపుడు ఇతరులెవరైనను, నీవెచ్చటికిబోవుచున్నావు- ఎందుకేగెదవు - నేనునువచ్చెద కొంచెమునిలువుము నీవొక్కండవేగజనదు- భుజించిపొమ్ము- ఇప్పుడేలపోయెదవు - పనికానేరదు- త్రోవలో దొంగలుండెదరు- పులులున్నవి,అచ్చట రోగభయమున్నది.ఇట్టి విరుద్ధవాక్యములు పలికినను, ఇతరులు తుమ్మినను, పొగతోగూడిననిప్పు - గ్రుడ్డివాడు- విధవ-కుంటివాడు- నూనెకుండ ఇవియెదురుగ వచ్చినను యాత్రకూడదు. మఱియు- కొత్తకుండ - గొడ్డండ్లు - ఆయుధములు- ముక్కిడివాడు- బోడివాడు- సన్యాసి- జోగి-జంగము-నంబి-పండారము - ఒంటివిప్రుడు-పిచ్చివాడు- దిగంబరుడు- ఇట్టివారెదురుగవచ్చుట- జారిపడుట-తలగుడ్డ క్రిందపడుట- గాలివానవచ్చుట-సొమ్మును మరచుట- వెదకినదిదొరకకపోవుట- బండిపడుట- తన్నులుతగులుట- దెబ్బపడుట - నొప్పిపట్టుట- గాయమగుట- రక్తమువచ్చుట- కష్టవార్తనువినుట- కాకి-పిల్లి- గరుడపక్షి పాము ఇవి అడ్డముగాపోవుట - కోతులు కోళ్లు పిల్లులు జగడమాడుట - ఇత్యాదు లనిష్టసూచకంబులు.

అపశకునశాంతి.

శ్లో॥ యద్యపశకునైర్భావి న్యనిష్టయోగేపురైవవిజ్ఞాతే । భయశంకాంపరిహర్తుం భగవంతంప్రార్థయేన్మనుజః ॥ స్నానందానంహోమోజప పూజాతర్పణాదీని ॥

తా॥ అపశకునములు గలిగినయెడ భగవంతుండగు శ్రీమన్నారాయణునిస్మరించి స్నానదాన జపహోమ పూజాదులొనర్చిన అపశకున పీడతొలగును.

గృహనిర్మాణము.

[చైత్ర వైశాఖ శ్రావణ కార్తీక మాఘ మాసములును, సూర్య

ముండడే వృషభ కటక సింహ కుంభ మేష తులా వృశ్చిక మకరరాసులును, వీనిలో స్థిరరాసులును, గృహనిర్మాణమునకు ప్రశస్తములు, గురుశుక్ర మూఢములు శూన్యమాసము ఇవి కూడవు, సూర్యుడు సింహరాశియందుండునపుడు పడమరదిక్కునందును, వృషభరాశియందుండునపుడు ఉత్తరదిక్కునందును, కుంభరాశియందుండునపుడు తూర్పుదిక్కునందును, వృశ్చికమునందుండునపుడు దక్షిణమునందును ద్వారము నేర్పఱచవలయు, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, చిత్త, రోహిణి, స్వాతి, మృగశిర, మూల, అశ్విని, హస్త, పుష్యమి- అనూరాధ ఈనక్షత్రములుమంచివి. పరిఘయోగముయొక్క మొదటిసగభాగమును వైధృతిపాతములనుసంపూర్ణముగను, గండాతిగండయోగముల మొదట ఆరుగడియలను, శూలయోగమునం దైదుగడియలను, వ్యాఘాతమునందు తొమ్మిదిగడియలను తక్కిన నింద్యయోగములను భద్రవాకరణమును గృహనిర్మాణమునందు వర్జింపవలయు, కేంద్రకోణములయందు శుభగ్రహములును-౩-౬-౧౧స్థానములయందు క్రూరగ్రహములును, కలిగి అష్టమస్థానము పాపగ్రహవర్జితంబై యుండవలయు.]

గృహప్రవేశము.

శ్లో॥ నవ్యేగృహేసాధవమాఘయోస్స్యాద్యాత్రానివృత్తౌ వపిభూమిభర్తుః। ప్రవేశనంద్వాఃస్వమృదుధ్రువక్షైః లగ్నేస్థిరేచోపచయోదయేసతి॥ జీర్ణేగృహేగ్న్యాదిభయాన్నవీనే స్యాద్వాసవేజ్యానిలభాంబుపేషు। మాసేనభస్యూర్జయుగే ప్రవేశోన మాఘ్యదోషోత్ర సితేజ్యయోస్స్యాత్॥

తా॥ వైశాఖ మాఘ మాసములయందును, యాత్రచేసివచ్చినదినమునందును, మృదు, ధ్రువనక్షత్రములయందును, స్థిరలగ్నములయందును, బలయుక్తలగ్నములయందును, నూతనగృహప్రవేశము చేయవలయు, ప్రాతయిండ్లలోనైనను అగ్నిమొదలగు వానివలన చెడిమరలగట్టబడిన యిండ్లలోనైనను ప్రవేశించుటకు జ్యేష్ఠ, పుష్యమి, స్వాతి, పూర్వాషాఢ ఈనక్షత్రములుమంచివి. శ్రావణ కార్తీక మార్గశిరములు గురుశుక్రమూఢములుకూడవు.

లగ్నశుద్ధిక్రమము.

శ్లో ॥ నామ్నిచద్వాదశేశుద్ధి శ్శ్రాద్ధేచైకాదశేతథా । భోజనే దశమేశుద్ధి ర్నవమేచౌలకర్మణి ॥ ఉపనీతేష్టమేశుద్ధి ర్వివాహే సప్తమేతథా । షట్శుద్ధిర్నవవస్త్రేతుప్రయాణేపంచమేతథా । విద్యారంభేచతుశ్శుద్ధిః కృష్యారంభేత్రయ స్తథా। గృహప్రవేశేద్వేశుద్ధిర్లగ్నశుద్ధిస్తుసంగమే ॥

తా ॥ నామకరణ లగ్నమునకు ద్వాదశశుద్ధియు, నాందీశ్రాద్ధమునకు ఏకాదశశుద్ధియు, అన్నప్రాశనమునకు దశమశుద్ధియు, చౌలమునకు నవమశుద్ధియు, ఉపనయనమునకు అష్టమశుద్ధియు, వివాహమునకు సప్తమశుద్ధియు, నూతనవస్త్రధారణమునకు షష్ఠశుద్ధియు, యాత్రకుపంచమశుద్ధియు, విద్యాభ్యాసమునకుచతుర్థశుద్ధియు, కృషికితృతీయశుద్ధియు, గృహప్రవేశమునకు ద్వితీయశుద్ధియు, నిషేకమునకు లగ్నశుద్ధియు గలిగియుండవలయు.

ఇతి శ్రీమానవధర్మచంద్రికాయాం లౌకికకార్య
ముహూర్తనిర్ణయ కథనంనామ
అష్టమాధ్యాయః.

నవమాధ్యాయము.

ఆశ్రమధర్మసంగ్రహప్రకరణము.

శ్లో ॥ జాతమాత్రశ్శిశుస్తావద్యావదష్టౌసమావయః ।
సహిగర్భసమోజ్ఞేయశ్శక్తిమాత్రప్రదర్శకః ॥

తా ॥ శిశువుపుట్టినదిమొదలుకొని ఎనిమిదిసంవత్సరముల వయస్సువరకును గర్భస్థశిశువువంటివాడు - వీనియందు తెలివిగలుగు యోగ్యతమట్టుకుగనబడునుగాని ధర్మాధర్మంబులనెఱుంగుశక్తియుండదు.

శ్లో ॥ భక్ష్యాభక్ష్యేతథాఽపేయే వాచ్యావాచ్యేతథానృతే । అస్మిన్బాలేనదోషస్స్యాత్సయావన్నోపనీయతే ॥

తా ॥ ఆశిశువు ఉపనయనసంస్కారమును జెందువరకు భక్ష్యములనైనను అభక్ష్యములనైనను భక్షించినను, త్రాగయోగ్యములుగానిమద్యాదులను త్రాగినను, చెప్పదగినవానినిగాని చెప్పరానివానినిగాని చెప్పినను, అబద్ధములాడినను పాపముకలుగదు.

శ్లో ॥ ఉపనీతేస్తుదోషోస్తి క్రియమాణేవిగర్హితే । అప్రాప్తవ్యవహారోసౌబాలష్షోడశవార్షికః ॥

తా ॥ ఉపనయనంబయినపిమ్మట శాస్త్రవిరుద్ధకార్యముల నొనర్చినయెడ పాపముకలుగును, ఇట్టిధర్మాధర్మంబుల దెలిసికొనుటకు మాత్రమె తగినకాలము. పదియాఱేండ్ల ప్రాయమునకుమునుపు బాలుండనబడును, కావున వ్యవహారమున కుపయోగింపడు.

శ్లో ॥ అనాశ్రమీ నతిష్ఠేత దినమేకమపిద్విజః । ఆశ్రమేణవినాతిష్ఠన్ ప్రాయశ్చిత్తీయతేహిసః ।

తా ॥ బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యజాతులవారొకదినమైనను ఆశ్రమంబులేకయుండగూడదు. అట్లుండినవాడు ప్రాయశ్చిత్తమున కర్హుండగును.

శ్లో ॥ జపేహోమేతథాదానే స్వాధ్యాయేచరతస్సదా । నాసౌఫలమవాప్నోతి కుర్వాణోప్యాశ్రమాద్చ్యుతే ॥

తా ॥ ఆశ్రమమును విడిచిపెట్టి జపహోమదానస్వాధ్యాయంబుల నాసక్తితోజేసినను వానిఫలంబును జెందడు.

శ్లో ॥ ఋషీణామానులోమ్యంహి ప్రాతిలోమ్యంనవిద్యతే । ప్రతిలోమేనయోయాతినతస్మాన్న్యాయహృత్తమః ॥

తా ॥ ఋషులు బ్రహ్మచారి గృహస్థాది ధర్మంబుల వరుసగజేయుదురుగాని తలక్రిందుగజేయరు - అనగాపైపైయాశ్రమంబుల నొందుదురుగాని క్రిందియాశ్రమంబులను జెందరు. అట్లుక్రిందియాశ్రమంబునకువచ్చువాడు న్యాయపథమును తప్పినవాడగును.

శ్లో ॥ మేఖలాజినదండైశ్చ బ్రహ్మచారీతిగీయతే । వేదాదిభిర్గృహస్థశ్చ నఖలోమైర్వనాశ్రమీ । త్రిదండేనయతిశ్చైవలక్షణానిపృథక్పృథక్ । యస్యైతల్లక్షణంనాస్తి ప్రాయశ్చిత్తీహ్యనాశ్రమీ ॥

తా ॥ మొలత్రాడు- కృష్ణాజినము- దండము మొదలగుచిహ్నము లచే బ్రహ్మచారియనబడును- వేదము నావర్తించుట వేదవిహిత కర్మలననుష్ఠించుట మొదలగువానివలన గృహస్థుండనబడును- గోళ్లను వెంట్రుకలను బెంచుట మొదలగు చిహ్నములచే వానప్రస్థుండనబడును. త్రిదండకాషాయాదిధారణముచే యతియనబడును. ఇవి నాలుగాశ్రమంబులకు వేర్వేఱుగ లక్షణంబులు. ఇవి లేనివాడు ఆశ్రమరహితుడగును గావున ప్రాయశ్చిత్తమునకర్హుండగును.

శ్లో ॥ ఉదయాస్తమయం యావన్నవిప్రః క్షణికో భవేత్ । నిత్యనైమిత్తికైర్యుక్తః కామ్యైశ్చాన్యైరగర్హితైః ॥

తా ॥ సూర్యోదయము మొదలుకొని సూర్యాస్తమయము వరకు నూరకయుండగూడదు - నిత్యనైమిత్తికకర్మంబులను - అనిషిద్ధంబులగు కామ్యాదికర్మంబులను జేయుచుండవలయు.

శ్లో ॥ స్వకం కర్మ పరిత్యజ్య తదన్యత్కురుతే ద్విజః । అజ్ఞానాదథవా లోభాత్ స తేన పతితో భవేత్ ॥

తా ॥ ద్విజాతిని ఎఱుంగమిచేగాని, లోభముచేగాని వర్ణాశ్రమ ధర్మమునువిడిచి మఱియొకదాని నవలంబించువాడు పతితుండగును.

శ్లో ॥ ఉషఃకాలే చ సంప్రాప్తే శౌచం కృత్వా యథార్హవత్ । తతస్స్నానం ప్రకుర్వీత దంతధావనపూర్వకం ॥

తా ॥ ఆఱుగడియలరాత్రి మిగిలియుండు కాలము ఉషఃకాలము, అప్పుడులేచి శౌచకృత్యములం దీర్చికొని దంతధావనము చేసికొని స్నానము సేయవలయు.

శ్లో ॥ అత్యంత మలినః కాయో నవచ్ఛిద్ర సమన్వితః । స్రవత్యేవ దివారాత్రం ప్రాతస్స్నానం విశోధనం ॥

తా ॥ ఈమనుష్యశరీరము మిక్కిలిమలినమైనది, రెండుకన్నులు, ముక్కురంధ్రములు, చెవులు, నోరు, గుదోపస్థంబులు, అనెడి తొమ్మిదిరంధ్రములతో గూడియున్నది, వీనినుండి రాత్రింబగళ్లు మలము గారుచుండును గావున ప్రాతఃకాలస్నానము వానినెల్ల శోధించును.

శ్లో॥ క్లిద్యంతి హి ప్రసుప్తస్య ఇంద్రియాణి క్షరంతి చ। అంగాని సమతాం గచ్ఛం త్యుత్తమా న్యధమైస్సహ॥

తా.॥ నిద్రబోయినవాని కింద్రియములు ద్రవించి నీరు గారును, ఉత్తమములగు నవయవములుకూడ అధమావయవములతో సరిపోలియుండును.

శ్లో॥ గుణాదశ స్నానపరస్య సాధో రూపంచ తేజశ్చ బలంచ శౌచం। ఆయుష్య మారోగ్యమలోలుపత్వం దుస్స్వప్ననాశంచ మతిశ్చ మేధా॥

తా॥ స్నానాభ్యాసము జేసెడి సత్పురుషునకు రూపము- తేజస్సు- బలము- శుచిత్వము- ఆయుర్వృద్ధి- ఆరోగ్యము- స్థైర్యము- దుస్స్వప్ననాశము- బుద్ధి- ధారణాశక్తి అనెడి పదిగుణములు గలుగును.

శ్లో॥ స్నానాదనంతరం తావ దుపస్పర్శనముచ్యతే॥

తా॥ స్నానముచేసినపిదప కుడిచేతనుదకమును దీసికొని మూడుమారులు ఆచమనంబు నొనర్చవలయు.

శ్లో॥ మార్జనం జలమధ్యేతు ప్రాణాయామ స్తతః స్మృతః। ఉపస్థానం తతః పశ్చాద్గాయత్రీజపఉచ్యతే॥

తా॥ జలములో మార్జనము చేసి కొనుటపిమ్మట ప్రాణాయామము పిదప ఉపస్థానంబును, అటుపిమ్మట గాయత్రీమంత్రజపంబును జేయవలయు.

శ్లో॥ అస్నాతాశీ మలం భుంక్తే అజపీ పూయశోణితే। అహుతాశీ క్రిమీన్ భుంక్తే హ్యదత్వా విృతమశ్నుతే॥

తా.॥ స్నానములేక భుజించుట మలమును దినినట్లగును, జపము లేక భక్షించుట చీమురక్తమును గుడిచినట్లగును, హోమము లేకతినుట పురుగులదినినట్లగును, దానము చేయకతినుట పీనుగులదినినట్లగును.

శ్లో॥ సంధ్యాహీనోఽశుచిర్నిత్య మనర్హస్సర్వకర్మసు। యదన్యత్కురుతే కర్మ నతస్య ఫలభాగ్భవేత్॥

తా॥ సంధ్యావందనము నాచరింపనివాడశుచియైయేకర్మంబునకును అర్హుండుగాడు, దీనినివిడిచియేకర్మంబు నొనర్చినను సఫలంబుకాదు.

శ్లో॥ యోనసంధ్యాముపాసీత బ్రాహ్మణోహివిశేషతః । జీవన్నేవసశూద్రస్స్యాన్మృతశ్శ్వాచాభిజాయతే ॥

తా॥ సంధ్యావందనము నాచరింపనివాడు బ్రతికినంతకాలము శూద్రుండై మరణించినవెనుక కుక్కయైపుట్టును బ్రాహ్మణునకీ దోషము విశేషముగ గలుగును.

శ్లో॥ దేవకార్యం తతఃపశ్చాత్ కుర్యాన్మంగళవీక్షణం ॥

తా॥ పిమ్మట దేవకార్యమునొనర్చి తరువాత మంగళద్రవ్యముల జూడవలయు.

శ్లో॥ దేవకార్యం చపూర్వాహ్ణే మనుష్యాణాం మధ్యందినే । పితౄణామపరాహ్ణేతు కుర్యాదేతన్నియంత్రితః ॥

తా॥ పూర్వాహ్ణంబున దేవకార్యంబును, మధ్యాహ్నంబున మనుష్యకార్యంబును, అపరాహ్ణంబున పితృకార్యంబును నియమంబుగ నాచరింపవలయు.

శ్లో॥ విపర్యయేతుతత్సర్వంవంధ్యాస్త్రీమైథునంయథా ॥

తా॥ పూర్వోక్త క్రమమును తప్పి చేసినయెడ గొడ్రాలితోడిసంగమమువలె వ్యర్థమగు.

శ్లో॥ మాతాపితాగురుర్భార్యా ప్రజాదీనస్సమాశ్రితః । అభ్యాగతోతిథిశ్చాపి పోష్యవర్గ ఉదాహృతః ॥

తా॥ తల్లి తండ్రి గురువు భార్య సంతానములు తన్నాశ్రయించియున్నదీనుడు అభ్యాగతుడు అతిథి (అగ్ని) వీరందఱును పోష్యవర్గమనబడుదురు.

శ్లో॥ భరణంపోష్యవర్గస్య ప్రశస్తంస్వర్గసాధనం । నరకఃపీడనే యస్మాత్తస్మాద్యత్నేనతంభరేత్ ॥

తా॥ పోష్యవర్గమును భరించుట ప్రశస్తమయిన స్వర్గసాధనమగును- పోష్యవర్గమునకు బీడగలుగజేసినయెడ నరకముగలుగును గావున బోష్యవర్గమును బ్రయత్నముతో భరింపవలయు.

శ్లో॥ సజీవతియఏవైకోబహుభిశ్చోపజీవ్యతే । జీవంతోపిమృతా స్త్వన్యే పురుషాస్స్వోదరంభరాః ॥

తా॥ ఒకఁడెవ్వడనేకుల బోషించునో వాడే బ్రతికియుండు వాడు. తమయుదరమును మాత్రముపోషించుకొనువారుబ్రతికియున్నను చచ్చినవారలే యగుదురు.

శ్లో॥ జ్ఞాతిర్బంధుజనఃక్షీణ స్తథానాథస్సమాశ్రితః । అన్యోపిధనయుక్తస్యపోష్యవర్గ ఉదాహృతః ॥

తా॥ జ్ఞాతి - బంధుజనుడు - ధనహీనుడు - ఆశ్రయించినఅనాథజనుడు- ఇతరుండు వీరందరును ధనవంతునికిపోష్య వర్గమనంబడుదురు.

శ్లో॥ సజీవతిగుణాయస్యయస్యధర్మస్సజీవతి । బహ్వర్థేజీవితంయస్యకుటుంబార్థేతథాపునః ॥

తా॥ సుగుణములు గలవాడును, ధర్మముఁజేయువాడును, అనేకులను పోషించుటకును కుటుంబమును భరించుటకును బ్రతుకువాడు బ్రతికియున్నవాడగును.

శ్లో॥ దీనానాథవిశిష్టేభ్యోదాతవ్యంభూతిమిచ్ఛతా । అదత్తావో పాజ్జాయంతే పరభాగ్యోపజీవినః ॥

తా॥ సంపదనుగోరువాడు దీనులు అనాథులుశిష్టులునగువారలకు దానముచేయుచుండవలయు- దానముచేయకుండుటవలన పరునిభాగ్యము వలనబ్రతికెడి దరిద్రులైపుట్టుదురు.

శ్లో॥ దమోలజ్జాదయాక్షాంతి శ్శ్రద్ధాత్యాగః కృతజ్ఞతా । ఏతే యస్యగుణాస్సంతి గృహస్థోముఖ్యఉచ్యతే ॥

తా॥ ఇంద్రియనిగ్రహము,నిందితకార్యములఁజేయుటకుసిగ్గు, కనికరము, ఓర్పు, శ్రద్ధ, ఈవి, ఇతరుడుచేసిన యుపకారమును మఱువకుండుట, ఈగుణములుగల గృహస్థుడు ముఖ్యుడనబడును.

శ్లో॥ సంవిభాగం తతఃకృత్వా గృహస్థశ్శేషభుగ్భవేత్ ॥

తా॥ కావునగృహస్థుండు తమతోడివారికి దనయాహారమును పంచియిచ్చి మిగిలినదానిని భుజించవలయు.

శ్లో ॥ ప్రదోషపశ్చిమౌయామౌ వేదాభ్యాసరతోనయేత్ । యామద్వయంశయానోహి బ్రహ్మభూయాయకల్పతే ॥

తా ॥ రాత్రిమొదటిజామును తుదిజామును వేదాభ్యాసముతో గడుపవలయు, రెండుజాములు నిద్రించవలయు, ఇట్లుసేయువాడు బ్రహ్మప్రాప్తికి నుపయోగించును.

శ్లో ॥ యథైవాత్మాపరస్తద్వద్ద్రష్టవ్యశ్శుభమిచ్ఛతా । సుఖదుఃఖానితుల్యానియథాత్మనితథాపరే ॥

తా ॥ మేలునుగోరువాడు తానెట్టివాడో ఇతరుడును అట్టివాడే యని తలంపవలయు. తనయందు వలెనే యితరునియందును సుఖదుఃఖంబులు సరిగానుండును.

శ్లో ॥ సుఖంవాయదివాదుఃఖం యత్కించిత్క్రియతేపరే। తతకృతంతుపునఃపశ్చాత్సర్వమాత్మనిసంభవేత్ ॥

తా ॥ తాను ఇతరునకు సుఖమునుగాని దుఃఖమునుగాని కలుగజేసినయెడ తాజేసినదంతయునటు పిమ్మటదనకెత్తటస్థించును.

శ్లో ॥ నక్లేశేనవినాద్రవ్యంద్రవ్యహీనేకుతఃక్రియా ।క్రియాహీనేకుతోధర్మోధర్మహీనేకుతస్సుఖం।సుఖంవాంఛతయస్సర్వస్తస్యక్లేశఃఫలప్రదః

తా ॥ ప్రయాసములేక ధనములభింపదు. ధనములేనియెడ సత్కర్మంబునడువదు. సత్కర్మంబులేనియెడధర్మము కలుగదు. ధర్మములేక సుఖములభింపదు. అట్టిసుఖము ప్రయాసమువలన సిద్ధించును కావున కార్యములయందుబాగుగకష్టించవలయు.

శ్లో ॥ దానంచవిధినాప్రోక్తంకాలేపాత్రేగుణాన్వితే। సమమబ్రాహ్మణేదానం ద్విగుణంబ్రాహ్మణబ్రువే । సహస్రగుణమాచార్యే అనంతం వేదపారగే॥

తా ॥ తగినకాలమునందు గుణవంతుడును సత్పాత్రమునగువానికి దానముచేయుట విధ్యుక్తము, బ్రాహ్మణుడుగాని వానికిచ్చుట సాధారణము. జాతిబ్రాహ్మణునికి దానముచేయుట దానికి రెండింతల ఫలముగలదు.

ఆచార్యలక్షణముగలవానికి సత్కరించుట సహస్రగుణఫలముగలది. వేదము సంపూర్ణముగా జదివి తెలిసికొనినవానికి దానముచేసిన అనంతఫలము గలుగును.

శ్లో॥ విధిహీనేతథాపాత్రే యోదదాతిప్రతిగ్రహం। నకేవలంహి తెందద్యాద్విశేష మునునశ్యతి ॥

తా॥ విధ్యుక్తముగాని పాత్రమునకుజేయుదానము దానముకానేరదు, తనపుణ్యమును గూడ జెఱచును.

శ్లో॥ వ్యసనాధికవిప్రేషు ధనాఢ్యేషుకదాచన। ఏవమస్విష్యదాతవ్యం సర్వదానేష్వయంవిధిః ॥

తా॥ జూదము మొదలగు వ్యసనముగల బ్రాహ్మణులకును, ధనాఢ్యులగువారికిని దానమెప్పుడును జేయగూడదు, కావున జక్కగ వెదకిదానము చేనవలయు, అన్నిదానములయందు నిదియేవిధి.

శ్లో॥ మాతాపితృవిహీనంహి సంస్కారోద్వహనాదిభిః। యస్థాపయితితస్యేహ పుణ్యసంఖ్యానవిద్యతే ॥

తా॥ తల్లి తండ్రులు లేని వానికి ఉపనయన వివాహాది సంస్కారములుచేయించి స్థాపించినవారి పుణ్యము గణింప శక్యముగాదు.

శ్లో॥ గృహాశ్రమాత్పరోనాస్తిభార్యాయదివశానుగా। తదాధర్మార్థకామాఖ్యం త్రివర్గఫలమశ్నుతే ॥

తా॥ భార్యస్వాధీనురాలుగనుండిన గృహస్థాశ్రమమునకంటె నెక్కువదేదియులేదు. అట్టిధర్మార్థకామంబులనూడు నెడి పురుషార్థంబుల నొందును.

శ్లో॥ దుఃఖాగిరః కలిర్ఛేదశ్ఛిద్రపీడాపరస్పరం। ప్రతికూలకళత్రస్య ద్విదారస్యవిశేషతః ॥

తా॥ ప్రతికూలభార్యగలవానికి దుఃఖకరములగు పలుకులు- కలహము- పోరుపు- గృహచ్ఛిద్రములవలన పరస్పరముపీడయుగలుగును. ఇవి ఇద్దరుభార్యలుగలవానికి విశేషముగగలుగును.

శ్లో ॥ రూపౌదార్యసమాయుక్తా విశాలకులసంభవా । ధర్మపత్నీ సమాఖ్యాతా నిర్దోషాయదిసాభవేత్ । దోషేసతిసదోషాస్యాదన్యథా న్యాగుణాన్వితా ॥

తా॥ సౌందర్యము ఔదార్యము గలదై సద్వంశంబున జనించి నిర్దోషురాలగు నదిధర్మపత్ని అనబడును, ఏనిమిత్త సదోషుండయినచో తానును సదోషురాలగు నదియు,నట్లుగానిచో గుణవతియగునదియు కేవలభార్యయనబడును.

శ్లో ॥ సంతుష్టోభార్యయాభర్తా భర్త్రాభార్యాతథైవచ । యస్మిన్నేవకులేనిత్యం కల్యాణంతత్రవైధ్రువం ॥

తా ॥ ఏకులంబుననైనను, భార్యవలనభర్తయు, భర్తవలనభార్యయు సంతోషించుచు ప్రేమాతిశయంబులుగల్గి వర్తింతురో వారియందెల్లప్పుడు మంగళంబావహించియుండును.

స్త్రీరక్షణక్రమము.

శ్లో ॥ పతిర్భార్యాంసంప్రవిశ్య గర్భోభూత్వేహజాయతే । జాయాయాస్తద్ధిజాయాత్వం యదస్యాంజాయతేపునః ॥

తా ॥ భర్తశుక్లరూపముచే భార్యయందుప్రవేశించి గర్భస్థుడైపుత్రరూపముగబుట్టుచున్నాడు, దానంజేసి భార్యకు'జాయ,అను పేరుగలిగె.

శ్లో ॥ యాదృశంభజతేహిస్త్రీ సుతంసూతేతథావిధం। తస్మాత్ప్రజావిశుద్ధ్యర్థం స్త్రియంరక్షేత్ప్రయత్నతః ॥

తా ॥ స్త్రీ ఎటువంటి పురుషునిబొందునో అటువంటిపుత్రునిగనును కావునసంతానపరిశుద్ధికొరకు, భార్యనుపరపురుషసాంగత్యమును బొందనీయక కాపాడుచుండవలయు.

శ్లో ॥ నకశ్చిద్యోషితశ్శక్తః ప్రసహ్యపరిరక్షితుం । ఏతైరుపాయయోగైస్తు శక్యాస్తాఃపరిరక్షితుం ॥ అర్థస్యసంగ్రహేచైవ వ్యయేచైతాని యోజయేత్ । శౌచేధర్మేన్నపక్త్యాంచ పారిణేయస్యరక్షణే ॥

తా ॥ స్త్రీలను నిర్బంధించి కాపాడుటకెవ్వడును శక్తుండుగానేరడు, కావునద్రవ్యమునుదాచుట, కర్చుచేయుట, గృహభాండాదులశుద్ధి

చేయుట, అగ్నిశుశ్రూష, వంటచేయుట, గృహోపకరణములరక్షించుట అనువీ యుపాయయోగములచే కార్యములయందు వారలనియోగించి హితోపదేశములచేత మంచిమార్గమున జొప్పించికాపాడవలయు.

శ్లో ॥ అదుష్టాంవినతాం భార్యాం యౌవనేయఃపరిత్యజేత్ । సప్తజన్మభవేత్ స్త్రీత్వం వైధవ్యంచపునఃపునః ॥

తా ॥ దుష్టురాలుకానిదియు అడకువగలదియు నగుభార్యను యౌవనకాలంబున విడిచిపెట్టినవాడు ఏడుజన్మములవరకు స్త్రీయైపుట్టి పలుమారు వైధవ్యమును జెందును.

శ్లో ॥ అనుకూలామవాగ్దుష్టాం దత్తాంసాధ్వీంప్రజావతీం । త్యజన్ భార్యామవస్థాప్యో రాజదండేనభూయసా ॥

తా ॥ అనుకూలురాలును, నోటిగర్వములేనిదియు, దానపూర్వకముగ లభించినదియు, పతివ్రతయు సంతానముగలదియునగు భార్యను అన్యస్త్రీలోలుడై విడిచినవాడు పలుమారు రాజదండనకు పాత్రుడగును.

శ్లో ॥ స్వదారాన్ త్యజతో మోహా న్నరస్యాన్యాయమోచినః । ధర్మవంశపరిత్యక్తు ర్నిష్కృతిర్నవిధీయతే ॥

తా ॥ పరస్త్రీసంగమ చౌర్య ద్యూత మద్యపానాద్యాసక్తిగలవాడై, త్రివర్గఫలమునకాధార భూతురాలగు నిజభార్యను అక్రమముగా విడిచినవాడు ధర్మవంశమును విడిచినవాడు గావున నట్టిపురుషాధమునకు ప్రాయశ్చిత్తమేలేదు.

శ్లో ॥ ఆజ్ఞాసంపాదినీందక్షాం వీరసూంప్రియవాదినీం। త్యజన్ దాప్యస్తృతీయాంశమద్రవ్యోభరణంస్త్రియాః ॥

తా ॥ పతియాజ్ఞనుజరుపునదియు, సమర్థురాలును, వీరులగనునదియు, ప్రియాలాపములు గలదియునగుభార్యను వదలినయెడ పురుషుండామెకు తనఆస్తియందలి మూడవపాలును, ద్రవ్యములేనివాడు భరణమును, ఇయ్యవలయు.

శ్లో ॥ స్త్రీణాంనాస్తిపరిత్యాగో బ్రహ్మహత్యాదిభిర్వినా। తత్రాపి

గృహమధ్యేతు ప్రాయశ్చిత్తానికారయేత్ । పరిత్యక్తాచరేత్పాపం బహ్వాల్పంవాపికించన । తత్పాపంశతధాభూత్వా బాంధవాననుగచ్ఛతి । యావంతినారీరోమాణి తత్పుత్రసూతికులేషుచ । తావద్వర్షసహస్రాణి పరిత్యాగాత్సపచ్యతే । కుంభీపాకేమహాఘోరే జ్ఞాతయఃపాపకర్మిణః । వసంతిస్త్రీపరిత్యాగా ద్యావదాభూతసంప్లవం ॥

తా॥ బ్రహ్మహత్యాది ఘోరపాతకంబుల జేసిననేతప్పఇతరస్వల్ప పాతకములజేసినమాత్రమున స్త్రీలనుపరిత్యజింపగూడదు, అప్పుడును ప్రమాదముచే నింటిలోపల జరిగినయెడ ప్రాయశ్చిత్తము చేయవలయు, అజ్ఞానముచేబరిత్యజించినయెడ ఆస్త్రీచేయునట్టి స్వల్పపాపమైనను అత్యధికముగాబెఱిగి, ఆస్త్రీశరీరమున నెన్నిరోమములుండునో అన్నివేలసంవత్సరములుఆస్త్రీవంశమువారిని బంధువులనుజెందును, స్త్రీపరిత్యాగముచేసినవాడును, వానిజ్ఞాతులును మహాఘోరంబగు కుంభీపాక నరకంబున ననేకవర్షంబులు పడియుందురు.

శ్లో ॥ పితృమాతృపరిత్యాగీ సుహృజ్జనసుతత్యజః । అసిపత్రవనం చైవచండాలానాంశతంవ్రజేత్ ॥

తా ॥ తండ్రి, తల్లి, బిడ్డలు, మిత్రులు, వీరినివిడుచువాడు అసిపత్రనరకంబునబడి నూరుపర్యాయములు చండాలజన్మమునొందుచుండును.

శ్లో ॥ నాశ్నీయాద్భార్యయాసార్థం నైనామీక్షేతచాశ్నతీం । క్షువతీంజృంభమాణాంవా నచాసీనాంయథాసుఖం ॥ నాంజయంతీంస్వకేనేత్రే నచాభ్యక్తామనావృతాం । నపశ్యేత్ప్రసవంతీంచ తేజస్కామోద్విజోత్తమః ॥

తా ॥ పురుషుడేకకాలంబున భార్యతోగూడగూర్చుని భుజింపగూడదు, భార్యభుజించునపుడును, తుమ్మునపుడును, ఆవలించునపుడును కాటుకపెట్టుకొనునపుడును, అభ్యంగముచేసికొనునపుడును, వస్త్రహీనురాలై యుండునపుడును, ప్రసవించునపుడును తేజస్కాముడగు ద్విజుడు చూడకూడదు.

శ్లో ॥ నాన్నముద్యాదేకవాసానననగ్నస్స్నానమాచరేత్ । నమూత్రంపధికుర్వీతనభస్మనినగోవ్రజే॥

తా ॥ ఏకవస్త్రముసుధరించి భుజింపగూడదు, వస్త్రహీనుడైస్నానము చేయగూడదు, మార్గమునందును, భస్మమునందును, గోసమూహమునందును మూత్రవిసర్జనముచేయగూడదు.

శ్లో ॥ ఉపానహౌచవాసశ్చ ధృతమన్యైర్నధారయేత్ । ఉపవీతమలంకారం స్రజంకరకమేవచ ॥

తా ॥ ఇతరునియొక్క పాదరక్షలను వస్త్రమును యజ్ఞోపవీతమును ఆభరణములను, పుష్పమాలను, ఉదకపాత్రమును, (పరునివాహనమును, పరునిభార్యను) అనుభవించినయెడల సంపదతొలగును.

శ్లో ॥ లోష్టమర్దీతృణచ్ఛేదీ నఖఖాదీచయోనరః । సవినాశంవ్రజత్యాశు సూచకోశుచిరేవచ ॥

తా ॥ వ్యర్థముగమట్టిపెల్లనునలుపుట, గడ్డిపోచలనుత్రుంచుట, నఖములగొరుకుట, కొండెములజెప్పుట, అనాచారము ఈకృత్యముల జేయుటవలన చేటుగలుగును.

శ్లో ॥ నాక్షైఃక్రీడేత్కదాచిత్తు స్వయంనోపానహౌహరేత్ । శయనస్థోనభుంజీతనపాణిస్థంనచాసనే । ఆర్ద్రపాదస్తుభుంజానో దీర్ఘమాయురవాప్నుయాత్ ॥

తా ॥ ఒకానొకప్పుడును పాచికలు మొదలగువానిచే జూదమాడగూడదు. చెప్పులనుచేతపట్టుకొనిపోగూడదు. పడకమీదనుండియు, కేవలహస్తమునందునిచికొనియు, పీటమీదనునిచికొనియు భుజింపగూడదు, కాళ్లతడియారకమునుపు భుజించుచుండిన దీర్ఘాయుష్యముగలుగును.

శ్లో ॥ పరాన్నేనతుభుక్తేన మైథునంయోధిగచ్ఛతి । యస్యాన్నంతస్యతేపుత్రా అన్నాచ్ఛుక్లంప్రవర్తతే ॥

తా ॥ ఎల్లప్పుడు పరాన్నముచే జీవించుచు భార్యాసంగమ మొనర్చినపుడు జనించినపుత్రుడు అన్నప్రదాతపుత్రుడనబడును, అన్నముచే శుక్లముజనించునుగావున నిట్లూహింపబడినది-

శ్లో ॥ ఆహితాగ్నిస్తుయోవిప్రో మద్యమాంసానిభక్షయేత్ । కాలరూపీకృష్ణసర్పో జాయతేబ్రహ్మరాక్షసః ॥

తా ॥ శ్రౌతాగ్నిగలిగి సదాచార సంపన్నుడగు బ్రాహ్మణుడు మద్యమాంసాదుల భక్షించినయెడ నల్లనికృష్ణసర్పముగను బ్రహ్మరాక్షసుడుగను జనించును.

శ్లో ॥ ఆహితాగ్నిస్తుయోవిప్రశ్శూద్రాన్నానిచభుంజతే । పంచతస్యప్రణశ్యంతి ఆత్మాబ్రహ్మాత్రయోగ్నయః ॥

తా ॥ శ్రౌతాగ్నిగలబ్రాహ్మణుడు శూద్రాన్నమునుభుజించినయెడవానిస్వరూపము- వేదము- మూడు అగ్నులు ఈఐదును నశించిపోవును.

ఇతి శ్రీమానవధర్మచంద్రికాయాం ఆశ్రమధర్మ
సంగ్రహకథనంనామ
నవమోధ్యాయః.

దశమాధ్యాయము.

ఆశౌచప్రకరణము.

ఆశౌచస్వరూపము.

స్మృతిచంద్రికాయాం ॥ సపిండాదిజననేమరణేవాసతి యదస్ప్రాయశ్యందానాదికర్మస్వయోగ్యతాపాదకంపాపవిశేషాత్మకంవా తదాశౌచశబ్దేనబోధ్యతే ॥

తా ॥ జ్ఞాతులుమొదలగువారి జననమరణములవలన గలిగెడిమైలగాని, దానాదికర్మంబులయందు అనర్హత్వమునుసూచించెడి పాపవిశేషంబుగాని, ఆశౌచమనబడును.

ఆశౌచవర్జనీయకృత్యము.

శ్లో ॥ ఆశౌచేవర్జయేత్కర్మ నిత్యనైమిత్తికాదికం । ఆశౌచినస్తథాస్పర్శం స్పృష్ట్వాస్నానేనశుధ్యతి ॥

తా ॥ ఆశౌచమునందు నిత్యనైమిత్తికాది క్రియలనుచేయకూడదు, ఇతరులనుతాకకూడదు, ఆశౌచముగలవారినితాకినవారు స్నానముచేబరిశుద్ధులగుదురు.

ఆశౌచభేదములు.

వా॥తచ్చాశౌచంద్వివిధం జాతకంమృతకంచేతి ॥

తా ॥ అట్టియాశౌచము, జాతాశౌచము, (పురుడు) మృతాశౌచము (సూతకను) అనిరెండుతెఱగులు.

వా॥తత్రప్రథమంస్రావపాత ప్రసూతిభేదేనత్రివిధం ॥

తా॥ స్రావాశౌచము- పాతాశౌచము- ప్రసూత్యాశౌచము అని జాతాశౌచము మూడువిధంబులు.

శ్లో ॥ ఆచతుర్థాద్భవేత్స్రావః పాతఃపంచమషష్ఠయోః । అతఊర్ధ్వంప్రసూతిస్స్యాద్దశాహంసూతకంభవేత్ ॥

తా ॥ గర్భిణీస్త్రీకి నాలుగు మాసములలోపల గర్భముపోయిన

యెడస్రావమనబడును, ఐదవఆఱవమాసమునందుపోయినయెడలపాతమనబడును, ఏడవమాసము మొదలుకొని ప్రసవమనబడును.

శ్లో॥ స్రావేమాతుస్త్రిరాత్రంస్యాత్సపిండాశౌచవర్జనం । పాతే మాతుర్యథామాసం పిత్రాదీనాందినత్రయం ॥

తా॥ మూడునెలలలోపల గర్భస్రావముగలిగిన, మూడుదినములును, నాలుగవనెలయందుగలిగిన, నాలుగుదినములునుతల్లికిఆశౌచము.తండ్రికిస్నానముమాత్రము. నాలవమాసమున కఠినముగ స్రావమైనయెడతండ్రికి మూడుదినములును, సహోదరభ్రాతలకు స్నానముమాత్రము,జ్ఞాతులకేమియులేదు.మృదుస్రావమైనయెడతండ్రి-సోదరులుజ్ఞాతులువీరలకు స్నానముమాత్రముచెప్పబడినది,గర్భపాతసమయమునయెన్నిమాసములో అన్నిదినములుతల్లికిని, తండ్రికిసోదరులకు జ్ఞాతులకుమూడుదినములునుఆశౌచము, గ్రామాంతరమునందు గర్భపాతముగలిగినయెడ తండ్రిమొదలగువారికిస్నానముమాత్రము-

సపిండాదులజాతాశౌచనిర్ణయము.

శ్లో। ప్రసూతౌతుసపిండానాంపూర్ణాశౌచముదీరితం । ఏకోదకానాంత్రిదినం సగోత్రాణాంనకించన । స్త్రీపుంస ప్రసవేమాతు ర్మాసవింశత్యహఃక్రమాత్ ॥ అస్పృశ్యత్వంతునైవాస్తి సూతకేసూతికాంవినా । శావాశౌచేతుసర్వేషామస్పృశ్యత్వంసదాభవేత్ । సూతకీమృతకీచైవన స్పృశేతాంపరస్పరం ॥

తా॥ జాతాశౌచము సపిండులకు (జ్ఞాతులకు) పదిదినములును, ఏకోదకులకు మూడుదినములును, ఆశౌచము. సగోత్రులకు ఆశౌచములేదు. స్త్రీనిప్రసవించినపుడు తల్లికొకమాసమును, పుత్రుని ప్రసవించినపుడు ఇరువదిదినములును ఆశౌచము కావున ఆలోపలనగ్నికర్మల జేయజనదు. పురిటియందు,ప్రసవించినస్త్రీనిదప్ప ఆశౌచముగలవారిని ఇతరులుతాకినను దోషములేదు. (పుత్రుడుజనించినవెనుక సచేలస్నానముచేయువరకు తండ్రినితాకకూడదు.) ప్రసవించినస్త్రీకి దగ్గరకు గూడపోదగని అత్యం

తాశౌచము పదిదినములు. మృతాశౌచముగలవారిని తాకగూడదు-సూతకముగలవాడును పురుడుగలవాడును ఒకరినొకరు తాకగూడదు.

సపిండాదిస్వరూపము.

వా ॥ పితృపితామహప్రపితామహాదయస్సప్త పూర్వాః పురుషాః, పుత్రపౌత్రాదయస్సప్త పరాఃపురుషాస్సపిండాఇత్యుచ్యంతే । సంతానభేదేపియతః ప్రభృతిద్వౌవా బహవోవాసంతానాః ప్రవృత్తాస్సకూటస్థః । కూటస్థప్రభృతిగణితానానా సంతానవర్తినోప్యేకగోత్రానుప్రవిష్టాస్సప్తపూరుషాః పరస్పరంసపిండాః ॥ అష్టమప్రభృతి చతుర్దశపర్యంతా ఏకగోత్రానుప్రవిష్టాస్సమానోదకాః । పంచదశప్రభృతి ఏకవింశతి పర్యంతాస్సగోత్రాః॥

తా ॥ ఒకపురుషునికి ఇద్దరుగాని బహుమందిగాని జనించినయెడ వారిపరంపరకు ఆపురుషుడుకూటస్థుడగును. అట్టికూటస్థుడు మొదలుకొని పుత్రపౌత్రాదిక్రమమున నేడుగురివరకును, పితృపితామహాదిక్రమముగ నేడుగురివరకునుపరస్పరముసపిండులనబడుదురు. ఎనిమిదవపురుషుడు మొదలుకొని పదునాలుగవపురుషునివరకుసమానోదకులనబడుదురు. అటుపిమ్మట ఇరువదియొకపురుషునివరకు సగోత్రులనబడుదురు.

వా ॥ అనూఢాస్త్రియస్తుకూటస్థ ప్రభృతిత్రిపూరుష పర్యంతాస్సపిండాః । తతస్త్రిపూరుషపర్యంతాస్సమానోదకాః । సప్తమప్రభృతి సగోత్రాః॥

తా ॥ పెండ్లికాని స్త్రీలుకూటస్థుడాదిగాగల ముగ్గురివరకును సపిండలనబడుదురు నాలవవాడుమొదలుకొని ముగ్గురివరకును సమానోదకలు. ఆవలసగోత్రలనబడుదురు.

చాతుర్వర్ణ్యాశౌచనిర్ణయము.

వా ॥ బ్రాహ్మణస్యసపిండానాం జననమరణయోర్దశాహమాశౌచం ద్వాదశాహం రాజన్యస్య పంచదశాహం వైశ్యస్యమాసంశూద్రస్య॥

తా ॥ సపిండులలో జనన మరణాశౌచములు వచ్చినప్పుడు బ్రాహ్మ

ణులు పదిదినములును, క్షత్రియులు ౧౨ దినములును, వైశ్యులు ౧౫ దినములును, శూద్రులు ౩౦ దినములును ఆశౌచము నవలంబించవలయు.

పితృగృహమున పుత్రికప్రసవించినప్పుడు.

వా ॥ పితృగృహేపుత్రికాప్రసూతాచేన్మాతాపితృభ్రాతౄణాం త్రిరాత్రం । జ్ఞాతీనామేకరాత్రం ॥

తా ॥ పితృగృహంబున బుత్రికపుత్రుని ప్రసవించినయెడల తల్లితండ్రి అన్నదమ్ములువీరికి మూడుదినములును వారిజ్ఞాతుల కొకదినంబును ఆశౌచము. ఇతరగృహమునందు బ్రసవించినయెడగర్భిణియొక్క తలిదండ్రులకు లేదు. ఇతరగృహమునందుబ్రసవించినపుడు పురిటికయ్యెడివెచ్చమును తండ్రియొసంగినయెడ మూడుదినములు ఆశౌచముకలదు.

వా ॥ కన్యాజననేతుపక్షిణ్యాశౌచం । కిమపినాస్తీతికేచిత్ ॥

తా ॥ స్త్రీప్రజనుగనినయెడల ఒకటిన్నరదినము-అదియు లేదనికొందఱుఋషులుచెప్పిరి.

దూరశ్రుతజాతాశౌచము

వా ॥ దూరవృత్తం పుత్రజననం జ్ఞాతిజననంవాదశాహమధ్యేశ్రుతంచేద్దశాహశేషేణైవశుద్ధిః । దశాహాదూర్ధ్వంశ్రుతం చేత్పితుస్సచేలస్నానమాత్రం । భ్రాతౄణాంజ్ఞాతీనాంకిమపినాస్తి । సమానోదకానాంతు త్రిరాత్రమధ్యే జననశ్రవణే త్రిరాత్రశేషేణశుద్ధిః । తదూర్ధ్వంశ్రవణేకిమపినాస్తి ॥

తా ॥ పుత్రజననమును గాని జ్ఞాతిజననమునుగానిపరదేశమునందుండి పదిదినములలోపల వినినయెడల అందు శేషించినదినములకు పురుడుపట్టవలెను. పదిదినములకుమీద వినినయెడ తండ్రికి సచేలస్నానముమాత్రము. అతనిభ్రాతలకు జ్ఞాతులకును అదియునులేదు. ఏకోదకులుమూడుదినములలోపల వినినయెడ అందుశేషించిన దినములకుమాత్రము ఆశౌచముపట్టవలెను. అటుపిమ్మటవినినయెడ ఆశౌచమేలేదు.

శిశుమరణమునందు.

వా ॥ జాతస్యశిశోర్నాభిచ్ఛేదాత్పూర్వం మరణేమాతుర్దశరాత్రం జాతాశౌచం । పిత్రాదీనాం సర్వేషాం త్రిరాత్రంజాతాశౌచందశరాత్రంవా । మృతకాశౌచంతుస్నానమాత్రాన్నివర్తతే ॥ నాభిచ్ఛేదానూర్ధ్వంమరణే మాతాపితృభ్రాతౄణాం జన్మదినాహశ్శేష పర్యంతం మృతకాశౌచం । జ్ఞాతీనాందశరాత్రంజాతాశౌచమేవ ॥

తా ॥ నాభిచ్ఛేదనమునకు బూర్వము శిశువు మృతిబొందినయెడ తల్లికి పదిదినములు పురుడుండును. పితృసోదరజ్ఞాతులకు మూడుదినములు జాతాశౌచము. పదిదినములని కొందరువచించిరి. మరణాశౌచము స్నానముతోనే నివర్తించును నాభిచ్ఛేదనానంతరము పదిదినములలోపల నేదినమునందు శిశువుమరణించినను శేషించిన దినములకుమాత్రము తలిదండ్రులకుసోదరులకు మరణాశౌచమున్నది. జ్ఞాతులకు పదిదినములు జాతాశౌచము మృతకాశౌచము స్నానముతోవదలును.

వా ॥ మృతప్రసవేమాతుర్దశరాత్రంమృతకాశౌచం।పిత్రాదీనాం సర్వేషాం దశరాత్రంజాతాశౌచమేవ ॥

తా ॥ మృతశిశుజననమునందు పదిదినములు తల్లికిసూతకము. పిత్రాదిజ్ఞాతులకు జాతాశౌచము మాత్రము పదిదినములుండును. మృతాశౌచముస్నానముచే దొలగును.

ద్రావిడులలో.

వా ॥ ద్రావిడానాంతు కన్యాజననేమాతాపితృభ్రాతౄణాం పితృవ్యతత్పుత్రయోః పితామహతద్భ్రాత్రోశ్చాశౌచం అన్యేషాంకిమపి నాస్తి । పితృవ్యోభిన్నోదరశ్చేత్తస్యైవాశౌచం । తత్పుత్రస్యాశౌచంనాస్తి । సూతికాయాస్త్రీప్రసవేచత్వారింశద్దినాన్యాశౌచం । పుంప్రసవే మాసమాశౌచం ॥

తా ॥ ద్రావిడులకు స్త్రీసంతానముగలిగినపుడుతల్లితండ్రి అన్నదమ్ములు పినతండ్రివారిపుత్రులు తాతలుపినతాతలు వీరలకుదప్పనితరులకు

జాతాశౌచములేదు, భిన్నోదరుడగుపినతండ్రియొక్క కొడుకులకును ఆ
శౌచములేదు, స్త్రీప్రసవమునందు నలువదిదినములును, పుంప్రసవమునం
దుముప్పదిదినములును తల్లికిజాతాశౌచము.

వా॥ పితృగృహేపుత్రీప్రసూతాచే త్తన్మాతాపిత్రో స్త్రిరాత్రం త
ద్భ్రాతురేకరాత్రం । జ్ఞాతీనాంకిమపినాస్తి ॥

తా॥ తండ్రియింటబ్రసవించినయెడ తలిదండ్రులకుమూడుదినములు
ను, అన్నదమ్ములకొక్కదినంబును ఆశౌచముగలదు, జ్ఞాతులకేమియు లేదు.

వా॥ దశాహమధ్యే శిశుమరణే మాతాపిత్రోర్దశాహశేషపర్యం
తం మృతకాశౌచం । భ్రాతుర్జాతాశౌచమేవ । దశమదినేశిశుమరణేమా
తాపిత్రోర్దశాహాదూర్ధ్వంద్విరాత్రం। తస్మిన్నేవదినే అష్టమయామేశిశు
మరణేత్రిరాత్రం । అన్యత్సర్వంసమానం ॥

తా॥ పదిదినములలోపల శిశువుమరణించినయెడ పుట్టినదినము మొ
దలుకొనిపదిదినములవరకు తలిదండ్రులకుమృతాశౌచము, అన్నదమ్ములకు
పురుడుమాత్రముండును. పదియవనాడు శిశువుమరణించినయెడపిదప రెం
డుదినములాశౌచముపట్టవలయు, పదియవదినమునందెనిమిదవజామున శిశు
వుమరణించినయెడమూడుదినములాశౌచము, మిగిలినదంతయు సమానము.

అనుపనీతమరణమున.

శ్లో॥ అర్వాగుపనయాత్పిత్రో ర్భ్రాతౄణాంచదినత్రయం । అ
ర్వాగ్దంతోద్గమాచ్చైలా త్తదోపనయనాత్క్రమాత్ । సద్యోదినంత్రిరా
త్రంచసపిండానాంప్రకీర్తితం । దహనేతుత్రిరాత్రంస్యా దాశౌచమపిగో
త్రిణాం । అజాతదంతదహనే త్యాగేచైకాహముచ్యతే । అతిక్రాంతంతూ
పనయాదర్వాఙ్నాస్త్యేవకస్యచిత్ ॥

తా॥ ఉపనయనముకాకమునుపు బాలుడుమరణించినయెడ మా
తాపితృభ్రాతృవులకు జ్ఞాతులకుమూడుదినములు ఆశౌచము - దంతములు
రాకమునుపుశిశువుమరణించినయెడ జ్ఞాతులకుస్నానముతోసరి, పుట్టువెం
డ్రుకలుతీయకముందైనయెడనొకదినము, ఉపనయనముకాకముందైనయె

కలమూడుదినములును జ్ఞాతులకాశౌచముగలదు, అనుపనీతమృతశిశువును దహనముచేసినపక్షమున మూడుదినములును, పండ్లురాకమునుపుదహనమునుగాని త్యాగమునుగాని చేసినపుడు ఒకటిదినమును జ్ఞాతులకాశౌచము, అనుపనీతమరణమునందు కాలాంతరాశౌచము పిత్రాదిజ్ఞాతులకందరకులేనేలేదు, అనుపనీతునికి దహనాదిసంస్కారములను దేశాచారముననుసరించిచేయవలయు.

కన్యామరణమున.

శ్లో॥ అనూఢాయా మృతౌపిత్రో ర్భ్రాతౄణాం చదినత్రయం। దినమాదంతజననా త్తిథిధర్మవిదోవిదుః। జ్ఞాతీనాంస్నానమాచౌలాదావాగ్దానాద్దినంభవేత్। వాగ్దానేతుత్రిరాత్రంస్యాత్పితృభర్త్రుకులద్వయోః। అనూఢాచేద్రజఃపశ్యే ద్దశాహంతన్మృతౌభవేత్॥

తా॥ పెండ్లిగాని కన్యకమరణించినపుడు మాతాపితృభ్రాతలకు మూడుదినములాశౌచము, దంతములురాకముందైనయెడనొకటి దినంబని కొందరువచించిరి- దంతములువచ్చినతరువాత చౌలకర్మకాకమునుపు మరణించినయెడ జ్ఞాతులకుస్నానముతోసరి. చౌలకర్మఅయినది మొదలుకొనిగాని, మూడవసంవత్సరము మొదలుకొనిగాని వాగ్దానములోపల మరణించెనేని జ్ఞాతులకొకటిదినంబును, వాగ్దానము మొదలు వివాహములోపల మరణించెనేని తండ్రివంకవారికిని పెనిమిటివంకవారికిని మూడుదినములాశౌచము. పెండ్లికాకమునుపు రజస్వలయై మరణించినయెడల నందరికిని పదిదినములాశౌచము.

ఉపనీతమృతాశౌచము.

శ్లో॥ ఉపనీతమృతౌపూర్ణం సర్వేషాంమృతకంభవేత్। సమానోదకానాంత్రిదినం సగోత్రాణాంతుమజ్జనం॥

తా॥ ఉపనీతుడు మరణించినయెడ పితాదులకు సపిండులకుసంపూర్ణాశౌచము- సమానోదకులకు మూడుదినములుసూతకము - సగోత్రులకుస్నానముతోసరి- అనుపనీతుడు మరణించినపుడును వివాహముకాని కన్యకమరణించినపుడును, వివాహముకానివారు మరణించినపుడును సమానోదకులకు స్నానముతోసరి.

మాతామహ్యాదిమరణమున.

వా ॥ మాతామహీ మాతామహ మాతృష్వసృమాతుల మాతులానీదౌహిత్రభాగినేయానాం సన్నిధానమరణేత్రిరాత్రం । అసన్నిధానేపక్షిణీ॥

తా ॥ అమ్మమ్మ, అమ్మతండ్రి, పినతల్లి, పెదతల్లి, మేనమామ, అత్తనిపెండ్లాము, కూతురికొడుకు, మేనల్లుడు, వీరుమరణించినపుడు మూడు దినములు, దేశాంతరమునందుండి వినినయెడల ౧½ దినము సూతకము.

శ్వశ్రూశ్వశురమరణమున.

వా ॥ శ్వశ్రూశ్వశురయోస్సన్నిధానే జీవద్భార్యస్యజామాతుస్త్రిరాత్రం, అసన్నిధానేపక్షిణీ । మృతభార్యస్యజామాతుస్సన్నిధానేప్యేకరాత్రం । భార్యాసంతతౌస్థితాయాంతుత్రిరాత్రం ॥

తా ॥ భార్యయుండునపుడు అత్తమామలుమరణించినయెడ మూడుదినములు, దేశాంతరమునవినినయెడల ౧½ దినము, అత్తమామలుసమీపమునందు మరణించినపుడు అపత్నీకునకు ఒకరాత్రిసూతకము, భార్యయున్నను లేకున్నను సంతానముండినయెడల మూడుదినములు సూతకము.

ఆచార్యాదిమరణమున.

వా ॥ ఆచార్యతత్పుత్రతత్పత్నీనాం మరణేసన్నిధానేత్రిరాత్రం అసన్నిధానేపక్షిణీ। శిష్యస్యసన్నిధానమరణే ఆచార్యాదీనామప్యేవమేవ॥

తా ॥ గురువు- గురుపుత్రుడు- గురుభార్యవీరుమరణించినపుడు శిష్యునకుమూడుదినములుసూతకము-దేశాంతరమునవినినయెడ౧½ దినము-శిష్యునిమరణమునందాచార్యాదులకును పైప్రకారమే సూతకము.

పుత్రీ మరణమున.

వా ॥ వివాహాదూర్ధ్వంపితృగృహేపుత్రీమరణే మాతాపితృభ్రాతౄణాం మనూఢభగినీనాంచత్రిరాత్రం । జ్ఞాతీనామేకరాత్రం భ్రాతృపత్నీనాంస్నానమాత్రం ॥ ద్రావిడానాంతుమాతాపిత్రోస్త్రిరాత్రంభ్రాతృభగినీనామేకరాత్రం జ్ఞాతీనాంకిమపినాస్తి ॥

తా ॥ వివాహితస్త్రీ, తండ్రియింటమరణించినపుడు తల్లితండ్రి అన్నదమ్ములు పెండ్లికాని చెల్లెండ్రువీరలకుమూడుదినములు దాయాదులకు ఒకదినమునుసూతకము, అన్నదమ్ముల భార్యలకుస్నానముతోసరి. ద్రావిడులలోతలిదండ్రులకు మూడుదినములు, అన్నదమ్ములకు చెల్లెండ్రకు నొకడుదినము, దాయాదులకేమియులేదు.

వా ॥ యదిమాతాపితృభ్రాతరో విభక్తాభిన్నగృహవాసినశ్చే త్పితృగృహేమరణేపిత్రో రేవత్రిరాత్రం । భాతృగృహేచేద్భ్రాతు రేవత్రిరాత్రం । జ్ఞాతిగృహేచేత్తేషామేకరాత్రం । అన్యత్రమరణేమాతా పితృభ్రాతౄణాంపక్షిణీ ।జ్ఞాతీనాంకిమపినాస్తి ॥

తా ॥ పితాపుత్రులువిభక్తులై వేర్వేరుగృహమునందుండినపుడు ఎవరియింటమరణించునోవారికి మూడుదినములుసూతకము, తక్కినవారికి ఒకదినము, జ్ఞాతులయింటమరణించినపుడు పిత్రాదులకొకడుదినమును జ్ఞాతులకుమూడుదినములును, అన్యగ్రామమునజరిగినయెడ మాతాపితృభ్రాతలకు౧౧దినము, జ్ఞాతులకేమియులేదు.

మాతాపితృమరణమున.

వా ॥ స్వగృహేపరగృహే వా మాతాపిత్రో ర్మరణేపుత్ర్యాస్త్రిరాత్రం ॥

తా॥ తలిదండ్రులుఎక్కడమరణించినను కూతురికిమూడుదినములు సూతకము.

సహోదరమరణమున.

వా॥ భగినీగృహేభ్రాతృమరణే భగిన్యాస్త్రిరాత్రంపరగృహే పక్షిణీ । గ్రామాంతరే ఏకరాత్రం ॥

తా ॥ సోదరమరణము చెల్లెలింట జరిగినపుడు చెల్లెలికిమూడుదినములు, ఇతర గృహంబున జరిగినయెడ చెల్లెలికి ౧౧ దినము. దేశాంతరమునందైనయెడ నొకడుదినము సూతకము.

స్యాలాదిమరణమునందు

వా ॥ భగినీపతేస్తు స్వగృహేపరగృహేవాస్యాలమరణే ఏకరాత్రం । స్యాలపుత్రమరణేప్యేకరాత్రం ॥

తా ॥ భార్యయొక్క అన్నదమ్ములమరణమునందును వారిపుత్రులమరణమునందును, ఒక్కదినము సూతకము, గ్రామాంతరంబున జరిగిన యెడస్నానముతోసరి.

అనుపనీతభ్రాత్రాదిమరణమునందు.

వా ॥ అనుపనీత భ్రాతృమరణే సన్నిధానేపి భగిన్యాస్స్నానమాత్రం । భ్రాతృపుత్రమరణేప్యేవమేవ ॥

తా ॥ ఒడుగుకాని తమ్ముడు మేనల్లుడు వీరు ఏకగ్రామంబున మరణించినప్పుడు స్త్రీకిస్నానముతోసరి.

భగినీమరణమునందు.

వా ॥ భ్రాతృగృహే భగినీమరణే భ్రాతుస్త్రిరాత్రం । పరగృహేపక్షిణీ । గ్రామాంతరే ఏకరాత్రం ॥

తా ॥ చెల్లెలిమరణము అన్నదమ్ములయింటజరిగినయెడవారికిమూడుదినములును, ఇతరునియింట జరిగిన ౧½ దినమును, ఇతరదేశంబున జరిగిన నొక్కదినంబును ఆశౌచము.

దత్తపుత్రమరణమునందు,

వా ॥ దత్తపుత్ర మరణేపూర్వా పరపిత్రోస్తత్పుత్రాణాంచ త్రిరాత్రం । అసన్నిధానేత్వేకరాత్రం । పితృవ్యయజ్ఞాతీనాం సన్నిధానేచైకరాత్రం । అసన్నిధానేస్నానమాత్రం । అనుపనీతదత్తపుత్ర మరణేతు సన్నిధానేపిస్నానమాత్రం । దత్తస్యపుత్రజననే మరణేవా ఉపనయనాత్పరమపి జనకవర్గస్య స్నానమాత్రం । దత్తస్యజనకపితృమరణేత్రిరాత్రం। ప్రతిగృహీతృపితృమరణే దశరాత్రం తన్మరణేప్రతిగృహీతురపిదశరాత్రం। యదిదత్తస్వీకారానంతరం జాతఔరసపుత్రస్సంసర్గాత్తదా దత్తస్యత్రిరాత్రమేవ ॥

తా ॥ అనుపనీత దత్తపుత్రమరణమునందు జనకతండ్రికి పెంపుడు తండ్రికి వానిపుత్రులకును మూడుదినములాశౌచము. దేశాంతరమునందైననెడల నొకదినము ఉభయజ్ఞాతులకు సమీపమునందొక్క రాత్రి, దూరపుజ్ఞాతులకు స్నానముతోసరి- దత్తపుత్రుడుపనయనముగాక సమీపమున మరణమునొందినను జ్ఞాతులకు స్నానమతోసరి, దత్తునకుపుత్రుడుపుట్టినను ఉపనీతుడైమరణించినను జనకపితృసంబంధిజ్ఞాతులకుస్నానముతోసరి. జనకపితృమరణమునందు దత్తపుత్రునకు మూడుదినములు సూతకము. ఉపనీతుడగు దత్తుడుగాని ప్రతిగృహీతగానిమరణించినపుడు పరస్పరముపదిదినములాశౌచము, దత్తతజరిగిన పిదప ఔరసపుత్రుడు కలిగికర్మలనడుపుచుండునపుడు పితృమరణమునందు దత్తునకు మూడుదినములు సూతకము.

ఆత్మబంధ్వాదిమరణమునందు.

వా ॥ ఆత్మబంధూనాం మాతృబంధూనాం పితృబంధూనాంచమరణేసన్నిధానేపక్షిణీ । అసన్నిధానేత్వేకరాత్రం॥

తా ॥ ఆత్మబంధువులు- పితృబంధువులు- మాతృబంధువులు- వీరలు దగ్గర మరణించినప్పుడు౧½ దినము- దేశాంతరమునందుజరిగిననెడఒక దినము సూతకము.

సాపత్న్యమాతృవర్గమరణమునందు.

వా॥ సాపత్న్యమాతృవర్గమాతులాదేర్మరణేసన్నిధానే ఏకరాత్రం । అసన్నిధానేస్నానమాత్రం॥

తా॥ సవతితల్లిసహోదరులు మొదలగువారు మరణించినపుడు సమీపమునందొకదినము దేశాంతరమునందైననెడస్నానముతోసరి.

దత్తప్రతిగ్రహీతృవర్గమాతులాదిమరణమునందు.

వా ॥ దత్తస్య ప్రతిగ్రహీతృ వర్గస్యమాతులాదేర్మరణే దత్తస్యసన్నిధానే ఏకరాత్రం అసన్నిధానేస్నానమాత్రం దత్తజనకవర్గస్యమాతులాదేర్మరణే సన్నిధానే ఏకరాత్రం॥

తా ॥ పెంపుడుతల్లియొక్క అన్నదమ్ములు మొదలగువారు మర

ణించినపుడు దత్తపుత్రునకు సమీపమునందొకదినము, అన్యగ్రామమునందు స్నానముతోసరి, దత్తునకు జనకతల్లియన్నదమ్ములు మరణించినపుడు ఒకరా దినము సూతకము ఇతరగ్రామమునందు స్నానముతోసరి.

సపత్నీపుత్ర్యాదిమరణమునందు.

వా ॥ సపత్నీపుత్రీమరణే సాపత్న్యమాతురేకరాత్రం । మాతృసపత్నీమరణే సపత్నీపుత్ర్యాఅప్యేకరాత్రంఅసన్నిధానేస్నానమాత్రం॥

తా ॥ సవతికూతురు మరణించినపుడు సవతితల్లికి ఒకదినము, సవతితల్లిపోయినపుడు సవతికూతునకి ఒకదినము, దూరమునందైనయెడస్నానముతోసరి.

అసపిండమరణమునందు.

వా ॥ దౌహిత్రభాగినేయవ్యతిరిక్తానామసపిండానాముపనయనాత్పూర్వంమరణే సన్నిధానేపి స్నానమాత్రం । దౌహిత్రభాగినేయయోస్తు ప్రాగుపనయనాన్మరణేపక్షిణీ । తదూర్ధ్వంత్రిరాత్రం చౌళాత్పూర్వంతుస్నానమాత్రం ॥

తా ॥ దౌహిత్రుడు మేనల్లుడు వీరలు దక్క తక్కిన యనుపనీతులగు అసపిండులు సమీపమున మరణించిన స్నానముతోసరి, దౌహిత్రుడు, మేనల్లుడు, వీరు అనుపనీతులై మరణించినపుడు ౧½ దినము, ఉపనీతులైనయెడ త్రిరాత్రము, చౌలముగాక మరణించినపుడు స్నానముతోసరి.

వా ॥ మాతృష్వస్రాదీనామసపిండస్త్రీణాం వివాహాత్పూర్వం మరణేసన్నిధానేపిస్నానమాత్రం ॥

తా ॥ అసపిండలగు పినతల్లిమొదలగుస్త్రీలు అవివాహితలైదగ్గర మరణించినను స్నానముతోసరి.

జామాతృమరణమునందు.

వా ॥ జామాతృమరణే సన్నిధానేపక్షిణీ । అసన్నిధానేప్యేకరాత్రం తస్యైవస్వగృహేమరణేత్రిరాత్రం ।

తా॥ అల్లుని మరణము సమీపమున జరిగిన ౧౪ దినములు దూరమున జరిగిన నొకదినము. తనయింట మరణించిన యెడ మామకు మూడుదినములు సూతకము.

వా॥ యోనిసంబంధేషు యేయే పురుషాస్తత్పత్నీనాం మరణేసన్నిధానేపి స్నానమాత్రం। మాతులాన్యాస్తు విశేష విధానాత్త్రిరాత్రం। యోనిసంబంధేషు యాః స్త్రియస్తద్భర్తౄమరణేపి స్నానమాత్రం॥

తా॥ యోనిసంబంధముగల పురుషులయొక్క భార్యలును, అట్టి స్త్రీలయొక్క భర్తలును మరణించినపుడు స్నానముతో సరిపోవును. మేనమామభార్య మరణించినపుడు మూడుదినములుండవలెను.

గురుశిష్యులకు.

వా॥ జప్యమంత్రోపదేష్టరిమృతే సన్నిధానే ఏకరాత్రం। అసన్నిధానే సజ్యోతిః, తచ్ఛిష్యమృతౌ తస్యాపి తథైవ॥

తా॥ మంత్రోపదేశము నొసర్చినగురువు సమీపమున మరణించినపుడు శిష్యునకొక్కరాత్రిసూతకము. దూరమునందైనయెడ విన్నదిమొదలు దీపమును జూచువరకు సూతకము. శిష్యుడుమరణించినపుడుగురువునకు నాప్రకారమెయగును.

వా॥ పరిణీతానాంస్త్రీణాం మాతాపితృభ్రాతృతత్పుత్రాన్వినా పితృవర్గ్యబంధుమరణే స్నానమాత్రమితి ధర్మప్రవృత్త్యనుసారిణ ఆంధ్రాదయః। ఇతరేతుపక్షిణ్యాదికమాచరంతి। ద్రావిడాస్తు సర్వసాధారణ్యేన పరిణీతాస్త్రియస్తత్ప్రతియోగినశ్చపక్షిణ్యాదికమాచరంతి॥

తా॥ పెండ్లిఅయినస్త్రీలు మాతాపితృభ్రాతృతత్పుత్రులకు దప్ప తక్కిన పితృవర్గబంధువుల మరణమునందు స్నానమాత్రము నాచరింపవలయునని ధర్మప్రవృత్తియందు జెప్పబడినది. కొందరు పక్షిణ్యాద్యాశౌచమునవలంబించుచున్నారు. ద్రావిడులలోవిశేషముగా వివాహితస్త్రీలు వారిప్రతియోగినులును ఒకరికొకరు పక్షిణ్యాద్యాశౌచమునుపట్టుచున్నారు.

అతిక్రాంతాశౌచనిరూపణము.

శ్లో॥ తత్తదాశౌచమాఖ్యాత మతిక్రాంతమనేకధా ।

తా॥ జ్ఞాతులమరణకాలమును అతిక్రమించివినినపుడట్టిసూతకమనేకవిధములగును.

వా॥ జ్ఞాతీనాంమరణందశాహామధ్యే శ్రుతంచేద్దశాహశేషేణశుద్ధిః। దశాహాదూర్ధ్వంతుమాసత్రయమధ్యేత్రిరాత్రం। తతష్షణ్మాసమధ్యేపక్షిణీ। తతస్సంవత్సరపర్యంత మేకరాత్రం సంవత్సరాదూర్ధ్వంతు స్నానమాత్రం। నవమాసాదూర్ధ్వంస్నానమాత్రమిత్యేకే॥

తా॥ మరణించినదినము మొదలుకొని పదిదినములలోపలజ్ఞాతిమరణ వృత్తాంతమునువినినయెడ శేషించినదినములయందుసూతకముపట్టవలెను. పదిదినములుగడచినవెనుక మూడునెలలలోపల వినినయెడ మూడు దినములును అటుపైని ఆరునెలలలోపల వినినయెడ ౧½ దినము, అటుతరువాత సంవత్సరము ముగియులోపలవినినయెడ నొకరాత్రియు సూతకము, సంవత్సరము అయినపిదప స్నానముతోసరి. మరణించిన తొమ్మిది మాసములకుపైనవినినయెడ స్నానమాత్రమని కొందరు.

వా॥ త్రిరాత్రాశౌచినాంమరణం త్రిరాత్రమధ్యేశ్రుతంచేత్తచ్ఛేషేణశుద్ధిః। త్రిరాత్రేతిక్రాంతేస్నానమాత్రం॥

తా॥ త్రిరాత్రసూతకముగలవారు మూడుదినములలోపల వినినయెడల శేషించినదినములయందు సూతకముపట్టవలెను, మూడుదినములు అయినపిమ్మటవినినయెడ స్నానముతోసరి.

వా॥ పక్షిణ్యాశౌచినాంతు మరణం పక్షిణీమధ్యేశ్రుతంచేత్తచ్ఛేషేణశుద్ధిః। పక్షిణీకాలేతిక్రాంతేస్నానమాత్రం। యావజ్జీవం పక్షిణీత్యేకే॥

తా॥ పక్షిణ్యాశౌచముగలవారు పక్షిణీమధ్యమునవినినయెడమిగిలిన దినములందు సూతకముపట్టవలెను, అటుపిమ్మటవినినయెడ స్నానముతోసరి, ఎప్పుడువినినను ౧½ దినము పట్టవలెనని కొందరు.

తా॥ తల్లిదండ్రులు చనిపోయినపుడు వారికి ప్రేతక్రియలు జరగని యెడ తాను బ్రతికియుండు కాలములో నెప్పుడు వినినను ౧౦ దినములాశౌచము పట్టవలెను, ప్రేతకృత్యములు జరిగిన యెడ ఇరువది సంవత్సరములలోపల నెప్పుడు వినినను, పదిదినములు సూతకము, అటుపిమ్మట వినినయెడ మూడు దినములు, మరణించిన పదిదినములలోపలి వినినయెడ మిగిలిన దినములయందు మాత్రమే సూతకము.

అనేకాశౌచ సన్నిపాతాశౌచ నిర్ణయము.

వా॥ సమయోస్సజాతీయ యోశ్చాశౌచయోః పౌర్వాపర్యేణ సన్నిపాతే పూర్వాశౌచకాలేనైవ శుద్ధిః । విషమకాలయోస్సజాతీయయోరాశౌచయోస్సన్నిపాతే పూర్వంవా పరంవా యదధికకాలం తేనైవ శుద్ధిః అల్పమపి పూర్వాశౌచ ముత్తరాశౌచార్ధాధికకాలంచేదల్పే నైవ శుద్ధిః ॥

తా॥ సమానకాలముగలవియు, ఒక్కజాతిగలవియునగు ఆశౌచములేక కాలంబున వచ్చినయెడ మొదటిదానిని మాత్రమవలంబించవలయు. రెండవది అక్కరలేదు. ఒక్కజాతిగల సూతకములే యెచ్చు తక్కువ కాలముగలిగియుండిన, ఎక్కువ కాలముగల సూతకమును మాత్రమవలంబించవలయు. మొదటవచ్చిన సూతకము కొంచెము కాలముగలదైనను, రెండవ సూతకముయొక్క సగముకాలమునకు గొంచెమెక్కువ కాలము గలిగియుండిన, మొదటవచ్చిన యల్పాశౌచమునే పట్టవలయు.

వా॥ విజాతీయయోర్యోగే సమేనవాధికేనవా శావేన శుద్ధిః । సూతిరధికకాలాచేత్సూత్యాశౌచేన శుద్ధిః ॥

తా॥ జాత, మృత సూతకము లొక్కటూరి వచ్చినపుడు, మృత సూతకము సమాన తాధిక్యములుగలదైనను మృతసూతకమునే అవలంబించవలయు, జాతాశౌచమధిక కాలముగల్గియుండిన, జాతమునే పట్టవలయు.

వా॥ పూర్ణాశౌచస్య దశమదినే పునః పూర్ణాశౌచాంతరే ప్రాప్తే పూర్వస్మాత్పూర్ణాశౌచా దూర్ధ్వముత్తరాశౌచం దినద్వయంకుర్యాత్ । దశమదినస్య అష్టమయామే సూర్యోదయాదర్వాగన్యస్మిన్ పూర్ణాశౌచే

ప్రాప్తేపూర్వస్మాదూర్ధ్వం దినత్రయముత్తరాశౌచంకుర్యాత్ । మాతాపితృమరణాశౌచస్య ఆశౌచాంతరేణయోగే పూర్వేణవాపరేణవా మాతాపిత్రోరాశౌచేనశుద్ధిః ॥

తా ॥ పూర్ణాశౌచమునొకటి పదియవదినంబున వేఱొకపూర్ణాశౌచముకలిగినయెడ, మొదటిదిపూర్తిఅయినవెనుక రెండవదానికి రెండుదినములు సూతకముపట్టవలయు, దశమదినాష్టమయామమునందు సూర్యోదయమునకు బూర్వమింకొకటికలిగినయెడ పిమ్మట రెండవదానికి మూడుదినములుపట్టవలయు, తలిదండ్రులమరణాశౌచ మధ్యమునందైనను, లేకవారి మరణమునకుముందైనను, వేఱొకసూతకముగలిగినయెడ, మాత్రాపితాశౌచమును మాత్రమేపట్టవలయు.

వా ॥ దాహకస్యయద్దహన నిమిత్తమాశౌచం తస్యాశౌచాంతరేణయోగే దహనాశౌచేనశుద్ధిః ॥

తా॥ దహనముచేసినవానికి గలిగియుండుదహనసూతకమధ్యమున నింకొకసూతకముగలిగినయెడ మొదటిదానిచేతనే శుద్ధికలుగుచున్నది

వా ॥ మాతాపిత్రోః పుత్రజన్మనిమిత్తాశౌచస్య ఆశౌచాంతరేణయోగే పుత్రజననాశౌచేనశుద్ధిః ॥ పుత్రీజననేప్యేవమేవ । పితుఃప్రేతసంస్కర్తృత్వేతు పూర్వేణవాపరేణవాప్రేతాశౌచేనైవపుత్రజననాశౌచస్యనివృత్తిః। అసంస్కర్తృత్వేతు మృతాశౌచమపి జననాశౌచేనశుధ్యతి। కేచిత్తుసంస్కర్తురపి పుత్రజననాశౌచమేవ ప్రబలమిత్యాహుః ॥

తా ॥ తల్లిదండ్రులకుబుత్రజనన సంబంధమగు పురుడుకలిగియుండునప్పుడు వేఱొకటివచ్చినయెడల మొదటిదానినిమాత్రమే ఆవలంబించవలయు, కూతురిజననమునందును పైప్రకారమే, తండ్రికిప్రేతసంస్కారము జేయునప్పుడుగాని అంతకుముందుగాని పుత్రజననాశౌచముగలిగినప్పుడు మృతసూతకమునుమాత్రమే అవలంబించవలయు, ప్రేతకృత్యములనొనర్చక ఆశౌచమునుమాత్రము పట్టియుండునప్పుడు పుత్రుడుగలిగినయెడ మొదటిదానినివిడిచి జాతాశౌచమునుపట్టవలయు, ప్రేతసంస్కారముల నొ

నర్పవానికిని పుత్రజననాశౌచము ప్రబలమనికొందరు వచించెదరు.

వా ॥ పితృమరణాశౌచమధ్యే మాతృమరణే పితుర్దశాహాదూర్ధ్వం మాతుఃపక్షిణీంకుర్యాత్ । పితుస్సన్న్యాసేదుర్మరణేవానపక్షిణీ । కింతుమాతృమరణాదారభ్య పూర్ణమేవాశౌచంకుర్యాత్ ॥

తా ॥ తండ్రిమరణించిన సూతకము గలిగియుండునప్పుడు తల్లిమరణముగలిగినయెడ, మొదటిసూతకముతీరినవెనుక రెండవదానికి ౧౺దినములు సూతకమునుపట్టవలయు, తండ్రిసన్న్యాసియైమరణించినను దుర్మరణమునొందినను, సూతకముపట్టక మాతృమరణదినముమొదలు సంపూర్ణసూతకముపట్టవలయు.

వా ॥ మాతృమరణాశౌచమధ్యే పితృమరణేపితుఃపూర్ణమేవాశౌచంకుర్యాత్ । అనుగమనేతుదినాంతరమరణేపి మాతుఃపక్షిణీనభవతి । కింతుతత్రతంత్రేణైవశుద్ధిః । అనుగమనంవినాప్యైవాన్మాతృమరణేపక్షిణీభవతి । సాచదశమదినాత్ప్రాగేవ పితుర్దశమదినేమాతృమరణేతు దినద్వయాధికంభవతి । అత్రపక్షిణీమధ్యేదినద్వయమధ్యేచ పితురేకాదశాహస్యైవస్వతంత్రైకోద్దిష్టంకుర్యాత్ । కర్తుస్తాత్కాలికీశుద్ధిరస్తి ॥

తా ॥ తల్లిమరణసూతకము గలిగియుండునప్పుడు, తండ్రిమరణము జరిగినయెడ, మొదటిదానినివదలి రెండవదానిని సంపూర్ణముగనవలంబించితండ్రికి క్రియలొనర్చివిదపతల్లికి ౧౺దినముసూతకముపట్టి క్రియలొనర్చవలయు, తల్లియనుగమనముచేసి తండ్రితోగూడ మృతినొందినను, ఇంకొకదినమునమృతినొందినను, ఈ౧౺దినముగూడఅక్కరలేదు- తంత్రమువలనశుద్ధిగలుగును, పితృమరణమునందనుగమనముచేయక, తొమ్మిదిదినములలోపలదైవయోగమువలన తల్లిమృతినొందినయెడ, తండ్రికిక్రియలొనర్చినవెనుక తల్లికి౧౺దినముసూతకము పట్టిక్రియలొనర్పవలయు, తండ్రిచనినపదియవనాడు తల్లిమరణించినయెడ, రెండుదినములుపట్టవలయు, మాతృవిషయమైచెప్పిన రెండువిధులయందును, తాత్కాలిక శుద్ధిగలదు గనుక, తండ్రికిఏకాదశాహమునందె, ఏకోద్దిష్టమును స్వతంత్రముగానేచేయవచ్చును.

వా॥ పితృమరణాశౌచమధ్యే దేశాంతరగతమాతృమరణశ్రవణేమాతరికృతక్రియాయాముభయోస్తంత్రేణశుద్ధిః । అకృతక్రియాయాంతుపితృదశాహమూర్ధ్వం మాతుఃపక్షిణీంకుర్యాత్ ॥

తా॥ తండ్రిమరణ సూతకముగలిగి యుండునప్పుడు, పరదేశమునందు తల్లిమరణము జరిగినట్టుతెలిసి, యాతల్లికి ప్రేతక్రియలు జరిగియుండిన, రెంటికిని తంత్రములవలన శుద్ధిగలుగును. తల్లికి క్రియలుకాకుండినయెడ, తండ్రియొక్క పదిదినములు తీరినవెనుక తల్లికి ౧౻ దినము సూతకముపట్టవలయు.

వా॥ మాతృమరణాశౌచమధ్యే దేశాంతరగత పితృమరణశ్రవణే శ్రవణప్రభృతిదశాహం పిత్రాశౌచంభవతి ॥

తా॥ తల్లిమరణసూతకము గలిగియుండునప్పుడు, పరదేశమునదండ్రిమరణము జరిగినట్టు వినినయెడ, నదిమొదలుకొని పదిదినములు తండ్రికి సూతకముపట్టవలయు.

వా॥ దేశాంతరగతయోర్మాతాపిత్రోర్మరణేయుగపచ్ఛ్రుతే తంత్రేణశుద్ధిః ॥

తా॥ తల్లిదండ్రులుపరదేశమున నేకకాలంబున మరణించిరనివినినయెడ రెంటికిని తంత్రమువలన శుద్ధిగలుగును.

వా॥ అతిక్రాంతవర్తమానయోస్సన్నిపాతేవర్తమానేనాతిక్రాంతస్యశుద్ధిః । అతిక్రాంతస్యకాలాధిక్యేత్వతిక్రాంతే నైవవర్తమానస్యశుద్ధిః । ఏవందాహకస్యాతిక్రాంతాశౌచేనైవ వర్తమానస్యశుద్ధిః । మాతృవిషయేతునాయంవిధిః । కింతుపూర్వోక్తమేవపూరణం ॥

తా॥ అతిక్రాంత వర్తమానాశౌచము లేకకాలంబున గలిగినయెడ, వానిలోనధికకాలముగలదాని నవలంబించవలయు, దాహకునకు అతిక్రాంతము సంభవించినయెడ, వర్తమాన సూతకముపనిలేదు. తల్లిదండ్రుల విషయమైయట్లుగాక, పూర్వోక్తప్రకార మాచరింపవలయు.

దేశాంతరలక్షణము.

శ్లో॥ దేశాంతరం వదంత్యన్యే షష్టియోజనమాయతం । చత్వారింశద్వదంత్యన్యే త్రింశదన్యేత్రధైవచ ॥

తా॥ దేశాంతరమనగా, అరువదియామడ వ్యవధానముగలది

అనికొందరును, నలుపదియని కొందరును, ముప్పదియనికొందరునువచించి రిగావున దేనినైనగ్రహింపవచ్చును. (కొంచెముదూరముగలిగి మహానదులు పర్వతములు నడుమనున్నను దేశాంతరమని పించుకొనదు.)

ఆత్మబంధువుల వివరణము.

శ్లో॥ ఆత్మపితృష్వసుఃపుత్రా ఆత్మమాతృష్వసుస్సుతాః । ఆత్మమాతులపుత్రాశ్చవిజ్ఞేయా ఆత్మబాంధవాః ॥

తా॥ మేనత్త, ఆమెపుత్రులు, పినతల్లి, పెదతల్లి, వారిపుత్రులు, మేనమామ, ఆయనకొడుకు, వీరు ఆత్మబంధువులు.

పితృబంధువులు.

శ్లో॥ పితుఃపితృష్వసుః పుత్రాఃపితుర్మాతృష్వ సుస్సుతాః । పితుర్మాతులపుత్రాశ్చవిజ్ఞేయాః పితృబాంధవాః ॥

తా॥ తండ్రియొక్క మేనత్త, వారిపుత్రులు, తండ్రిపినతల్లి పెదతల్లులు, వారిపుత్రులు, తండ్రిమేనమామ, ఆయన కొడుకులు, వీరుపితృబంధువులు.

మాతృబంధువులు.

శ్లో॥ మాతుఃపితృష్వ సుఃపుత్రా మాతుర్మాతృష్వసుస్సుతాః। మాతుర్మాతులపుత్రాశ్చ విజ్ఞేయామాతృబాంధవాః ॥

తా॥ తల్లి మేనత్త, ఆమెపుత్రులు, తల్లి పినతల్లి, పెదతల్లులు, వారి పుత్రులు, తల్లి మేనమామ, అతనికొడుకులు వీరుమాతృబంధువులు.

ఆశౌచానంతరకృత్యము.

వా॥ ఆశౌచాంతే సంగవేస్నాత్వా బ్రాహ్మణోహస్తాభ్యాముదకంస్పృష్ట్వాశుధ్యతి। క్షత్రియోవాహనమాయుధంవాస్పృష్ట్వాశుధ్యతి। వైశ్యఃప్రతోదంరశ్మింవాశూద్రోయష్టిమితి ॥

తా॥ సూతకదినములు గడచినవెనుక స్నానముచేసి యుదకమును స్పృశించుటచే బ్రాహ్మణుడును, ఆయుధమును తాకుటచే క్షత్రియుడును, కోలనుగాని త్రాడునుగాని తాకుటచే వైశ్యుడును, కఱ్ఱనుదాకుటచేశూద్రుడును పరిశుద్ధులగుదురు.

శ్లో॥ ఆశౌచాంతేతుసంప్రాప్తే గోమయాదివిలేపనైః । గృహశుద్ధిర్విధాతవ్యా పుణ్యాహంచైవవాచయేత్ ॥

తా॥ సూతకదినములు కడచినవెనుక గోమయాదులచే గృహ

మును శుద్ధిచేసి స్నానాదులచే బరిశుద్ధులై పుణ్యాహవాచనమును జరిగింపవలయు.

శ్రాద్ధకర్తృనిరూపణము.

శ్లో ॥ పుత్రఃపౌత్రఃప్రపౌత్రశ్చ పుత్రికాపుత్రఏవచ। పత్నీభ్రాతాచతజ్జశ్చ పితామాతాస్నుషాతథా । భగినీభాగినేయశ్చ సపిండోధనహార్యపి ॥ అసన్నిధానేపూర్వేషా ముత్తరేపిండదఃస్మృతః ॥

తా ॥ పుత్రుడు, పౌత్రుడు, ప్రపౌత్రుడు, దౌహిత్రుడు, భార్య, అన్నదమ్ముడు, వానికొడుకు, తండ్రి, తల్లి, కోడలు, చెల్లెలు, ఆమెకొడుకు, సపిండుడు, సొత్తుపొందినవాడు, వీరలు, మరణించినవానికిశ్రాద్ధక్రియలయందు, ఒకరివెనుకనొకరుకర్తలగుదురు, (అనగా, చనిపోయినవానికిపుత్రుడులేకుండినపౌత్రుడును, పౌత్రుడులేకుండిన ప్రపౌత్రుడును అనియీక్రమంబుననెరుంగునది.)

* మద్యపానగర్హణము.

శ్లో ॥ వైకల్యంధరణీపాతమయథోచితజల్పనం । సన్నిపాతస్య చిహ్నానిమద్యంసర్వాణిదర్శయేత్ ॥

తా ॥ మద్యపానముచేయువానికి సన్నిపాతరోగికివలె శరీరవైకల్యమును, భూమియందుదొర్లుట, అప్రస్తుతములగు అతిప్రలాపములు మొదలగుదుర్గుణములుకలుగును.

శ్లో ॥ ఏకతశ్చతురోవేదా బ్రహ్మచర్యంతథైకతః । ఏకతస్సర్వపాపానిమద్యపానంతథైకతః ॥

తా॥ బ్రహ్మచర్య మొకటియేచతుర్వేదములకు సరిపోలియుండును. మద్యపానమొకటియె సకలపాపములతో సరిపోలును.

శ్లో ॥ మద్యపస్యకుతస్సత్యందయామాంసాశినఃకుతః । కామినశ్చకుతోవిద్యానిర్ధనస్యకుతస్సుఖం॥

తా ॥ మద్యపానముచేయువానికి సత్యమెక్కడిది? మాంసముదినువానికి దయయెక్కడిది?కాముకునికివిద్యయెక్కడిది? ధనహీనునికి సుఖమెక్కడిది?

* ఈవిషయమును ఆశ్రమ ధర్మసంగ్రహ ప్రకరణమున జూచుకొనవలయు.

శ్లో॥ మత్తోహీనస్తిసర్వం మిథ్యాప్రలపతిహివికలయాబుద్ధ్యా। మాతరమపి కామయతే సావజ్ఞం మద్యపానమత్తస్సన్ ॥

తా॥ మద్యపానము చేసినవాడు మదించి సకలమును హింసించును. బుద్ధివైకల్యముచే తారుమారుగ మాటలాడును. మద్యపానమత్తుడై యవజ్ఞతచే దల్లినైన గామించును.

శ్లో॥ చిత్తేభ్రాంతిర్జాయతే మద్యపానాద్భ్రాంతే చిత్తే పాపచర్యాముపైతి। పాపంకృత్వాదుర్గతింయాంతిమూఢాస్తస్మాన్మద్యంనైవ పేయంనపేయం॥

తా॥ మద్యపానమువలనచిత్తమునకుభ్రమము కలుగును. ఆచిత్తభ్రమమువలన పాపకార్యములనొనర్చును-అట్టి పాపకృత్యములవలనమూఢులై నరకమునుబొందెదరు. కావుననెంతమాత్రము మద్యమును త్రాగగూడదు.

ఇతి శ్రీమానవధర్మచంద్రికాయాం, ఆశౌచ
నిరూపణకథనం నామ
దశమోధ్యాయః.

ఆయుర్వేదచికిత్సాసంగ్రహము.

శ్లో॥ త్రివర్గసాధనం దేహ మగదం తద్భవే ద్యది।
చికిత్సిత మవిజ్ఞాయ నరో రక్షితు మక్షమః ॥

శ్లో॥ అయిక్రియార్థంసులభం సమితుకుశం, అపిస్వశక్త్యాతుతపః ప్రవర్తతే।జలాన్యపిస్నానవిధిక్షమాణి, శరీరమాద్యంఖలుధర్మసాధనం ॥

తా॥ శరీరము రోగరహితమగునేని తపోధ్యానక్రియాదులచే ధర్మార్థకామమోక్షములనుసాధింపవచ్చును,రోగసహితంబైనయెడలమనుజుడుసత్క్రియలజేయుటకసమర్థుడై పాపమునుబొందును, కావునపురుషార్థములగోరువాడుశరీరమును రోగపూరితముగానీయక ఆయుర్వేదమును బాగుగనెఱింగి చికిత్సలచేశరీరమును రక్షించుచుండవలయు.

సద్వైద్యప్రశంస.

శ్లో॥ గురోరధీతాఖిలవైద్యవిద్యః పీయూషపాణిఃకుశలఃక్రియాసు।
గతస్పృహోధైర్యధరః కృపాళుశ్శుద్ధోధికారీభిషగీదృశస్స్యాత్ ॥

తా॥ శాస్త్రానుభవలోకానుభవములుగలిగిన వైద్యశ్రేష్ఠుండగునాచార్యునొద్దనభ్యసించినవాడును, అమృతహస్తముగలవాడును, చికిత్సాదులయందుసమర్థుడును, ఆశారహితుండును, ధైర్యముగ్గలవాడును, దయాస్వభావుడును, నగునిట్టివైద్యుడు చికిత్ససేయుటకుపరిశుద్ధుడైనయధికారి యగుచున్నాడు.

కువైద్యగర్హణము.

శ్లో॥ నధాతోర్విజ్ఞానం నచపరిచయోవైద్యకనయే,నరోగాణాం తత్త్వావగతిరపినోవస్తుగుణధీః। తథాప్యేతేవైద్యాఇతి తరలయంతోజడజనాన్నసూన్మృత్యోర్భృత్యాఇవవసుహరన్తేగదజుషాం॥

తా॥ కొందరుమూఢులునాడీపరీక్షాక్రమమును, వైద్యశాస్త్రమును, రోగతత్త్వమును, పదార్థగుణములను, ఎఱుంగక, వైద్యులనిపేరుపెట్టుకొని తెలియనివారినిభ్రమింపజేయుచు, మృత్యువునకుదూతలై రోగులయొక్కప్రాణములనుధనమును అపహరింతురు.

శ్లో॥ మిథ్యౌషధైర్భ్రాంత మృషాకషాయైరసహ్యలేహ్యైరయథార్థతైలైః। వైద్యాఇమేవంచితరుగ్ణవర్గాః పిచండభాండంపరిపూరయంతి॥

తా॥ కువైద్యులు శాస్త్రమునందు జెప్పనియబద్ధపుమందులచేతను, అబద్ధపుకషాయములచేతను, అసహ్యములగు లేహ్యములచేతను, అబద్ధపుతైలములచేతను చికిత్సలుజేసి రోగులనువంచించిపొట్టనిండించుకొనుచున్నారు, అయ్యో.

కువైద్యబహిష్కరణము.

శ్లో॥ యశ్శాస్త్రమపరిజ్ఞాయ చికిత్సామివనాటయన్। ఉపాచరతితంత్యాజ్యాద్భిషజంగరళోపమం॥

తా। శాస్త్రమునెఱుంగక, తాజేయుచికిత్సలనుశాస్త్రోక్తములైనవానివలె నటింపజేయుచు రోగులకు జికిత్సించుకువైద్యుడు విషతుల్యుడు గనుకవానినివిడువవలయు.

శ్లో॥ వైద్యరాజనమస్తుభ్యంయమరాజసహోదర। యమస్తుహరతిప్రాణాన్వైద్యఃప్రాణాన్ధనానిచ॥

తా॥ యమునితమ్ముడవగునోవైద్యుడా, యముడుప్రాణమును మాత్రము హరించును, నీవన్ననోప్రాణములను ధనమును హరించెదవు నీకొకనమస్కారము.

నాడీపరీక్షాక్రమము.

శ్లో॥ నాడీజ్ఞానంవినావైద్యో నలోకేపూజ్యతాంవ్రజేత్॥ అతశ్చాతిప్రయత్నేన శిక్షయేద్బుద్ధిమాన్నరః॥

తా॥ నాడినితెలియని వైద్యుడు రోగములనెఱుంగజాలడు కావున నట్టివాడులోకమున బూజింపబడడు అట్లగుటంజేసి బుద్ధిమంతుడగు వాడతిప్రయత్నముతో నాడినభ్యసించవలయు.

శ్లో॥ స్థిరచిత్తః ప్రసన్నాత్మామనసాచవిశారదః। స్పృశేదంగుళిభిర్నాడీంజానీయాద్దక్షిణేకరే॥

తా॥ వైద్యుడు, చిత్తమునటునిటుబోనీయక, నిర్మలమనస్కుడై రోగియొక్క కుడిహస్తమున అంగుష్ఠమూలము క్రిందుగా తనతర్జనీమధ్యమానామికాంగుళులనునిచి నాడినీ మనస్సుచేబాగుగ నెఱుంగవలయు.

నాడీపరీక్షాసమర్థుడు.

శ్లో॥ పీతమద్యశ్చంచలాత్మా మలమూత్రాదివేగయుక్ । నాడీజ్ఞానేఽసమర్థస్స్యాల్లోభాకాంతశ్చకాముకః ॥

తా॥ మద్యపానము చేసినవాడును, చపలచిత్తుడును, మలమూత్రాదిబాధగలవాడును, దురాశాపరుడును, కామాతురుడునునగు వైద్యుడు నాడి నెఱుంగజాలడు కావున వైద్యుడు పరిశుద్ధుడై స్థిరచిత్తము గలిగియుండవలెను.

వైద్యదూతశుభాశుభశకునము.

శ్లో॥ సమాహ్వానాయ వైద్యస్యగచ్ఛతోఽశుభమీరితం । వైద్యగేహేశుభంచైత ద్విపరీతంతువైద్యకే॥

తా॥ వైద్యునిబిలువంబోవుదూతకు ద్వారమున అశుభశకునము మంచిది, వైద్యునిగృహము ప్రవేశించినపుడు వైద్యునియొక్క నిద్రా,కోప, చింతా, కఠినభాషణ, రోదన, శ్రాద్ధదిగంబరత్వాది సమయములుగాక, శుభసమయ శకునములుగలిగిన, రోగికి ఆరోగ్యముగలుగును. చికిత్సచేయుటకై రోగియొద్దకు బోవువైద్యునకు, ఇల్లువెడలునప్పుడు, తుమ్ములు-రోదనము-గద్ద గుడ్లగూబ మొదలగుపక్షుల ధ్వనులు,కలహము-దుర్గంధవస్తువులు- కట్టెలు- బెల్లము- నల్లనిధాన్యములు-తైలాదులు- ఆయుధపాణులగుపురుషులు- అపానవాతము విడుచువాడు-అంధుడు - కుంటివాడు- మొండివాడు - చండాలుడు- ఉన్నట్లుండి ఇండ్లు మేడలు-ధ్వజములు నీళ్లకడవలు ఇవివిరిగిపడుట, పాము,కోతి, ఉడుము,తొండ, పిల్లి ఇవి అడ్డముగాబోవుట,వైద్యునికిద్వారబంధనాభిఘాతముగలుగుట,మొదలగుఅపశకునంబులుగాక, ఆవులు, బ్రాహ్మణులు, వేశ్య,కన్యపడుచు,బాలురు,రాజులు, గుఱ్ఱము,ఏనుగ,పెఱుగు,మద్యము,మాంసము,ఛత్రచామరాదులు,గానము, ఇట్టిశుభశకునంబులుగలిగి, రోగియొక్క ఇల్లుప్రవేశించునప్పుడు ద్వారంబున శుభవస్తుదర్శనముగాకుండిన, రోగికిఆరోగ్యము గలుగును.

దూతలక్షణము.

శ్లో॥ శుక్లాంబరాః ఫలకరాదూతాశ్చప్రియవాదినః। అద్వితీయాశ్చభక్తాశ్చవైద్యాహ్వానేప్రపూజితాః॥

తా॥ తెల్లనివస్త్రములధరించినవారును, పండ్లుపువ్వులు మొద

లగువానిని హస్తముననుంచుకొనినవారును, మంచిమాటలాడెడివారును,తనతోకూడ ఎవ్వరునులేక ఒంటరిగవచ్చువారును, వైద్యునియందుభక్తిగలవారునగుదూతలు వైద్యునిబిలచుటకుదగినవారలు. కుంటివాడు - గ్రుడ్డివాడు- ఆయుధపాణి- దండధరుడు-రోగి-రక్తమాల్యాంబరగంధానులేపనముగలవాడు - స్త్రీలు- ముసలివాడు - తడివస్త్రమును ధరించినవారును, దూరమునుండి పిలుచువాడును చుక్కను తాకుచుండువాడును, నఖదంతములగొరుకువాడును, గడ్డిమోపునుమోసికొనినవాడును, నపుంసకులు సన్యాసులు ఇట్టివారు వైద్యునిబిలచుటకనర్హులు.

నాడీస్థాననిర్ణయము.

శ్లో॥ నాడ్యోష్టౌ పాణిపాతల్కంఠనాసోపాంతసమాశ్రితాః। పాదయోర్హస్తయోర్ద్వౌ గుల్ఫమూలయోః కంఠమూలయోః॥

తా॥ మనుష్యునకునాడి యెనిమిదిస్థానములయందుండును,అందు హస్తనాడి, బొటనవ్రేలిక్రిందుగ మణికట్టులయందును, పాదనాడి, చీలమండలక్రిందుగను, కంఠనాడి, మెడకిరుప్రక్కలయందును, నాసానాడి నాసికామూలములయందును, ఉండును, జ్వరమును అజీర్ణమును, వాతపిత్తశ్లేష్మప్రకోపమును, ఆమదోషమును హస్తనాడినిపట్టియు, జ్వరము విడుచుటను, శరీరము తేలికగనుండుటను ఆయుష్యమును పాదనాడినిపట్టియు, ఆగంతుకజ్వరమును, దప్పిని ఆయాసమును, మైథునమును, భయము మొదలగువానిని కంఠనాడినిపట్టియు, చావునుబ్రతుకును, నేత్రశిరఃకర్ణముఖ రోగములనునాసికానాడినిపట్టియు చూడవలయు.

వాతాదినాడీపరీక్ష.

శ్లో॥ వాతపిత్తానిలద్వంద్వ సన్నిపాతాదికానిచ। నాడీగత్యా విజానీయాత్తతఃకుర్యాచ్చికిత్సితం॥

తా॥ వాత,పిత్త, శ్లేష్మ, ద్వంద్వ,సన్నిపాతాదిరోగములను,నాడీగమనమునుపట్టి తెలిసికొని వైద్యుడగువాడు చికిత్సచేయవలయు, వాతనాడీగమనమువంకరగను, పైత్యనాడిచపలముగను,కఫనాడిస్థిరమై సూక్ష్మముగనుండును, ఈనాడులు ప్రకోపించినపుడు తర్జనివ్రేలిక్రింద వేగముగ గొట్టుచుండిన వాతప్రకోపమనియు,మధ్యమాంగుళిక్రింద వేగముగగొట్టిన, పిత్తప్రకోపమనియు, అనామికాంగుళి క్రిందవేగముగగొట్టిన శ్లేష్మప్రకో

పవనియు, ద్వంద్వలక్షణములు గలిగినయెడల ద్వంద్వరోగమనియు, నానావిధలక్షణములుగలిగిదృశ్యాదృశ్యముగనుండిన సన్నిపాతమనియు నెఱుంగవలయు — వాతాధిక్యమున నాడి పామువలెవంకరగను, మిక్కిలి ప్రకోపించినపుడు - బిగించబడిన తంతివలెనునుండును — పిత్తాధిక్యమున నాడిచపలమైకాకివలెనడుచును — శ్లేష్మాధిక్యమున నాడి కప్పవలెను కొంగవలెను, మిక్కిలిప్రకోపించినపుడు కోడివలెను, హంసవలెను మెల్లగ నడుచును— వాతపిత్తద్వంద్వమున కప్పవలెను పామువలెను పలుమారు నాడినడుచును- వాతశ్లేష్మద్వంద్వమున రాయంచ, పామువీనివలె నాడినడుచును— పిత్తశ్లేష్మద్వంద్వమున నెమలి కప్పవీనివలె నాడినడుచును — మృత్యునాడిశిథిలమై మందమై నిలచినిలచియు, క్రమముగనన్నినాడులు స్థానము దప్పినడుచును — అజీర్ణనాడి కఠినమైనిండినట్లుగనాడులు అన్నియుకలసి జడముగానడుచును- నాడిఉదయకాలమున ౧౦ ది గడియలకులోగా శ్లేష్మగతిగలదైయుండును- పిదప ఇరువదిగడియలవరకు పైత్యగమనము గలదియగును. అటుపిమ్మట సాయంకాలమువరకు వాతగమనముగలదియగును- అర్ధరాత్రియందు నాడి పైత్యగమనము గలిగియుండును.

వాతపిత్తశ్లేష్మశరీరస్పర్శవర్ణములు.

వాతరోగిశరీరముకొంచెము వేడిగను, నల్లగను, పిత్తరోగిశరీరము మిక్కిలిఉష్ణముగను, లేకమిక్కిలిశీతలముగను, పసుపువన్నెయు, లేకఎరుపువన్నెయుగలిగియును, శ్లేష్మరోగిశరీరము కొంచెముశీతలముగను, తెల్లగను, ద్వంద్వరోగిశరీరము ద్వంద్వలక్షణములును గలిగియుండును.

వాతపైత్యశ్లేష్మరోగిస్వరభేదములు.

వాతరోగమునమాటలుసమముగను, పైత్యరోగమునప్రలాపము నప్పువీనితోడను, శ్లేష్మరోగమున హీనస్వరముతోడను, ద్వంద్వరోగమున ద్వంద్వలక్షణములతోడను గూడియుండును.

జిహ్వాపరీక్ష.

వాతాధిక్యముగలరోగినాలుక, పసపువన్నెయుముండ్లుగలిగిపగిలినట్లుండును, పైత్యాధిక్యమున ఎరుపుకలసినలుపుగలదియగును, శ్లేష్మాధిక్యమునసాలుక తెల్లగను దళముగను, ద్రవముగ్గలదిగనునుండును, సన్నిపాతాధిక్యముననల్లగనులేక తెల్లగనుముండ్లుదారినదిగనుండును.

మూత్రపరీక్ష.

అరుణోదయంబునరోగియొక్క మూత్రము మొదటిధారనువదలిమధ్యధారనునొకగాజు పాత్రయందుబట్టుకొని యెండయందుంచిఆమూత్రమందుగరికిపోచతోనొకనూనెబొట్టును వేసిచూచినరోగసాధ్యాసాధ్యంబులనెరుగవచ్చును.

గాజుపాత్రయందు బట్టినమూత్రము,ఎరుపువన్నెగలిగియుండినవాతరోగము, పసపువన్నెగలిగియుండిన పైత్యరోగము తెలుపువన్నెబరువుగలిగియుండిన శ్లేష్మరోగము అనితెలియవలయు. పొగవన్నె(లేక) ఎరుపువన్నెగలిగినవాతరోగము. నురుగు ఎరుపుగలసిన తెలుపువన్నెవాత శ్లేష్మము. పసపుగలసిన తెలుపువన్నె నురుగుగలిగిన పిత్తశ్లేష్మము. సర్వలక్షణములుగలది త్రిదోషముఅని తెలియవలయు.

తైలబిందువు మూత్రమునందంతట వ్యాపించిన, వాతరోగము.బుగ్గలుగలేచిన, పైత్యరోగము. చిన్నచిన్నబిందువులై ఆకారముల దాల్చెనేని శ్లేష్మరోగము. అనితెలియవలయు, బిందువుమూత్రమున తేలకమునిగిన యెడలరోగము అసాధ్యంబగును. మునుగక అంతటవ్యాపించిన సాధ్యము. పొడవుగా బుగ్గలుబుగ్గలుగాలేచిన కష్టసాధ్యము అగును.

మూత్రమునందు వైచిన తైలబిందువు ఛత్ర, చామర. పద్మ,శంఖ, వీణా,కుండల, దర్పణ,పీఠాద్యాకారముల దాల్చినరోగము సాధ్యంబగును. వృషభ, సింహ, వరాహ,కూర్మ,సర్పవానర,వృశ్చిక,కుక్కుటాద్యాకారములను శస్త్ర ఖడ్గ వజ్రముసలాద్యాయుధాకారములను దాల్చిన రోగి బ్రదుకడు.

మూత్రమందలి తైలబిందువు, తూర్పుప్రక్క విశేషవ్యాప్తిగలిగిన మంచిది. దక్షిణమున విశేషవ్యాప్తిగలిగిన శీఘ్రకాలమునందు జచ్చును. పశ్చిమోత్తరేములయందు వ్యాపించిన మాసమునకు పైనమరణించును, చింపులతోగూడి నిర్ఋతిమూలను వాయవ్యమునను వ్యాపించిననతిశీఘ్రముగమరణించును. మేడలు హంసాదులతో గూడినతటాకము తోరణము ఛత్రచామరాదులు వీనియాకారమును దాల్చిన, రోగమునివర్తించి చిరకాలము బదుకును.

రోగాశుభతిథివారనక్షత్రములు.

భరణి- ఆర్ద్ర-ఆశ్లేష-మఖ- పుబ్బ-స్వాతి- విశాఖ-మూల-పూర్వాషాఢ-శతభిషము-పూర్వాభాద్ర-ఈనక్షత్రములును ఆదివారము-మంగళవారము - శనివారము ఈవారములును - పాడ్యమి-చవితి - షష్ఠి-నవమి-ద్వాదశి ఈతిథులును ఒకటిగ కలిసియుండు దినమున జ్వరము వచ్చినయెడ జీవించుట దుర్లభము.

శుభాశుభనక్షత్రములు.

కృత్తిక-ఆశ్లేష ఈనక్షత్రములయందు వచ్చిన జ్వరము ౯ రాత్రులును రోహిణియందు 3 రాత్రులును-మృగశిర-పునర్వసు-పుష్యమి-హస్త-వీనియందు ౭ రాత్రులును-పుబ్బ-స్వాతి- శ్రవణము-వీనియందు ౨ మాసములును-ఉత్తర-చిత్త-జ్యేష్ఠ-మూల-పూర్వాషాఢ-ధనిష్ఠవీనియందు ౧౫ రాత్రులును-విశాఖ-ఉత్తరాషాఢ-వీనియందు ౨౦ రాత్రులును- అనూరాధ- శతభిషము-రేవతివీనియందు ౧౮ రాత్రులును, పూర్వాభాద్రయందు ౧౯ రాత్రులును, ఉత్తరాభాద్రయందు ౧౪ మాసమును, అశ్వినియందు ౧ రాత్రియు, పీడించును. భరణి, ఆర్ద్ర, మఖ ఈనక్షత్రములయందు జ్వరము వచ్చినయెడల మరణము గలుగును.

వాతాదిజ్వరలక్షణములు-చికిత్సలు.

వాతజ్వరమునందు—శరీరమున వేడిమి, గగుర్పాటు, నడుమున స్వహీనత, శోష, వాంతి, శ్వాసము, దురద, మూత్రమున పసుపువన్నె, నోటియందు తియ్యదనము, ఆవలింతలు, ఒడలువిరుపు, అరుచి, మలమూత్రనిరోధము కలిగియుండును.

వాతజ్వరచికిత్స—తిప్పతీగ-కటుకరోహిణి-శొంఠి- అగరుశొంఠి-నేలవేము, దురదగొండివేరు- కచ్చూరములు-కరకపువ్వు- గంటుబారంగి-తామరగడ్డలు- వీనిని సరిపాళ్లుగ జేర్చి ౮ వ పాలు మిగులునట్లు కషాయము కాచియిచ్చినయెడల వాతజ్వరములన్ని మానును.

తెల్లసుగంధిపాలవేళ్లు- రేణుకవిత్తులు- దీపద్రాక్ష- పిప్పళ్లు- పెద్దసోపు- వీనిని సమభాగములుగ జేర్చి కషాయముకాచి దానిలో పాతబెల్లమునుగాని చక్కెరనుగాని చేర్చియిచ్చిన, వాతజ్వరము మానును.

పిత్తజ్వరమునందు— తలనొప్పి, హస్తపాదములయందును శరీరమునందును, మంటలు, ఒడలుతిరుగుట- అరుచి,శరీరముఉష్ణముగను మూత్రము ఎఱ్ఱగనుండుట, ముఖము ఎండుట, అధిక సంభాషణము - అగ్నిమాంద్యము- దుస్స్వప్నములు ఇవికలుగును.

పిత్తజ్వరచికిత్స—పర్పాటకము శొంఠి, రక్తచందనము, వట్టివేళ్లు వీనినిసమభాగములుగ జేర్చికషాయముకాచియిచ్చిన, పిత్తజ్వరముమానును.

పర్పాటకము-నేలవేము- అడ్డసరము - దురదగొండివేరు - కటుకరోహిణి- ప్రేంకణపువేళ్ళు వీనినిసమభాగములుగగ్రహించికషాయముకాచి చక్కెరజేర్చియిచ్చిన, పిత్తజ్వరముమానును.

శ్లేష్మజ్వరమునందు— తలనొప్పి, ఒడలుమెరుగు గలిగియుండుట, నోటియందు తియ్యదనము, తాపము, అగ్నిమాంద్యము, దగ్గు,రొంజు,గొంతుమెండుట, గొంతులోగుర్గుగుమనుట, శరీరముపచ్చనగుట, అతిసారము ఇవికలుగును.

శ్లేష్మజ్వరచికిత్స—కరకతాండ్రయుసిరికలు, తిప్పతీగె, కటుకరోహిణి, చేదుపొట్ల, అడ్డసరవుఆకు కచ్చూరములు, వీనిని సమభాగములుగ జేర్చి కషాయముకాచి తేనెగలిపియిచ్చిన, శ్లేష్మజ్వరముమానును.

శొంటి- చల్లపిల్లిగడ్డలు, నేలవేము,వాకుడు, వేపపట్ట, తిప్పతీగ,కచ్చూరములు, పిప్పళ్లు, వీనిని సమభాగములుగజేర్చి కషాయముకాచి యిచ్చినశ్లేష్మ జ్వరముమానును.

వాతపిత్తజ్వరమునందు—తలనొప్పి, ముఖము గొంతు ఎండుట, భ్రమము,గగుర్పాటు, కీళ్లనొప్పులు, మూర్ఛ, తాపము,దప్పి, ఆవలింతలు వాంతి ఇవికలుగును.

వాతపిత్తజ్వరచికిత్స—నేలవేము, పర్పాటకము, సొంటి, తిప్పతీగ,తుంగగడ్డలు, వీనినిసమభాగములుగజేర్చి కషాయముకాచియిచ్చిన వాతపిత్తజ్వరముమానును.

శ్లేష్మవాతజ్వరమునందు—కీళ్లనొప్పులు, తలబరువు, తలనొప్పి, తాపము,దగ్గు, పీనసము, కండ్లనీరుగారుట, దేహముబంకగనుండుట,కొంచెముచెమటపట్టుట, వాంతి, సర్వావయవములయందువేదనఇవికలుగును.

శ్లేష్మవాతజ్వరచికిత్స— సొంటి, తామరగడ్డలు,తిప్పతీగ, నేలము

లక, వీనినిసమాంశములుగజేర్చి కషాయముకాచియిచ్చిన, శ్లేష్మవాతజ్వరము మానును.

దశమూలములను అనగా, ముయ్యాకుపొన్న, కోలపొన్న, చిన్నములక, పెద్దములక, పల్లేరు, మారేడు, తక్కిలి, దుందిలము, నేలగుమ్ముడు, కలిగొట్టు వీనివేళ్లను, సమాంశములుగ జేర్చి కషాయముకాచి పిప్పలిచూర్ణము జేర్చియిచ్చిన శ్లేష్మవాతజ్వరము మానును.

పిత్తశ్లేష్మజ్వరమునందు—కునుకుపాట్లు, అరుచి, దగ్గు, తాపము, నోరుచేదుగనుండుట, కంఠమునకఫముకట్టుట, నోరుఅంటుకొన్నట్లుండుట వాంతి, నిద్రలేమి, మూత్రము ఎఱ్ఱగతెల్లగవచ్చుట, కన్నులకునల్లగ పచ్చగ గనపట్టుట ఇవికలుగును.

పిత్తశ్లేష్మజ్వర చికిత్స — సొంటి చేదుపొట్ల, నేలవేము, దురదగొండి, వాకుడు, కొడిశవిత్తులు, శ్రీగంధము, గంటుభారంగి, కటుకరోహిణి, తుంగగడ్డలు, తిప్పతీగ వీనినిసమాంశములుగ గూర్చికషాయముకాచియిచ్చిన, పిత్తశ్లేష్మజ్వరముమానును.

తిప్పతీగె, చేదుపొట్ల, కటుకరోహిణి, రక్తచందనము, అగరుసొంటి, చాగవేరు, వీనినికషాయముకాచియిచ్చిన, పిత్తశ్లేష్మజ్వరముమానును.

ఏకాహికజ్వరమునకు— అడ్డసరవుఆకు, కరకకాయ, తానికాయ, ఉసిరికవరుగు, చేదుపొట్ల, వేపపట్ట, రేలగుజ్జు, ద్రాక్షపండు వీనిని కషాయమునిచి, చక్కెర తేనెకలిపియిచ్చిన ఏకాహిక జ్వరముమానును.

మహాపాశుపతాస్త్రరసము—శుద్ధిచేసిన కఫరి ౧పాలు, నేపాళములు ౧ పాలు, ఇంగిలీకము౧ పాలు, ఉల్లిపాషాణము ౨ పాళ్లు, వీనినొకయామమునల్లయుమ్మెత్తాకురసంబునమెత్తగనూరి పెసరగింజలంత మాత్రలుచేసి అల్లపురసముతో పూటకొక మాత్రయిచ్చిన, ఏకాహిక ద్వ్యాహిక త్ర్యాహిక జ్వరములుమానును.

త్ర్యాహికజ్వరమునకు—సొంటి, దనియాలు, వట్టివేళ్లు, తిప్పతీగ, రక్తచందనము, తుంగగడ్డలు, వీనినికషాయముకాచి చక్కెరకలిపి యిచ్చిన త్ర్యాహికజ్వరముమానును.

చాతుర్థికజ్వరమునకు— సొంటి, కరకపిందెలు, ముయ్యాకుపొ

న్న, దేవదారుపట్ట, అడ్డసరవుఆకు ఉరిసికవాలువు వీనిని కషాయముగా చిదించి తేనెశర్కరకలిపియిచ్చినచాతుర్థికజ్వరముమానును.

అస్థిగతజ్వరమునకు—చేదుపొట్ల, కటుకరోహిణి,తుంగముస్తెలు-వెలుమసంధి, సొంటి, పాపరవేళ్ళు, ఇవిసమభాగములుగాగూర్చికషాయముకాచియిచ్చిన అస్థిగతజ్వరముమానును.

రక్తగతజ్వరమునకు— తమలపాకులు, నేలగోలిమిడి, పెన్నేరుగడ్డ, చిత్రమూలము, పెద్దముత్తవపులగము, సొంటి,వస, ఇవిసమభాగములుగా గూర్చి కషాయముకాచియిచ్చిన రక్తగతజ్వరము మానును.

విషమజ్వరములకు—సొంటి, ఉసిరికవాలుపు, తుంగగడ్డలు, తిప్పతీగె, చిన్నములక వీనినికషాయముకాచి పిప్పలిచూర్ణముతేనె కలిపియిచ్చినవిషమజ్వరములుమానును.

శీతజ్వరములకు— సొంటి, దనియాలు, నేలవేము చేదుపొట్ల, వేపచెక్క, అడ్డసరవుఆకు, కొడిశవిత్తులు, ఆముదవువేళ్లు, కటుకరోహిణి, గంటుభారంగి, పర్పాటకము, రక్తచందనము, తుంగముస్తెలు, చిన్నములక, తామరతూండ్లు, తిప్పతీగె, వీనినికషాయముగాచియిచ్చిన, శీతజ్వరములన్నిమానును.

విషమశీతజ్వరమునకు—దుంపరాస్న, నీలివేరు, వావిలి ఆకు, పెద్దముత్తవపులగము, నాగముత్తవపులగము, చిన్నముత్తవపులగము, కోలపొన్న, నేలపొన్న, వస, సొంటి, వెలుమసంధి.ఇవిసమభాగములుగ జేర్చికషాయముగాచియిచ్చిన విషమశీతజ్వరముమానును.

విషూచిజ్వరమునకు, అగ్నికుమారరసము— రసము,గంధము, వెలిగారము వీనినిశుద్ధిచేసి సమభాగములుగగూర్చి, 3పాళ్ళు నాభిని,3 పాళ్ళు గవ్వలభస్మమునుశంఖభస్మమును, ౮పాళ్లు మిరియములపొడిని, చేర్చి నిమ్మపండ్లరసముచేమెత్తగనూరి రెండు గురిగింజలంత మాత్రలుచేసియెండబెట్టి పూటకుం మాత్రను తమలపాకు రసములో చాదియిచ్చి పిదప పుడిసెడు చన్నీళ్లను త్రాగించినయెడ విషూచిజ్వరములు, అరుచి, అజీర్ణము సన్నిపాతముఇవిమానును.

పురాణజ్వరములకు, మాలినీవసంతరసము— కఫరి ౨ పాళ్ళు, [illegible] వీనిని వేపచెక్కరసముతో మూడుదినములు మెత్తగ

మర్దించి ఆఱుగురిగింజలయెత్తు మాత్రలుకట్టి జీలకఱ్ఱతోగాని పిప్పళ్లతోగాని యిచ్చినయెడ, పురాణజ్వరములు, జీర్ణజ్వరములు అస్థిగత మాంసగతజ్వరము, జ్వరాతిసారము మొదలగునవి యన్నియుమానును.

సర్వజ్వరములకు, స్వచ్ఛందభైరవము — రసము, నాభి, గంధకము ఇవి సమభాగములు, రసములో సగము జాజికాయ, వీనినికాటుకవలెనగునట్లు మర్దించి, పైవస్తువులకన్నిటికి సగముపిప్పలి చూర్ణమును జేర్చి తమలపాకులరసముపోసి మెత్తగమర్దించి రెండుగురిగింజలంత మాత్రలుచేసి తమలపాకుతోనైనను అల్లపు రసముతోనైనను ఇచ్చినయెడ, శీతజ్వరములు, సన్నిపాతము, విషూచి, విషమజ్వరము, పడిసెము, తలనొప్పిఅగ్నిమాంద్యము, వాంతిఇవియన్నియుమానును.

జ్వరాంకుశము — రసము, గంధకము నాభి, ఇవిసమభాగములు, ఉమ్మెత్తవిత్తులు 3 పాళ్లు, సొంటి, పిప్పళ్లు, మిరియాలు, ఇవి ౧౨ పాళ్లువీనినినిమ్మపండ్లరసముననైనను, అల్లపురసముననైనను ఒకొక్కయామము మెత్తగమర్దించిరెండుగురిగింజలంత మాత్రలుచేసి అల్లపురసముతోనిచ్చిన, తాపజ్వరము, చాతుర్థికాదిజ్వరములు, త్రిదోషజ్వరములు మొదలగునవియన్నియుమానును.

సూతరాజీయము — రసము ౧౬ పాళ్లు, తామ్రభస్మము ౧౬ పాళ్లు గంధకము ౮ పాళ్లు, సైంధవలవణము ౮ పాళ్లు, వెలిగారము ౬ పాళ్లువీనినినిమ్మపండ్లరసమునమెత్తగమర్దించియెండనెండించిఅడ్డగయెత్తుమాత్రలుచేసి, తేనెపిప్పలితోగాని అల్లపురసముతోగాని సేవించినయెడ పురాణజ్వరములు కాసశ్వాసలు, శూలలు, గుల్మము, పాండువు, ఉదరరోగములు ఇవియన్నియుమానును.

జ్వరాతిసారములకు, మేఘనాదరసము, — తామ్రభస్మము ౧ పాలు కంచుభస్మము ౧ పాలు, వెండిభస్మము ౧ పాలు, వీనికిసమముగంధకము, వీనినిచిత్రియాకుకషాయమున మెత్తగమర్దించి, బిళ్లగాతట్టియెండించి, మూకుడునందుబెట్టి, చీలమన్నుపూసిపుటమువేసి, మరల చిత్రిఆకుకషాయముతో మర్దించి ౩ పుటములువేసి రెండుగురిగింజలంతనుతమలపాకులోబెట్టియిచ్చినయెడ, విషమజ్వరములుమానును, సొంటి, అతివస, తుంగముస్తెలు, నేలవేము, కొడిసె, తిప్పతీగవీనికషాయముతో పైయౌషధమునభక్షించినయెడ

సకలజ్వరాతిసారములు, తరుణజ్వరము మొదలగు జ్వరములన్నియు మాను ను, దీనియందు పాలుఅన్నముపథ్యము.

సొంటి- కొత్తిమెర్లు- తుంగముస్తెలుమారేడుపిందెలు వీనినిసమభాగములుగఁజేర్చి కషాయము పెట్టియిచ్చినజ్వరాతిసారములు-వాంతి- మూర్ఛ దప్పిఇవిమానును.

రక్తాతిసారమునకు—సొంటి- పిప్పలి- ఓమము- మునుగు దామెర- మారేడు- అతివస-విషబొద్ది-వేప కొడిసెపాల- వీనినికషాయముకాచియిచ్చినమెడ- రక్తాతిసారముమానును.

చండభాస్కరరసము— రసము ౧పాలు-గంధకము ౩పా- తామ్రభస్మము ౩పా. తాళకము౪పా. అభ్రకభస్మము ౨పా. మిరియాలు అన్నిటికిసమముఖీనిని చిత్రమూలరసమున మెత్తగమర్దించిగురిగింజలంతమాత్రలుచేసినీడనెండించవలయు- దీనినిఅల్లపురసముతోబుచ్చుకొనిన సమస్తజ్వరములును-సొంటిపిప్పలిమిరియాలతోబుచ్చుకొనినకాసశ్వాసలును -తేనెపిప్పలితోక్షయరోగములును- జీలకఱ్ఱతో పాండురోగములును-వెల్లుల్లిరసముతోవాతవ్యాధులును- బెల్లముకరకాయతో-ఉదరరోగములును - పిప్పలిఉష్ణోదకముకలపియిచ్చినఅగ్నిమాంద్యమును- నేలదంతిరసముతోమలబద్ధకము- తేనెతోఱొమ్మునొప్పి - కరకతాడిఉసిరికలకషాయముతోమూలవ్యాధులునుమానును.

లవంగపుపట్ట ౧ పాలు. నాగకేసరములు ౨పా- ఏలకులు ౪పా. మిరియాలు౮పా- పిప్పలి ౧౬ పా. సొంటి ౩౨ పా. పెన్నేరుగడ్డ ౬౪ పాళ్లువీనినిచూర్ణముగొట్టి అంతటికిసమము చక్కెరగలిపి ఉష్ణోదకముతోనిచ్చినపురాణజ్వరములు- మూలవ్యాధి- అరుచి-పాండువు-గుల్మము-ఎక్కిళ్లశ్వాసము మొదలగుననేకరోగములుమానును.

సంజీవనీరసము.—ఇంగిలీకము, నాభి, పిప్పళ్లు ఇవిసమభాగములుగాగూర్చి అల్లపురసముననొకదినము మర్దించిపెసరగింజలంతమాత్రలుచేసినీడనెండించిఒకమాత్రనుచన్నీళ్లతో ఇచ్చిన, తాపజ్వరాలుమానును, మఱియువిశేషమైనఅనుపానములతోనొసంగినసకలరోగములుపోవును.

తాళీశచూర్ణము— తాళీశపత్రిపం౧, మిరియాలుపం౨, సొంటిపం౪, పిప్పళ్లపంా౫,వీనినిసమభాగములుగగూర్చిచూర్ణముగొట్టి,పిప్పళ్లకు ౮ దవ

భాగము శర్కరను గలిపి రేపుమాపు పుచ్చుకొనిన, అరోచకము, దగ్గు, ఉబ్బసము, పురాణజ్వరములు, అగ్నిమాంద్యము, అతిసారములు-పాండువు-పీనస-ముఖపాకము-మూఢవాతము-ఈరోగములు మానును.

తాళిశమాత్రలు—తాళిసపత్రి ప౧, మిరియాలు ప౧, చవ్యము ప౧, పిప్పళ్లు ప౨, మోడి ప౨, సొంటి ప౩, లవంగపట్ట ప౧, లవంగపత్రి ప౧, ఏలకులు ప౧, వట్టివేరు ప౧, వీనిని దంచి వస్త్రగాళితము చేసిన చూర్ణము ౧పా, బెల్లం 3 పా, ఈరెండును కలియనూరి పొయ్యిమీద బెట్టి, రెండు మూడు పొంగులు రానిచ్చి దించుకుని కలియపిసికి, చేతికి నెయ్యి చరుముకొని, రేగుపండంత వటకములు చేసి, రేపుమాపు పుచ్చుకొనిన వాతశ్లేష్మవాంతులు, గ్రహణి, పాండువు, హృద్రోగము, జ్వరపాండువు, గుల్మము, ఆనాహము ఇవియన్నియు మానును, దీనిని భోజనము అయిన తరువాత పుచ్చుకొనవలయు.

చేదుపొట్ల, కరకతాడి యుసిరికలు, కటుకరోహిణి, నేలవేము, తిప్పతీగె, అగరు సొంటి, వీనికి కషాయము బెట్టి యిచ్చిన త్రిదోషములు మానును

సన్నిపాతజ్వరములకు తైలము— ఇంగువ, సొంటి, పిప్పళ్లు, సైంధవలవణము, చెంగల్వకోష్టు, అతిమధురము, సదాపవిత్తులు, మనశ్శిల, మునగ వేళ్లు, గంధము వీనిని నూనెలో వేసి కాచి శరీరమునకు బట్టించిన, సన్నిపాతజ్వరములు మానును, చలివేడుకలు మానును.

చలిజ్వరములకు—పిప్పళ్ళను నూరి బెల్లముతో ఇచ్చి, వేడినీళ్లు త్రాగిన చలిపడికి మానును.

—చిట్టాముట్టి వేళ్ళు, నేలయుసిరిక వేళ్లు, సొంటి వీనిని కషాయము పెట్టి పిప్పలి ప్రతిపాకము బెట్టి యిచ్చిన మూడుదినముల చలిజ్వరము మానును.

—అడ్డసరపాకును, పిన్నపాపరఆకును పిట్టు బెట్టి పిప్పలి ప్రతిపాకము పెట్టియిచ్చిన చలివేడుకలు మానును.

—జీలకర్ర-సొంటి-మిరియాలు-పిప్పలి-వల్లుల్లి, వీనికల్కము నూరి యిచ్చిన చలివేడుకలు మానును.

తైలము—ప్రొద్దుతిరుగుడు వేరు, సొంటి, చెంగల్వకోష్టు, బాగవెళ్లు, లక్క, పసపు, కటుకరోహిణి, అతిమధురము ఇవిదినుసుకు ప౧౪ చొప్పున గూర్చి మెత్తగనూరి, నూనె రెండు పళ్లు మజ్జిగ ౧ పడి పోసి కాచి తై

లపాకమునదించుకొని,వడియగట్టి శరీరమునకుపట్టించి మూడు దినములుండనిచ్చి నాలుగవనాడు స్నానముచేయవలయు. ఇట్లునాలుగైదుపర్యాయములుచేసిన శీతజ్వరములు, దాహము, తాపజ్వరములుమానును.

తైలము—ఊడుగువేరుచెక్క, నీలివేరు, వావిలివేరు, నల్లఉప్పి, తెల్లఉప్పివేళ్లపట్టలు, పొడపత్రి, రేలశేరుపట్ట, పెన్నేరుగడ్డ,సుగంధపాల,వస, ఉల్లి,ఈత్రిళ్ళనుపొడిగాదంచి నూనెకాగబెట్టి అందులో ఆపొడిని వేసి పొంగువచ్చినతరువాత దించికొని లోపలికిఇచ్చి పైకిపట్టించిన చలికంకులు సాధారణజ్వరములుమానును.

ఘృతము—చేదుపొట్ల, సుగంధిపాలవేళ్లు, తుంగముస్తెలు,అగరు సొంటి-కటుకరోహిణి, వట్టివేళ్లు, మంచిగంధము, పిప్పళ్లు, ఇవి దినుసుకు ౧ పలము. నెయ్యి ౨ప, పాలు ప ౨, పెరుగుమీది నీళ్లు వ ౨, వీనిలో పైదినుసులపొడినికలిపి పక్వముగకాచి వడియకట్టి, ఆనేతిలో ౪ పలములు చక్కెరగలిపి, పుచ్చుకొనిన, విషమజ్వరములు, అస్థిగతజ్వరాలుమాని దేహమునకు పుష్టికలుగును.

సర్వజ్వరములకు,కషాయము— ముత్తవపులగము, వేపవిత్తులు, నేలవేము, తిప్పతీగవేళ్లు చిగుళ్లు, రేగటిమలక, సొంటి వీనిని కషాయముగాచి ఇయ్యవలయు.

శీతజ్వరములకు మాత్రలు — తాళకము ౧ పాలు, సున్నపురాళ్లు ౨పా, వీనినికలుబందపట్టలోపెట్టి పుటములో నుడికించి ఖల్వమున మదించి, నలగకుండినయెడ, కలబందమట్టను ఉడకబెట్టి దానిరసమున నూరి గురిగింజంత మాత్రను జీలకర్ర అనుపానముతో ఇయ్యవలయు.

సన్నిపాతాది విషమజ్వరములకు— పచ్చిపసపు, శేపాకు, పిప్పళ్లు, మిరియాలు, తుంగముస్తెలు, వాయువిళంగాలు, వీనినిసమభాగములుగానూర్చి ఆబోతుపంచితముననూరి, మూషమాత్ర ప్రమాణముగామాత్రలుచేసి శీతజ్వరములయందు, తేనె అనుపానముతోను, గ్రహణికిచల్లతోను, పైత్యములకునవాతుతోను స్త్రీలదోషములకు సొంటి పిప్పలి మిరియాలతోను ఇయ్యవలయు.

పైత్యమంటలకు—బుడ్డకాకరాకునుఆముదములోపొర్లించి, వేయిం

చి కరకకాంద్రయుసిరికెలు, సొంటి పిప్పలి మిరియాలు ఇవి ఆరును సమ భాగములుగగూర్చి పొడిచేసి చక్కెరకలుపుకొని భక్షించవలయు ఇచ్చా పథ్యము.

రాజశేఖరరసము— రసము తు ౧, గంధకము తు ౧, నాభి తు ౧, జాజికాయ తు ౪, అన్నిటికిసమము పిప్పళ్లు, వీనినిమర్దించి కరాటానబెట్టి రెండుగురిగింజలయెత్తు అల్లపురసమునగాని, తమలపాకురసమునగాని, మిరియపుపొడితోగాని యిచ్చిన, సన్నిపాతజ్వరము, విషూచి, తలనొప్పి, అజీర్ణజ్వరము, మందాగ్నిఇవిమానును. దాహమైనయెడ జీలకఱ్ఱ వేడినీళ్ల ఇయ్యవలెను. పథ్యము, ఉలవగంజికాచిపోయవలయు,

జ్వరమాత్రలు— నాభి ౧వరాయెత్తు, వెలిగారము వ౧, నేపాళములు వ౮, ఇంగిలీకమువ౬, వీనినినిమ్మపండ్లరసమున రెండుదినములు మర్దించిగురిగింజంతగుళికలుచేసి నీడనెండించి, కరాటానబెట్టుకొని ఒక్కొకమాత్ర చొప్పున అల్లపురసమున ఇచ్చినవాతజ్వరముమానును. దీనివలన విరేచనముకూడాఅగును.

ప్రతాపమార్తాండరసము— రసము ౧పాలు, ఇంగిలీకము ౨పా, నేపాళములు ౬పా, వీనిని దంతిచెక్కరసానజాముసేపునూరి గురిగింజంతమాత్రలుచేసి, నీడనెండించి యొకమాత్రను బెల్లముతోనిచ్చిన, నాలుగు జాములకు జ్వరము విడుచును.

ఉద్దండనామకరసము— రసగంధకములు రెండేసిమాడలయెత్తు. సొంటి- పిప్పలి, మిరియాలు మూడుమూడలయెత్తు, వీనిని దంతిచెక్కరసానమర్దించి వరిగింజలంతమాత్రలుచేసి, ఒకమాత్రను తేనెతోఇచ్చిన, తరుణ జ్వరముజాముకువిడుచును. అల్లపురసము పిప్పళ్లతోఇచ్చిన త్రిదోషములుమానును.

మదనసుందరరసము—రసగంధకములుసమభాగములువీనినికలువదుంపరసమునమర్దించివాలుకాయంత్రమున పుటముబెట్టితీసి, తిరుగామర్దించి, సూవుగింజంతమాత్రలుచేసితమలపాకురసమునఇచ్చిన, ఊర్ధ్వరోగములుమానును. పిప్పలి పంచదారతో ఇచ్చినశీతజ్వరముమానును. పిప్పలిసొంటిరసముతోఇచ్చిన సన్నిపాతములుమానును.

భైరవసన్నికి—కరకాయ, పర్పాటకము, దేవదారు, ద్రాసాని

పుష్పం, త్రికటుకములు, రేలపండు, తానికాయ, వీనిని కషాయము పెట్టి యిచ్చిన భ్రమసన్నిమానును,

గండభేరుండరసము—ఇంగిలీకము వ౨, నాభి వ ౧, కటుకరోహిణి వ ౪, వీనిని నీళ్లుబోసి మర్దించి గురిగింజంత గుటికలుచేసి చన్నీళ్లతో ఇచ్చిన శీతజ్వరములుమానును.

తరుణజ్వరగజకేసరి— గంధకము వ ౧, వెలిగారము వ౧, గసము వ౧, నేపాళములు వ౬, వీనిని గుంటగలగరాకు రసమున మర్దించినాలుగుజాములు తమలపాకురసాన మర్దించి, పెసరగింజంత మాత్రలుచేసి ఇచ్చిన, పైత్యదాహము, శ్లేష్మవాతము, కడుపునొప్పి, గుల్మశూల ఇవిమానును, పథ్యము పెరుగన్నము.

బడబానలరసము— రసము ౧పాలు, గంధకము ౧ పా, తాళకము ౧పా. మనశ్శిల ౧పా. వీనిని వజ్రీక్షీరమున ఒకదినము మర్దించి నత్తగుల్లలనుదెచ్చి అందులోని కొమ్మపురుగులను సగముగా ఇరువదియొకటివేసి, నిమ్మపులుసున మూడుదినములు మర్దించిముద్దచేసి, ఆవుచన్నువలె ఆఱు అంగుళాల నిడుపున మూసచేసి ఆముద్దనుఅందులోబెట్టిమూసి చీలచేసి యెండించి ఆమూసను సగమువరకు నేలమీదకొయ్యవలె పాతిపైనయిసుకబోసి నలువదియేరు పిడకలపుటము బెట్టి స్వాంగశీతలమునదీసి, అందలియౌషధమునుచూర్ణమగునట్లుమర్దించికరాటాన పెట్టుకొని, పరిక్షచూడవలసినయెడ, గిన్నెనిండుగనీళ్లుబోసి అందుగురిగింజంత ఔషధమునువేసి పైనమూసి నాలుగుజాములుండనిచ్చి తీసిచూచిన నీళ్ళన్నియింకిపోవును. ఈయౌషధమునుఅల్లపురసముతోగాని, చిత్రమూలకషాయముతోగానియిచ్చిన, త్రయోదశ సన్నిపాతములుమానును. అనుపానవిశేషములచేత నియ్యవలెను.

జ్వరవేకిళ్ళకు— నల్లతుమ్మఆకు, సొంటి, మిరియాలు, కరకాయ వీనినికషాయముకాచియిచ్చినమానును.

పైత్యజ్వరశాంతికి— బిల్వవేరు, తిప్పతీగ, బూరుగులు, సొంటి, పెసలు, కొత్తిమిల్లి, కరివేపాకుయీనెలువీనినికషాయముగాచియియ్యవలయు.

మఱియొకక్రియ— నార్దపాకు, సొంటి, తులసి, రేగాకు, చేదుపొట్ల, తిప్పతీగ, ములకవేరు, అడ్డసరపాకు, విష్ణుక్రాంతము, జీలకఱ్ఱ, వీని

నికషాయము పెట్టియియ్యవలయును. నోరెండినయెడ కలబందను పేదుమారులురుద్ది కడిగి బెల్లముకలిపియిచ్చినతీరును.

అమోఘాస్త్రరసము— శుద్ధిచేసిన పాలతుత్తము ౧పాలు, తాళకము ౩పా, రాతిసున్నము ౧పా, వీనినికలబందరసమునమర్దించి, కుక్కుట పుటమువేసితీసి తిరుగానుమర్దించి, అడ్డగమెత్తుతులసిరసముతోయిచ్చిన శీతజ్వరముమానును.

గరుడాస్త్రరసము— ఆరతికర్పూరము ౧పా, నాభి౧పా, ఇంగిలీకము ౪పా, నేపాళములు ౮పా, వీనినిగుంటగలగరాకురసమునను, గజ్జెరాకురసమునను ఒకజామువమర్దించి, గురిగింజంతమాత్రలుచేసి, దేహప్రకృత్యనుగుణముగా అనుపానవిశేషములతో ఇయ్యవలయును.

తాళకమాత్రలు— తాళకము౧పా, మిరియాలు ౧౬పా, సున్నపురాళ్లు ౨పా, పాలతుత్తము మిక్కిలికొంచెము, వీని నిమ్మపండ్లరసమున నిరువదిదినములు మర్దించి, ఘట్టసన్నమూసకట్టి, ఆమూసలో పైయౌషధమునునిచి సందులేకుండా చీలమన్నుచేసి, పరుపిడకలచేకుక్కుటపుటము పెట్టి, తీసికలబందరసమునమర్దించి, గురిగింజమాత్రలుచేసి రెండుపూటల పుచ్చుకొనవలయును. పథ్యము పగలు పచ్చిపెసరకట్టు, రాత్రిళ్లు ఆవుపాలు అన్నము. శీతజ్వరములుమానును.

సుధాకరరసము— రసకర్పూరము, గంధకము, లోహము, అభ్రకము, సొంటి, మిరియాలు, పిప్పళ్లు, అక్కలకర్ర, యష్టిమధుకము, లవంగాలు, జాపత్రి, నల్లజీలకర్ర, కస్తూరి, వీనినిసమభాగములుగ గూర్చి మాచిపత్రిరసముతో నొకదినమును, పిల్లిపెండ్రరసముతో నొకదినమును, తేగటిములగవేళ్లరసముతోనొకదినమును, అడ్డసరరసముతో నొకదినంబును, మర్దించి గురిగింజంత మాత్రలుచేసి తేనెతోగాని, దేహప్రకృతినిబట్టి మరిదేనితోగాని, ఇయ్యవలయును. పథ్యము, కందికట్టు, ఆవునేయి, వేడినీళ్లు, పుచ్చుకొనవచ్చును. మజ్జిగ, పులుసు, వర్జ్యము. జ్వరములు, కాసాదికఫరోగములుమానును.

సర్వజ్వరములకు— శుద్ధిచేసినగౌరీపాషాణము ౧పా, మైలుతుత్తము ౧పా, వీనిని నల్లయుమ్మెత్తపువ్వురసమున మర్దించి, గురిగింజంత మాత్రలుచేసి మేకపాలతోగాని, లేకదేహానుగుణముగ మరిదేనితోగాని

ఇయ్యవలయు. పథ్యము- మేకపాలు, పచ్చిపెసరకట్టు, సకలజ్వరములు మానును.

మతియొకక్రియ—మణిశిల,నాభి,గరళము, వీనిని సమభాగములు గఁగూర్చి అల్లపురసముతో మర్దించి, గురిగింజంతమాత్రలుచేసి ఇయ్యవల యు. జ్వరములుమానును. చన్నీళ్లస్నానము ఇచ్ఛాపథ్యము.

సన్నిపాతజ్వరలక్షణము — రాత్రిళ్లు నిద్రపట్టకయుండుట, కృశించుట, మూర్ఛగలుగుట, వాతప్రకోపము, శ్వాసకాసలు, విదాహముగలుగుట, దేహమున ఒకప్పుడు దాహము, శీతలముగలుగుట, తల్ళిబ్బులాడుట, దేహముచల్లనగుట, జ్వరము, చలి,దప్పి, తొమ్మనమంటనొప్పి, తలనొప్పి-కలుగుట,దేహముగగుర్పొడుచుట, నాలుకమెండికృశించుట,కన్నులెఱ్ఱబారుట, ఏడ్చుట,భ్రమించుట-నవ్వుట-పాడుటమొదలగులక్షణములు సన్నిపాతజ్వరమునందుగలుగును.

సన్నిపాతజ్వరములకు కషాయము — కరకాయలు, తాని కాయలు, సొంటి-పిప్పలి, మిరియాలు, కటుకరోహిణి - గంటుభారంగి, నేలవేము - శేపపట్ట -తిప్పతీగె - తెల్లతెగడ - వస - అతివస - అడ్డసరము తుంగగడ్డలు- దురదగొండి - పెద్దపాపర - సన్నరాస్నము- నెల్లివరుగు, కచ్చూరములు - కొడిశవిత్తులు - తామరగడ్డలు - చేదుపొట్ల- దేవదారు- పసపు-మానిపసపు- కలిగొట్టు- నల్లతుమికి- సరస్వతిఆకుములుగోరింట-వాకుడు- పెద్దములక వీనినిసమభాగములుగఁగూర్చి కషాయముగాచి యిచ్చిన - త్రయోదశసన్నిపాతములు- శూలలు- కడుపుబ్బరము- శ్వాసము - వెక్కిళ్లు - గళరోగము- అరుచి - కీళ్లుబిగపట్టుట మొదలగు రోగములుమానును.

కషాయము— విష్ణుక్రాంతము, తెలిమిరి,జిల్లేడు, చిత్రమూలము, పిప్పలిగడ్డ, ములగవేరు, వెల్లుల్లి, వీనినికషాయముగాచియిచ్చిన, త్రిదోషజ్వరములుమానును.

కషాయము—సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, కటుకరోహిణి, పోమిందవేరు, పాపటవేళ్లు, కరకాయలువీనినికషాయముగాచియిచ్చినదోషజ్వర తాపములుమానును.

చూర్ణము—కరక కాండ్రయుసిరికలు- చిత్రమూలము- అతివస-

చిట్టాముదపువేరు- గ్రంథితగరము- వాయువిళంగాలు- పసపు- మానిపసపు కోలపొన్న నేలపొన్న నేలములక పెద్దములక- తామరగడ్డలు - అతిమధురము- గంటుభారంగి- మునగవిత్తులు- వస-కావిరాళ్లు- లవంగపట్ట-వట్టివేళ్లు - శ్రీగంధము - తెల్లకొడిశవిత్తులు - నల్లకొడిశవిత్తులు - ఓమము - తుంగగడ్డలు - సూగుదోసవిత్తులు - కానుగవేళ్లు - వేపవేరుపట్ట- తిప్పతీగ- కటుకరోహిణి- పర్పాటకము- దురదగొండి- సొంటి- పిప్పలి మిరియాలు మోడి- కచ్చూరములు- చాగవేళ్లు- లవంగములు-లవంగపత్రి- జాపత్రి- తాళిశపత్రి-దేవదారు- చెవ్యము- చేదుపొట్ల- దీపద్రాక్ష- అడ్డసరము- పెద్దపిల్లిపీచర - తేలుమణిచెట్టుసమూలము- వెదురుప్పు- తెల్లతామర- వీనిని సమాంశములుగగూర్చి- చూర్ణముగొట్టి- దానికిసగము నేలవేము చూర్ణముకలిపి-చన్నీళ్లతో ఒకతులమెత్తుభక్షించినయెడ-బలిష్ఠములగు వాతపిత్తశ్లేష్మజ్వరములు ద్వంద్వజ్వరములు సకలవిషమజ్వరములు-తంద్ర-భ్రమ- పీనసముశ్వాసకాసములు- పాండురోగము- బొమ్మునొప్పి - మొదలగు రోగములును కీళ్లనొప్పులునుమానును.

సన్నిపాతభైరవరసము— పాదరసము ౧పా. గంధకము౧పా. మండూరము ౧పా-అన్నిటికిసమమునాభివీనిని - అల్లపురసము - లవంగపట్టకషాయము- మాదీఫలరసము - భంగిఆకురసము గుంట గలగరాకురసము- వావిలిఆకురసము- ఈరసములలో నొక్కొక్కదినమున కొక్కొక్కరసమువంతునపోసి మెత్తగమర్దించి- నాలుగుగురిగింజలంతమాత్రలుచేసి నీడ నెండించిఒక్కొక్కమాత్రవంతున పుచ్చుకొని చన్నీళ్లత్రాగిన సన్నిపాతములుమానును. పాలన్నమును చక్కెరను భక్షింపవచ్చును.

గండభేరుండరసము— పాదరసము గంధకము- తామ్రభస్మము అభ్రకభస్మము- లోహభస్మము- మైలతుత్తము, పాలతుత్తము: ఉల్లిపాషాణము-తాళకము-గరళము- నాభి వీనిని సమభాగములుగగూర్చి పెన్నేరుగడ్డరసమున అయిదుదినములుమర్దించి-నిమ్మపండ్లరసమున పదుజాములు మారి- మినపగింజలంతమాత్రలుచేసి- అనుపానవిశేషములచేనిచ్చిన ౧౩ సన్నిపాతములుపురాణజ్వరములు-అస్థిగతజ్వరములుమహాదోషములుమానును

కాలకూటరసము— నాభి ౧౧పా- రసము ౩పా- గంధకము౪పా- మణిశిల ౬పా- తామ్రభస్మము ౮పా- వెలిగారము౬పా- తాళకము౮పా

చిత్రమూలము ౧పా- కరక తాండ్రియుసికలు ౧౦పా- సొంటి పిప్పలి మి రియాలు ౧౨పా- ఇంగువ ౧పా- వస ౧పా- వీనినికల్వములోవేసి-అల్లము చిత్రమూలము నిమ్మపండ్లు- తెల్లగడ్డలు బండిగురిగింజలు- కారుమునగ-జిల్లె డుకేళ్లు- నాగేటిగడ్డలు- హంసపాదిఆకు- వావిలాకు- తమలపాకు-ఊడుగ చెక్క-మునగకేళ్లు- వీనిలోవొకొక్కదానిచే నొకొక్కజాముమూరి- తరు వాత పంచమూలకషాయముతోను- పంచకోలకషాయముతోను మెత్తగ నూరి గురిగింజలంత మాత్రలు చేసి అల్లపు రసముతో బుచ్చుకొనిన అసాధ్యసన్నిపాతములు- దోషములు- సమస్తజ్వరములు మానును. దీనికి పెసరగన్నము- తాంబూలము-చన్నీళ్లలోస్నానము చేయుట మొదలగునవి. హితంబులు.

శీతాంశురసము—నేపాళమణిశిల ౧పా, తాళకము౧పా, సొంటి పిప్పలిమిరియాలు ౨పా-వీనిని నేపచెక్కరసముతో మెత్తగనూరి-గురిగింజలంత మాత్రలుచేసి తేనెకరక్కాయచూర్ణము-వేడినీళ్లు-అల్లపురసమువీనిలో దే నితోనైనను పుచ్చుకొనిన- చలిజ్వరములు సన్నిపాతపాండువు- కామిల-గుల్మ ము- కాసశ్వాసములు- వాతరోగములు- కడుపుబ్బరములు- శూలలు- విష ములు మొదలగునవి హరించును. నేపాకురసములోచాది పైకిపట్టించిన గజచర్మము చర్మరోగములు, మండలకుష్టువు, నాలుకరోగములు, నేత్ర రోగములు, దంతరోగములు, కర్ణరోగములకు జిల్లెడాకురసములో చాది చెవిలోపోయవలెయు. నేత్రరోగములకు నిమ్మపండ్లరసములోచాదిఆవగిం జంత కలికము వేయవలెయు.

సమగరళతరుణార్కము— హరితాళము ౧పా- ఇంగిలీకము ౧పా- నాభి ౨పా- అన్నిటికిసమము కృష్ణసర్పగరళము వీనినినిమ్మపండ్లగస మున మూడుదినములుమర్దించి, మాషప్రమాణ మాత్రలుచేసినీడనెండిం చి నారికేళోదకములోకలిపి ఇయ్యవలయు- పథ్యము, కర్పూరము చంద నాది శీతలోపచారముల జేయవలయు. నూనెతోదలయంటి స్నానముచే యించవలయు- ఇచ్ఛాపథ్యము. సన్నిపాతములుమానును,

అమృతసంజీవనీరసము—ఇంగిలీకములోనిరసము-నాభి-గంధకము ఇంగిలీకము-కటుకరోహిణి- వీనిని సమాంశములుగగూర్చి గుంటగలగ రా కురసమున మూడుదినములుమర్దించి - మినపగింజంత మాత్రలుచేసి ఒక

మాత్రచొప్పున అల్లపురసముతో ఇచ్చిన సన్నిపాతములుమానును,

రసానందభైరవి — శుద్ధిచేసిన నాభి, నేపాళములు, పాదరసము, ఇంగిలీకము, లవంగాలు, అమరసిలగంధకము, మిరియాలు, పిప్పళ్లు, వెలిగారము వీనిని సమభాగములుగగూర్చి నిమ్మపండ్లరసముతో మూడుజాములు నవనీతమగునట్లు మదించి, మినపగింజలంత మాత్రలుచేసి అనుపాన విశేషములతో పుచ్చుకొనిన, చిరకాలజ్వరములు, మలబద్ధములు, సన్నిపాతములు, అతిసారము మానును.

లంఘనక్రమము.

వాతజ్వరమునందుపవాసంబును, పైత్యజ్వరమునందు లఘుభోజనంబును, శ్లేష్మజ్వరమునందు పలచనిగంజిని త్రాగించుటయుచేయించవలయు.

పథ్యద్రవ్యములు.

ఎన్నియౌషధంబులు పుచ్చుకొనినను, పథ్యము చేయనియెడ నిష్ప్రయోజనంబులుగావున, పథ్యాపథ్యంబులనెఱింగి పథ్యంబొనర్చవలయు. పొట్లకాయ, లేతవంకాయలు, కాకరకాయలు, ముదురుగుమ్మడుకాయ, నల్లకాచికూర, చిత్తికూర, కొయ్యాదోటకూర, పొన్నగంటికూర, పెసరకట్టు, లేతఅరటికాయలు, లఘుపదార్థములు, అరువదిదినములకు ఫలించిన ధాన్యము, పాతవడ్లు ఇవిజ్వరితులకు పథ్యంబులు.

అపథ్యపదార్థములు.

పచ్చిఆకుకూరలు, ఉష్ణపదార్థములు, విదాహమును గలిగించు వస్తువులు, పగటినిద్ర-స్నానము, అభ్యంగము, స్త్రీసేవ, సంచారము, కోపము, ఇవిజ్వరితులకుదగవు.

అతిసారరోగలక్షణము.

అతిసారము, వాతపిత్తశ్లేష్మద్వంద్వ సన్నిపాతములవలనను, భయశోకములవలనను ఆఱువిధములుగనుండును. వాతాతిసారమువలన మలము, ఎఱ్ఱనై, నుఱుగుతోను బంకతోనుగూడి, వేడి, నొప్పి, శబ్దముగలిగియుండును. పైత్యమువలన, నల్లగ, పచ్చగ, ఎఱ్ఱగ, చిక్కగనుండి, కంపు వంటగలిగి పసపునీళ్లవలె వెడలును. ఇందు, దప్పి మూర్ఛగలుగును. శ్లేష్మమువలన, తెల్లగ, నల్లగ, దట్టముగనుండి నెత్తురుతోగూడి మెరుపుగలిగి, యించుక నొప్పి

గలిగి, వెడలును, ఇందు దేహమునందు గురుత్వము, అరుచి గలుగును, సన్నిపాతమువలన సన్నిలక్షణములు గలిగియుండును. భయశోకములవలనబుట్టిన యతిసారము, వాతాతిసారలక్షణంబులు గలిగియుండును. అతిసారము, ఆమమనియు, పక్వమనియు రెండువిధములు. ఆమాతిసారమును నీటియందు వేసిన మునుగును. పక్వాతిసారము తేలును. తేనె, మసి, చమురు, పాలు, నీళ్లు, చీము వీనివలెనుండి నానా వర్ణములుగలదై కంపుతో గూడియుండిన అసాధ్యము.

చికిత్స—సొంటి, కోతిమెర్లు, తుంగగడ్డలు, మారేడుపండు, కురువేరు వీనిని కషాయముపెట్టియిచ్చిన, ఆమాతిసారము మానును.

—తిప్పతీగ, నేలవేము, అతివస, సొంటి, తుంగగడ్డలు, కొడిశవిత్తులు, వీనిని కషాయముగాచియిచ్చిన, సర్వాతిసారములు, జ్వరాతిసారములుమానును.

—వాయువిళంగాలు, తుంగగడ్డలు, దేవదారు, అతివస, విషబొద్ది, మిరియాలు, కొడిశవిత్తులు, వీనిని కషాయముగాచియిచ్చిన శోఫాతిసారములుమానును.

—నేరేడు, నెల్లి, మామిడి వీనిచిగుళ్లరసములో నెయ్యి, తేనెకలిపి యిచ్చిన రక్తాతిసారములుమానును,

—దానిమ్మ ఫలమునుగాని, చిగుళ్లనుగాను, మూటగట్టి పేడపూసినిప్పులో బెట్టి యుడికినతరువాత రసమునుతీసి తేనెకలిపియిచ్చిన సకలాతిసారములుమానును.

—బొంతజెముడు పువ్వులను ఉల్లిగడ్డలోనదుమబెట్టి, భక్షించిన, నెత్తురుబంకమానును. బాలులకు ౧ యు, పెద్దవారికి ౩ ఇయ్యవలయు.

—ఆవాలు, జీలకర్ర కొంచెము వెచ్చజేసి పొడిచేసి మంచిబెల్లము నెయ్యికలిపియిచ్చిన, నెత్తురుబంకమానును.

శిశువుల. అతిసారములకు- జ్వరములకు—వట్టివేళ్లు- నేరేడు యిగుళ్లు- మామిడిచిగుళ్లు - మర్రికొనలు ఇవిదినుసుకు వరాయెత్తు చొప్పున నెండించి- ౮ ఆళాకులనీళ్లుపోసి- ౧ ఆళాకుగా కాచివడుచుకొని, తేనె అనుపానముతో త్రాగించిన- జ్వరములు-అతిసారములు- కర్కటమూర్ఛ బడలికమానును.

అతిసారములకుమాత్రలు—వెలిగారము, గంధకము, నల్లమందు, జాజికాయ, జీలకర్ర, వీనినిసరిపాళ్లుగ పొడిచేసి, ఇందుకుతుల్యముగ దానిమ్మవిత్తులనుచేసి మదించి ముద్దచేసి దానిని దానిమ్మచిప్పలోనునిచి మూసి పైనగోధుమపిండి మెత్తి నిప్పులోపెట్టియుడికించి చల్లారనిచ్చితీసి ఖల్వమునమదించి సెనగగింజంతమాత్రలుచేసి పూటకు ౧-౨మాత్రలచొప్పున నిచ్చిన సర్వాతిసారములుమానును.

అభ్రకపంచామృతము—అభ్రకము, వంగము, నాగము, పలుకులు, కుంకుమపువ్వు, జాజికాయ, రససిందూరము, ఇవిసమభాగములు, అన్నిటికి తుల్యముగ తిప్పసత్తు, ఇట్లన్నిటినిచేర్చి, తిప్పతీగెరసమున మదించి, గురిగింజంతమాత్రలుచేసి అనుపాన విశేషములతో నిచ్చిన, పైత్యాతిసారములు, వాంతులుమానును.

పథ్యాపథ్యములు.

అతిసారరోగులకు జాజికాయ, చక్రవర్తికూర, పొట్లకాయ, మారేడుకాయ, అరటిపండు, వెలగపండు, అరటిపువ్వు, కందికట్టు, ఇవిపథ్యములు. స్నానము, అభ్యంగము, తాంబూలము, అధికజలపానము, స్త్రీసంగమము, శైత్యవస్తువులు, గుమ్మడికాయ-నువ్వులు, బచ్చలికూర, సొరకాయ, అనుములు, పిండివంటలు, మద్యము, మాంసముఇవిఅపథ్యంబులు.

గ్రహణీరోగలక్షణము.

అతిసారము నివర్తించినపిమ్మట అపథ్యముసేయుటవలనవాతపిత్తశ్లేష్మంబులు దుష్టంబులై అగ్నిమాంద్యమునుగలుగజేసి గ్రహణీరోగమును కలుగజేయును. ఇందు అన్నముచక్కగ బక్వముగాక, మలరక్తములతోగలిసి బద్ధకించుచు ఆసనముననొప్పికలుగజేయుచు, దుర్గంధయుక్తమైవెడలును. దప్పి, బలహీనత, ఆలస్యము మొదలగు లక్షణములుగలుగును. దీనికి అతిసారచికిత్సలనే చేయవలయు.

చికిత్స—సొంటి. చిత్రమూలము, మారేడుపండు, చవ్యము వీనిని చూర్ణముచేసి మజ్జిగలోగలిపి పుచ్చుకొనిన గ్రహణులు మానును.

—సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, ఓమము, చిత్రమూలము, మోడి, ఇంగువ, సర్జక్షారము, యవక్షారము, సైంధవలవణము, పాదరలవణము,

ఉప్పు వీనిని సమాంశములుగగూర్చి, మాదీఫలరసమునుగాని, దానిమ్మపండురసమునుగాని పోసినూరి రేగువండంత వటకములుచేసి నీడనెండించి పుచ్చుకొనిన అగ్నిమాంద్యముపోయి దీపనముబుట్టును,

గ్రహణీకవాటము—జాజికాయ, వెలిగారము, నల్లయుమ్మెత్తవిత్తులు, నల్లమందు, బూరుగుబంక, అతివస, తుంగముస్తెలు, అంకుడువిత్తులు, వీరజాజిపువ్వు, మారేడు, సొంటి, మెంతులు, మామిడివిత్తులు, వీనిని సమభాగములుగగూర్చి గంజాయిఆకురసమున మూడుజాములు మర్దించి మినపగింజంత మాత్రలుచేసి తేనెతోగాని అరటిపువ్వు రసముతో గాని, ఇయ్యవలయు.

కపిత్థాష్టకచూర్ణము—వెలగపండు ౮పా- శర్కర ౩పా - దానిమ్మబెరడు, చింతపట్ట, మారేడుపిందెలు, ఆరెపువ్వు- పిప్పళ్లు ఓమము, ఇవిప్రత్యేకముగ ౧౪పా- జీలకఱ్ఱ- మిరియాలు- కొత్తిమెర్లు- మోడి- కురువేరు- సౌవర్చలవణము- ఓమము- ఏలకులు, లవంగపట్ట-నాగకేసరములు- సొంటి-చిత్రమూలము- ఇవిప్రత్యేకముగ ౪పా- వీనినిచూర్ణముచేసివస్త్రగళితముచేసి యిచ్చిన - అతిసారము- గ్రహణి- గుల్మము - కంఠరోగము మొదలగునవిమానును,

—చింతచెక్కలబెరడుపొడి ౧సోల, మా ,
కాచుపొడి ౪సో. బూరుగుబంక ౪సో. నూనె ౧మూటగట్టి పేడపిసల సలకాగుచుండ, పైపొడులన్నివేసి దించి చల్లారినవెనుకయిచ్చిన అరచేతిలో వేసికొనిపుచ్చుకోవలయు. గ్రహణులుమానును

—తుంగముస్తెలు ౧తు, వట్టివేళ్లు ౧తు. సొంటి ౨తు. వెలగాకు ౧తు. వేచినజీలకఱ్ఱ ౧తు- ఓమము ౧తు. నేరేడుపువ్వు ౧తు, మామిడిచిగుళ్లు ౧తు. వీనికషాయములోవరి పేలాలుపోసి. పిప్పళ్లు కొత్తిమిల్లివిత్తులు వీని అనుపానముతో నిచ్చిన పైత్యాతిసారములు, గ్రహణి, కడుపుబ్బరము, అరుచి, వాంతిమానును.

—రసము, గంధకము వీనినిసమభాగములుగగూర్చి, నిమ్మపండ్లపులుసున నొకదినముమర్దించి మినపగింజంతమాత్రలుచేసి, మిరియపుపొడితోను నేయితోనుపుచ్చుకొనిన గ్రహణులుమానును.

గ్రహణీగజకేసరీరసము—రసము, అభ్రకభస్మము, నాభి, ఇంగిలీ

కము, గంధకము, ఉక్కుభస్మము, వెలిగారము, ఉమ్మెత్తవిత్తులు, జాజికా
య, కరకాయలభస్మము, త్రికటుకములు, కొడిసెపాల, చిత్రమూలము
ఓమము, అతివస, మారేడుగుజ్జు, బూరుగబంక, వెలగపండుగుజ్జు, గచ్చ
పలుకులు వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చి పొడిచేసి అంతటికిసమముగనల్లమందును
కలిపి, ఉమ్మెత్తవేళ్ళరసముతో నాలుగుపగలు మర్దించి మిరియాలంతమా
త్రలుచేసి, తేనెతోబుచ్చుకొనిన, అతిసారములు, గ్రహణులు, అజీర్ణము,
గుల్మము, శూల, రక్తాతిసారము, జ్వరములుమానును. (అతిసారరోగ
మునకు జెప్పినపథ్యాపథ్యంబులే దీనికిని ఆచరింపవలయు.

అర్శోరోగలక్షణము.

వాతపిత్తశ్లేష్మములు ప్రత్యేకముగగాని, ద్వంద్వసన్నిపాత రక్త
ములవలనగాని దుష్టంబులై యగ్నినినష్టపరచి గుదస్థానమున మాంసవృణము
లకలజనింపజేయును. ఈరోగంబున, మలముపలచగ వెడలుట, బలహీనత,
అగ్నిమాంద్యము, అరుచి, నడుము, తొడలు, గజ్జలువీనియందు శూల, అ
న్నద్వేషము, జ్వరము మొదలగునవికలుగును. ఇది, ఏకదోషజనితంబై గు
దస్థానంబున వెలపటి మడతయందు మొలిచిన సుఖసాధ్యమగును.

చికిత్స—అడవికందగడ్డకు తడిగుడ్డనుచుట్టి, పైనపేడను మన్నును
మెత్తి, కుమ్ములోబెట్టియుడికించి, ఆవనూనెను బెల్లమునుకలిపి కందతో
గూడనూరి భక్షించిన మూలవ్యాధులు మానును.

రూకమెత్తు పటికారమును పొడిచేసి, ముల్లంగిగడ్డనుచివ్వి ఆపొడిని
పట్టించి, ఊరుగ ఆకురసమునముంచి ఆసనమునకు ఆమిదముచరిమి పైగడ్డ
ను మూడుదినములెక్కించిన మొలలుపీడిపడును. పథ్యము, ముల్లంగిగడ్డల
లోగానుగ పిండికలిపిభక్షించవలయు.

కషాయము— మినుములు జీడిగింజలు ఇవిదినుసుకు ౧ వరాలెత్తు
వేసి నలియగొట్టి, ౧వరాలెత్తు, చిత్రమూలముకలిపి మేకపాలతోకషాయ
ముగాచిపుచ్చుకొనిన మూలవ్యాధిమానును.

లేపనము—వెలిగారము కంద, పసపు, బెల్లము, చిత్రమూలము-
వీనినిపులికడుగుతోనూరిపూసిన ఎట్టిమూలవ్యాధులైనను మానును.

అర్శకుఠారము— నేపాళములు ౧తు, పాదరసము ౧తు, గం

ధకము ౨తు, వీనినిమర్దించి, చెన్నచర్లగడ్డ ౧తు, తెల్లఅడవికంద ౧తు, వీనినిచేర్చి తడిగుడ్డనుచుట్టి, చీలమన్నయిచ్చి, కుమ్ములోవేసియుడికించి, పైనచెప్పినదినుసులతో జేర్చిమర్దించి, నేయిపూసినభాండముననునిచి పొయ్యిమీదబెట్టి ఆవిరివచ్చువరకువండి, సెనగగింజంత మాత్రలుచేసి నీడనెండించి, ఒక్కొక్కమాత్రను పుచ్చుకొనిన రక్తవాతము, మూలవ్యాధిమొదలగురోగములుమానును-

సూరణగుటికలు—కరకబెరడు, సొంటిపదేసిపలములు, మిరియాలు పిప్పళ్లు ఇవిరెండేసిపలములు, మోడి౪ప, చెవ్యము౬ప, చిత్రమూలము ౮ప, యవక్షారము ౬ప, కందగడ్డ ౧౬వ, జీడిగింజలు ౧౬ప, వీనినిచూర్ణముజేసి బెల్లము మిశ్రముచేసి శనగగింజంతమాత్రలుచేసి పులిమజ్జిగతో నొక్క సంవత్సరము భక్షించిన మూలవ్యాధిమానును.

సూరణాదిచూర్ణము—ఊరకంద ౧౬ పా- జీడిగింజలు ౮ పా- సొంటి ౪పా- మిరియాలు- పిప్పళ్లు- జీలకర్ర ఇవి ఒక్కొక్కపాలు, బ్రహ్మమేడి ౨పా- యవక్షారము ౨పా- వీనినిచూర్ణముచేసి దీనికిరెండింతలబెల్లమును పాకముపట్టి- యిందులో ఆచూర్ణమువేసి కలియబెట్టి శనిగాయంతయుండలుచేసి తామ్రభస్మము ౧ చిన్నమెత్తుచేర్చుకొని అల్లపురసముతోగాని, నీళ్ళతోగాని- చల్లతోగాని పుచ్చుకొనిన మూలవ్యాధులు- గ్రహణి- గుల్మము, కుష్టువులు- భగందరము- మూత్ర దోషములు మొదలగు రోగములుమానును-

బాహుశాలగుడము— కంద ౮ప, వృద్ధదారు ౪ప, కరకపిందెలు వాయువిడంగాలు, చిత్రమూలము, మాలకంగణివిత్తులు, తుంగగడ్డలు, సొంటి, తెగడ, కచ్చూరములు, చేదుపుచ్చ, నేపాళపువేళ్లు, పల్లేరువేళ్లు ఇవి ప్రత్యేకము రెండేసికర్షములు, జీడిగింజలు ౪ప, వీనిని బాగుగదంచి ౪ తూములనీళ్లుపోసి తూమెడుగకాచి, పైదినుసులకు మూడుపాళ్లబెల్లమును ఉదకమునందువేసి బాగుగపచనముచేసి, తరువాత, చిత్రమూలము, తెగడ, నేపాళపువేళ్లు, మాలకంగణివిత్తులు, ఇవిప్రత్యేకము ఒక్కొక పలము- సొంటి-మిరియాలు- పిప్పళ్లు-ఏలకులు-ఉసిరికవరుగు-లవంగపట్ట-యివిప్రత్యేకము-మూడేసి పలములు, వీనినిచూర్ణముచేసి బెల్లపుపాకములోవేసి కలియబెట్టి చల్లారిన పిదప, ౧౬ పలముల తేనెనుకలిపి, వటకములుచేసి భక్షించి

న, నిఖిల మూలవ్యాధులును, గ్రహణీ,పాండు, ప్రమేహ, గుల్మాది రోగ ములును మానును.

కొడిశలేహము — కొడిశపట్ట ౧తు, దీనినినలియగొట్టి. ఒకద్రోణ మునీళ్లలోవేసి నాలవపాలు మిగులునట్లు కాచి వడియపోసి, యీపై బెల్ల మును వేసి, చిక్కనగునట్లు పాకముపట్టి, దానిలో రసాంజనము, బూరుగబంక, సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, అంతరదామర, చిత్రమూలము, వి షబొద్ది, కరకతాడి యుసిరికలు, మారేడుపిండెలు, కొడిశ విత్తులు, వస అతివస జీడిగింజలు, వాయువిళంగాలు, కురువేరు, ఇవిప్రత్యేకము ఒకొక కపలము, వీనినిచూర్ణముచేసి పైపాకములోవేసి, ఆవు నెయ్యి ౪ పలము లుపోసి లేహపాకమునడించి చల్లారినపిదప, ౪ పలముల తేనె గలిపి కలియ బెట్టి మేకమజ్జిగ పాలు పెరుగు నేయి నీళ్లువీనిలోదేనితోగాని పరగడుపు నభక్షించినయెడ, అఖిలమూలవ్యాధులు అతిసారము, గ్రహణీపాండురో గము, భగందరాదిరోగములుమానును.

— మూల వ్యాధిగలవారు, మలమూత్రముల నడ్డగించుట, స్త్రీసంగ మము, గుఱ్ఱముమొదలగు వానిపైనెక్కుట ఈ మొదలగు పనులను వర్జించ వలయు.

అజీర్ణరోగలక్షణము.

విశేషజలపాన, అకాలభోజన, మలమూత్రనిరోధ,అకాలనిద్రా దులవలన, అజీర్ణరోగముగలుగును. ఇందు, పులితేనుపులు,చెమట,భ్రమ, దప్పి-మూర్ఛ కడుపుబ్బరము శూల, ఓకర, నోటనీళ్లూరుట, ఈ లక్షణ ములుగలుగును.

చికిత్స— కరకకాయలు ౩ పల, మోడిగప-త్రికటుకములు ౩ప, ల వంగపట్ట, ఏలకులు, ఆకుపత్రి, ఇవిప్రత్యేకము కర్షయెత్తు, వీనినిచూర్ణము చేసి ౩ సేర్ల బెల్లమునుగలిపి మదించి ౪ పలముచొప్పున మాత్రలుకట్టి భక్షించిన అశేషాజీర్ణములుమానును.

— ఓమము, కరకకాయలు, పిప్పళ్లు, సొంటి- ఇంగువ, వాయు విళంగాలు-ఉప్పు- పాదరలవణము- సైంధవలవణము- యవక్షారము- వీని నిసమభాగములుగగూర్చి చూర్ణముచేసి- భోజనమునందు జేర్చికొని నేయి

చేసికొని ఐదుపిడచలుభక్షించిన, సకలాజీర్ణములు- గుదవాతము-కామిల- పాండువు శ్వాసకాసలు ఇవియన్నియు మానును.

అజీర్ణకంటకరసము—పాదరసము- వసనాభి- గంధకము- వీనిని సరిపాళ్లగగూర్చి చూర్ణము చేసి దీనికితుల్యముగ మిరియములను కలిపి- వాకుడుకాయలరసముతో మెత్తగనూరియెండించి, ఈప్రకారము ౨౧సార్లు నూరియెండించి కుంకుడుగింజంత మాత్రలుచేసి - పూటకు ఒకమాత్ర చొప్పున పుచ్చుకొనిన- అజీర్ణములు విషూచిమానును.

క్రవ్యాదరసము—౩పలముల గంధకమును శుద్ధిచేసికరిగించి,అందుశుద్ధపాదరసము ౧ప, తామ్రభస్మము ౧ప, లోహభస్మము ౧ప,వీనిని గంధకములోవేసి కలియబెట్టి, ఆముదపాకులలోజుట్టి పేడగురుగులో అమర్చిన ఆముదపాకులలోబెట్టి చల్లారినపిదప దానిని ఖల్వములోవేసి బాగుగనూరి, యీచూర్ణమును, ఇనుపబాణలిలోచేర్చిపొయ్యిమీదనునిచి,నిమ్మపండ్లరసము ౧ సేరుపోసి యిగురువరకుకాచి, తిరుగా ఖల్వములో వేసి, పొంగించిన వెలిగారము ౫ పలములువేసి, పంచకోలముల (అనగాపిప్పళ్లు, మోడి, చెవ్యము చిత్రమూలము,సొంటి) కషాయముచేతను, పుల్లదానిమ్మపండ్లరసముచేతను, మర్దనభావనలుచేసి, ౫ పలములకాచలవణమును మెత్తగానూరికలిపి, అన్నిటికి తుల్యముగ మిరియాల చూర్ణమును జేర్చి- పిదప సెనగపులుసుతో భావనచేసి, గాజుసీసాలో బెట్టుకొని ౮ గురిగింజలంత ఔషధమును సైంధవ లవణముతోగాని పుల్లని మజ్జిగతో గాని- భక్షించిన-ఎట్టిఅజీర్ణమైననుహరించి అగ్నిదీపనముగలుగును వాంతియు- దుష్టవాతము- కడుపుబ్బరము-తాపము- గుల్మము మూలరోగము శూల- గ్రహణి మహోదరము మొదలగు రోగములుమానును.

మహాఫిరంగిలేహ్యము— సొంటి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, తాడి, కరక, ఉసిరిక, తుంగముస్తెలు, నాగకేసరాలు, దాచినిచెక్క, ఆకుపత్రి, జాజికాయ-జాపత్రి- ఏలకులు- లవంగాలు-ధనియాలు- సోపు- రాస్న- వట్టివేళ్లు- మోడి- జటామాంసి- మరాట్కిలవంగాలు- కటుకరోహిణి-నేపాళాలు- పచ్చకర్పూరము- ఇవి సమభాగములు వీనికన్నిటికి తుల్యముఫిరంగిచెక్క- వీనినిచూర్ణముగొట్టి దీనికిసమము పంచదారకలిపి- తగుమాత్రము తేనె- ఆవునెయ్యి కలిపి లేహ్య పాకముగా వండి దించి తాడికాయంత

యుంటలుచేసి రెండుపూటలయందును పుచ్చుకొనిన- అజీర్ణములు-శూలలు మలబద్ధవికారములు-క్రిమిరోగము- అరుచి - కఫపైత్యవికారములు ఇవిశీఘ్రముగ మానును.

విషూచిలక్షణము.

వాతము మిక్కిలి దుష్టంబగుటవలన కడుపునసూదులతో బొడుచునటులఅనేకవేదనలతో గూడి, కడుపు నొప్పి-భ్రమ- వణుకు-దేహము స్తంభించుట- దప్పి- అతిసారము-వాంతులు- నిద్రానాశము మొదలగు లక్షణములుగలిగియుండిన విషూచి యనంబడును.

చికిత్స—విషూచి రోగమునందు - మడిమలయందు రక్షవేయుటయు-చిల్లపెంకులను కాల్చి వానిని త్రొక్కించుటయు-గంధకమునుగాని-కుంకుమపువ్వునుగాని నిమ్మపండ్లరసమునమూరి తాగించుటయు-హితకరంబులు.

—సొంటి-పిప్పలి- మిరియాలు- పసపు- కానుగువిత్తులు వీనినిచూర్ణముచేసి నిమ్మపండ్లరసముకలిపిముక్కులో పిండించినను- లేకకన్నులకు కాటుకగాపెట్టినతడిగుడ్డచే శరీరమునుతడుపుచుండినను విషూచులుమానును

—జీలకర్ర - సైంధవలవణము- పాదరలవణము, సొంటి పిప్పలి- మిరియాలు- వెల్లుల్లి- నేతిలోవేయించిన ఇంగువ వీనిని చూర్ణముచేసి నిమ్మపండ్లరసమునమర్దించి రేగుపండంతమాత్రలుచేసి ఒక్కొకమాత్రచొప్పున పుచ్చుకొనినవాంతి- భ్రాంతిమానును.

అగ్నిముఖరసము—గంధకము- వసనాభి- రసము వీనినిసరిపాళ్లుగ గూర్చి అల్లపురసమునమర్దించి- రావి- చింత-ఉత్తరేణివీనిక్షారములను-వెలిగారక్షారము- యవక్షారము- సర్జక్షారము- సొంటి-పిప్పలి- మిరియాలు- కరక తాడి యుసిరికలు - జాజికాయ లవంగములు- శంఖ-భస్మము- వీని చూర్ణమును- వుష్కరమూలము- మోదుగు-నువ్వులదంటు - యీపలు వీని క్షారములను- సరిపాళ్లుగకలిపి- రెండేసిపాళ్లు ఇంగువను జీలకర్రను కలిపి- నిమ్మపండ్లు- పులిచింత మొదలగు పుల్లనిరసములతోమర్దించి - కందిగింజంత మాత్రలుచేసి పుచ్చుకొనిన- విషూచి- శూలఅజీర్ణము-గుల్మము - ఎక్కిళ్లు- మొదలగునవిమానును.

విషూచికారసప్రయోగము — శుద్ధపాదరసము, నాభి-గంధకము, ప్రటిగారము-హేమమాక్షికము- అతివస- సొంటి- ఇవిసమభాగములు-ఇంగిలీకము ౭ భాగములు - వీనిని నిమ్మపండ్లపులుసుతోమర్దించి - వ్యాధిబలానుగుణముగ మాత్రలుచేసి అనుపాన విశేషములతో ప్రయోగించిన అతిసారములు విషూచులుమానును. అనుకూలపథ్యమునాచరింపవలయు.

క్రిమిరోగలక్షణము.

ఈరోగంబున- జ్వరము- వాంతి- శూల-ముఖము వెలవెలబోవుట భ్రమ- అన్నద్వేషము- అతిసారము ఈలక్షణములుగలుగును.

చికిత్స — ఇంగువ-వేపవిత్తులు- వాయువిళంగాలు - కొడిశవిత్తులు వీనిని చూర్ణముచేసి ఆవుపంచితముచే బుచ్చుకొనవలయు - లేక - వేపచిగురు ఓమము వీనిని చూర్ణముచేసి తేనెతోబుచ్చుకొనవలయు, సకలక్రిమిరోగములునుమానును.

— మాడవెత్తు వాయువిళంగములను నీళ్లతోనూరి రసముపిడిచి దానికిసరిగ కాకరాకు పసరును నూనెబొట్టును గలిపిత్రాగిన కడుపున నున్న సూక్ష్మక్రిములూడిపడును,

కీటమర్దనరసము — రసము ౧పాలు, గంధకము ౨పా, ఓమము 3 పా,వాయువిడంగములు ౪ పా, విషముష్టిచెక్క ౫పా,మోదుగవిత్తులు ౬పా, వీనినిచూర్ణముచేసి తేనెకలిపి పాకముచేసి మాడవెత్తుమాత్రలుచేసి తుంగముస్తెల కషాయముతోబుచ్చుకొనినజంతురోగమునశించును.

ఆకుకూరలు, తీపిపులుసు పదార్థములు, పాలునెయ్యి మాంసము మొదలగు వానిని జంతురోగులువర్జింపవలయు.

పాండురోగలక్షణము.

నేత్రములు, కనుబొమ్మలు,పాదములు,నాభి, గుదస్థానము,గుహ్యము ఈప్రదేశములయందు వాపుగలిగి, బలము అగ్నిదీపనమునశించికృశించుట, కన్నులుతెల్లగనుండుట, అరుచి,దగ్గు, భ్రమకలుగుట,కాళ్లుచేతులుమండుట ఈలక్షణములుగలది పాండురోగమని తెలిసికొనవలయు. నేత్రములు దంతములు, గోళ్లు, దేహము ఇవిరక్తములేకతెల్లబారియున్నపాండురోగి జీవింపడు.

చికిత్స—కరక తాడి యుసిరికలు, కటుకరోహిణి, నేలవేము, వేపపట్ట, తిప్పతీగ, అడ్డసరము వీనిని సమభాగములుగ గూర్చి కషాయము చేసి తగుమాత్రము తేనెనుగలిపి పుచ్చుకొనిన పాండురోగము, కామిల ఇవి మానును.

తాళీశచూర్ణము— తాళీశపత్రి తు ౧, మిరియాలు తు ౨, సొంఠి తు ౩, పిప్పళ్లు తు ౪, తవాక్షీరి తు ౫, ఏలకులు తు౺, దాచిని చెక్క తు౺, వీనిని చూర్ణముచేసి పిప్పళ్లకు ౮ భాగములు పంచదారను కలిపి భక్షించిన, కాసశ్వాసములు, ఛర్ది, శూల, పాండు జ్వరములు మొదలగునవి మానును.

లవంగాదిచూర్ణము—లవంగాలు ౧ పాలు. నాగకేసరాలు ౨ పా, ఏలకులు ౨ పా, పిప్పళ్లు ౪ పా, మిరియాలు ౧౬ పా, సొంటి ౧౦ పా. పెన్నేరుగడ్డ ౩౨ పా, వీనిని చూర్ణముచేసి ౬౪ పా. పంచదారకలిపిభక్షించిన, క్షయరోగము, పాండువు, అసృగ్దరము, ప్రమేహము, సోమరోగము, కామిల, పురాణజ్వరములు మొదలగునవి మానును.

ఏకోత్తరవృద్ధిలక్ష్మీవిలాసరసము—స్వర్ణభస్మము ౧ పా, రజతభస్మము ౨ పా, తామ్రభస్మము ౩ పా, కాంతభస్మము ౪ పా. ఉక్కుభస్మము ౫ పా, మండూరభస్మము ౬ పా, అభ్రకభస్మము ౭ పా, వంగభస్మము ౮ పా, నాగభస్మము ౯ పా, మౌక్తికభస్మము ౧౦ పా, ప్రవాళభస్మము ౧౧ పా, రసభస్మము ౧౨ పా, రససిందూరము ౧౩ పా, ఇట్లు వీనిని కూర్చి, జాపత్రి ౧ పా, త్రికటుకములు ౨ పా, త్రిఫలములు ౩ పా, చతుర్జాతకములు ౪ పా, (అనగా దాచినిచెక్క, ఆకుపత్రి ఏలకులు, నాగకేసరాలు) కుంకుమపువ్వు ౫ పా, కస్తూరి ౬ పా, వీని ప్రత్యేక కషాయములచేత షడుదినములు మెత్తగమర్దించి, కడపటిమర్దనలో తగుపాటికస్తూరినికలిపి మర్దించి మినపగింజంతమాత్రలుచేసి అనుపాన విశేషములతో నియ్యవలయు.

అనుపానములు—క్షయరోగమునకు, తేనె పిప్పళ్లు, శ్వాసరోగమునకు గంటుభారంగి, సొంటి, పాండురోగమునకు బెల్లము, తేనె, మిరియాలకషాయము, వాతమునకు బెల్లము, చనుబాలు, ప్రమేహమునకు, వీర్యవృద్ధికి, పంచదార, నేలగుమ్మడి దుంపరసము, గ్రహణికి, తేనె, సొంటి, ప్రదీరరోగమునకు, తేనె, పంచదార, పైత్యరోగమునకు పిప్పళ్లు, తేనె, మూ

త్రికృచ్ఛ్రిమునకు తేనె, వావిలివేళ్లరసము, బెల్లపుపానకము, సొంటి, రేణుకలు, శూలలకు జీలకర్ర, కటుకరోహిణి, శిరస్సునొప్పికి ఖురాసాని వోమము, పార్శ్వశూలలకు సొంటి,మోడి. సమస్తశూలలకు గచ్చపలుకులరసము, క్షయపాండువులకు పంచదార ఆవునేయి, తేనె, ఈఅనుపానములతో పుచ్చుకొనవలయు, మఱియు ఈయౌషధమువలన ఉన్మాదములు, మతిభ్రంశములు, ఉదరరోగములు, మేహములు, మూలరోగములు, భగందరములు, వాతశూలలు, నేత్రదృష్టిమాంద్యములు, కఫవాతవికారములు, దేహకార్శ్యములు ఇవియన్నియుమానును.

సిద్ధమండూరము— సన్నగపొడిచేసిన మండూరము ౮ పలములను, ౬౪ పలముల ఆవుపంచితములో వేసిపచనముచేసి, దానిలో,గలిజేరు సొంటిపిప్పలి మిరియాలు, తెగడ, వాయువిడంగాలు, పసుపు, మ్రాని పసుపు. చిత్రమూలము, దేవదారు, పుష్కరమూలము, నేలదంతి,కరకతాడియుసిరికలు, కొడిసెవిత్తులు, చెవ్యము, తుంగముస్తెలు,అతివస,మోడి, చేదు బీరవిత్తులు, ఇవిప్రత్యేకము ౧ కర్షము చొప్పునగూర్చి చూర్ణముచేసి, దానినిమండూరము పక్వమగునప్పుడు ఆమండూరములోవేసి, రేగుపండంతమాత్రలుచేసి భక్షించిన, సమస్తపాండువులు, వాపులు, గుల్మములు,ఉదరరోగములు మూలవ్యాధులు, క్రిమిరోగముమొదలగునవిమానును.

లఘుఖండాభ్రికలేహ్యము— సొంటి, పిప్పలి మిరియాలు,చెంగల్వకోష్టు, లవంగాలు, జాజికాయ. వట్టివేళ్లు, కరువేరు, ఓమము, జాపత్రి, నల్లజీలకర్ర, తెల్లజీలకర్ర, చవ్యము, చిత్రమూలము, వెదురుబియ్యము,దనియాలు, ఏలకులు, మంచిగంధము కచోరములు వీనిని సమభాగములుగ గూర్చి చూర్ణముచేసి, ౮ భాగములు అల్లపుముకలను కలిపి, ఆవునెయ్యి, తేనె, పంచదార వీనినిపోసి లేహ్యపాకముగవండి దించుకొని రేగుపండంతచొప్పున సేవించిన, పైత్యములు,గుల్మములు, ప్రమేహములు,పాండువులు,కాసము, అరుచి ఇవియన్నియుమానును.

పూర్ణచంద్రరసము— రసము,గంధకము, రెండేసికర్షముల యెత్తు, జారణముచేయబడిన అభ్రికభస్మము౨పలం,లోహభస్మము ౧ప,వంగభస్మము ౮మాడలయెత్తు, వెండిభస్మము ౪తు, బంగారుభస్మము౨తు, రాగిభస్మము ౨తు, కంచుభస్మము ౨తు, లవంగములు, లవంగపు పట్ట,

పిలకలు,జాజికాయ, పచ్చకర్పూరము- ప్రేంకణము, తుంగముస్తెలు వీనిని ప్రత్యేకము ౧ పలముచొప్పున జేర్చి కలంబందరసమునమర్దించి చల్ల పిల్లి గడ్డలు ఆముదపువేళ్ల వీనిరసములతో వెవ్వేరుగఊరబెట్టిముద్దచేసి ఆముదపుఆకులలోబెట్టి, ఒకదినమంతయు ధాన్యరాశిలోనునిచితీసి తిరిగి మర్దించి, రెండుగురిగింజలంత మాత్రలుచేసి ఒక్కొకమాత్రచొప్పున తమలపాకులోబెట్టుకొనిభక్షించవలయు. ఇది, సమస్తరోగములను పోగొట్టి, బలమును వీర్యమును వృద్ధిచేయును, కాసశ్వాసలు,అరుచి, శూలలు,అగ్నిమాంద్యము, అజీర్ణము, గ్రహణి భగందరాది వ్రణములు, పాండువుకామిల ప్రమేహము, మొదలగు రోగములను నశింపజేయును. మఱియునిది వాజీకరణమునకు గమశ్రేష్ఠమైనది, మేధ, సంతోషము,పుష్టి, శరీరమునకు మన్మథసదృశ కాంతి వీనినికలుగజేయును. ఈయౌషధమును సేవించినవానియందు స్త్రీలుమిగుల ప్రేమగలిగియుందురు. దీనినివంధ్యాస్త్రీలుసేవించినయెడ నిశ్చయముగ సంతానముగలుగును. మఱియు, దుర్బలులకు బలంబును, వృద్ధులకుకామోద్రేకంబునుగలిగించును.

రససిందూరభూషణము—రసము,సిందూరము, వీనినిఒక్కొకపలమువంతునగూర్చి అడ్డసరపురసమున నొకజామమర్దించి, అరచేతియందు గుండ్రగ బిళ్లచేసి, పండ్రెండంగుళముల పొడవుగలిగినకాల్చని మూసయందు నాలుగు పలముల గంధకమునువేసి దానిమీద ఆబిళ్లను పెట్టి మూతిని రాతిబిళ్లతోమూసి, చీలమన్నుయిచ్చి,లఘుపుటమునువేసి,దానిలోనిబిళ్ళనుతీసి ఖల్వమునందు చూర్ణముచేసి, దీనికిపదిభాగములలోహభస్మమునుగలిపి, దీనికంతటికి పదియవపాలు వెల్లుల్లిరసముగలిపి నూరిసెనగగింజంత మాత్రలుచేసి అనుపానములతో బుచ్చుకొనిన వాత పాండువులుమానును.

శోఫలక్షణము.

దేహముజడముగనుండుట, మనస్సుస్వస్థముగాకుండుట, దేహమునందువాపు, నరములుబ్బియుండుట, శరీరమువర్ణహీనముగనుండుట, ఈలక్షణములు శోఫరోగమునందుగలుగును, శరీరమునకు నడుమనైనను,సమస్తావయవములయందైనను వాపుజనించినకష్టసాధ్యము, అధోభాగంబున

జనించిపాదవుగ వ్యాపించినవాపు అసాధ్యము స్త్రీకిముఖమునందును, పురుషునికి పాదములయందును వాపుపుట్టిన కుదురుటదుర్లభము.

చికిత్స—సొంటి, జీలకర్ర, వాకుడుగ్రేళ్లు, విషబొద్ది, వావిలివిత్తులు, తుంగముస్తెలు, చిత్రమూలము, గజపిప్పళ్లు, పిప్పళ్లు, జటామాంసి, పసపు, వీనిని సరిపాళ్లుగజేర్చి చూర్ణముగొట్టి, ఒక్కొక తులము చొప్పున, కొంచెపువేడినీళ్లతోబుచ్చుకొనిన వాపునివర్తించును.

—మాదీఫలపుపట్ట, జటామాంసి, దేవదారుపట్ట, తక్కలి పట్ట, సన్నరాస్నము, సొంటి, నల్లయుప్పివేరు వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చి నీళ్ళతో నూరి లేపనముచేసిన వాతశోఫలుమానును.

శోఫారిరసము—ఇంగిలీకము నేపాళములు. మిరియాలు, పిప్పళ్లు వెలిగారము వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చి చూర్ణముచేసి ఖల్వములోవేసి మర్దించి రెండుగురిగింజలంత నేతితోబుచ్చుకొనిన, వాపులుమానును.

రసభూపతి—రసము-గంధకము-వసనాభి- తుత్థభస్మము, తామ్రభస్మము- వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి- మూడుదినములు హంసపాది ఆకురసముతోమర్దించి- కుప్పెలోబెట్టి చీలమన్నిచ్చి- వాలుకాయంత్రమునందు ౧౪ దినము మెల్లనిమంటతోవండి చల్లారినపిదపతీసి మిసపగింజంత చొప్పున అల్లపురసముతోనిచ్చిన సమస్తశోఫలుమానును,

---

కామిలారోగలక్షణము.

పాండురోగలక్షణములుగలిగి, కన్నులు, ముఖము, మలమూత్రములు ఇవి పచ్చనగుట, దాహము, అజీర్ణము, దుర్బలము అరుచి మొదలగు లక్షణములు గలిగియుండిన కామిలారోగమని యెఱుంగవలయు.

చికిత్స—తుమ్మిపూలరసమునందు, గోరోచనము, మంచి యింగువవీనినికొద్దిగకలిపిగాని, నెల్లివరుగు, కావిరాయి, మ్రానిపసపు వీనిని గంధముదీసినైనను కన్నులకుకాటుకపెట్టిన కామిలలన్నియుహరించును.

లవంగాదిచూర్ణము—లవంగాలు ౧పాలు, నాగకేసరాలు ౨పా- పిలకలు ౨పా- పిప్పళ్లు ౪పా, మిరియాలు ౧౬పా- సొంటి౧౦పా- పెన్నేరుగడ్డ ౩౨పా- వీనినిచూర్ణముగొట్టి, ౬౪ పాళ్లపంచదారలోకలిపి పాల

తోపుచ్చుకొనిన, పాండువు- క్షయము- అసృగ్దరము, ప్రమేహము- సోమరోగము- కామిలమొదలగునవిమానును.

—లోహభస్మము, మానిపసపు, పసపు, కరక్కాయ, తానికాయ, నెల్లివరుగు, కటుకరోహిణి వీనిని సరిపాళ్లుగ చూర్ణముచేసి తేనెనెయ్యి కలిపి పుచ్చుకొనిన సమస్తకామిలలుమానును.

కషాయము—చింతాకుగినలియగొట్టి, దానిలో ఇనుపతునకలనైనను, చిట్టెచూర్ణమునైననువేసి కషాయముపెట్టి వడియబోసి, దానిలోపిప్పలిచూర్ణమునుకలిపి పుచ్చుకొనిన, సమస్త పాండువులు, శోఫలు, కామిలలుమానును.

పంచాస్యరసము—రసభస్మము, అభ్రకభస్మము, కాంతభస్మము, లోహభస్మము, తామ్రభస్మము, తాళకము హేమమాక్షికభస్మము వీనిని సరిపాళ్లుగగ్రహించి, దేవదారుచెక్కరసముతో నొక్కదినముమర్దించి, కుప్పెలోబెట్టి, వాలుకాయంత్రమునందు మూడుదినములు వండి చల్లారిన పిదప ఖల్వములోవేసి, దానిలో తిప్పతీగె, కలువగడ్డలు, తామర గడ్డలు వీనిచూర్ణమును కలిపి పాలతోను అతిమధురకషాయముతోను ఒక్కజాముమర్దించి, మినపగింజంతమాత్రలుచేసి తేనెపంచదారలతో బుచ్చుకొనిన కామిలలుమానును.

రక్తపిత్తరోగలక్షణము.

ఉష్ణద్రవ్యములను, పులుసు ఉప్పుపదార్థములను, పైత్యకరపదార్థములను మిక్కిలి సేవించుటవలన వాతపిత్తశ్లేష్మములు ప్రకోపించి, రక్తపిత్తరోగమును గలుగజేయును. అందువాతమువలన నెత్తురు నలుపు గలిగి, ఎఱ్ఱపారి సన్నపునురుగుతోగూడి రూక్షముగ అధోముఖములనుండివెడలును. శ్లేష్మమువలన రక్తముకించుక తెలుపుగను చిక్కగను బంకగను అధికముగను, నోటనుండి వెడలును.

రక్తపిత్తములకు, సత్వముకొలదిలంఘనముచేయించవలయు. అధోగతమైనపుడు వాంతికియ్యవలయు. ఊర్ధ్వగతమైనపుడు విరేచనమునిప్పించవలయు.

చికిత్స— ఉత్తరేణియాకు రసమునుగాని, అడ్డసరపాకు రసమునుగాని శర్కరలోగలిపితాగిన, ఊర్ధ్వాధోగత రక్తపైత్యము మానును.

—మేడి, గుమ్మడి, అరటి, ఖర్జూరము వీనిపండ్లను ప్రత్యేకముగ తేనెతోసేవించిన రక్తపైత్యములుమానును.

—రక్తము ఆసనమున వెడలినయెడ రక్తాతిసార చికిత్స చేయవలయు, మేఢ్రమందు వెడలిన, పిత్తప్రమేహ చికిత్స చేయవలయు. ముక్కునవెడలిన దానిమ్మపువ్వులనైనను, గరికివేళ్లనైనను, ఉత్తరేణియాకునైనను, చనుబాలతోరసముదీసి నశ్యముచేయవలయు. లేకమఱ్ఱిచిగుళ్ళరసమును శర్కరతోనశ్యముచేయవలయు,

మహాచంద్రకళారసము—రసము, కాంతభస్మము, అభ్రకభస్మము, గంధకము వీనినిసరిపాళ్లగగూర్చిమెత్తగమర్దించి, భద్రముస్తెలు విరజాజిపువ్వు, తామరతూండ్లు, పిల్లిపీచరవేళ్లు, గరికవేళ్లు, మొగలిచన్ను, కలుబంద, పర్పాటకము, సహదేవి, అడవిసదాప, వీనివెవ్వేరుగ చన్నీళ్ళతో మర్దించిరసముతీసి, ప్రతిదినము ఒక్కొకరసముతో మర్దించి, దానిలో తిప్పసత్తు, వట్టివేళ్లు, పర్పాటకము, పిప్పళ్లు, శ్రీగంధము, సుగంధిపాలవీనిని సరిపాళ్లగచూర్ణముచేసికలిపి, ద్రాక్షపండు, ఖర్జూరపుపండు, శర్కర, ఇప్పపువ్వతేనె, యష్టిమధుకము, తవాక్షీరి, వీనికషాయమున నేడుదినము లూరబెట్టి, నీడనెండించి రెండుగురిగింజలంతమాత్రలుచేసి ఒక్కొకమాత్రచొప్పున దీపద్రాక్షపండు తేనె వీనియనుపానముతోసేవించినఅశేష పైత్యరోగములుద్వంద్వరోగములు, అంతర్దాహబహిశ్శీతములు, అగ్నిమాంద్యము, తాపజ్వరము, మొదలగునవిమానును. జాజికాయలపొడివేసికాచిన ఆవునేతిఅనుపానముతోపుచ్చుకొనిన స్త్రీలకుసుమరోగములును, ఖర్జూరపండు తేనె వీనియనుపానముతో పుచ్చుకొనిన ఊర్ధ్వాధోగతరక్తపైత్యములు, రక్తవాంతులు, మూర్ఛ, మూత్రకృచ్ఛ్రములు, మొదలగునవిమానును

అమ్లపిత్తలక్షణము.

అజీర్ణము, బడలికగలుగుట, నోటనీరుస్రవించుట, పులుసుగ, కారముగ తేపులువచ్చుట, నోటఅరుచి, కంఠము, ఱొమ్ము వీనియందుమంట ఈ లక్షణములుగలది అమ్లపిత్తమనియెరుంగవలయు.

చికిత్స—రేలవేళ్లు, కరకాయలు, త్రెగడ, చంద్రశేకర ఇవిదినుసుకకర్షమెత్తుచొప్పునగూర్చి కషాయముపెట్టి పుచ్చుకొనిన, అనేక వికారములతోగూడిన అమ్లపైత్యములుమానును.

—సీమనేలవేము, కరకతాడియుసిరికలు, వేపపట్ట, చేదుపొట్ల, గుంటగలగర, అడ్డసరము, పర్పాటకము, తిప్పతీగె, వీనికషాయము పెట్టి తేనెకలిపియిచ్చిన అమ్లపిత్తముమానును.

దుర్గాపటకములు— శుద్ధిచేసినగంధకము, రసము, మణిశిల, ఉమ్మెత్తవిత్తులు, అభ్రకము, సుగంధిపాలవేళ్లు, కాచు, కటుకరోహిణి, కలుబందగుజ్జు, పిప్పళ్లు, వీనినిసమభాగములుగగ్రహించి, తులసియాకు రసమునమర్దించి, మినపగింజంత మాత్రలుచేసి పుచ్చుకొనిన, అమ్లపైత్యములుమానును.

ఖండకూశ్మాండలేహము—బూడిదెగుమ్మడిరసము ౫౦పలములు, ఆవుపాలు ౫౦ప, ఉసిరికవరుగుపొడి ౪ప, శర్కర ౪ప, వీనినొకటిగాజేసి మెల్లనిమంటచే లేహ్యాపక్వముగ వండిదించుకొని, పూటకు ౧ పలము వంతున బుచ్చుకొనిన అమ్లపిత్తముమానును.

మహాప్రాణేశ్వరరసము— గంధకము, అభ్రకభస్మము, రసము వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చి, నేలతాటిగడ్డలు, హంసపాదిఆకు వీనిరసములతో మూడుదినములుబాగుగమర్దించి, కుప్పెలోబెట్టి, మూతినిమూసి, రజాములువాలుకాయంత్రమునవండి, చల్లారినపిదపతీసి, దానిలో, పిప్పళ్లు, మోడి, సొంటి, చిత్రమూలము, చవ్యము, జీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, పంచలవణములు, సర్జక్షారము, యవక్షారము, టంకణక్షారము, ఓమము, మిరియాలు, మహిసాక్షి గుగ్గిలము, నాభి, కరకతాడియుసిరికలు, లవంగములు, లవంగపట్ట, ఆకుపత్రి, ఏలకులు, అతివస దుంపరాస్న పెన్నేరుగడ్డ వీనిప్రత్యేక చూర్ణమునురసమునకు సరిపాలుగగలిపి, గుంటగలగర, అల్లము, నిమ్మపండ్లువీనిప్రత్యేకరసములతో నేడుదినములుమర్దించి, కందిగింజంత మాత్రలుచేసి అనుపానములతోడ భక్షించిన, సకలసన్నిపాతములు, ధనుర్వాతము, అగ్నిమాంద్యము పాండువు, కామిల, మూలవ్యాధి, క్షయము, గ్రహణి, అమ్లపైత్యము మొదలగు రోగములుమానును,

శీతపిత్తలక్షణము.

దేహమునదురద, పొట్లు, తాపము, వాపు, జ్వరము అగ్నిమాంద్యము, అరుచి, తబ్బిబ్బుమాటలు, మికిలి పైత్యము ఈ లక్షణములు కలిగియుండిన శీతపైత్యరోగమని యెరుంగవలయు.

చికిత్స—తిప్పతీగె, పసపు, వేపచెక్క, దూలగొండివేళ్లు, వీనిని ప్రత్యేకముగ కషాయములుపెట్టిపుచ్చుకొనినశీతపైత్యజ్వరములుమానును.

—కరక్కాయలచూర్ణమును తేనెతోగాని, లేక తెగడ చెక్కను, పిప్పలి,శర్కరలఅనుపానముతోగాని, లేకచంద్రచెక్కకషాయమును తేనె పిప్పలి అనుపానముతోగానిపుచ్చుకొనినచిరకాలపుశీతపైత్యములుమానును.

శీతారిరసము—రసము ౧ పాలు, గంధకము ౨పా, వీనిని చిత్రమూలరసముతోను, తెల్లగలిజేరురసముతోను, మర్దించి, దానిలోచపాళ్లుపండిన జిల్లేడాకులరసముపోసి బ్రాయ్యిమీదనునిచి, మెల్లనిమంటచేత పక్వముచేసి, రసమునకు అరపాలునాభిపొడికలిపి చిత్రమూల కషాయముతో మరలనుడికించితీసి మర్దించి రెండుగురిగింజలంత మాత్రలుచేసి నీడనెండించిప్రాతకు ౧ మాత్రచొప్పున, మిరియపు పొడికలిపిన నేతిఅనుపానముతో పుచ్చుకొనిన శీతపిత్తములుమానును- ఇచ్ఛాపథ్యము.

అసృగ్దరలక్షణము.

స్త్రీలకు, రక్తపైత్యమువలన రక్తముయోనినుండి వెడలుచుండిన ప్రదరమనబడును- దీనికిరక్తపిత్తచికిత్సలను చేయవలయు.

చికిత్స—శిలాజిత్తు, మారేడువేళ్లు,వీనినిచూర్ణముచేసిబియ్యపుకడుగులోనుశర్కరలోను కలుపుకొని భక్షించిన ప్రదరరోగములుమానును.

—మంచికావిరాయి నేరేడుచిగుళ్లు-కలువగడ్డ వీనినినూరిబియ్యపుకడుగులోగలిపి కర్షమెత్తుచొప్పున తేనెగలుపుకొనిభక్షించిన ప్రదరరోగములుమానును.

—కలువగడ్డలను పాలతోనూరి పొత్తికడుపున, ఆరగా ఆరగా బట్టించవలయు- కారుపెసరరసము నాలుగుకుంచములు, నూనెకుంచెడు, నూనెకు ౮ పాళ్లు కారుపెసరవేళ్లకల్కము, ఇట్లువీనినన్నిటినికలిపివండినతైలములోదూదినితడిపి, ఆదూదిని యోనిలోపెట్టిన నెత్తురుమాని యోని మృదువుగనుండును.

ధాత్రీఘృతము—ఉసిరికాయలరసము, నేలగుమ్మడిగడ్డలరసము, గుమ్మడికాయలరసము, ఇవిదినుసుకు నాలుగేసికుంచములు, నెయ్యి కుంచెడు, ద్రాక్షపండు, యష్టిమధుకము, మంచిగంధము ఇవినేతికి ౮వ పాలు

చొప్పునగూర్చి కల్కముచేసికాచిన ఘృతములో శర్కరగలిపి సేవించిన ప్రదరములు పైత్యపాండువు, పైత్యగుల్మము, రక్తపైత్యము, రక్తస్రావము ఇవినాశనమగును.

ప్రదరనాశనరసము — రసము, గంధకము, వంగభస్మము, వెండి భస్మము, పాలతుత్తము, గవ్వభస్మము ఇవిప్రత్యేకముపదేసి చిన్నముల యెత్తు, లోహభస్మము ౧ | వరాయెత్తు వీనిని కలుబందరసముతో ౪ జాములుమర్దించి మాత్రలుచేసియిచ్చిన ప్రదరరోగములు నాశనమగును.

బాలసూర్యోదయము — రసము౧పాలు, గంధకము 3 పా, నాభి 3 పా, తామ్రభస్మము, ఉక్కుభస్మము ఇవిప్రత్యేకము౨పా,ఇంగువ, 4పా, అభ్రకభస్మము ౫పా, మిరియాలు అన్నిటికిసమము వీనిని ఖల్వమున వేసి మెత్తగచూర్ణముచేసి, ఆవునేతితోగాని, లవంగాలు జీలకఱ్ఱలతో గాని ౫చిన్నములయెత్తుచొప్పున పుచ్చుకొనిన సకలజ్వరములు,పాండువు, శ్వాసకాసలు,ప్రమేహము, క్షయము,మూలవ్యాధి, లింగరోగములు,యోనిదోషములు, ప్రదరరోగములు నాశనమగును- ఆవువెన్నపంచదార వీనితో బుచ్చుకొనిన కుసుమరోగములు నాశనమగును.

ఫలఘృతము — మంజిష్టి,యష్టిమధుకము, చెంగల్వకోష్టు, కరకతాడియుసిరికలు, శర్కర, ముత్తవపులగము, మేద, పిన్నపాల, కాకోళి,పెన్నేరుగడ్డ, ఓమము, మాదీఫలము, పసుపు, కటుకరోహిణి,కలువగడ్డలు, తెల్లకలువగడ్డలు, ద్రాక్షపండు, చందనము, రక్తచందనము, వీనినిదినుసుకు ౧ కర్షముచొప్పునగూర్చి కల్కముచేసి ౧ ప్రస్థము నేతిలోగలిపి, నేతికిరెట్లుగల చల్లపిల్లి వేళ్ళరసము, అంతమాత్రము పాలువీనినికూడకలిపి, నీరిగురువరకుకాచి,మిగిలినఘృతమునుదించుకొని,పుచ్చుకొనిన, యోనిరోగము,రక్తస్రావము,గర్భస్రావము మొదలగునవినాశనమగును.సంతానవృద్ధి దీర్ఘాయుష్యముగలుగును, మృతప్రసవము, కన్యాప్రసవముగల స్త్రీలు పుచ్చుకొనిన, మంచిబుద్ధి, రూపముగలపుత్రులు గలుగుదురు. ఈఫలఘృతమునుపురుషుడు పుచ్చుకొనినయెడ, వీర్యవృద్ధి గలిగి, దృఢసంభోగశక్తిగలవాడగును.

క్షయరోగలక్షణము.

విరుద్ధాహారవిహారములవలన వాతాదిదోషములు ప్రకోపించి, మూ

ధువిధములగు క్షయరోగములబుట్టించును. మఱియు, ధాతుక్షయమువలనను, మలమూత్రాదివేగనిరోధమువలనను, నాలవదియగు ఆగంతుక్షయముగలుగును. దీనియందు బలము, మాంసముక్షీణించును, పార్శ్వములుతలనొప్పికలిగియుండును. వాంతి, గొంతురాళ్లు, దగ్గు, శ్వాసము, అరుచి, జ్వరము, ఇవికలిగియుండును. రాజక్షయమునందు, కడుపుబ్బరము, ప్రక్కలునొప్పి, నెత్తురుకక్కుట, స్వరభంగము, అతిసారము, దగ్గియుమిసినచీమువలెనుండుట ఈలక్షణములుగలుగును. ఇట్టిరోగి జీవించుటదుర్లభము.

చికిత్స—క్షయరోగము ప్రబలముగనుండునపుడు, వమన, విరేచన, ఆసనవస్తి, శిరోవస్తి, నశ్యకర్మలనుచేయించవలయు.

—పెన్నేరుగడ్డకషాయములోగాని, వెన్నలోగాని, శర్కరను తేనెనుకలిపి పుచ్చుకొనిన, క్షయముమాని శరీరమునకు పుష్టికలుగును.

—మేకపాలు కుంచెడు, మేకపంచితము కుంచెడు, మేకపెంటికలరసముకుంచెడు, మేకపెరుగుకుంచెడు, మేకనెయ్యికుంచెడు, పంచలవణములు నేతికిసరిపాలు, ఇట్లువీనినిగూర్చి కాచివడియగట్టి, పుచ్చుకొనిన క్షయమునశించి పుష్టికలుగును.

—వాకుడుచెక్క, సొంటి, భారంగి, కసివెందచెక్క, నేలయుసిరికచెక్క, వీనినికషాయముపెట్టి పిప్పలిపొడి తేనె వీనినికలిపిసేవించినదీపనముగలిగి, పుష్టివచ్చి, క్షయము మానును.

తాళిశచూర్ణము— తాళిశపత్రి ౧ వరామెత్తు, మిరియాలు౨వ, సొంటి ౩వ, పిప్పళ్లు, ౪వ, తవాక్షీరి ౫వ, లవంగపుచెక్క ౬వ, ఏలకులు ౧వ, వీనినిచూర్ణముచేసి, పిప్పళ్లకు ౮పాళ్లు శర్కరను కలుపుకొని పుచ్చుకొనిన రుచిగలిగి జ్వరమువాంతిగల శ్వాసకాసలు, అరుచి, పాండు గుల్మములుమానును.

ధాత్రీలేహ్యము—నలుతుము ఉసిరికాయలరసములో, ఏబదిపలములశర్కరగలిపి, కుంచెడు ద్రాక్షపండురుబ్బికలిపి, లేహ్య పాకముగా కాచి, అందులో, పిప్పలిపొడి కుంచెడు, తేనెకుంచెడు, సొంటి, యష్టిమధుకము, ముస్తలు, తవాక్షీరి వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చిచేసినపొడికుంచెడు, వీనినికలిపిభక్షించిన, మూర్ఛ, శోష, శ్వాస, దప్పి, జ్వరము, గుల్మము, బల్లనక్షంసకశ్వము, అరుచి, వివర్ణత, స్వరభేదము ఇవిమానును.

అగ్నికుమారరసము — గంధకము, రసము, నాభి, తామ్రభస్మము, ఇవిసమాంశములు. వీనిని హంసపాదియాకు రసముతో ౮జాములుమర్దించి మాత్రలుకట్టి యెండలోనెండబెట్టి, వానినికుప్పెలోనునిచి, కుప్పెమూతిని బలపపురాయిచేమూసి, గుడ్డచుట్టి చీలమన్నుపూసి, కుండలోమూడుపాళ్లవరకు ఇసుకనుపోసి, దానిమీదకుప్పెనునిచి, పైనఇసుకపోసి ౮ జాములు వాలుకాయంత్రమున వండి, చల్లారినతరువాతతీసి, దానికినాలుగవపాలు వసనాభి, మిరియపుపొడిని కలిపి పూటకు గురిగింజంతచొప్పున, తమలపాకులోబెట్టుకొని పుచ్చుకొనిన, క్షయములు, పాండువులు, కామిల. శూలసన్నిపాతములు, శ్వాసకాసలు, జ్వరములు ఇవియన్నియుమానును.

పూర్ణచంద్రోదయము — సూక్ష్మముగకత్తరించిశుద్ధిచేయబడిన కుందనపురేకులు౧పలము-శుద్ధిచేసినపాదరసము ౮పలములు-శుద్ధిచేసినఆమ్లసారశిలగంధకము౧౬పలములు వీనిని ఖల్వమందునిచిఎఱ్ఱప్రత్తిపువ్వులరసముతో నొకదినమునూరికలబందరసముచే మఱియొకదినమునూరి-శనగలంతమాత్రలుచేసి ఎండినవెనుక గాజుకుప్పెలోవేసి చీలమన్నిచ్చి వాలుకాయంత్రమున మృదుతీక్ష్ణగాఢాగ్నులచే మూడుదినములు వండిసాంగ శీతలమునదీసి మాత్రలు చిగురుటాకువలె ఎఱ్ఱనై యుండిన పక్వమైనదని తెలిసికొని పచ్చకర్పూరము జాజికాయ పిప్పళ్లు లవంగము ఇవి దినుసుకు ౧ పలము కస్తూరి ౪ మినపగింజలంతను చేర్చి నూరి ఆమాత్రలలో చేర్చి కలిపిన ఔషధము సిద్ధమగును దీనిని మినపగింజంత తమలపాకులో నునిచి పుచ్చుకొనినవాడు వీర్యవృద్ధి కలవాడై రతికాలంబుననూర్గురు స్త్రీలకు గర్వభంగము జేయును ఈయౌషధము తీసికొనినవారలకు శీఘ్రముగ ముసలితనము రాక యౌవనమేగలిగియుండును ఈయౌషధమును భుజించువాడు పేరిననెయ్యి ఆవుపాలు మీగడ మినుములు మధుర భక్ష్యములను అనుభవించిన కామముచే గర్వితుడై యౌవనముచే మదించి యుండు స్త్రీలనైనసురతంబున నోడించును ౧ సంవత్సరము సేవించిన దేహమందలి సకలవ్యాధులు తొలంగి కృత్రిమస్థావరాది విషంబులును అంటవు.

రాజమృగాంకరసము — రసభస్మము- ౩పాళ్లు -స్వర్ణభస్మము ౧పా- తామ్రభస్మము ౧ పా- మణిశిల ౨పా- గంధకము ౨పా-హరితాళకము౨పా- వీనినిజేర్చి ఖల్వములో ౪ జాములుమర్దించి- యీభస్మము

ను పెద్దగవ్వలయందుబోసి - వెలిగారమును మేకపాలతో నూరిగవ్వలమూతిని పూదిగి - యెండలో బెట్టి - ఒకకుండలో - ఆగవ్వలను వేసి కుండమూతినిమూకు డుచేమూసి చీలమన్నుపూసి - గజపుటము వేయవలయు. పిదప - చల్లారనిచ్చి తీసి - ఖల్వములో వేసి మెత్తగనూరి - ఇరువదితొమ్మిది మిరియాలను కొంచె ము వెచ్చచేసి పొడిగొట్టి - దానిలో - పైయౌషధమును నాలుగుగురిగింజల యెత్తుకలిపి నేతితో పుచ్చుకొనిన - క్షయము - శ్వాసకాసలు - పాండువ్య- గ్రహణ్యతిసారములు ఇవియన్నియుమానును.

రక్తగుల్మరోగ లక్షణము.

మిథ్యాహారవిహారములవలన వాతపిత్తశ్లేష్మములు ప్రకోపించి, అ యిదువిధములగు గుల్మములను గలుగజేయును. అవి ప్రేగులనడుమ గ్రంధి రూపముగనుండును. రెండుపార్శ్వములయందును, హృదయము, బొడ్డు, పొత్తికడుపు వీనియందును ఉండును, ఈరోగమునందు మలమూత్రములు శుద్ధముగజారక, అరుచి, కడుపుబ్బరము, ప్రేగులరచుట, అగ్నిమాంద్య ము, ఊర్ధ్వవాతము, ఈలక్షణములు గలుగును.

స్త్రీలకు ఋతుకాలమునందుగాని, గర్భస్రావము కలుగు నపుడు గాని, దాహశూలలతోడ రక్తగుల్మముపుట్టిగర్భిణివలెగనపరచును.

చికిత్స — రక్తగుల్మమునందు దేహమునకు చమురుపట్టించి సెగన కాచి, భేదనద్రవ్యములతో గాచబడిన ఘృతమునుగాని, ఆమిదమును గాని లోనికిప్పించవలయు.

— నువ్వులనుకషాయముపెట్టి, అందు, సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, భారంగి వీనినినూరికలిపి నేతినిమిశ్రముచేసి పుచ్చుకొనిన, ముట్టునుప్రతిబం ధించెడి రక్తగుల్మములు మానును.

— మోదుగచెక్క, మారేడువేళ్లు, వెల్లుల్లి వీనినికషాయముపెట్టి, ఇంగువకలిపి, వెచ్చనికషాయమును త్రాగిన రక్తగుల్మము మానును.

— ఉసిరికాయలరసములో మోదుగచెక్కల బూడిదెనుగాని, సొంటి పిప్పలి మిరియాల పొడినిగాని కలుపుకొని త్రాగిన రక్తముస్రవిం చి గుల్మము మానును.

—రక్తగుల్మములోన పగిలినయెడ, రక్తమధికముగ కారును. దీనికి అసృగ్దరచికిత్సను చేయవలయు.

రక్తగుల్మము తాబేలువలె పొడవై, నరాలు పగిలి తెలియుచు, చేతులు, కాళ్లు, బొడ్డు ఇవివాచియుండిన జీవింపడు.

—సర్వగుల్మములకును త్రిఫలకషాయములో తెగడచెక్క పొడి నికలిపి భేదికియ్యవలయు. లేక, కంపిల్లకమును తేనెతో నియ్యవలయు.

—గోమూత్రము ౧౨ పలములు, బెల్లము ౨ప, చింతపండు ౩ప, సదాపవిత్తులు ౧ప, సైంధవలవణము ౧తు, మంగపండ్లు ౧ప, వీనినన్నిటి నికలిపి కవ్వముతో మదించి, వడియగట్టి వస్తిచేసినయెడ, భేదించి, గుల్మము, ఉదావర్తము, శూల, మూత్రకృచ్ఛ్రము ఇవిమానును.

గోధుమపిండిపదార్థములు పాలు గుల్మరోగమునకు ప్రశస్తంబులు.

నారంగరసాయనము—నారదబ్బపండ్లనుతరిగి, వానిలోకుంచెడు ఉప్పును పెట్టి, వెల్లుల్లిపాయలు ౮ప, ఉసిరికకాయలు ౧ప, సొంటి పిప్పలి మిరియాలు ౧ప, ఇంగువ ౧ప, వీనినినూరికలిపి ధాన్యపాకమునబెట్టి, నేతిఅనుపానముతో ప్రాతఃకాలమునందు సేవించినగుల్మప్లీహములుమానును.

నారాచరసము—పాదరసము - గంధకము, నేపాళములు - కరకాయలు- తానికాయలు- ఉసిరికవరుగు- సొంటి- పిప్పలి-మిరియాలు- వీనినిసరిపాళ్లగగూర్చి చూర్ణముచేసి- తేనెతోమర్దించి- రేగుగింజంత మాత్రలుచేసి పూటకొకమాత్ర చొప్పున పుచ్చుకొని వేడినీళ్లను త్రాగవలయు- సకలగుల్మములుమానును.

వజ్రక్షారము—లవణము- సైంధవలవణము- కాచలవణము- సౌవర్చలవణము- వెలిగారము- యవక్షారము- సర్జక్షారము- వీనినిసమభాగములుగగూర్చి చూర్ణముచేసి- జిల్లేడుపాలతోను బొంతజెముడు పాలతోను ప్రత్యేకముగమదించి - దానిని జిల్లేడాకులకుపట్టించి - ఆయాకులను ఒకకుండలోబెట్టి- మూకుడుమూసి చీలమన్నిచ్చి యెండించి మెల్లనిమంట చేతవండిదించి లోపలియౌషధంబునుతీసి మెత్తగమదించి- పిదప ఈయౌషధమునకు అరపాలు- సొంటి, పిప్పలి- మిరియాలు- కరకతాడియుసిరికలు- జీలకర్ర- పసపు- చిత్రమూలము- వీనిచూర్ణమునుకలిపి బాగుగమర్దించి- అనుపానవిశేషములతో రెండు వరహాలయెత్తు చొప్పున భక్షించిన-

గుల్మములు- ఉదరరోగములు- శూలలు- అగ్నిమాంద్యము- అజీర్ణము-ఇవి మానును.

శంఖద్రావకము—అన్నభేది- నవాసాగరము- సైంధవలవణము- యవక్షారము- సురాకారము- పటిక వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చి యొకగడియ సేపుమర్దించి పాతనాయంత్రమున వండినయెడ శంఖద్రావకముదిగును- ఈద్రావకమును అరతులముచొప్పున ఓమపుపొట్టుతో బుచ్చుకొనిన కాసములు- శ్వాసములు, క్షయరోగము- గుల్మశూల మొదలగునవిమానును.

ఉదరరోగలక్షణము.

సర్వావయవములుచిక్కి- కడుపుపెరిగియుండిన ఉదరమనబడును. అదియెనిమిదివిధములు- వాతాదిదోషములుప్రకోపించి బొడ్డుక్రింద బద్ధోదరమును, బొడ్డుకుమీద ఛిద్రోదరమును, బొడ్డుకుఎడమదిక్కున ప్లీహోదరమును, బొడ్డుకుసమమున జలోదరమును గలుగజేయును. ఇవినాలుగును, వాతోదరము, పిత్తోదరము, కఫోదరము, దోషయుక్తోదరము ఈనాలుగునుచేరి అష్టోదరములనబడును, ఇందుకడుపుబ్బుట, అగ్నిమందగించుట, వాపు, బడలికగలుగుట, శక్తిలేకుండుట, తాపము తంద్ర ఈలక్షణములుగలుగును. ఏకదోషోద్భవములగునవిసాధ్యములు, మిగిలినవిఅసాధ్యములు.

చికిత్స—అష్టోదరములును, మలాధిక్యమువలన బుట్టునుగనుక, ఈ రోగములయందు తరుచుగవిరేచనమునకియ్యవలయు.

—ప్రాకుడుబూడిదెపిప్పళ్లుఇవిసమముగగ్రహించిపంచకోలకషాయముపోసి నూరి వటకములుచేసి సేవించిన ఉదరములుమానును.

—మిరియాలు ౧ప, సొంటి ౨ప, చిత్రమూలము ౩ప, అడవికంద ౪ప, వీనినిచూర్ణముచేసి, ఈచూర్ణమునకు రెండింతలు బెల్లముకలిపి యుండలుచేసి పుచ్చుకొనిన దీపనముపుట్టి, మూలవ్యాధులు, ఉదరములు శూలలుమానును.

—ఆవుపాలలోఆముదమునుగాని, ఆవుపంచితమునుగాని, కలిపిగాని లేక ౩౦ దినములుపుచ్చుకొనిన అష్టోదరములుమానును.

—ఆవుపాలలో అరటియాకును వేసిత్రొక్కి ముద్దచేసి పుటము పెట్టినభస్మమగును. దానినితీసికొని ఉదకములో గలిపిపుచ్చుకొనినసకలోదరములుమానును.

వంగేశ్వరరసము:—రసభస్మము, వంగభస్మము, తామ్రభస్మము, గంధకము, వీనిని ప్రత్యేకముగ నొక్కొక పలము వంతునగూర్చి జిల్లేడు పాలతో నొకదినముమర్దించి, బిళ్ళచేసి మూకుడులో బెట్టిమూసి, చీలమన్ను పూసి, ఎండబెట్టి, భూధరయంత్రమున పుటమువెట్టి చల్లారినపిదపతీసి రెండుగురిగింజలంత యెత్తు ఔషధమును తెల్లగలిజేరువేళ్ల చూర్ణముతోను, నేతితోను పుచ్చుకొనిన ఉదరములు గుల్మములు ఇవిమానును.

త్రైలోక్యాడంబరరసము:—రసము, గంధకము, తామ్రభస్మము, లోహభస్మము, అభ్రికభస్మము, నాభి, వెలిగారము, సర్జక్షారము, ఇంగిలీకము, గవ్వలభస్మము వీనినిసరిపాళ్లగ గూర్చి, జిల్లేడుపాలు, బొంతజెముడుపాలు, వావిలియాకురసము, గుంటగలగరాకురసము, అల్లపురసము ఈ రసములలో, ఒక్కొకదినమున నొక్కొకరసముతో మర్దించి, యూరబెట్టి రెండుగురిగింజలంత మాత్రలుచేసి, నీడనెండించి, తగిన యనుపానములతో రెండేసిమాత్రలుచొప్పున పుచ్చుకొనిన, గుల్మము, వాపు, క్షయము, పాండువు, శూల, ఉదరములు, విషూచులు ఇవియన్నియుమానును.

బ్రహ్మావటికములు—శ్రీగంధము, వస, సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, దేవదారు, పసపు, కరకాయలు, రేణుకలు, కటుకరోహిణి, తెగడ, ఏలకులు, వాయువిడంగములు, వేపపట్ట, చెంగల్వకోష్ఠు, శిరుబొద్ది, దాడిమవరుగు వీనినిదినుసుకు రెండేసివరాలయెత్తు చొప్పునగూర్చి చూర్ణముచేసి, నేపాళచూర్ణము ౧పల, నేలదంతివేళ్ళచూర్ణము ౧౬ వ, వీనిని బ్రహ్మదండివేళ్ళరసముతో మర్దించి కల్కముగజేసి, ఆచూర్ణములో గలిపి, ౧౬ పలముల ప్రాత నేయిపోసి సూక్ష్మాగ్నిచేవండి, రేగుపండంత చొప్పున పుచ్చుకొనిన సకలోదరములు, గుల్మము, శూల, విద్రధి మొదలగు రోగములు మానును.

విద్రధిరోగలక్షణము.

గుదమునందుగాని, గుదమునకు వెలుపలగాని, నొప్పికలిగి వాచిన యెడ, విద్రధి అనబడును. ఈరోగమునందు, వెక్కిళ్లశ్వాసముకలిగినయెడ జీవించుట దుర్లభము.

చికిత్స—విద్రధి, లోపలగాని, వెలుపలగాని తెలుపుగనుండినయెం

దుగ విరేచనమునకీయ్యవలయు. బాహ్యవిద్రధికి జలగలమపట్టించిరక్తము నుదీయవలయు. అగిసెకూర, ముల్లంగికూర, తోటకూర వీనినిభోజనము నందువిశేషముగ జేర్చికొని భక్షింపజేయవలయు-

—వెలుపలి విద్రధిపక్వమునకు వచ్చినపుడు, వ్రణమునకువలె చికిత్సచేయవలయు-

స్త్రీకి స్తనమువాచినొప్పికలిగిన, బాహ్యవిద్రధిచికిత్సనుచేయవలయు

—అన్నభేది, సైంధవలవణము, శిలాజిత్తు, ఇంగువ, వీనినిచూర్ణముచేసి ఉలిమిరిచెక్క-కషాయములో కలిపిభక్షించిన, అపక్వముగు లోపలి విద్రధిమానును.

—కానుగ చెక్కను గాని, మంచిమునగ చెక్కను గాని కషాయముపెట్టి, శిలాజిత్తు భస్మమునకలిపి సేవించిన, లోపలివిద్రధి పక్వమునకువచ్చిపగిలిమానును.

విద్రధినాభికిపైన జనించిపగిలిన, చీమునోటవెడలును. క్రిందిభాగమునజనించి పగిలినగుదమున వెడలును. నాభియందేయుండిపగిలిన, ఊర్ధ్వాధోముఖములయందు వెడలును.

పక్వమునకువచ్చి చీముకారుచుండెడి విద్రధులకును, నాడీవ్రణములకును, భగందరములకును, గండమాలలకును ఫలత్రికగుగ్గులు యోగమును సేవించవలయు. లఘు భోజనముచేయవలయు.

ఫలత్రికగుగ్గులుయోగము—కరక్కాయలు ౧పలము తాడికాయలు ౧ప- ఉసిరికెపప్పు ౧ప- పిప్పళ్లు ౨ప, మహిసాక్షి గుగ్గిలము ౫ ప- వీనినినూరియుండలుచేసి భక్షించిన సకలవ్రణములుమానును.

—యవలు, గోధుమలు, పెసలు, మునగపట్ట, ఆముదపువేళ్లు, నల్లవావిలి ఆకు వీనిని సమాంశములుగనూర్చియుదకముపోసి కొంచెము వెచ్చచేసి లేపనముచేసిన విద్రధులుమానును.

—అతిమధురము వరిపేలాలు వీనిచూర్ణమును, శర్కర నెయ్యిలో కలిపిగాని, లేక పెన్నేరుగడ్డ, రక్తచందనము, వట్టివేళ్లు వీనినిపాలతోనూరిగాని లేపనముచేసిన విద్రధులుమానును.

—ఇనుపచిట్టెము, ఇసుక, ఇటికరాయి, ఆవుపేడ, వీనినావుపంచితముతోనూరి లేపనముచేసిన విద్రధులుమానును.

—అతిమధురము, రక్తచందనము, పసుపు, మంజిష్ఠ, కావిరాయి వీనిని సరిపాళ్లుగనూర్చి లేపనముచేసిన ఆగంతుక విద్రధులుమానును.

మూత్రకృచ్ఛ్రలక్షణము.

రూక్ష, తీక్ష్ణ, ఉష్ణపదార్థసేవనమువలన, ఎనిమిది విధములగు మూత్రకృచ్ఛ్రరోగములుకలుగును. వాతమువలన నొప్పికలిగిమూత్రము స్రవించును. పిత్తమువలన, నొప్పి మంటగలిగి స్రవించును. శ్లేష్మమువలన చల్లనై చిక్కగా స్రవించును. త్రిదోషజము అసాధ్యము, రక్తమువలన బుట్టినయెడల రక్తముస్రవించును. శుక్లమువలనబుట్టిన శుక్లము స్రవించును. వస్తినబుట్టినయెడల రాళ్లుపడును. శర్కరాశ్మరి అయినయెడపగిలిసున్నము ఇసుకవలెస్రవించును.

చికిత్స — సర్వమూత్రకృచ్ఛ్రములయందును ఉత్తరవస్తి విరేచనములు చేయించుటమంచిది.

—శర్కరను యవక్షారమునందు జేర్చిభక్షించిన సకలమూత్రకృచ్ఛ్రములుమానును.

—పల్లెరుకాయలను పాలతోనూరి, ఆరసములో బెల్లమునుగలిపి పుచ్చుకొనిన, కృచ్ఛ్రములుమానును. సకలమూత్ర కృచ్ఛ్రములయందును పంచదారమిక్కిలిహితకరము.

—బెంకాయనీళ్లలో, కొతిమెర్లను నూరినముద్దను బెల్లమునుకలుపుకొనితాగిన, నొప్పిమంట నెత్తురు వీనితోగూడిన మూత్రకృచ్ఛ్రములు మానును.

—పలుకులు, శిలాజిత్తు, కొండపిండివేళ్లు, వీనిని చూర్ణముచేసి కడుగులో వేసిపిసికి బెల్లముగలుపుకొని సేవించిన, మృత్యువశమైన కృచ్ఛ్రములు నైతముమానును.

చల్లగింజలు, ప్రొద్దుపొడుపువేళ్లు, చల్లగడ్డలు, పల్లెరువేళ్లు, వీనినికషాయముపెట్టి, మైసాక్షిగుగ్గిలమును కలుపుకొనితాగిన వాతకృచ్ఛ్రములు మానును.

—గుమ్ముడుతీగెకషాయములోగాని, రసములోగాని శర్కరనుగలుపుకొని పుచ్చుకొనిన, మూత్రకృచ్ఛ్రములుమానును.

—సుగంధిపాలవేళ్లు, చల్లగడ్డలు, నమ్మదుంపలు, కురువేరు, నేలగుమ్మడిగడ్డ, పల్లేరువేళ్లు, వీనినికషాయముపెట్టి దానికినాలవపాలు శర్కరగలిపి, సేవించినమూత్రకృచ్ఛ్రములుమానును.

—కార్పమునగవేళ్లనుకషాయముపెట్టి అందులోపిప్పలిపొడినికలుకొని సేవించినను బ్రొద్దుపొడుపువేళ్లను చల్లతో సేవించినను రాళ్లూడిపడును.

—అల్లము, యవక్షారము, కరకాయలు, పీతచందనము, వీనిని చూర్ణముచేసి పెరుగుతో పుచ్చుకొనిన, ఉష్ణమువలనగలిగినమూత్రకృచ్ఛ్రములుమానును.

—సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, వస, ఇంగువ, సైంధవలవణము, ఆవాలు, ముల్లంగివిత్తులు, వీనినికలితోనూరి ఉడకబెట్టి వెచ్చగ, పొత్తికడుపునబట్టించిన, కృచ్ఛ్రములుమానును.

—పల్లేరువిత్తులు, ఎలికపెంటికలు, దోసవిత్తులు, వీనినికలితోనూరి పొత్తికడుపునబట్టించిన, మూత్రము జారును.

—ఆవుపాలనుబాగుగకాచి, చల్లార్చి దానిలో జటామాంసిచూర్ణము, శ్రీగంధవుపొడి బియ్యపుకడుగు శర్కరవీనినికలిపి పుచ్చుకొనిన రక్తయుక్తముగ స్రవించెడి మూత్రకృచ్ఛ్రములుమానును.

లఘులోకేశ్వరరసము—రసభస్మము ౧ పాలు, గంధకము ౪ పాళ్లు, వీనినొకదినము ఖల్వమున బాగుగమర్దించి బోలుగవ్వలయందునిచి, రసమునకు నాలవపాలు వెలిగారమును ఆవుపాలచేనూరి ఆగవ్వలముఖములకు పొదిగి ఒకపిడతలోనునిచి, ప్రమిదచేమూసి, చీలమన్నిచ్చి మెండించి, గజపుటముచేసి చల్లారినపిదప గవ్వలనుతీసి ఖల్వముననున్నగనూరి యాభస్మమును, నాలుగు గురిగింజల యెత్తుచొప్పన నేతితోబుచ్చుకొని తరువాత ౧౯ మిరియాలను, ౧ పలము జాజిపేరును చూర్ణముచేసి కలిపి మేకపాలలోవేసికాచిశర్కరగలుపుకొని త్రాగినమూత్రకృచ్ఛ్రములుమానును.

మేహరోగలక్షణము

విరుద్ధములగు నాహారవిహారములవలన, మూత్రమును అనేకవిధములుగ స్రవింపజేసెడియనేకలక్షణములతోగూడినవింశతి మేహరోగములు జనించును. వానిలో, ఉదకమేహము, ఇక్షుమేహము, సురామేహము,

పిష్టమేహము, సికతామేహము, సాంద్రమేహము, శనైర్మేహము, (ఇదే బహుమూత్రము) శీతలమేహము, శుక్లమేహము, లాలామేహము, అను నీపదియు శ్లేష్మసంబంధములు (లక్షణములను వానివాని నామములనుబట్టియైన నా, చెరుకురసమువలెమూత్రము స్రవించుచుండిన ఇక్షుమేహము, అనియిట్లు సర్వమేహములయందును ఎరుంగవలయు.) హరిద్రామేహము, నీలమేహము, మంజిష్ఠమేహము, క్షారమేహము, రక్తమేహము, అంజనమేహము, ఈయాఱును పైత్యసంబంధములు, సర్పిమేహము, మధుమేహము, హస్తిమేహము, వసామేహము, ఈనాలుగును వాతసంబంధములు.

అన్నముజీర్ణింపకుండుట, కాంతి, జ్వరము, దగ్గు, అరుచి, పడిసెముపట్టుట ఈలక్షణములు కఫజనితమేహరోగములయందుగలుగును. పొత్తికడుపు, శిశ్నము వీనియందుపోట్లు, వృషణములయందు పగుళ్లుగలుగుట, తాపము, దప్పి, జ్వరము, పులితేనుపులు, మలముపలుచగ వెడలుట, ఈలక్షణములు పైత్యమేహరోగములయందుగలుగును. కంఠము,ఱొమ్ము పట్టుబడినట్లుండుట, శూల, నిద్రరాకుండుట, దగ్గు, ఉబ్బసము, శోష ఈలక్షణములు వాతమేహమునందుగలుగును. కఫజనితమేహములుసాధ్యములు. పైత్యమేహములుకష్టసాధ్యములు. వాతమేహములు అసాధ్యములు. మూత్రపరీక్ష—వాతమేహరోగి మూత్రమునుపట్టి మెల్లనిసెగచేత,కలుఁగముగ కాచినయెడ అయిదవభాగముమిగిలి కలుఁగముగట్టిన అసాధ్యము, పైత్యమేహరోగి మూత్రము, ఏడవభాగము మిగిలిన అసాధ్యము, శ్లేష్మమేహరోగిమూత్రము తొమ్మిదవభాగము మిగిలిన అసాధ్యము.

చికిత్స—ఉసిరికాయల రసములో పసపునుమూరికలిపి, తేనె కలుపుకొని సేవించినను, లేక, తిప్పతీగరసములో గాని, తిప్పసత్తులో గాని తేనె కలుపుకొని పుచ్చుకొనినను మేహములుమానును.

ఏపిచెక్క, మొకటపుచెక్క, కంపిల్లము వీనిసమూరికషాయముతో ఉసిరికాయలరసములోగలిపి, తేనెనుగలిపి పుచ్చుకొనిన సకల మేహములు మానును.

—తంగేడుపంచాంగములను నీడనెండించి పొడిచేసి, దానికిసగము ఉసిరికపప్పుపొడియు, దానికిసగము మానిపసపు మంచిపసపుపొడియు గలిపి, తేనెతో గాని చల్లతో గానిపుచ్చుకొనిన సకలమేహములుమానును.

—కరక్కాయ, తాడికాయలు, ఉసిరికపప్పు, వేదురాకు, ముస్తెము, పసుపుదొడ్డ వేళ్లు, వీనినికషాయముపెట్టి తేనెతో పుచ్చుకొనిన, అగస్త్యుని చేసముద్రమింకినట్లు సకల మేహములుమానును.

—చిల్లగింజలు, చంద్రశెకర, మానిపసుపు, నేలముసిరిక వేళ్లు, మరజివ్వి, నీరువక్కవేళ్లు, పసపు, పిచపొద్దివేళ్లు, మామిడిపప్పు, కరక్కాయ, ముస్తెము, వీనికషాయము పెట్టి తేనెతో నేడుదినములు పుచ్చుకొనిన సకల మేహములుమానును.

బడబానలచూర్ణము—౧౦౦పలములచంద్రశెకరనుత్రొక్కినతు మున్నీళ్లలోవేసి యెనిమిదవభాగము మిగులునట్లుకాచి వడియగట్టి, దానిలో, కరక్కాయలు, తాడికాయలు, ఉసిరికపప్పు, పసపువీనినిదినుసుకు గపలముచొప్పునగూర్చి చూర్ణముచేసికలిపి, భావనచేసి ప్రతిదినముపుచ్చుకొనిన మేహరోగములుమానును.

—మామిడిపప్పు, కరక్కాయ, తాడికాయలు, ఉసిరికపప్పు వీనినిచూర్ణముచేసి దీనికి నాలుగింతలు శిలాజిత్తుకలిపి ప్రతిదినము తులమెత్తు తీసికొని తేనెతో సేవించిన. వింశతిమేహములు మానును.

—ఏలకులు, శిలాజిత్తు, హేమమాక్షికము, యష్టిమధుకము, సొంటిపిప్పలిమిరియాలు, వాయువిళంగాలు, కరక్కాయలు, ఉసిరికెపప్పు, తాడికాయలు, ఇవిసమభాగములు వీనికంతటికి సగము తంగేడువిత్తులు, వీనినన్నిటినిచూర్ణము చేసి కర్షమెత్తుచొప్పున తీసికొని తేనెతో పుచ్చుకొనినసకల మేహములుమానును.

చంద్రకళావతీరసము—ఏలకాయలు, శిలాజిత్తు, పచ్చకర్పూరము, నెల్లివరుగు, పల్లెరుకాయలు, జాజికాయ, బూరుగబంక, వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చి చూర్ణముచేసి దానిలో, రసభస్మము, వంగభస్మము, లోహభస్మము వీనినిసరిపాళ్లుగగలిపి ఖల్వమునందుమదించి, తిప్పతీగెబూరుగుపట్ట వీనికషాయముతో ప్రత్యేకముగభావనచేసి, అరవరామెత్తుచొప్పునమాత్రలుకట్టి నీడనెండించి యొక్కొకమాత్రచొప్పున తేనెతో పుచ్చుకొనిన సకల మేహములుమానును.

—తిప్పతీగరసమునుసుగంధిపాలుగతేనెగలిపి, తగుమాత్రముపంగభస్మమునుగానసీసభస్మమునుగానికలిపిపుచ్చుకొనినసమస్తమేహములుమానును.

—వంగభస్మము, పాదరసభస్మము వీనిని సమాంశములుగ గూర్చి తేనెగలిపి ఒకగురిగింజలంత పుచ్చుకొనిన చిరకాలపుమేహములు మానును.

సిద్ధయోగము—కరక్కాయలు, తాడికాయలు, ఉసిరికపప్పు వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి చూర్ణము చేసి ఒకకుండలో వేసి యొకటమునుఁగునట్లు మజ్జిగపోసి, పదునాలుగు దినములు ఎండలో బెట్టి కుండపైని డోలాయంత్రమును గట్టి, ధాత్రీఫలముల పురండలో క్రిమిలేనటువంటి పిడికెడు సెనగలను మూటగట్టి ౮ జాములు డోలాయంత్రమున వండి పిదపతీసి ఆ సెనగలను ప్రతిదినము భక్షించుచుండిన నసాధ్యమేహరోగములు మానును.

వంగేశ్వరరసము—రసము ౧ పాలు, గంధకము ౧పా, వంగభస్మము ౨పా, వీనినొకకట్టిచేసి శర్కరతేనె వీనిని కలిపి ఖల్వమున మర్దించి, రెండుగురిగింజలంత పుచ్చుకొనిన సకలమేహములు మానును.

ఆనందభైరవరసము—వసనాభి, సొంటి, మిరియాలు, పిప్పళ్లు, వెలిగారము, ఇంగిలీకము, గంధకము వీనిని సమాంశములుగ గూర్చి నిమ్మపండ్లరసముతో నాలుగుజాములు మర్దించి గురిగింజంత మాత్రలు చేసికొని యొకొకమాత్రచొప్పున పుచ్చుకొనిన, మేహములు అతిసారములు నశించును.

మేహబద్ధరసము—రసభస్మము, లోహభస్మము, కాంతభస్మము, కర్పూరశిలాజిత్తు, పాలతుత్తము, హేమమాక్షికము, గుణశిల, సొంటి పిప్పలి మిరియాలు, కరక తాడియుసిరికలు, ఓడుగవిత్తులు, వెలగపండుగుజ్జు, పసుపు పొడి, వీనిని సమభాగములుగ గూర్చి గుంటగలగరాకురసముతో నిరువది సార్లు ఊరబెట్టి, యెండించి, పూటకువరాయెత్తుచొప్పున తేనెతో బుచ్చుకొని, వెంటనే ౬ వరాలయెత్తు పెద్దవేపవిత్తులను పలము బియ్యపుకడుగునీళ్లతో నూరి దానిలో రెండువరాలయెత్తు నేయిగలిపి, పుచ్చుకొనిన చిరకాలపు మేహములు మానును.

బహుమూత్రచికిత్స—జాజికాయ, జాపత్రి, పెద్దము అక్కుళ్ళమందు ఇవిప్రత్యేకము యొకొక్కకాసాలు, ఖురాసానివమ్ము ౨ కా, గంజాయిదూకు ౨ కా, వీనిని లెంకాయనీళ్లతో మూడుదినములు బాగుగ మర్దించి, శెనగగింజలంత మాత్రలు చేసి ఒకమండలమువరకు రెండుపూటలయందు పుచ్చుకొని, మధురాహారములను పథ్యముగా నాచరించిన బహుమూత్రములు మానును.

వసంతకుసుమాకరము—సువర్ణభస్మము ౨ భాగములు. రజతభస్మము ౨ భాగములు. వంగభస్మము ౩ భాగములు, సీసభస్మము ౩ భాగములు, కాంతభస్మము ౩ భాగములు, రసభస్మము, అభ్రకభస్మము, పగడభస్మము, ముత్తెపుభస్మము,ఇవిప్రత్యేకముగ నాలుగేసిభాగములు, వీనిని ఖల్వమందునిచి ఆవుపాలు, చెరుకురసము, అడ్డసరపురసము, చందన కషాయము, వట్టివేరుకషాయము, కురువేరుకషాయము, పసపు కషాయము, అరటిగడ్డరసము, తామరదుంపలరసము,జాజిమొగ్గలరసము,వీనితో ప్రత్యేకముగ నేడేసిమార్లు భావనజేయవలెను. అనంతరముకస్తూరితోను భావనజేయవలయు. దీనిని ౨ గురిగింజలయెత్తును చక్కెర, తేనె, నేయి వీనియనుపానములతో పుచ్చుకొనిన మేహము, క్షయము మొదలగుసకల రోగములు తొలంగును. ఈయౌషధమును భక్షించిన పురుషుడు పరిశుద్ధమైన ఇంద్రియము గలిగి సంభోగకాలమున నూరుమందినైన నోడించువాడు అగును. ఈయౌషధము మిక్కిలి కామోద్రేకమును గలిగించుటచేసం సారసుఖాను భవజ్ఞులకు మిత్రునివలె హితముజేయునదగుటయే గాక సత్సంతానము గలిగించును.

మేహరోగులు- నువ్వులు- ఆవాలు- ఇంగువ- ఉప్పు- తెల్లగడ్డలు పగటినిద్ర- స్త్రీసంభోగము- పెరుగు- పాలు- మద్యము - మత్స్యమాంసము, బెల్లము- నేయి- పులుసు- సొంటి టెంకాయనీళ్లు పిండివంటలు- పనసపండు- కంద- వీనినివర్జింపవలయు.

ఉపదంశరోగలక్షణము.

హస్తనఖాదులచే బీడించుట, సురతానంతరము క్షాళనము చేయకుండుట- అతిమైథునము- యోనిదోషము ఈకారణములవలనవాతపిత్తాదులుప్రకోపించి- లింగమునందైదువిధములగు ఉపదంశరోగములు గలుగును. అందు వాతమువలన లింగము స్తబ్ధమై నొప్పితోగూడియుండును.పిత్తమువలనను రక్తమువలనను లింగము ఎఱ్ఱనైమంటలు గలిగియుండును. శ్లేష్మమువలన కఠినమైదురదగలిగియుండును. సన్నిపాతము వలన లింగమునకు నాశముగలుగును. మఱియు, వాతమువలన లింగమునందు నల్లనిపొక్కులుపుట్టి మిక్కిలివేదన పగుళ్లుగలిగియుండును. పిత్తమువలన పచ్చని

కురుపులుగలిగి, మిక్కిలిస్రావము, మంటలుగలిగియుండును. రక్తమువలన మాంససదృశములైన యెఱ్ఱనికురుపులు జనించును. శ్లేష్మమువలన దురద వాపుగల తెల్లనికురుపులుజనించి చీముగారుచుండును. సన్నిపాతమువలన నానావిధస్రావములు మిక్కిలి వేదనగలిగియుండును. ఇది అసాధ్యము. (ఉపదంశమనగా, కొరుకుజాడ్యము.)

చికిత్స—ఉపదంశము పక్వమునకు వచ్చిన తరువాత లింగమునందలి దుష్టమాంసమునుచివ్వి వ్రణచికిత్సను చేయవలయు.

—చేదుపొట్ల,కరక తాడియుసిరికలు, వేపపట్ట,సీమనేలవేము,వీనిని సమాంశములుగగూర్చికషాయముగాచి త్రాగిన ఉపదంశములుమానును.

—మఱ్ఱిచిగుళ్లు, కరకాయలు, పసపు, మద్ది, నేరేడు, లొద్దుగు వీనిపట్టలు, వీనిసమాంశములుగ చూర్ణముచేసి బొంతజెముడు పాలుగలిపి మెత్తగనూరి లింగవ్రణమునకు లేపనముచేసిన ఉపదంశ రోగము లన్నియుమానును.

—చెంగల్వకోష్టు, పోకచెక్క,వసవీనినినీళ్లతోనూరిలింగమునందు లేపనముచేసిన ఉపదంశములుమానును.

—తెల్లజీలకఱ్ఱను కలుబందరసముతోనూరి లింగముమీదలేపనముచేసిన, నొప్పి, మంటవీనితోగూడిన ఉపదంశములుమానును.

ఘృతము—ఆవునెయ్యి ౻ వీసె, ఆవుపాలు ౩పళ్లు వీనినికలిపి,నేయి మిగులునటులగాచి, తామరగడ్డలు, దానివిత్తులు,తూండ్లు, పువ్వులు కేసరములు, వీనినేమపలములను గూర్చి చూర్ణముచేసి, ఆఘృతములో వేసి దించి పుచ్చుకొనిన సకలోపదంశములు మానును.

వ్యాధిహరణరసము—ఇంగిలీకమునుండి తీసినరసము ౧ షా,రసకర్పూరము ౨ పా, గంధకము ౧ పా, వీనిని ఖల్వమున మూడుదినములు బాగుగమర్దించి, కాటుకజేసి, దానిని కోడిగ్రుడ్డులోబెట్టి దానిమీదమట్టి లమన్నుబుపూసి, ఒకదినమంతయు వాలుకాయంత్రమున మృదుతీక్ష్ణగాఘాగ్నులచేవండి, చల్లారినపిదపతీసి, నాలుగుగురిగింజలంత చొప్పున తమలపాకులోబెట్టుకొని భక్షించిన, ఉపదంశములు, నపుంసకత్వము, మూత్రవిఘాతము, లొమ్మునొప్పి, ఇవిమానును, సంతానము లేనివారికి సంతానంబును దీర్ఘాయుష్యంబును గలుగును.

మేహాంతకరసము— రసభస్మము ౩ పా, బంగారుభస్మము ౪ పా, రజతము ౩ పా, లోహము ౩ పా, తామ్రము ౩ పా, నాగము ౩ పా, వంగము ౩ పా, అభ్రకము ౩ పా, కర్పూర శిలాజిత్తుభస్మము ౩ పా, శుద్ధిగలగంధకము ౩ పా, వీనినికూర్చి త్రిఫలకషాయముతో మర్దించిమాత్రలు చేసి నీడనెండించి యామాత్రలను మూడుపుటములువేసి చల్లారనిచ్చి వట్టివేళ్ళకషాయముతోను చందనపునీరుతోను నాలుగుజాములుమెత్తగామర్దించి మాత్రలుచేసి నీడనెండించి తేనెతోగాని పంచదారతోగాని పుచ్చుకొనిన సకలమేహములు మూత్రదోషము మొదలగునవిమానును.

హేమసుందరరసము—శుద్ధిచేసినవంగము ౨తు, పాదరసము ౨తు, వీనినికలిపి కరిగి బిళ్లనుచేసి దానినినలియగొట్టి మెత్తగకలియనూరిన వానిసారము, అమరశిలగంధకము వీనినిపైవానితో సమభాగములుగ కలిపి, మెత్తగానూరి బిళ్లచేసి మట్టిమూకుడులోనునిచి యింకొకమూకుడుమూసి అంచులకు చీలమన్నునిచ్చి యెండనిచ్చి పైమూకుటికి సన్నరంధ్రములుచేసి ప్రొయ్యిమీదనునిచి మృదుతీక్ష్ణగాఢాగ్నులచే నొకజాము వండి, రంధ్రముగుండా పొగవచ్చుగ వెడలిన పక్వమైనదని తెలిసికొని దించవలయు. చల్లారినతరువాత ఆబిళ్లను తీసి లవంగాలు జీలకర్ర వీనికలకముతోనూరి నేయి, వెన్న, శర్కరఅనువాని అనుపానములతో బుచ్చుకొనిన సకలమేహములు, కుసుమములు ధాతునష్టము మొదలగునవిమానును.

భల్లాతకీలేహము—సొంటి, పిప్పళ్లు, మిరియాలు, చెవ్యము, చిత్రమూలము, లవంగాలు, లవంగపుచెక్క, ఏలకులు, కురాసాని ఓమము, కురంజిఓమము, రేవులచిన్ని, జాజికాయ, జాపత్రి, ఇవిదినుసుకు ౧ తులము చొప్పునగూర్చిచూర్ణముచేసి, జీడిగింజలు ౫ పలములుతెచ్చి నేతినవేయించి, బెల్లము ౫ పలములుకలిపి రోటవేసి త్రొక్కియిందులో ఆచూర్ణమునుకలిపి త్రొక్కిముద్దచేసి భక్షించిన, మేహములుమానును.

అండవృద్ధిలక్షణము.

విషమాన్నపానాదులవలన, క్రిందిభాగమునసంచరించుచుండెడివాయువుదుష్టంబై, వృషణములయందు వ్యాపించి శూల, వాపు వీనినికలుగజేసి గజ్జలసందులయందలి నాడులనొరచి యచ్చట గంటువలెవాపుగలుగు

గజేసిన అండవృద్ధి యనబడును. ఈ అండవృద్ధి, వాతజ,పిత్తజ, శ్లేష్మజ, రక్తజ,మేదోజ, మూత్రజ, అంత్రజ (అనగా నరములు తొలగుట) ముల నియేడు విధములుగనుండును.

వృద్ధినాశనరసము— రసము, ౧ పాలు, గంధకము ౧పా, స్వర్ణమాక్షికము ౨పా, వీనిని కరక్కాయలకషాయముతో మూడుదినము లును, ఆముదమున నొకదినమునుమర్దించిసేవించిన,అండవృద్ధినశించును.

పునర్నవాదితైలము— తెల్లగలిజేరు వేరు, పెద్దగుమ్ముడుపట్ట, దేవదారుపట్ట, తిప్పతీగ, యవక్షారము, సజ్జక్షారము, వెలిగారక్షారము, ఉప్పు, బిడాలవణము, నల్లఉప్పు, సైంధవలవణము, కాచలవణము, చెంగల్వకోష్టు, తామరగడ్డలు, తుంగగడ్డలు, కచ్చూరములు, సన్నరాస్నము, వస, పిల్లిపీచరవేళ్లు, ఓమము, పెద్దసోపు, ఇంగువ, వాయువిళంగాలు, అతివస, అతిమధురము, శొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, చెవ్యము, చిత్రమూలము, వీనిని సమభాంశములుగగూర్చి చూర్ణముచేసి, దీనికంతటికి సముగ ఆనికాయలబెరడు పొడికలిపి ఉదకముపోసి కల్కముగజేసి,పిదప, నువ్వులనూనె ౧ పడిపోసి, వీనికన్నిటికి రెండింతలు ఆవు పంచితము, కలిపి వీనినిపోసి మైనముగునట్లు ఆతైలమునుకాచి, రెండుపూటల యందును ఒకతొలకపలముచొప్పున పుచ్చుకొనిదానితోనే వస్తికర్మకూడచేసిన యెడ అండవాయువులు నడుమునొప్పులు, పిక్కతొడలు వృషణములు వీనియందలి నొప్పులు మానును.

—కానుగు,జిల్లేడాకు, గజ్జెరాకు వీనినినూరి పట్టించికట్టినను, లేక పాపరతీగనునూరి పట్టించినను సప్తవృద్ధులుమానును.

—చిట్టాముదపువేళ్లు,ములుగోరంటవేళ్లు వావిలివేళ్లువీనినికషాయముపెట్టి దీనిలోసైంధవలవణమును ఆముదమును కలుపుకొని సేవించిన సప్తవృద్ధులుమానును.

—గచ్చవేళ్లు,పులవలు, వెల్లుల్లి వీనిని కషాయముపెట్టి అందులో, ఇంగువనునేతిని కలుపుకొని సేవించిన సప్తవృద్ధులుమానును.

—చాగవేళ్లకషాయములో, ఇంగువ, శొంటి, సైంధవలవణము పిప్పళ్లు,వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చి చూర్ణముచేసి, కలిపిసేవించిన సప్తవృద్ధులు మానును.

—సౌవర్చలవణము, సైంధవలవణము, ఇంగువ, జీలకఱ్ఱ, కాసినగచెక్క, నెమలిచెక్క, బోడతరము, సొంటి, పిప్పలి మిరియాలు, వీనిని చూర్ణముచేసి కర్ష మెత్తుచొప్పన వేడినీళ్లతో నిచ్చిన పనుగు వృషణముల వలెనగును.

అంత్రజవృద్ధియందు గలిజేరాకునుడికించి ఆరునెలలు కట్టవలయును, లేకరక్షనైనవేయవలయు. మూత్రవృద్ధియందు దానిని శస్త్రముచేసికాల్చి ఆసనవృషణములకునడుమ రక్షవేసిన, బుడ్డనివర్తించును.

కష్టైలనునరుకుట, దారినడచుట, వాతకరపదార్థములను భుజించుట, స్త్రీలగూడుట, అశ్వాదులనెక్కి తిరుగుట ఈపనులను అండవృద్ధిగలవారు వర్జించవలయు.

వర్ధ్మరోగలక్షణము.

పులుసు- జిగటగల పదార్థముల విశేషముగ భక్షించుట వలనను, బరువును మోయుట, చన్నీళ్ళనానుట, ఆయుధముల్రదిప్పుట, గట్టిగఅరచుట- దూరమునడుచుట మోహమువలన విషమబంధ బులచేస్త్రీలగూడుట- ఇట్టికృత్యములవలన వాతము ప్రకోపించి సన్నని ప్రేగులు, నరములు, వీనియందు ప్రవేశించి నాడులను స్వస్థానములనుండి తొలగదీసి గజ్జలయందు గ్రంథిరూపశోభనుగలుగంజేసిన వర్ధ్మరోగమనబడును. దీనియందుజ్వరము కృశత్వము, శూల, ఈలక్షణములుగలుగును.

చికిత్స—సైంధవలవణమును ఆవునేతిలోకలిపి ౧ తులమువంతున పదుదినములు పుచ్చుకొనుచు ఆగ్రంథులమీద లేపనముగూడజేసిన అవినివర్తించు. కానుగ వేరునుగాని గంటుభారంగినిగాని కుడితితోనూరిలేపనము చేసిన నివర్తించును.

—పెద్దపాపరవేళ్ళనునువ్వులనూనెతోమర్దించి ఆవుపాలలోకలిపిపుచ్చుకొనిననవిమానును.

సైంధవలవణము అన్నభేది వీనిని సరిపాళ్లగగూర్చి చూర్ణముచేసి కొంచెము ఆముదము కలిపిపుచ్చుకొనుచు వృషణములకు వస్త్రములనుబంధించుచుండిననవినివర్తించును.

రేతోదోషలక్షణము.

కారము- పులుసు- ఉప్పు ఉష్ణపదార్థములువీనినివిశేషముగభక్షించుటవలనను- అతిమైథునమువలనను- యోనిదోషములవలనను- ద్వేషయుక్త స్త్రీసంభోగమువలనను -మనస్సంతాపమువలనను-వీర్యమునునిరోధించుటవలనను శుక్రదోషముగలుగును-

చికిత్స—మినపప్పును నేతితో వేయించి, ఆవుపాలలోవేసి శర్కరగలిపి పాయసమొనర్చిపుచ్చుకొనిన దోషముతొలగి వీర్యవృద్ధిగలుగును.

—తెల్లగురిగింజలను చల్లపిల్లిగడ్డలనుచూర్ణముచేసి ఆవుపాలలోవేసిపుచ్చుకొనిన వీర్యవృద్ధిగలుగును.

—నేలగుమ్ముడుగడ్డలను కల్కముదీసి నెయ్యిపాలుకలిపితేహపాకమునవండి అత్తిపండంతమాత్రవన పుచ్చుకొనిన వృద్ధునికి సహితము వీర్యవృద్ధికలుగును.

—మేకపోతువృషణములనుమర్దించిపాలలోవేసి యుడకబెట్టినువ్వులపిండికలిపి భక్షించుచుండిన-ఎంతమందిస్త్రీలతోనైననురమింపవచ్చును.

—పెద్దపల్లెరుకాయలు చల్లపిల్లిగడ్డలు, దురదగొండివిత్తులు, నీరుగొబ్బివిత్తులు, చిట్టాముట్టివేళ్లు, పేరాముట్టివేళ్లు,వీనినిసమాంశముగాకూర్చి చూర్ణముచేసి ఆవుపాలలోగలిపి రాత్రులయందు బుచ్చుకొనిన, ఎందఱుస్త్రీలతోనైనరమింపవచ్చును.

—ఉసిరికవరుగును చూర్ణముచేసి, ఆయుసిరికరసముచేత నేయూరబెట్టి, శర్కరతేనెనెయ్యికలిపి పుచ్చుకొనిపాలుత్రాగుచుండిన వీర్యవృద్ధిగలుగును.

—నేలగుమ్ముడుగడ్డనుచూర్ణముచేసిదానిరసముచేతనే ఊరబెట్టి,ఆవుపాలు,నేయికలిపిత్రాగిననూరుమందిస్త్రీలతోగూడదగిన శక్తిగలుగును.

—తింపలమూలచల్లపిల్లిగడ్డలను పొట్టుతీసిదంచి, ఆవునెయ్యితింపి, ఆవుపాలు తింపు, వీనిని ఒకకుండలోనునిచి- మెల్లనిమంటచేత, పాలిగురువరకుకాచి, వడియగట్టి శర్కర,పిప్పళిపొడి, తేనెవీనినిసమానముగజేర్చి ప్రతిదినముపుచ్చుకొనిన వీర్యవృద్ధికలుగును.

అశ్వగంధతైలము—పెన్నేరుగడ్డ, జటామాంసి, చెంగల్వకోష్టు, పెద్దములకపండు, చలపిలి గడలు వీనిని సరిపాళ్లుగ [illegible]

డలోనునిచి దీనికినాలుగుపాళ్లు ఆవుపాలుపోసి, అన్నిటికిసమముగనువ్వుల నూనెబోసి, మెల్లనిమంటచేవండిదించి, లింగమునకు స్తనములకులేపనము చేసిన నవిమిక్కిలికఠినంబులగును.

—పెన్నేరుగడ్డనునల్లయుమ్మెత్తాకురసమునబాగుగమర్దించి, బట్టి వెన్నకలిపి, నల్లయుమ్మెత్త కాయలోబెట్టి, ఆవుపేడపాదిగి కొద్దిపుటము వేసి, చల్లారినతరువాతదీసి, నల్లయుమ్మెత్తకాయలరసముచే ఖల్వమునను దీటించి లింగమునకు లేపనముచేసిన హయలింగముంబోలి దృఢమై సుర తమునందు మిక్కిలి శక్తిగలిగియుండును.

—శుద్ధిగలజీడిగింజలు, దానిమ్మపండ్లు, వాక్కుడుపండ్లు, వీనిరస ములను క్షారముచేసి పుచ్చుకొని ఆవనూనెను లింగమునకులేపనముచేసిన హయలింగమువలె దృఢముగనుండును.

—దుష్టపువేరు, చాగశేరు వీనిని ౭ దినములు మేకమూత్రమునం దు నానబెట్టి నూరి లింగమునకు లేపనముచేసి వీర్యము స్తంభించును.

—తెల్లతామరపువ్వులోనికింజల్కములు, నల్లకలువ గడ్డలు వీనిని సమభాగములుగగూర్చి చూర్ణముచేసి కొంచెము చక్కెర తేనెకలిపి మ ర్దించి, లింగమునకుబూసికొని సంగమంబొనర్చినమిక్కిలిసుఖముకలిగి లిం గముదృఢముగనుండును.

నారసింహచూర్ణము—చల్లపిల్లిగడ్డలపొడి, పెద్దపల్లేరు కాయల పొడి ఇవిరెనుసుకు ౧ ప్రస్థము, నేలతాటిగడ్డలపొడి ౪ వీసె, తిప్పసత్తు ౪౽ వీ, శుద్ధిగలజీడిగింజలు ౪౼ వీ, చిత్రమూలచూర్ణము ౹ వీ, తెల్లనువ్వు లపిండి ౧ ప్రస్థము, సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు ఇవి ౮ పల, శర్కర ౧౪ వీసె, తేనె ౪౽ వీ, ఆవునెయ్యి ౪ వీసె. నేలగుమ్ముడుగడ్డచూర్ణము ౧ ప్ర స్థము, వీనినన్నిటినేకముచేసి ఒకకుండలోబోసియుంచి, ప్రాతకు ౪ పల ములచొప్పున నొకమాసము పుచ్చుకొనిన, ముదిమి, మేహములు, పాండువు సన్నిపాతములు మొదలగు రోగములునూనును, శరీరమునకు మంచికాంతి గలుగును. సింహపరాక్రమంబును, అశ్వవేగంబును, గరుడదృష్టియు, నూ ర్గురుస్త్రీలగూడదగినశక్తియు, మంచిసంతానమును గలుగును,

గోధుమరసాయనము—౪ పడిగోధుమలనుఒకకుండలోబోసి వా నిలోనొకతూము నీళ్లుబోసికషాయముపెట్టి, నాలవపాలు మిగులునట్లు

కాచి, దానిలో గోధుమనూక, మినప్పప్పు, తెల్లగురిగింజలు, ద్రాక్ష, ఖర్జూరము, చిట్టితపండ్లు, తిప్పసత్తు, అతిమధురము, శొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, పిల్లిపీచర, పెన్నేరుగడ్డ, శుద్ధిగలజీడిగింజలు దూలగొండివిత్తులు, వీనినిసమాంశములుగనూర్చి చూర్ణముచేసికలిపి, ఆవునెయ్యి ౧ వీసె, కషాయమునకునాలుగింతలు ఆవుపాలు వీనిని పోసి చెఱకుదంటుతో కలియబెట్టి మెల్లనిమంటచేవండి, ఏలకులు, లవంగపట్ట, పచ్చకర్పూరము, పిప్పళ్లు, మిరియాలు, నాగకేసరములువీనినిసరిపాళ్లుగనూర్చి చూర్ణముచేసి వస్త్రగాలితముచేసి దానిలోవేసి కలియబెట్టి లేహ్యపాకమున దించుకొని ప్రతిదినము పలమువంతునబుచ్చుకొనిన, సురతసమయంబున లింగమునకు శైథిల్యము శుక్రనష్టముగలుగకబలము వీర్యవృద్ధికలుగును. ఈ పలములవంతున ౧౫దినములుతప్పక బుచ్చుకొనినయెడ నూర్గురు స్త్రీలతో రమింపదగిన శక్తిగలుగును, మఱియువాతములు, మూత్రకృచ్ఛ్రములునుమానును.

గుడకూశ్మాండలేహము — నువ్వులనూనె ౧వీసె, ఆవునెయ్యి ౧ వీసె వీనినిబాగుగ కాగబెట్టి, వానిలో బెరడుతీసిన బూడిదగుమ్మడుపండు బద్దలను ౧౦౦ పలములువేసి పక్వముచేసి, లవంగపట్ట, ఆకుపత్రి, సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, దనియాలు, జీలకర్ర, చిన్నయేలకులు, పెద్దయేలకులు, మోడి, చెవ్యము, చిత్రమూలము, దురదగొండివిత్తులు, పరికెగడ్డలు, తుంగముస్తెలు, నేలతాటిగడ్డలు, చిట్టాముట్టి, వీనినిప్రత్యేకము ౧తులముచొప్పునగూర్చి చూర్ణముచేసివేసి, ౨౫ వీసె పాత్రబెల్లమునుకలిపి లేహపాకమునవండిదించి చల్లారినతరువాత ౧ సేరు తేనెకలిపి పుచ్చుకొనిన, సన్నిపాతములు, మందాగ్ని, కాసశ్వాసలు, జ్వరములు, వాంతులు, వెక్కిళ్లుమానును కృశించినవారికి పుష్టికలుగును మిక్కిలి స్త్రీ వ్యాపారము వలన క్షీణించిన రేతస్సుగలవారికి వీర్యవృద్ధినిచ్చును.

నవాయసాదిచూర్ణము — కరక తాడియుసిరికలు, సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, చిత్రమూలము, తుంగముస్తెలు, వాయువిళంగాలు, వీనిని సమాంశములుగనూర్చి దీనికితొమ్మిదవపాలు లోహభస్మమును జేర్చి, తేనె, నెయ్యి, వీనితోగాని, ఆవుమజ్జిగతోగాని, ఆవుపంచితముతోగాని పుచ్చుకొనిన పాండురోగములు, శోషములు, భగందరము, మూలవ్యాధులు, ఉదరములుమాని ధాతువృద్ధికలుగును.

మాషాదిమోదకములు—మినపప్పువు, పొట్టుదీసినగోధుమలు,పొట్టుదీసినయవలు, బియ్యము, పిప్పళ్లు, వీనిని ప్రత్యేకము ౧ పలము వంతున గూర్చి చూర్ణముచేసి దీనికంతటికి సగపాలు ఆవునెయ్యిపోసి వేయించి దానికిసరిపాలు పంచదారగలిపి అరపడి నీళ్లుపోసి మెల్లనిమంటచేవండి బాగుగగలియబెట్టి, యుండలుచేసి సాయంకాలమునందు బుచ్చుకొనుచు అర్ధసేరుపాలనుత్రాగి, పులుసుకారములవర్జించిన, మిక్కిలివీర్యవృద్ధిగలుగును.

మదనకామదేవరసము— రజతభస్మము ౧ పాలు, వజ్రభస్మము ౨పా, స్వర్ణభస్మము ౩పా, తామ్రభస్మము ౮పా, పాదరసము ౪ పా, గంధకము ౬ పా, లోహభస్మము ౭పా, వీనిని ఖల్వమునకలుబందరసముతో బాగుగమర్దించి, గాజుకుప్పెలోబెట్టి, దానిమూతికి చీలమన్నుచ్చి యెండించి, ఒకకుండలోదానిగొంతువరకు సైంధవలవణమునుపోసి దానిమీదకుప్పెనునిచి, కుండపైన మరియొకకుండను బోర్లించి, చీలమన్నుపూసిపొయ్యిమీదబెట్టి మెల్లనిమంటచే ౭ జాములువండి, చల్లారినపిదప, ఔషధమునుతీసి, జిల్లెడుపాలు పెన్నేరుగడ్డ, దురదగొండివిత్తులు, నేలతాటిగడ్డలు, పెద్దపల్లేరు, చల్లపిల్లిగడ్డలు తుంగముస్తెలు,తామరదుంపలు,రెల్లు వీనిరసముతో ప్రత్యేకముగ ముమ్మారుమర్దించి యూరబెట్టి, ఈయౌషధమున కెనిమిదవపాలు, కస్తూరి,సొంటి, మిరియాలు, పిప్పళ్లు, పచ్చకర్పూరము, ఏలకులు, లవంగములు, వీనినిచూర్ణముచేసి కలిపి ఒక్కొక్కకర్షము చొప్పున ఔషధమునుతీసికొని అంతమాత్రము శర్కరనుగలిపి రెండుపలముల ఆవుపాలనుకలిపి పుచ్చుకొనిన, కాంతి,బలముకలిగి, యనేకస్త్రీలతో రమింపదగిన వీర్యపుష్టికలుగును. దీనికి పులుసు పదార్థముల వర్జించవలయు, మధురాహారంబుల భక్షించవలయు.

శృంగారాభ్రకరసయోగము—శుద్ధిగలపాదరసము ౨ పా, అష్టశుద్ధులుగలగంధకము ౧ పా, తామ్రభస్మము ౩ పా, నాగభస్మము ౧౪ పాలు, వంగభస్మము ౧౪పా, లోహభస్మము ౪పా మండూరము౪పా, స్వర్ణభస్మము౪పా, హేమమాక్షికము,చెంగల్వకోష్టు, లక్కజటామాంసి, తాళిశపత్రి పచ్చకర్పూరము,జాజికాయ, కస్తూరి, ఇంగిలీకము, మంజిష్టి, దేవదారుచెక్క, లవంగాలు,మణిశిల ఇవిఒక్కొక్కపాలు,అభ్రకభస్మము ౬౪పా, చోరిఓమము ౩౧ పా, నల్లకలువదుంపలపొడి [illegible]పా,

వీనిని జేర్చి, తమలపాకుల రసముతో నవనీతమగునట్లు మర్దించి, సెనగగింజంతమాత్రలుచేసి నీడనెండించి, ప్రాతఃకాలమున ౧ మాత్రచొప్పున, లవంగాల అనుపానముతో బుచ్చుకొనిన, అగ్నిమాంద్యము- అజీర్ణము- శూలలు- మేహములు, ఉదావర్తము- మూత్రకృచ్ఛ్రాదులు ఇవి యన్నియు మానును- దేహమునకు కాంతి- దీర్ఘాయుష్యము,గలుగును వీర్యమును వృద్ధిచేయును స్త్రీసంభోగముచేసిన పిదప ఈయౌషధమును భక్షించినవారలకెప్పటికిని బలముతగ్గకయుండును. పాలుఅన్నము- నెయ్యి మినుముపదార్థములు- మధురపదార్థములు వీనిని పథ్యముగ జేర్చుకొనవలయు.

మహాభల్లాతకీలేహము—మానెడుసల్లజీడిగింజలను ఇటికపొడిచే రుద్ది ముక్కలనుతీసివేసి నీళ్లచేకడిగి గాలినఆర్చి- ఒక్కొక్కదానిని రెండుగాకోసి- నాలుగుమానికలనీళ్లలోవేసి నాలుగోవంతు మిగులునట్లుకాచిచల్లారనిచ్చి- మానెడునెయ్యి, ౪పడి శర్కర వీనినివేసికలిపి- కాచి కృష్ణాగరు- కరక్కాయ- సొంటి- పిప్పళ్లు- మిరియాలు- వాయువిళంగాలు వీనిని సమభాగములుగ్రహించి- చూర్ణముచేసి ౧ ఆశాకుకలిపి- ౨ఆశాకులు ఉసిరికపప్పుపొడి, ౨ఆశాకులుతేనె వీనినికలిపికాచి- ఏడుదినములుధాన్యపుటమునగాని-భూమియందుగానియునిచి-తానికాయంతచొప్పున బుచ్చుకొనినస్త్రీసంబంధరోగములన్నియు మాని వీర్యవృద్ధికలుగును.

శ్వాసలక్షణము.

శ్వాసరోగము అయిదు భేదములు గలిగియుండును. అందు మహాశ్వాసమునందు గొప్పమోతగలిగియుండును.ఊర్ధ్వశ్వాసమునందుఊర్ధ్వదృష్టిగలిగియుండును. భిన్నశ్వాసమునందుశ్వాసమునిలిచినిలిచిపుట్టును- తమశ్శ్వాసమునందు కన్నులుగానరాకభ్రమసినట్లుండును-క్షుద్రశ్వాసమునందు అల్పవేదనగలిగియుండును. క్షుద్రశ్వాసము- సాధ్యము. తమశ్శ్వాసము యాప్యము- తక్కినమూడును అసాధ్యములు.

చికిత్స—మిరియాలు-మణిశిల- లక్క- పిప్పళ్లు- వీనినిచూర్ణముచేసి దీనికిసరిబెల్లముకలిపి నూనెతో కర్షమెత్తుచొప్పున పుచ్చుకొనిన క్షుద్రశ్వాసముమానును.

—వట్టివేళ్లు- దిరిసెనపుచెక్క- పిప్పళ్లు- బెల్లము వీనిని సమభాగములుగ గలిపి- తరిగడుగులో నిచ్చిన శ్వాసములుమానును.

—సరళదేవదారు- పసపు- రాస్న- కరక్కాయలు - ఉసిరికపప్పు- తాడికాయలు- సొంటి- పిప్పలి- మిరియాలు- పద్మపువేళ్లు- వాయువిళంగాలు- వీనినిసమభాగములుగ చూర్ణముచేసి- సరిభాగముపంచదారనుగలిపియిచ్చిన శ్వాసకాసములుమానును.

—దూలగొండివేళ్లు- పిప్పళ్లు- ద్రాక్షపండు- కర్కాటకశృంగి-కరక్కాయలు వీనినిసమాంశములుగచూర్ణముచేసికర్షమెత్తుచొప్పున తేనెతోబుచ్చుకొనిన- శ్వాసము- కాసము-ఊర్ధ్వవాతము ఇవిమానును.

—కచ్చూరములు- సైంధవలవణము- సొంటి- పిప్పళ్లు-మిరియాలు వాయువిళంగాలు- చెంగల్వకోష్టు, ఇంగువవీనిని సమాంశములుగ గూర్చి సరిపాలు శర్కరకలుపుకొని కర్షమెత్తు వేడినీళ్లతోబుచ్చుకొనిన శ్వాసము- కాసము- వెక్కిళ్లుమానును.

—ఉత్తరేణినడిమికాడలుకాల్చినమసి- తేనె - నెయ్యి వీనినికలిపి యిచ్చిన శ్వాసకాసములుమానును.

శ్వాసకాశేశ్వరరసము—రసము - గంధకము - సువర్ణమాక్షికము- ఇంగిలీకము- నాభి- వంగభస్మము- లోహభస్మము- తామ్రభస్మము- అభ్రకభస్మము జాజికాయ - లవంగపుచెక్క - లవంగాలు - ఏలకులు- నాగకేసరాలు- ఉమ్మెత్తవిత్తులు- నేపాళములు- కచ్చూరములు- పసపు- ఇవిసరిపాళ్లు, మిరియాలు మూడుపాళ్లు వీనినికల్వమున ఇనుపదండముతో మర్దించి- కొడిసెరసముచే ౨౦ ఒకసారియూరబెట్టి- రెండుగురిగింజలమెత్తుగాని ఒకగురిగింజమెత్తుగాని అల్లపురసముతో పుచ్చుకొనినఅయిదు విధములైనశ్వాసములు కాసములు మానును.

కాసరోగలక్షణము.

కాసరోగంబులైదు విధంబులు - వాతకాసంబున పొడి దగ్గుగలుగును. పైత్యకాసమున తాపముగలిగియుండును. శ్లేష్మకాసమున పీనసగలిగియుండును.అభిఘాతకాసమువలన ఱొమ్మునందలిరక్తముచెడిదగ్గుపుట్టు

ను. క్షయకాసము క్షయరోగముతో గూడియుండును. వీనిలో అభిఘాతకాసముయాప్యము- క్షయకాసము అసాధ్యము.

చికిత్స—కసివెంద-తిప్పతీగె- వాకుడు-అడ్డసరము-గుంటగలగర- ఈ అయిదును సమభాగములుగగూర్చి- త్రొక్కి-తీసినరసము ౪భాగములు- నేయి ౧భా- వీనినికలియబోసి- కాచినఘృతమును పుచ్చుకొనిన పంచశ్వాసములుమానును.

—భారంగి- వాకుడువీనిని కషాయముగాచి తేనె అనుపానముతో బుచ్చుకొనిన పంచశ్వాసకాసములుమానును.

శ్వాసచికిత్సలు కాసమునకును- కాసచికిత్సలు శ్వాసమునకును ఉపయోగించును.

క్షుద్రాదిలేహ్యము—వాకుడువేళ్లు ౧౦౦పలములు. కరకాయలు ౧౦౦ప- వీనినినలుతుమునీళ్లలోబోసి తూమెడుగకాచి- వడియబోసిఆ కషాయములో ప్రాతబెల్లమును ౧౦౦ పలములుగలిపి - లేహ్యపాకముగ కాచి- చల్లారినవెనుక అందులో- సొంటి ౧ప - పిప్పలి ౧ప- మిరియాలు ౧ప- లవంగపట్ట ౧ప- ఆకుపత్రి ౧ప-ఏలకులు ౧ప- నాగకేసరాలు ౧ప- వీనిని చూర్ణముచేసి కలిపి తేనె ౬ ప- కలపవలయు. ఈలేహమును సేవించిన- కఫవికారములు- శ్వాసకాసములు- పంచగుల్మములు - వెకిళ్లు- హృద్రోగము- అరుచి- మందాగ్ని ఇవి అన్నియు మానును.

భార్గ్యాదిలేహ్యము—మారేడువేళ్లు- గుమ్ముడువేళ్లు- తకిలివేళ్లు- దుందిలపువేళ్లు- కోలపొన్నవేళ్లు- ముయ్యాకుపొన్నవేళ్లు- ములకవేళ్లు- వాకుడువేళ్లు-పల్లేరువేళ్లు-ఇవిఅన్నియుచేరి ౧౦౦ పలములు. భారంగి ౧౦౦ ప- కరకాయలు ౧౦౦- వీనిని ఎనిమిదితూముల నీళ్లలోవేసినాలుగవభాగముమిగులునటుల కషాయముగాచి - వడియగట్టి- దానిలో౧౦౦పలముల బెల్లమును కలిపి - లేహ్యపాకముగా కాచి - దానిలో సొంటి ౧ప- మిరియాలు ౧ప- పిప్పళ్లు- ౧ప- ఏలకులు ౧ప- లవంగపుచెక్క ౧ ప- ఆకుపత్రి ౧ ప- నాగకేసరాలు ౧ప- వీనిని చూర్ణముచేసి కలిపిచల్లారినపిదప- తేనెను ౮ పలములు కలపవలయు. ఈలేహమును సేవించిన శ్వాసకాసములు- క్షయరోగములు- వెక్కిళ్లు-శ్లేష్మము-ఛర్ది- హృద్రోగము- అరుచి- మేహము ఇవిమానును.

స్వర్ణభూపతి—రసము ౧ పాలు, గంధకము ౧ పాలు, తామ్ర భస్మము ౨ పాళ్లు, అభ్రక, లోహ, కాంత, స్వర్ణ, రజతభస్మములు, నాభి, ఇవిప్రత్యేకము ఒకొ్కక భాగము వీనినన్నిటిని హంసపాది ఆకురసమున ఒకదినముమర్దించి ముద్దచేసి యెండబెట్టి, గాజుకుప్పెలోబెట్టిచీలమన్నుయిచ్చి యెండినతరువాతివాలుకాయంత్రములోబెట్టి, మెల్లనిమంటతోవండి చల్లారినతరువాతతీసి నాలుగుగురిగింజలయెత్తు చొప్పున, పిప్పళ్లు అల్లపురసము వీనితోపుచ్చుకొనిన, సన్నిపాతములు, సర్వవాతరోగములు శూలలు, మేహములు, గ్రహణులు, శ్వాసకాసములు, కామిల, పాండురోగము, శిరోరోగము మూత్రకృచ్ఛ్రములు, ఇవిమానును.

తాళిశచూర్ణము— తాళిశపత్రము ౧ తు, మిరియాలు ౨ తు, సొంటి ౩ తు, పిప్పళ్లు ౪ తు, తవాక్షీరి ౫ తు, ఏలకులు ౧ తు, దాచిని చెక్క ౧తు, వీనినిచూర్ణముచేసి, ౩౨ తులముల శర్కరగలిపి పుచ్చుకొనిన, కాస, శ్వాస, జ్వర, ఛర్ది, శూల, పాండురోగములు మానును.

హిక్కాలక్షణము.

ఎక్కిళ్లువేగముగలిగి జంటగవచ్చినయెడయమళ హిక్కయనియు, గొప్పధ్వనితోగూడివచ్చిన మహాహిక్కయనియు, నాభినుండివెడలి గంభీరశబ్దముతోగూడినది గంభీరహిక్కయనియు, మందవేగముగలిగి వెంటవెంట వచ్చుచుండిన క్షుద్రహిక్కయనియు, అన్నపానాదులవలన బుట్టినది అన్నజహిక్కయనియు, హిక్కలు ౫ విధంబులు, వానిలో మొదటిమూడును అసాధ్యంబులుమిగిలినవి సాధ్యంబులు.

చికిత్స—శ్వాసకాసచికిత్సలు వెక్కిళ్లకును ఉపయోగించును.

—నేతిలోయవక్షారమునుగలుపుకొని సేవించిన వెక్కిళ్లుమానును.

—సొంటి బెల్లమునుగాని, పిప్పళ్లు శర్కరనుగాని, వేడినీళ్లలోగలుపుకొని సేవించిన హిక్కలుమానును.

—దశమూలములను కందులనుకలిపి కషాయముబెట్టిగాని, లేకసరళదేవదారు కషాయమునుగాని ఇచ్చిన వెక్కిళ్లుమానును.

—వెలగపండుగుజ్జు, వరిపేలపిండి, తేనెవీనినిగలిపి సేవించిన వెక్కిళ్లు, ఛర్ది, అరోచకము మానును.

—రేగుగింజలపప్పు, రసాంజనము, లాజలువీనిని చూర్ణము చేసి తేనెతో బుచ్చుకొనినను, లేక పిప్పళ్లు, ఖర్జూరపుగింజలు, దాక్షపండు వీనినినూరి తేనెతోబుచ్చుకొనినను వెక్కిళ్లుమానును.

ఛర్ది లక్షణము.

వాతపిత్తశ్లేష్మములవలనను, సన్నిపాతమువలనను,భీతిజనకపదార్థావలోకనమువలనను అయిదు విధములగు ఛర్దిరోగములు గలుగును. ఇవిగాక, ఇతరములగు అజీర్ణఛర్దులయందు లంఘనముచేయించవలయు.

చికిత్స—అడ్డసరవుపువ్వులరసములోగాని,తిప్పతీగరసములోగాని, పిప్పళ్లు, లాజలు, వెలగపండు, రేగుగింజలలోనిపప్పు, ఏలకులు,లవంగాలు, ఆకుపత్రి, వీనినిచూర్ణముచేసి, వరాయెత్తుచూర్ణమును తేనెలో గలిపి సేవించిన సకలఛర్దులుమానును,

—మారేడువేళ్లు, కొతిమిరివిత్తులు, సొంటి, లాజలు, పెసలువీనినికషాయముపెట్టి,శర్కరగలిపిసేవించిన సకలమైనవాంతులుమానును.

—నెమలియీకలమసి, చెంగల్వకోష్టుమసి, గవ్వలమసి, తేనెవీనినిగలిపినాకించిన, వాంతులుమానును.

బిల్వాదిలేహము—౩౦పలములమారేడువేళ్లను తూమెడు నీళ్లలోవేసికషాయముపెట్టి, ౮ వభాగము మిగులునట్లుకాచి, ౩౦పలముల బెల్లమును సాంద్రపాకముగాకాచి, దించి అందులోసొంటి ౩ప, మిరియాలు ౪ప, పిప్పళ్లు ౧వ, చెవ్యము ౧ప, తాళిశపత్రి ౧ప, నాగకేసరాలు ౧ ప, మోడి ౨ప, చిత్రమూలము ౧ప, ఏలకులు ౧ కర్షము, లవంగాలు ౧క, ఆకుపత్రి ౧క, జీలకర్ర ౨ప, వీనినిచూర్ణముచేసి కళిపి తేనెపోసి అనువుగాకలిపి సేవించిన సకలఛర్దులుమానును. హృద్రోగము, కామిల, గుల్మము,గ్రహణి,అరుచి,పీనస,వెక్కిళ్లు, కాసము,శ్వాసము, క్రిములు,కడుపుబ్బరము,గళరోగము,పాండువు,మూలవ్యాధి,ఇవియన్నియు మానును.

తృష్ణారోగ లక్షణము.

నాలుకవెలికివచ్చుట, బిరుసుగనుండుట, కాంతిచెడుట, మాటలుడుగుట, ముఖమువాడుట,జలాభిలాషగలుగుట, పంచేంద్రియములు సత్వము మనస్సుచెడుట,దగ్గుత్తికపడుట ఈలక్షణములుతృష్ణారోగమునందుగలుగును

చికిత్స—టెంకాయనీళ్ళలో లాజపొడికలిపి త్రాగిన తృష్ణమానును.

—నాగకేసరములు, నేలగుమ్మడిగడ్డ, పిప్పళ్లు, జీలకఱ్ఱ, దాడిమకాయ, తేనె వీనినికలిపినూరి శర్కరను జేర్చి సేవించినతృష్ణమానును.

—మఱ్ఱిచిగుళ్లు, పల్లేరు వేళ్లు, లాజలు, తెల్లకలువగడ్డలు, వీనినినూరి తేనెకలిపి యుండలుచేసి నోటనునిచికొనిన తీవ్రతృష్ణమానును.

—ద్రాక్షపండు, యష్టిమధుకము, తెల్లకలువగడ్డ వీనినిసరిపాళ్లగగూర్చినూరి, చెఱకురసము, తేనెవీనిలోగలిపి నోటనునిచి కొనిన తృష్ణమానును. పాలువంటకముపథ్యము.

—ద్రాక్షపండు-చెఱకురసము, వీనినిపాలలోగలుపుకొని పుక్కిటబెట్టుకొనిన నోరెండుటమానును. లేక, బెల్లపుపానకములోచింతపండు సైంధవలవణము- తేనెవీనినికలిపి గండూషముచేసినను సెలవులు ఎండుట మానును- నోరు నాలుక-బాగుగనుండును.

హృద్రోగలక్షణము.

విరుద్ధాహారవిహారములవలన వాతాదిదోషములు ప్రకోపించిఅయిదువిధములగు హృద్రోగముల గలుగజేయును. వాతమువలన ఱొమ్మునొప్పిగలిగియుండును. పైత్యమున ఱొమ్మునందు తాపము గలిగియుండును- శ్లేష్మమున ఱొమ్ము బరువై స్తంభించియుండును. త్రిదోషమున-పైలక్షణములన్నిగలుగును. క్రిమిహృద్రోగమున మిక్కిలిపోటుగలుగును, దోషహృద్రోగము అసాధ్యము.

చికిత్స—నిమ్మపండ్లపులుసు సైంధవలవణము నూనెవీనినికలిపి త్రాగినవాతహృద్రోగముమానును.

—సొంటి- సౌవర్చలవణము- ఇంగువ- దానిమ్మకాయ - పుల్లప్రబ్బలి వీనినిసమభాగములుగగూర్చి చూర్ణముచేసి కషాయమెత్తుచొప్పునపుచ్చుకొనిన వాతహృద్రోగముమానును.

—చెఱకురసము నాలుగుకుంచములు- నెయ్యికుంచెడు-కోలపొన్నమాయొక్క పొన్నలకల్కము నేతికి ౪ వపాలు - ఇట్లువీనినిజేర్చికాచి ఆఘృతమును పుచ్చుకొనిన పైత్యహృద్రోగముమానును.

—పిప్పళ్లు- కచూరాలు- అతివస-రాస్న-కరకాయలు-పుష్కర

మూలము వీనిని సమభాగములుగ చూర్ణముచేసి కషాయమెత్తు చొప్పునగో మూత్రముతో బుచ్చుకొనిన శ్లేష్మహృద్రోగముమానును.

—చెంగల్వకోష్టు- వాయువిళంగాలు వీనిచూర్ణమును కర్షమెత్తు గోమూత్రముతోసేవించిన క్రిమిహృద్రోగముమానును.

—నీళ్లనాలుగుకుంచములు- నెయ్యికుంచెడు, నేతికినాలవపాలుకరక్కాయలు- సౌవర్చలవణము వీనిని కల్కముచేసి పైఘృతాదులలోబోసి కాచియాఘృతమును సేవించిన సకలహృద్రోగములుమానును.

రసాయనము— రసభస్మము- గంధకభస్మము- అభ్రకభస్మము వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చియెండలోనునిచి- మద్దిచెక్కరసమున నిరువదియొక మారు ఊరబెట్టి- మినపగింజలంతచొప్పున తేనెతో బుచ్చుకొనిన, సకల హృద్రోగములుమానును.

—ఇంగువ ౩ పాళ్లు, వస ౮ పా, చెంగల్వకోష్టు ౬ పా, సౌవర్చలవణము ౯ పా, వాయువిళంగాలు ౧౦ పా, వీనిని జేర్చి చూర్ణముచేసి వేడినీళ్ళతోబుచ్చుకొనిన హృద్రోగములు గుల్మములు, శూలలు, వాయువులు మానును.

శూలలక్షణము.

వాతశూలయందు కడుపునొచ్చును పైత్యమునందుబొడ్డునొచ్చును. శ్లేష్మమునందు గుండెనొచ్చును - త్రిదోష శూల అన్నిలక్షణములు గలిగి యుండును.

చికిత్స—తమలపాకురసములో ఆముదమునుగలుపుకొని సేవించిన అసాధ్య శూలరోగులైనను బ్రతుకుదురు.

—వేడికలినితాగించినను యిసుకపొట్లమునకాచినను తీవ్రశూలలుమానును.

హింగ్వష్టకచూర్ణము — సొంటి, పిప్పలి-మిరియాలు • ఓమము - జీలకర్ర- నల్లజీలకర్ర, సైంధవలవణము- ఇంగువ- వీనిని సమభాగములుగ చూర్ణముచేసి- కషాయమెత్తుచొప్పున వేడినీళ్లతో ఇచ్చిన హృదయశూల- ఉదరశూల- గుల్మము- మూలవ్యాధి- గ్రహణిఇవిమానును.

—కొత్తిమెర్లు- పుష్కరమూలము.కరక్కాయలు- పుల్లప్రబ్బలి,బి

డాలవణము-వస- ఇంగువ- సైంధవలవణము వీనినిసమభాగములుగ చూర్ణము చేసి కర్ష మెత్తుచొప్పున తరికడుగుతో బుచ్చుకొనిన శూలలు మానును.

అన్నభేదిమాత్రలు—అన్నభేది, జీలకఱ్ఱ, ఓమము, కరక తాడి ఉసిరికలు, పిప్పళ్లు, మిరియాలు, సొంటి, ఇవిసమభాగములు, సైంధవలవణము ౨ పాళ్లు వీనినికలిపి నిమ్మపండ్లరసముతో మర్దించి కందిగింజలంతమాత్రలు చేసి రెండుపూటల నొక్కొక్కమాత్ర చొప్పున పుచ్చుకొనినశూలలుమానును.

శూలకుఠారరసము—రసము, గంధకము, కరక తాడి ఉసిరికలు సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, శుద్ధతాళకము, నాభి, తామ్రభస్మము నే పాళములు వెలిగారము వీనిని సరిపాళ్లగగూర్చి గుంటగలగరాకురసము చేజక్కగమర్దించి, రెండుగురిగింజలంత మాత్రలుచేసి, ఒక్కొక్కటిచొప్పున మిరియాలపొడితోగాని, అల్లపురసముతోగాని పుచ్చుకొనిన సకల శూలలుమానును.

శూలారిరసము—రసము, గంధకము, తామ్రభస్మము, సొంటి, మిరియాలు, ఇంగువ, వస, చిత్రమూలము, జాజికాయలు, వీనినిగుంటగలగరాకు రసముతో ౪ జాములు చక్కగమర్దించి రేగుపండంత మాత్ర చొప్పున ౩ మండలములు పుచ్చుకొనిన సకలశూలలు, ఉదావర్తము, గుల్మములు, అగ్నిమాంద్యము ఇవిమానును.

నృపతివల్లభరసము—పాదరసము, అమరశిలగంధకము, అభ్రకభస్మము, వంగభస్మము, తామ్రభస్మము, లవంగాలు, ఏలకపండ్లవిత్తులు, ఇంగువ, ఆకుపత్రి, సొంటి, సైంధవలవణము, ఓమము, దాచినిచెక్క, జీలకఱ్ఱ, శుద్ధిగలహేమమాక్షికము, గజపిప్పళ్లు, పిప్పళ్లు, మిరియాలు, దుంపపసవు, వీనినిసమభాగములుగ గ్రహించి నల్లమేకపాలతో నవనీతముగునట్లు మర్దించి, రేగుగింజలంతమాత్రలుచేసి అనుపాన విశేషములతో బుచ్చుకొనిన, హృదయశూల, పార్శ్వశూల, మొదలగు సకలశూలలు మానును.

ఉదావర్తలక్షణము.

రూక్షద్రవ్యములచేతను- నీచధాన్యభక్షణముచేతను- వాయువు ప్రకోపించి - మలమునుబంధించి - మలమూత్రములతో చేరుకొని, యూర్ధ్వ

గతంబై హృదయము-వీపు- పొత్తికడుపు- తలలయందు నొప్పినికలుగజే సిన ఉదావర్తరోగమనబడును. ఇందుశ్వాసము- కాసము, జ్వరము- ఇవి కూడకలుగును.

చికిత్స—ఈరోగమునందు దేహమునకు చమురుపట్టించి కాచవల యు. ననేకప్రకారములుగా విరేచనమునకిచ్చి మలమును తీయవలయు.

—బ్రమంగపండు- దంతిచెక్క- ఇంగువ- కంకుష్ఠము- సైంధవలవణ ము- బిడాలవణము- బెల్లము- కరుధూపము- ఇవిసమానములుగగూర్చినూ రిగోమూత్రమున మర్దించి గుడ్డలో బెట్టివత్తిజేసి అసనమున ఎక్కించిన ఉండగట్టిన మలమువెడలును.

—తెగడచెక్క 3 పాళ్లు పిప్పళ్లు ౪ పా- కరకాయలు ౫పా- వీనినికలయబోసినూరియుంటలుచేసిఆసనములో బెట్టినబద్ధమలమువిడుచును

—కరకాయలు, తెగడ, ఉలవలు వీనినికషాయముపెట్టి ఆము దముగలుపుకొనిసేవించిన ఉదావర్తముమానును.

—గోమూత్రము ౧పలములు, పెరుగునీళ్లు౧ప, కడుగు౧ప, ఆముద ము, ౧ప, వీనినిజేర్చికలిపిదానిలో రెండుకర్షములయెత్తు ఆవాలునూరికలిపివస్తి నగట్టిన ఆనాహము, మలబద్ధము, ఉదావర్తముమానును.

అగ్నిముఖచూర్ణము—చిత్రమూలము, అతివస, వస, చెంగల్వ కోష్టు, సౌవర్చలవణము, ఇంగువ, పిప్పళ్లు, నేలములకవేళ్లు, గంటుభారం గి, ఓమము, సొంటి, వాయువిళంగాలు, మిరియాలు, మోడి, గజపిప్ప ళ్లు, యవక్షారము, వీనినిసరిపాళ్లగజేర్చి చూర్ణముచేసి, దానికి సమభాగ ము కరకాయలపొడికలిపి, ఆచూర్ణమును రెండుమాడలయెత్తుచొప్పున సొంటిరసముతోగాని, ఆవునేతితోగాని పుచ్చుకొనిన, ఆనాహము ఉదా వర్తము, పురాణజ్వరములు, వెక్కిళ్లు, శ్వాసకాసములు, హృద్రోగము లు మొదలగునవిమానును.

ఆనాహచికిత్స.

విరుద్ధాన్నపానాదులవలన వాయువు ప్రకోపించిమలమూత్రము

ననుబంధించి ప్రేగులరచుట.కడుపునొప్పివీనినికలుగ జేసిన ఆనాహమనబడు ను. ఈరోగమునకు ఉదావర్తచికిత్సను చేయవలయు. మఱియు అగ్నిము ఖచూర్ణమును కూడనిచ్చిన ఆనాహముమానును.

అశీతివాతరోగములు.

విరుద్ధాహార విహారములవలన వాతము ప్రకోపించి,పోట్లు,నొప్పి, పగుళ్లుగలుగుట,ముడుచుకొనుట,ఎండుట,వాచుట మొదలగు లక్షణములుగ ల ఎనుబది వాతములను బుట్టించును.

౧—మఱియు, కీళ్లు, గణుపులు, చేతులు, వీపు, శిరస్సు తొడలు మొదలగునవయవములీడ్చిపట్టుట, ఎముకలసంధులయందును గణుపులయం దును పెటికలువిరుగుట, దేహముగగుర్పొడుచుట, అవయవము లెండుట, స్తంభించుట, శిరస్సు, నేత్రములు, నాసిక ఇవిసంకోచమును జెందుట,వణ కుగలుగుట, దేహమునందు పగుళ్లుగలుగుట నిదుర బట్టకుండుట, ప్రజ్ఞలే కుండుట, ఆయాసముగలుగుట, స్త్రీలకుఋతురక్తము వెడలకుండుట, ఈ లక్షణంబులు వాతరోగంబునగలుగును- మఱియువాతము మిగులదుష్టంబై నయెడ సర్వాంగవాయువు, పక్షవాయువు, ఊర్ధ్వవాయువు, అధోవా యువు, కుంభకవాయువు, సంధివాయువు, కటివాయువు,శిరోవాయువు, మొదలగుననేకవాతరోగములను గలుగజేయును.

చికిత్స—వాతరోగములయందు, అభ్యంగము,వస్తికర్మ,నస్యము, అంజనము చెమటదీయుట, తైలమర్దనము విరేచనమునకిచ్చుట,పుష్టినిచ్చె డిపదార్థములభక్షింపజేయుట ఈమొదలగుక్రియల నొనర్చవలయు.

—చిత్రమూలము, అగరుసొంటి, కొడిశవిత్తులు, అతివస,కటుక రోహిణి, కరకాయలు వీనినిసమాంశములుగగూర్చి చూర్ణముచేసి తేనె తోబుచ్చుకొనిన, మహావాతరోగములుమానును.

—వావిలిఆకు, కానుగాకు, కానుగుచెక్క వీనిలోదేనినైనను వె చ్చజేసికట్టుకట్టిన వాతరోగములుమానును.

—దేవదారుపట్ట, ఇంగువ, చెంగల్వకోష్టు, పెద్దసోపు, వస, సైంధవలవణము వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చి చూర్ణముచేసి జిల్లెడుపాలతోనూరి లేపనముచేసిన, అస్థిగతవాయువులుసైతముమానును.

—తిప్పతీగ, రాస్న, సొంటి, దేవదారుపట్ట, ఆముదపువేరు వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చికషాయముపెట్టిపుచ్చుకొనిన సమస్తవాతములుమానును.

—ఆముదపువేళ్లు మారేడువేళ్లు, ములక, వాకుడు, పాదరలవణము, సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, సైంధవలవణము, ఇంగువ, మాదీఫలపువేరు వీనినిసమాంశములుగగూర్చి కషాయముపెట్టిపుచ్చుకొనిన ధనుర్వాతముమానును.

అర్కాదితైలము—జిల్లెడుపాలు, వావిలాకురసము, చింతాకురసము, మేకపాలు, నూనెవీనినిసరిపాళ్లుగగలిపి, తైలపాకమునగాచి, దేహమునందు మర్దించిన, సకలవాతములుమానును.

ప్రసారిణీతైలము—౧౦౦పలములుగల గొంతెమగొమరుతీగనసలియగొట్టి నాలుగుతూములనీళ్లలోవేసి తూమెడుగకాచి వడియబోసి, ఆకషాయమునకు సరిపాలునూనె, పెరుగు, పులికడుగు వీనినివేసి. నూనెకు నాలుగుపాళ్లుపాలుబోసి, అతిమధురము, సైంధవలవణము, గొంతెమగొమరుతీగె, దేవదారు, సన్నరాస్నము, గజపిప్పళ్లు, పెద్దసోపు, జటామాంసి, చిత్రమూలము, మోడి, శుద్ధిగలజీడిగింజలు వీనికల్కమును నూనెకు పావుపాలువేసి, నీరిగురువరకుకాచి, వడియపోసి, బాధగలచోట మర్దనముచేసిన, వాతకఫవికారములు, కుబ్జ, పంగు, అర్దిత, గృధ్రసీ, ఖంజాదివాతములు, శిరస్సు, చెక్కిళ్లు వీపునడుమువీనిని ఈడ్చిపట్టెడివాతములు, ఇతరములగు విషమవాతములునుమానును.

మాషాదితైలము—మినుములు, యవలు, తీటకసివెందవిత్తులు, అగసివిత్తులు, చిన్నములక, గోరింట, వల్లెరు, దుందిలపువేళ్లువీనిని ప్రత్యేకము, పదేసిపలములవంతునగూర్చి దీనికినాలుగింతలనీళ్లుపోసి, నాలవపాలు మిగులునట్లుకాచి, వడియబోసి ప్రత్తివిత్తులు, జనపవిత్తులు, ఉలవలు, రేగు

పండ్లు, వీనినిప్రత్యేకముగ పదునాలుగేసి పలములవంతునగూర్చి, దానికినాలుగుపాళ్లనీళ్లబోసి, నాలవపాలుమిగులునట్లుకాచి వడియబోసి, ౧ ప్రస్థముగల మొగమేకమాంసములో, ౬౪ పలములనీళ్లపోసి నాలవపాలుమిగులునట్లుకాచివడియబోసి, ౧ ప్రస్థమునువ్వులనూనెపోసి పైకషాయములనన్నిటినికలిపి, సొంటి, పిప్పళ్లు, పెద్దసోపు, ఆముదపువేళ్లు, చిట్టాముదపువేళ్లు, గొంతెమగోమరుతీగ, జటామాంసి, కటుకరోహిణి, చెంగల్వకోష్టు, తిప్పతీగ, సన్నరాస్నము, గలిజేరు వీనినిప్రత్యేకముగకల్కముచేసి౧పలముచొప్పునవేసి మెల్లనిమంటచే నీరిగురువరకుకాచి, వడియబోసి, బాధగలచోట మర్దించిన, గ్రీవాస్తంభ, అపబాహుక, అర్ధాంగ, ఆక్షేపక, ఊరుస్తంభ, హస్తపాదకంపన, శిరోగతాది సకలవాతములు మానును.

నారాయణీతైలము—చల్లపిల్లివేళ్లు, కోలపొన్న, నేలపొన్న, చిట్టాముట్టి, పేరాముట్టి, పెన్నేరుగడ్డ, పల్లేరు, మారేడువేళ్లు, గోరింట, రెల్లు, వీనినిప్రత్యేకముగ ౧౪ పలమువంతున గూర్చి కల్కముచేసి, దానికినాలుగుపాళ్ల నీళ్లపోసి, నాలవపాలు మిగులునట్టుల, కాచివడియబోసి, నువ్వులనూనె ౧ప్రస్థము, ఆవుపాలు ౧ప్ర, చల్లపిల్లివేళ్లరసము౧ప్ర, నీళ్లు౧ప్ర, ఇట్లన్నిటినిజేర్చి. మరల, చల్లపిల్లివేళ్లు, దేవదారుచెక్క, చెంగల్వకోష్టు, చిట్టాముట్టి, పెద్దసోపు, జటామాంసి, శ్రీగంధము, గ్రంథితగరము, ఏలకులు, జాతిపువ్వు, నల్లకలువగడ్డలు, నేలతాటిగడ్డలు, అతిమధురము, ఇప్పపట్ట, పెన్నేరుగడ్డ, గుమ్ముడుగడ్డలువీనికల్కము నాల్గుకర్షమువంతు నవేసి, ఆవుపేడపిడకలచేత మెల్లనిమంటవేసికాచి, వడియబోసి, దేహమునందుమర్దించిన, కామోద్దీపనముగలిగి, నిత్యము స్త్రీలరమించుట యందు మిగులసమర్థులయ్యెదరు స్త్రీలు, దేహమునందు బూసికొనినయెడ, యోనిశూలములుమాని మంచిసంతానముగలుగును. మరియు, తలనొప్పులు, ఒడలునొప్పులు, పాండువు, కామిల, విషబాధలు, మేహవాయువులు, స్త్రీలరక్తస్రావరోగములు మొదలగునవియన్నియుమానును.

భృంగామలకతైలము — గుంటగలగరాకురసము ౮౫ తు, ఉసి

రికొకాయలరసము ౮౫ తు, నువ్వులనూనె ౮౫ తు, ఆవుపాలు ౧౬౦తు, వీనినికలిపి ప్రొయ్యిమీదబెట్టి పొంగువచ్చుచుండగా యష్టిమధుకము ౫ తు, మంచిగంధము, రక్తచందనము,కటుకరోహిణి, దుంపరాష్ట్రము,వట్టివేళ్లు, కురువేరు, తుంగముస్తెలు ఇవిదినుసుకు ౧½తు వీనినిఅన్నిటినిపొడిచేసి, పై తైలాదులలో వేసిదించివడియగట్టి శిరమునకభ్యంగముచేసికొనినను, నస్యముచేసినను, శిరోవాయువులు, నేత్రరోగములు, పీనస,వాంతులు, పైత్యరోగములు, తలత్రిప్పుడు, తలవణుకు,చెవిపోట్లు, ఇవిమానును. దేహమునకుకాంతికలుగును- ముఖము చంద్రబింబమువలెనుండును.

మహావాతరాక్షసము——రసము- గంధకము- అభ్రకము-రజతము కాంతము- ఇనుము- లోహము- ఇత్తడి- కంచు- తాళకము- తామ్రము- ఉల్లిపాషాణము- వెలిగారము- సువర్ణము- నాగము- వీని భస్మములు- మైలుతుత్తము- రసపుసిందూరము- నాభి- వంగభస్మము- నవాసారము - మణిశిల- ఇంగిలీకము- వైక్రాంతభస్మము- వీనినిసమభాగములుగగూర్చి-కుంకుమపువ్వు- చిత్రమూలము- సొంటి- పిప్పలి- మిరియాలు- కురువేరు - హోమము- కొండబలరకర-సిదుంప వీనికషాయములతో బ్రత్యేకముగ రెండేసి జాములు మర్దించి- వజ్రమూసలో వేసి- రెండుజాములువండి- పిదప,అల్లపురసము- పోతుఆగాకరరసము- ఎఱ్ఱఉల్లిగడ్డలరసము వీనితో క్రమముగ మర్దించి-ఘుటికలుచేసి- పూటకు వడ్లగింజయెత్తుచొప్పున అనుపాన విశేషములతోనిచ్చిన- దేహమువణకుట- ధనుర్వాతము- ఆమవాతము-మొదలగు సర్వవాతరోగములుమానును-

మహావాతవిధ్వంసిని——స్వర్ణభస్మము ౧ తు- రజతము ౧తు- గంధకము ౧౹తు- అభ్రకము ౪తు- ప్రవాళము ౪తు- ముత్యభస్మము ౪తు-నాగభస్మము ౧తు- వంగభస్మము ౧తు- లోహము ౪తు- తామ్రము ౪తు- పాదరసము ౧౹తు- నాభి ౧తు- మణిశిల ౧½తు- వెలిగారభస్మము ౧½ తు- కాంతము ౪తు, ఇంగిలీకము ౧½తు- శంఖభస్మము ౧½తు- బిడాలక్షీమము ౫తు- వీనినన్నిటిని నిమ్మపండ్లరసము- జిల్లేడుపాలు- తులసిరసము

ఉల్లిపురసము- త్రిఫలకషాయము- వీనితోప్రత్యేకముగ మెత్తగ మర్దించి- ఘుటికలుచేసి అడ్డగమెత్తుచొప్పున పుచ్చుకొనిన సకలరోగములు- సకల వాతములుమాని దేహమునకుబలము- పుష్టికలుగును.

వాతగజసింహారిరసాయనము—శుద్ధిజేసినమైలుతుత్తము-రసకర్పూరము- రససిందూరము- ముదారుసింగు- వీనినిసమభాగములుగకలిపి - చింతాకురసముతో మెత్తగమర్దించి- వంకాయనుతొలిచి-దానిలోని గుజ్జు తీసి- అందులో ఔషధమునిమిడ్చి వంకాయముక్కను తొడిమచేతమూసి పలుచగా చీలమన్నిచ్చి లఘుపుటముచేత పచనముచేసి - చల్లారినపిదప- జాజికాయ- కురాసానివామము లవంగాలు వీనినిసమభాగములుగా కలిపి- ఆవునేతితో నవనీతముగామర్దించి- ఇందుపగింజంతమాత్రలుచేసి- ప్రాతకొకమాత్రచొప్పున- యిచ్చిన- వాతరోగములు సకలజ్వరములుమరణశూలలుయివియన్నియుమానును.

కాలాగ్నిరుద్రరసము— శుద్ధిగలరసము, వసనాభి, గంధకము, ఓమము, కరకతాడి ఉసిరికలు, సజ్జక్షారము, యవక్షారము, సైంధవలవణము, సౌవర్చలవణము, చిత్రమూలము, జీలకర్ర, వాయువిడంగాలు, వెలిగారము, సొంటి- పిప్పలి, మిరియాలు, వీనినిసమాంశములుగగూర్చిచూర్ణముచేసి, విషముష్టివిత్తులను మూడుదినములుకలిలోనానబెట్టితీసి చూర్ణముచేసి యీచూర్ణమును, పైదానికి సమముగగలిపి, నిమ్మపండ్లరసముతోనొకదినముమెత్తగ మర్దించి, కందిగింజంతమాత్రలుచేసి, నెయ్యి మిరియాలపొడి వీనియనుపానముతో బుచ్చుకొనిన, కుక్షివాతముమొదలగు సకలవాతములు, అగ్నిమాంద్యము, గుల్మములు ఇవియన్నియుమానును.

దాడిమాదిఘుటికలు—శ్రీగంధము, తంగేడువిత్తులు, నేలతాటిగడ్డలు, ఏలకులు, లవంగపుచెక్క, ఆకుపత్రి, నాగకేసరములు, ఖర్జూరపపండ్లు, అతిమధురము, దాడిమపండ్లు, తేనెమొరలిబంక వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి, వీనికన్నిటికిసమముగ, జాజికాయలు, అంతటికి లావపాలు సిందూరమునుచేర్చి మర్దించి పూటకుచిన్నమెత్తుచొప్పున ఆవువెన్నతో బుచ్చుకొను

చుండిన వాతము వలనగలిగెడి నష్టవీర్యదోషముహరించి శుక్రవృద్ధిని,లింగ వృద్ధినికలుగజేసి నూర్గురుస్త్రీలతో రమింపగల శక్తినిగలుగ జేయును- అవ సూనె పులుసు, స్త్రీసంగమము ఇవివర్జ్యములు.

వాతాంతకరసము—స్వర్ణము,రజతము, తామ్రము, కాంతము- లోహము, అభ్రకము వీనిభస్మములు, గంధకము, వైక్రాంతభస్మము, ప గడిభస్మము, తాళకభస్మము, వీనినిసమాంశములుగగూర్చి చిత్రమూలర సముతో నాలుగుజాములుమర్దించి, బిళ్ళచేసి, యెండించి, కుక్కుటపు టమునందువేసి, చల్లారినపిదప, సన్నగచూర్ణముచేసి, దానికి అరపాలు, రసభస్మము, తాళకభస్మము, వీనినికలిపి, అల్లము, చిత్రమూలము, నిమ్మ కాయ, అడ్డసరము వీనిరసములతో ప్రత్యేకముగ నేడేసిసార్లు మర్దన భా వనలుచేసి గురిగింజంతమాత్రలుచేసి తేనెతోగాని, నేతితోగాని పుచ్చుకొ నిన, పక్షవాతాది సకలవాతములుమానును- వంధ్యాస్త్రీలు పుచ్చుకొనిన సంతానముగలుగును, పురుషులకు వీర్యవృద్ధికలుగును.

వాతవిధ్వంసనరసము—శుద్ధిగలరసము, గంధకము,సీసభస్మము, వంగభస్మము, లోహము,తామ్రము, అభ్రకభస్మము, సొంటి,పిప్పళ్లు,మి రియాలు శుద్ధిగలవెలిగారము, ఇవిసరిపాళ్లు,వసనాభి, ౮౪ పాలు, వీనిని సొంటి పిప్పలి మిరియాలకషాయముతో మూడుసారులును, నేలతాటిగ డ్డలు, చిత్రమూలము, గుంటగలగరాకు వీనిరసములతోను, చెంగల్వకో ష్టుకషాయముతోను మూడుసారులును,వావిలి, అల్లము,నిమ్మపండ్లు,అడ్డస రము, గంజాయియాకు వీనిరసములతో వేర్వేరుగమర్దనభావనలుచేసి గురి గింజంతమాత్రలుచేసి, రెండేసిమాత్రలుచొప్పున అనుపానవిశేషములతో నిచ్చిన, వాతరోగములు, శూలలు, కఫవికారములు, సన్నిపాతములు, అ గ్నిమాంద్యము, కుష్టువు ఇవిమానును.

స్పర్శవాతమునకుచికిత్స—పాదరసము ౧పాలు- హరితాళము ౮ పా- ఎండినగంజాయియాకు ౮పా- బెల్లము ౧౬పా- వీనిని బాగుగమర్దించి రెండుమినుములంత మాత్రలుచేసి పూటకు ౧ మాత్రచొప్పున రెండుపూ

టలయందును రెండుమాసములు పుచ్చుకొనిన, పోట్లుపోదుచు స్పర్శజ్ఞానములేని స్పర్శవాతముమానును.

—రసము ౧పాళ్లు, విషముష్టిగింజలు ౧౦పా, గంధకము౧౨పా, సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, కరక తాడి యుసిరికలు, జీడిగింజలు, తుంగగడ్డలు, రేణుకలు, మోడి, చెంగల్వకోష్టు, పెన్నేరుగడ్డ, వసనాభి, నాగకేసరములు, ఇవిప్రత్యేకమొక్కొక్కపాలు, వీని నన్నిటిని చూర్ణముచేసి ౧౨పాళ్లు పాతబెల్లముకలిపిమర్దించి రేగుపండంతమాత్రలుచేసిఒక్కొకమాత్రచొప్పున భక్షించినయెడ స్పర్శవాతము మానును.

స్వరభేదచికిత్స.

వాకుడువేరు సమూలమునుత్రొక్కి రసముతీసి కాగబెట్టి ఆవునేయికలిపి పుచ్చుకొనినను- సన్నరాష్ట్ర- చిట్టాముదపువేళ్లు- పల్లేరుకాయలు- సొంటి- పిప్పలి- మిరియాలు- వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చికషాయముపెట్టి నేయికలిపి పుచ్చుకొనినను స్వరభేదము- శ్వాసకాసలు మానును.

—సైంధవలవణము- పిప్పళ్లు- తానికాయలు వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చి చూర్ణముగొట్టి వస్త్రగాళితముచేసి వుల్లనికలికలిపితాగిన స్వరభేదముమానును- ఉసిరికకాయల పప్పును పొడిచేసి పాలలోగలిపి పుచ్చుకొనినను మానును- శ్వాసకాసచికిత్సలుస్వరభేదమునందును ఉపయోగించును.

అరోచకచికిత్స.

సొంటి- పిప్పలి-మిరియాలు- వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చి చూర్ణముచేసి- శర్కర- వెలగపండుగుజ్జు- తేనె- వీనినికలిపి- పక్వముచేసి - నెల్లికాయంత తీసుకొని నోటిలోబెట్టుకొని రసమునుమ్రింగుచుండిన- అరుచిమానును.

—మాదీఫలపుకింజల్కములు- సైంధవలవణము- వీనిచూర్ణముచేసి-తగుమాత్రమునేయికలిపి రెండుపూటలయందును భక్షించినను పుల్లదానిమ్మగింజలనుగాని- తియ్యదానిమ్మగింజలనుగాని నమిలిమ్రింగినను అరుచిమానును.

మేదోరోగచికిత్స.

దివానిద్ర - సంచారములేమి- శీతల మధుర స్నిగ్ధ పదార్థభక్షణము మొదలగువానివలన మేదస్సు వృద్ధియైశరీరమునుస్థూలింపజేయును-అందువలన నరు డేకార్యముజేయుటకును అసమర్థుడగును.

చికిత్స—కరక తాడి ఉసిరికలు-సొంటి- పిప్పలి-మిరియాలు- సైంధవలవణము-వీనినిచూర్ణముచేసి తగుమాత్రము నువ్వులనూనెబోసి-మర్దించిరేగుగింజంతమాత్రలుచేసి- ఆరుమాసములు పుచ్చుకొనిన-మేదోరోగము మానును.

—కరకతాడియుసిరికలు- బాగవేళ్లు-అతివస- చిత్రమూలము-చెంగల్వకోష్టు- సొంటి- పిప్పళ్లు- ఆవాలు-కొడిశెపిత్తులు-తిప్పతీగె-పసపు- తెల్లతెగడ- ఏడాకులరటి- వస- అడ్డసరము- తేలపట్టు- వేపపట్టు- వీనినిప్రత్యేకముగ ఒకొక్కకర్షతులము వంతునగూర్చి చూర్ణముచేసి ఒకవీసెనువ్వులనూనెపోసి- పొయిమీదబెట్టిమెల్లనిమంటచేపక్వముగవండిదించుకొనిప్రాటకు ౧ పలమువంతున పుచ్చుకొనుచుండినను - అభ్యంగముచేసికొనినను-నస్యవస్తికర్మలనొనర్చినను- శరీరస్థౌల్యము బద్ధకముమొదలగు వికారములుమానును.

విసర్పి విస్ఫోటక లక్షణములు.

వాతాది ప్రకోపముచే, రక్తము, మేదస్సు, మాంసము చర్మము ఇవిచెడి, ధాతువులయందు వ్యాపించి, జ్వరము, వాంతి, అతిసారము, తాపము, వికలిక, అరుచి-అగ్నిమాంద్యము, మాంసము క్షీణించుట ఈ లక్షణములుగల, విసర్పిరోగమును గలుగజేయును. మరియు, జ్వరము, బొబ్బలుగలిగినరోగ విస్ఫోటకమనబడును.

చికిత్స—కరకతాడియుసిరికలు - అడ్డసరము - నేలవేము - చేదుపొట్లు- కటుకరోహిణి - చేపపట్ట శ్రీగంధము వీనిని సగపాళ్లుగగూర్చి కషాయముకాచియిచ్చిన - విసర్పి విస్ఫోటకములు - తాపము- జ్వరము - దురద. వాపు ఇవియన్నియుమానును.

—నాగమల్లివేరు - జాజి ఆకు - రేణుకలు - నల్లఉమ్మెత్తవేరు - బాగవేళ్లు - చెంగల్వకోష్టు - మణిశిల వీనిని సమాంశములుగ గూర్చి చూర్ణముచేసి- ఆచూర్ణమున కుసరిపాలు తిలతైలముకలిపి కొంచెము పాదరసముచేసి కల్వమునందు బాగుగమర్దించి

దేహమునకు బూసికొనిన - దురద - కుష్ఠువు - కాలుసేతులపగుళ్లు - విసర్పి మొదలగునవిమానును.

మసూరికా లక్షణము.

జ్వరము - దురద - అరుచి - భ్రమ - తీవ్రవేదన యీలక్షణములతోగూడి - ఉరుసెనగలవంటి బొబ్బలుజనించిన మసూరికా రోగమనబడును.

చికిత్స — శ్రీగంధము - నాగకేసరములు - పసపు - మ్రానిపసపు - ఉరిసెనపువిత్తులు - వట్టివేళ్లు - తుంగముస్తెలు - తామరగడ్డలు - చేదుపొట్ల - లొద్దుగపట్ట - వాయువిళంగాలు - వీనిని సమాంశములుగ గూర్చి కషాయముగాచి - దానిలో పసపు చూర్ణమును - ఉసిరికవరుగు చూర్ణమును కొంచెముగ వేసి త్రాగించిన - మసూరిక - విసర్పి - విస్ఫోటకము - జ్వరము - వాంతి ఇవిమానును.

ముంగుకులేపనము — శ్రీగంధము - లొద్దుగపట్ట - చెంగల్వకోష్టు - మ్రానిపసపు - పండిన మఱ్ఱిఆకులు - ప్రేంకణపువ్వు వీనిని సమాంశములుగ గూర్చి - కల్కముచేసి - దానికిసరిపాలు తిలతైలముబోసి తైలపాకముగగాచి - ముఖమునకుబూసికొనిన - ముఖమునందలి నలుపు - మంగు ఇవిమాని ముఖముచంద్రబింబమువలెనుండును.

మొటిమెలకు — మద్దిపట్ట - మంజిష్టి - అష్టసరము వీనిని ఆవుపాలతోను - తేనెతో మసూరి ముఖమునందు బూసికొనిన - యౌవనమునందు బుట్టెడి మొటిమలుమంగు ఇవి మానును.

పేనుకొరుకుటకు — బాకుడుపండ్లరసములో తేనెను కలిపిగాని - జీడిగింజల నూనెలో గురిగింజలను చాదిగాని లేపనముచేసిన - పేనుకొరుకుట మాని వెండ్రుకలు మొలచును.

పేలునశించుటకు — పాదరసమును నల్లయుమ్మెత్తాకు రసముతో మర్దించి దానిని వస్త్రమునకుబూసి యావస్త్రమును శిరస్సుకుకట్టి మూడుజాములునిచిన పేలన్నియు మాడి రాలిపోవును.

వెండ్రుకలు మొలచుటకు — అతిమధురము - చెంగల్వకోష్టు - పారపప్పు - మినపప్పు - తెల్లగురిగింజలు - సైంధవలవణము వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చి చూర్ణముచేసి - దానిలో కొబ్బరికాయపాలుపోసికలిపి - తలకు పట్టించిన - బట్టతలయందు గూడ వెండ్రుకలు మొలచును.

— అతిమధురము - లక్క - నాభి - గురిగింజాకు వీనిని పులికడుగుతో నూరి - దంచి నూనెను ఎక్కువగబోసి తైలపాకముగగాచి - బట్టతలకు లేపనముచేసిన - నిస్సంశయముగ వెండ్రుకలు మొలచును.

వెండ్రుకలు నల్లనగుటకు — కరకతాడియుసిరికలు - ఇనుముచిట్టె - [illegible] -

వీనిని సరిపాళ్లగ గూర్చి- గుంటగలగరాకు రసముతోను- గోరోజనమూత్రముతోను బాగు గ మదించి- వెండ్రుకలకు బూసిన- అకాలపలితము పోయి వెండ్రుకలు నల్లనగును.

కరక్కాయలు ౨ పల, తానికాయ ౧ప- ఉసిరికవరుగు ౨ ప. మామిడిపిక్క ౫ ప- ఇనుముపొడి ౧ తు- వీనిని చూర్ణముచేసి యినుపగిన్నెలోవేసి దానిలో నుంచి నూనెపోసి మర్దించి యొకదినము నాననిచ్చి తరువాత వెండ్రుకలకు లేపనముచేసిన- అకాలమునందు నెరసిన వెండ్రుకలు నల్లబడును.

నీలికాదితైలము— నీలిఆకు- గుంటగలగరాకు- మొగలిగడ్డలు- పచ్చపూలగోరింట- మల్లెపూలు- కేగిసపూలు- తామరసమూలము- గ్రంథితగరము - నల్లనువ్వులు- ఇనుముపొడి- త్రేంకణపువేళ్లు- దానిమ్మబెరడు-తిప్పతీగె - కరకతాడియుసిరికలు- వీనిని ప్రత్యేకము ౧ కర్షము చొప్పున గూర్చి కల్కముచేసి- ఆకల్కమునకు నాలుగింతలు మంచినూనె- నూనెకు నాలుగుపాళ్లు త్రిఫలకషాయము- అంతమాత్రము గుంటగలగరాకురసము వీనినిపోసి తైలపాకముగ గాచి- వడియగట్టి వెండ్రుకలకుబూసిన- వెండ్రుకలమొదళ్లు స్థిరమైరాలక బలముగనుండును. అకాలపు నెరపు పోయి వెండ్రుకలు నల్లనగును.

భృంగరాజతైలము— కరకతాడియుసిరికలు- సుగంధిపాల- ఇనుపచిట్టెము వీనిని సమభాగములుగ గూర్చి వీనికన్నిటికి నాలుగింతలు మంచినూనె- నూనెకు నాలుగుపాళ్లు గుంటగలగరాకురసము వీనినికలిపి తైలపాకముగ గాచి దించుకొని శిరమునమర్దించిన- అందలిపోట్లు, పేనుకొరుకుడు మాని- అకాలమునందు నెరసిన వెండ్రుకలు నల్లనగును.

వెండ్రుకలురాలుటకు— నేపాళపువేళ్లు- వేపబీరపండ్లు - తెగడ- వాడగన్నేరువేళ్లు- వీనినినూరి కల్కముచేసి- నాలుగింతలమంచినూనె - నూనెకునాలుగింతలు నిళ్లు వీనినిపోసి - దానిలో అరటియాకులమసినివేసి తైలపాకముగ గాచి వడియబోసి - వెండ్రుకలుండెడి స్థలంబునబూసిన నవి రాలిపోవును.

గజ్జికురుపులకు— కాదరసము- మానిపసుపు- పసుపు- మిరియాలు- గంధకము- మణిశిల- గంగిసింధూరము- నల్లజీలకర్ర- పెద్దజీలకర్ర వీనిని సరిపాళ్లగ గూర్చి నేతిననూరి మూడుదినములు దేహమునబూసిన గజ్జి కుదరమానును.

—రావిపట్టమసి- కొత్తరాతిసున్నము వెన్న వీనిని కలిపి మర్దించి పూసికొనిన రొండిమొదలగు స్థలములయందలి దురద తీట మానును.

—జిల్లేడాకులరసములో పసుపుపొడిని- ఆవతైలమును కలిపి వెచ్చచేసి పూసికొనిన- మరతగజ్జిమానును.

అగ్నిదగ్ధమునకు— యువలమసిలో టెంకాయనూనెకలిపి బొబ్బలపైన పూసిన కాలినబొబ్బ మానును.

—లొద్దుగపట్ట- అందుగుబంకతో జేసిన ధూపద్రవ్యము- శ్రీగంధము- మంజిష్ఠ- వాగవెల్ల- అతిమధురము వీనిని సరిపాళ్లగ గూర్చి చూర్ణముచేసి- నేయి- తేనె- మైనము వీనినివేసి కలిపి బాగుగ కాచి చల్లారినపిదప-వ్రణంబులుగలచోట పూసిననవిమానును.

ముఖదంతాదులయందలి రోగములకు చికిత్సలు.

పెదిమెలయందలి రోగమునకు—దేవదారుబంక- అందుగుబంక వీనిలో జేయబడిన ధూపద్రవ్యములు- దేవదారుపట్ట- అతిమధురము- గుగ్గిలము వీనిని సమాంశములుగగూర్చి జలముచేనూరి పెదిమెలయందు బూసిన నందలి పగుళ్లు మొదలగు రోగములు మానును.

నోటిపుండ్లకు—తిప్పతీగ- దీపద్రాక్ష- మానిపసుపు- కరకకాయ యుసిరికలు- మదడగొండివేరు- జాపత్రి వీనిని కషాయముపెట్టి దానిలో తేనెనుగలిపి పుక్కిలించి యుమిసిన నవిమానును.

కంఠరోగమునకు—అతివస- అగరుసొంటి- దేవదారు- కటుకరోహిణి - కొడిసెపట్ట- తుంగముస్తెలు వీనినిసమాంశములుగగూర్చి గోమూత్రముచే కషాయము పెట్టి-పుచ్చుకొనిన కంఠరోగములుమానును.

—పసపు- మానిపసపు- రసాంజనము- పిప్పళ్లు- అగరుసొంటి- వాగవెల్ల- యవక్షారము వీనినిసరిపాళ్లగగూర్చి చూర్ణముచేసి దానిలోతేనెగలిపి రేగుపండంతమాత్రలుచేసి నోటయునిచికొని రసమునుమ్రింగుచుండిన కంఠరోగములన్నియుమానును.

ముఖపాకమునకు— సొంటి- నువ్వులు - అతిమధురము- వీనిని సమాంశములుగగూర్చి కషాయముపెట్టి పుక్కిలించి యుమియుచు- పెసరపప్పు పులగమునుభక్షించిన ముఖపాకరోగము మానును.

—పోకచెక్క-జరిపేలాలు-జాజికాయ వీనిని సరిపాళ్లగగూర్చి [illegible]చూర్ణముచేసి అరపలముచొప్పున చన్నీళ్లలోవేసి పుచ్చుకొనిన ముఖరోగములుమాని నాలుకకు రుచిగలుగును.

నోటిదుర్వాసనకు— చెంగల్వకోష్టును- పొడిచేసి దానినితేనెతోనూరి దంతధావనముచేసిన నోటిదుర్గంధముమానును.

పండ్లనొప్పికి—వేపచిగుళ్లు- చేదుపొట్ల- జుత్రి- మామిడి - అత్తి- జువ్వి-రావి- జాజిఆకులు- జాజికాయ - వీనిచిగుళ్లను సరిపాళ్లగ గూర్చి కషాయముపెట్టి పుక్కిలించి యుమిసిన దంతములనొప్పినోటి అరుచిమానును.

చెంగల్వకోష్టు- మానిపసపు - పసపు - మంజిష్ఠ- తుంగముస్తెలు- అగరుసొంటి లొద్దుగపట్ట కటుకరోహిణి- వాగవెల్ల- గాజుప్ప వీనినిసరిపాళ్లగగూర్చి పొడిచేసి[illegible]

నితో ప్రతిదినము పండ్లుతోమికొనినయెడ- దంతములగుండా స్రవించెడి రక్తము, కుతములమరవ నొప్పి మానును.

—శుద్ధిగలపటికుతుత్తము- సొంటి పిప్పళ్లు- కరక్కాయలు- ఉప్పు- లాదుగపట్టు వీనిని సమాంశములుగనూర్చి చూర్ణముచేసి- దానితో నిత్యము దంతధావనముచేసిన- కదలెడి దంతములు గట్టిపడి పటుత్వముకలిగియుండును.

చిఱునాలికపడినందుకు—— శుద్ధిగల వెలిగారపు పొడిని నాలుకకురాచి - కరక్కాయలు- యవక్షారము- చిత్రమూలము- సొంటి- పిప్పళ్లు - మిరియాలు - వీనినిసరిపాళ్లుగ నూర్చి చూర్ణముచేసి నాలుకపైనొత్తిన- చిఱునాలుక సరిగా నుండును.

కర్ణరోగచికిత్స.

సైంధవలవణము కలిపిన మేకపోతుమూత్రమును కొంచము వెచ్చచేసి దానిని చెవిలోపోసిన చెవియందలి తీవ్రమైనధ్వని- చీముకారుట- పోటు - ఇవిమానును.

—చెంగల్వకోష్టు- చల్లపిల్లిగడ్డలు- ఇంగువ- సొంటి- వస- సైంధవలవణము- దేవదారు- వీనినిసరిపాళ్లుగనూర్చి మేకపోతు మూత్రముతో నూరి కల్కముచేసి దానిలో మంచినూనెకలిపి- మెల్లనిమంటతో తైలము పక్వమగునట్లుకాచి చల్లార్చి చెవిలో బోసిన కర్ణరోగములన్నియు మానును.

—మాదీఫలము- మామిడిచిగుళ్లు- అల్లము, వెలగకాయ- వీనిరసముతీసికొంచెము వెచ్చచేసి చెవిలోబోసిన చెవియందలి శూలలుమానును.

—మారేడుపండును ఆవుపంచితముతోనూరి కల్కముగావించి దానిలో మంచినూనెకలిపికాచి- తైలముపక్వమగునపుడు - అందులో సర్జక్షారము- యవక్షారము- వెలిగారక్షారము- వీనినిపొడిచేసివేసి చల్లారినపిదప వడియకట్టి చెవిలోపోసిన చెవుడునివర్తించును.

—సైంధవలవణము- పిప్పళ్లు - కుంగముస్తలు- వస- సొంటి- ఇంగువ- వెల్లుల్లి వీనినిసరిపాళ్లుగ నూర్చి చూర్ణముచేసి అందులో పందుజిల్లేడుఆకులు - మాదుకపట్టు- వీనిరసమును బోసినూరి దానితోనే కల్కముచేసి ఆకల్కమునకు సమభాగముగ మంచినూనె పోసి - తైలపక్వమగు వరకుకాచి చెవిలోపోసిన కర్ణరోగములు- చెవుడు నివర్తించును.

నాసారోగచికిత్స.

జాజిపువ్వులు- మల్లెపువ్వులు- ఎఱ్ఱగన్నేరుపువ్వులు- వీనిరసముతీసి దానిసమునకు సమముగ మంచినూనెకలిపి తైలము పక్వమగునట్లుకాచి ముక్కులో పోసిన - ముక్కునుండి కారెడురక్తము మానును.

—తెల్లజీలకర్రను పొడిచేసి దానిలో పంచదారనుకలిపి నస్యముచేసిన- చీము కారుట- దుర్వాసన- మొదలగువానితో గూడిన నాసికారోగములు మానును.

—దాడిమ-మారేడుపండు- సొంటి - చెంగల్వకోష్టు - పిప్పళ్లు - వీనిని సరిపాళ్లుగనూర్చి కల్కముచేసి- ఆకల్కమునకు సమానముగ నేతినికలిపి తైలముపక్వమగువఱకుకాచి ముక్కునందుపోసిన- మిక్కిలితుమ్ములతోగూడిన నాసికారోగములుమానును.

—కుంకుమ పుష్పను- నేతితోనూరి కొంచెము వెచ్చచేసి నస్యముచేసిన నాసికారోగములు మానును.

నేత్రరోగచికిత్స.

ఈరోగములయందు ముందుగ- కరక- తాడి-యుసిరికలు-కావిరాయి-మానిపసపు- లొద్దుగపట్ట- వీనిని సరిపాళ్లుగనూరిచి కషాయముపెట్టి ఈకషాయముతో నేత్రములను కడిగి తరువాత రసాంజనము- శ్రీగంధము-కావిరాయి- వీనినిగంధముతీసి నేత్రములకు చుట్టులేపనము చేసిన- నేత్రరోగములుమానును.

నారికేళాంజనము— మానిపసపు. కరకతాడి యుసిరికలు యష్టిమధుకము వీనిని ప్రత్యేక మొక్కొకపలమువంతున నూరిచి దంచి ౧వడినారికేళోదకములోవేసి- అష్టభాగావశిష్టముగ కషాయముకాచి - దానిని ఒకకుండలోబోసి మెల్లనిమంటచేత కలగాచి ౫ పలములుగా దించుకొని చల్లారినతరువాత- పచ్చకర్పూరము- సముద్రపునురుగు- రసాంజనము- కావిరాయి-శుద్ధిగలపాలుతుత్తము-సైంధవలవణము-మిరియాలు వీనిని చూర్ణముచేసి దినుసుకు పావికనిష్కముచొప్పున పైయౌషధమునందు వేసి తేనె ౧౪ తులములు వేసికలిపి నేత్రములకు పెట్టిన- సకలనేత్రరోగములుమానును.

—సొంటి- కరక్కాయ-శంఖము-పసపు- తెల్లగంటెనవేరు. దానిమ్మపుష్పములు - దానిపూలు. వీనినిసరిపాళ్లుగనూర్చి గంటెనవేరు రసముచేతనూరించి నేత్రములందుంచిన, గఱించిన నేత్రములుమూడునుఱకల వచ్చును.

—సొంటి- పిప్పలి- మిరియాలు- శర్కర- రసాంజనము. సముద్రపునురుగు- చిల్లగింజలు- శంఖము- సైంధవలవణము- వాయువిడంగములు - మణిశిల - జాజికాయ- కోడిగుడ్డపెంకులు వీనిని సరిపాళ్లుగనూర్చి దంచి తేనెపోసినూరి- దానిని ఒకగుడ్డకు పట్టించి వత్తులుచేసి కన్నులకురాచిన - చీకట్లు కమ్ముట- పొరలునీరుగారుట-పుసులు మొదలగునవిమానును.

—శుద్ధిగలపాలతుత్తము- మైలుతుత్తము హేమమాక్షికము-కురువేరు- సైంధవలవణము- సొంటి- పిప్పలి- మిరియాలు- పలిగారము- వీనిని సరిపాళ్లుగనూర్చి చూర్ణముచేసి తేనెచేబాగుగ మర్దించి కడికలుచేసి నీడనెండించి నీళ్లలోరాచి కన్నులకురాచిన- కంటిపుష్పులు మొదలగు నేత్రరోగములుమానును.

—పిప్పళ్లను- ఆవుపేడరసముతో గంధముదీసిగాని- మిరియాలను పెరుగుతో గంధముదీసిగాని నేత్రములకువేసిన రేచీకటిమానును.

తిలపుష్పాంజనము— మిరియాలు ౧ పాళ్లు, శుద్ధిగలపాలతుత్తము ౨ పా - నువ్వుపూలు ౨ పా - వీనిని నిమ్మపండ్లరసముతో నూరి కణికలుచేసి - నేత్రములకురాచిన- తిమిరములు- పొరలు- కంటిమెఱుపు- దుర్మాంసము దురద మొదలగునవిమానును

నయనామృతము— శుద్ధిగల మైలుతుత్తము- సౌవీరాంజనము- రసాంజనము- మానిపసపు - పచ్చకర్పూరము- కటుకరోహిణి- గవ్వలు- సముద్రపునురుగు -శ్రీగంధము. యష్టిమధుకము- శంఖము- సైంధవలవణము - శొంఠి - పిప్పలి - మిరియాలు - వీనిని సరిపాళ్లగకూర్చి మాదీఫలరసములో మర్దించి కణికలుచేసి తేనెతో బాది నేత్రములకు వేసిన సకలనేత్రరోగములుమానును.

నృపవల్లభతైలము—శొంఠి- సైంధవలవణము- యష్టిమధుకము- వాయువిడంగములు- గ్రంథితగరము- సదాప, ఆముదపువేరు- మునుబాల- దుంపరాష్ట్రము-గుంటగలగర- వీనిని సరిపాళ్లగకూర్చి చూర్ణముచేసి దానిలో నల్లనువ్వులనూనె-శిలాజిత్తు- మేకపాలు- నూనెకు నాలుగుపాళ్ల గుంటగలగరాకురసము వీనినికలిపి చక్కగనుండునట్లుకాచి-బిందువులను ముక్కులోవిడిచిన నేత్రరోగములుమాని గరుడునిదృష్టివంటి దృష్టిగలుగును- శిరోరోగములుమానును- వెంట్రుకలూడినచోట మరలమొలుచును నెరసినవెంట్రుకలునల్లనగును.

శిరోరోగచికిత్స.

కరకకాడియుసిరికలు- తిప్పతీగె- వేపపట్ట - పసపు- నేలవేము- వీనిని సరిపాళ్లగ కూర్చికషాయముకాచి, దానిలోనారవపాలు బెల్లముగలిపి సేవించిన-కనుబొమలనొప్పి- నుదుటిశూల- చెవులసంధులయందలి పోట్లు ఒంటితలనొప్పి- రేచీకటి- నేత్రశూల- దంతశూల ఇవిమానును.

—ఆవాలు - లవంగపట్ట - తాళిశపత్రి - మునగవిత్తులు- కానుగువిత్తులు వీనిని చూర్ణముచేసి నస్యముచేయించిన- శిరోరోగములన్నియుమానును.

—కుంకుమపువ్వును నేతితోవేయించి చూర్ణముచేసి దానిలో చక్కెరనుగలిపి నస్యముచేసిన- కనుబొమలు- నుదురు- నేత్రములు- కర్ణములు వీనియందలిశూలలు- ఒంటితలనొప్పి- సూర్యావర్తము ఇవిమానును.

—ఆముదపువేరుపట్ట- చెంగల్వకోష్టు వీనినికలితోనూరి- శూలగలస్థలమున పట్టించిన మానును. తెల్లగంటెనపువ్వులను-నీళ్లతోనూరి పట్టించినను- శిరశ్శూలమానును.

—మిరియాలు- కరిచెయ్యము- వీనిని గుంటగలగరాకు రసముతోనూరి పట్టించిన- ఒంటితలనొప్పిమానును.

—తెల్లగంటెనవిత్తులు- దానిమ్మవేరు- వీనినినీళ్ళతోనూరి నస్యముచేసిన-ఒంటితల నొప్పిమానును.

—చెంగల్వకోష్టు- సొంటి- వట్టివేళ్లు- గ్రంథితగరము - దేవదారుపట్ట - వీనిని సరిపాళ్లగనూర్చి కలితోనూరి దానిలో మంచినూనెకలిపి తైలము పక్వమగువఱకుకాచి శిరస్సునకుపట్టించిన తలనొప్పిమానును.

గర్భిణీరోగచికిత్స.

తిప్పతీగ- చిన్నపల్లేరుకాయలు- సన్నరాష్ట్ర వీనిని సరిపాళ్లగనూర్చి కషాయముపెట్టి గర్భిణీస్త్రీలకు త్రాగించిన గర్భశూలలు మానును.

—కరకకాడి యడసరికలు- తిప్పతీగ- నేలవంతివేరు వీనిని సమాంశములుగ గూర్చి కషాయముగాచి- మినప్పప్పు- మిరియాలు- పిప్పళ్లు- చల్లపిల్లివేళ్లు - చెంగల్వ కోష్టు- సైంధవలవణము వీనిని పైకషాయముచేనూరి, ఒకగుడ్డకుపట్టించి దానినిలావుగవత్తిచేసి యోనియందునిచిన గర్భశూలలు- రక్తస్రావరోగములుమానును.

—ఆముదపువేరు- పల్లేరువేరు- దర్భవేళ్లు- రెల్లువేళ్లు-వీనినిసరిపాళ్లగనూర్చి కషాయముపెట్టి దానిలో ఆవుపాలు శర్కర వీనినికలిపి త్రాగించిన గర్భశూలలు మానును.

—కేవయీనెలు- చేదుపొట్ల- యష్టిమధుకము- మిరియాలు- సొంటి-గంటుభారంగి- వెల్లుల్లి- పిప్పళ్లు- వీనినిసమభాగములుగ కషాయముపెట్టి తేనెతోనిచ్చిన గర్భశూలలుమానును.

గర్భిణీజ్వరాదులకు ప్రతిమాసమునందు నియ్యవలసినకషాయములు.

ప్రథమమాసమునందు— తుంగముస్తెలు- దానిమ్మవేరు - దానిచెక్క- సొంటి వీనిని కషాయముపెట్టి ఇయ్యవలయు.

ద్వితీయమాసమునందు—తుంగముస్తెలు- పర్పాటకము- రెడ్డినానబ్రాలు- మాడి - సొంటి - వీనిని సమభాగములుగకూర్చి రెండుమానికెల నీళ్లుపోసి కషాయముపెట్టినొలెడుగడించిముందుగ గరిటెడుపాలను త్రాగించి తరువాత ఆకషాయము నియ్యవలయు.

తృతీయమాసమునందు—నేలవేము- గ్రంథితగరము- పాదవేళ్లు- చెంగల్వకోష్టు సొంటి- విరజాజిపువ్వు- సహదేవి వీనిని సమాంశములుగా గూర్చికషాయము పెట్టి- ముందుగ అరగంటెడు తేనెను త్రాగించి తరువాత కషాయమునియ్యవలయు.

చతుర్థమాసమునందు — ద్రాక్షపండు - రెడ్డినానబ్రాలు- పాలవేళ్లు - చెంగల్వకోష్టు - అతివస - వేపవేరుపట్ట వీనిని సమాంశములుగ కషాయము పెట్టి ఇయ్యవలయు.

పంచమమాసమునందు — ఉలగుంజా, దానిమ్మపండు, పల్లేరు, సహదేవి, సొంటి, తామరతూండ్లు, నేలవేము వేళ్లు, వీనిని సమభాగములుగ కషాయము పెట్టి ఇయ్యవలయు.

షష్ఠమాసమునందు — తుంగముస్తెలు, చెంగల్వకోష్టు, రెడ్డినానబాలు, ఆవు దువ్వేళ్లు, సొంటి, నల్లకలువదుంప, కటుకరోహిణి మారేడువేళ్లు, వీనిని కషాయముగా చి ఇయ్యవలయు.

సప్తమమాసమునందు — సొంటి, దానిమ్మపండు, ఖర్జూరము, తిప్పతీగ వీనిని సమభాగములుగా గూర్చి కషాయము కాచి ముందుగా గండెడు పాలను త్రాగించి కషాయమునియ్యవలయు.

అష్టమమాసమునందు — యష్టిమధుకము, ఇప్పచెక్క, మనుబాలవేళ్లు, ధనియాలు, పల్లేరు. తుంగముస్తెలు, పుష్కరమూలము, సొంటి, వీనిని సమభాగములుగా కషాయము పెట్టి, ముందుగా- తేనెను పాలను త్రాగించి తరువాత కషాయము నియ్యవలయు.

నవమమాసమునందు — యష్టిమధుకము, ఇప్పచెక్క, లొద్దుగవేళ్లు, మనుబాలతీగె- పాలవేళ్లు, సొంటి వీనిని సమభాగములుగ కూర్చి కషాయము పెట్టి, ముందుగ గండెడు పాలను త్రాగించి పిదప నీ కషాయము నియ్యవలయు.

దశమమాసమునందు — మనుబాలతీగె- పాలవేళ్లు, సుగంధిపాలవేళ్లు, చల్లపిల్లివేళ్లు, సొంటి వీనిని సమాంశములుగా కూర్చి కషాయము పెట్టి ఇయ్యవలయు.

సుఖప్రసవమునకు — అతిమధురము, మాదీఫలపు వేరుపట్ట, వీనినిసమభాగములుగ కూర్చి చూర్ణము చేసి దానిలో, తేనె నేయి వీనిని కలిపి పుచ్చుకొనిన, గర్భిణీస్త్రీ సుఖముగ ప్రసవించును.

సూతికాజ్వరమునకు — సొంటి- ఓమము- జీలకర్ర- పెద్దజీలకర్ర- మోడి- పిప్పళ్లు- పసపు- మానిపసపు- బిడాలవణము- సౌవర్చలవణము వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి చూర్ణము చేసి ఆ చూర్ణములో కలిపోసి పక్వము చేసి తరువాత కల్వములో వేసి మర్దించి మాత్రలు కట్టి నీడనెండించి- శరీరతత్వము ననుసరించి యిచ్చిన- సూతికారోగము - ఆమవాతము- శూల- కఫరోగము- ఇవిమాని అగ్నిదీపనము గలుగును. స్తనములయందు పాలను కలుగజేయును-

— సొంటి, పిప్పళ్లు, చెంగల్వకోష్టు - వస, అతివస, దేవదారు, పెద్దగుమ్ముడు, తుంగముస్తెలు, ధనియాలు- నేలవేము, కటుకరోహిణి, కరక్కాయలు, గజపిప్పళ్లు, మరదగొండివేరు, పల్లేరుకాయలు, వాకుడు, పెద్దములకి, తిప్పతీగ - నల్లజీలకర్ర, మారేడుపేరు, వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి కషాయము పెట్టి, అష్టభాగావశేషముగ దించుకొని దానిలో సైంధవలవణము, నేయి వేసి ప్రాగించిన యింగువ వీనినికాంచె

ముగ కలిపి బాలింతలకు ఇచ్చిన, జ్వరము, వణుకు, తలనొప్పి, భ్రమమాటలాడుట, తాపము, శూల, సన్నిపాతము మొదలగు వానితోఁగూడిన సూతికారోగము మానును.

మఱియు సూతికారోగములయందు వాతరోగములకు జెప్పిన యౌషధంబుల బ్రయోగింపదగును.

స్తనరోగములకు— వెఱ్ఱి పుచ్చవేరును జలముతో నూరి కొంచెము వెచ్చచేసిగాని. అడవిప్రత్తివేళ్లు, చేదుసారవేళ్లు వీనిని గోధుమకడుగుతో నూరిగాని స్తనములకు పూసిన, స్తనరోగములు మానును.

పాలువృద్ధిబొందుటకు—సొంటి, సుగంధిపాలవేళ్లు, తిప్పతీగె, అగరుసొంటి, చాగవేళ్లు, తుంగముస్తెలు, కొడిశవిత్తులు, దేవదారు, నేలవేము, కటుకరోహిణి వీనిని సరిపాళ్లగఁగూర్చి కషాయముపెట్టి బాలింతకు త్రాగించిన స్తనములయందు పాలు వృద్ధిబొందును.

బాలరోగచికిత్స.

తుంగముస్తెలు, పిప్పళ్లు, చిత్రమూలము, కరకపువ్వు, వీనిని సరిపాళ్లగఁగూర్చి చూర్ణముచేసి తగినంత తేనెనుగలిపి శిశువులకు నాకించిన, అతిసారము, శ్వాసకాసలు వాంతులుమానును.

—చెంగల్వకోష్టు- వస- వాయువిడంగాలు వీనిని నీళ్లలోవేసికాచి యానీటిలో శిశువులకు స్నానముచేయించిన, పుళ్లు దద్దులు మొదలగునవి మానును.

—చెంగల్వకోష్టు- కొడిశవిత్తులు- ఆవాలు- పసపు- కరుధూపము వీనినిచూర్ణముచేసి దానిలో మజ్జిగకలిపి బాలుర దేహమునకు బూసిన- గజ్జి - దురద - పుండ్లు ఇవిమానును.

—లోహభస్మము- కావిరాయి- రసాంజనము- రక్తచందనము వీనిని సరిపాళ్లగఁగూర్చి తేనెపోసి మర్దించి శిశువుల నాలుకకురాచిన ముఖపాకరోగము- నోటిపుండ్లు మానును.

—మిరియాలు- పిప్పళ్లు- సన్నయేలకులు- సైంధవలవణము వీనినిచూర్ణముచేసి- తేనె పంచదార వీనినికలిపి శిశువులకు నాకించిన- మూత్రకృచ్ఛ్రములు మానును.

ధూపము—ఆవాలు- వేపఆకులు- వెల్లుల్లి- చాగవేళ్లు- పాముకూసము- మేకకొంమ్ములు- మేకరోమ్ము-వస- వీనిని చూర్ణముచేసి దానిలో తేనెకలిపి బాలురకు ధూపము వేసిన- ప్రబలజ్వరములు- గ్రహబాధలుతొలగును.

విషలక్షణములు.

వసనాభిమొదలగువాని విషములు స్థావరములనియు - సర్పాదివిషములు జంగ

షములనియు జెప్పంబడును- జ్వరము- వెక్కిళ్లు- వాంతి- అరుచి- శ్వాస- మూర్ఛ-పండ్లు గొరుకుట- నోటనురుగుపడుట ఈలక్షణంబులు స్థావరవిషమువలన గలుగును- దాహము- నిద్ర- కనుకుపాట్లు- అజీర్ణము- అతిసారము- గగుర్పాటు- వాపు- ఈలక్షణములు జంగమ విషమువలన గలుగును.

సర్వవిషములకు చికిత్స—సర్పాక్షి సమూలమును తెచ్చి కషాయముగాచి పుచ్చుకొనిన సకలవిషములుమానును.

—మర్రిఊడలు-పసపు-చిత్రివేరు-కరుధూపము - చెంగల్వకోష్టు-వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి నూరి ఒకకర్షముచొప్పున నేతిలోగలిపి పుచ్చుకొనిన విషములుమానును.

—చేదబీరవేళ్లు- నేలతాడిగడ్డలు వీనిరసముదీసి పుచ్చుకొనిన సకలవిషములు మానును.

—సైంధవలవణము- మిరియాలు- వీనిని సరిపాళ్లుగ చూర్ణముచేసి- దీనికి సమ భాగము వేపవిత్తులచూర్ణమును కలిపి- కొంచెముగ తేనెను- అధికముగ నేతిని జేర్చి కల్వమునందు మర్దించి పుచ్చుకొనిన సకలవిషములు మానును.

—సిలిక్షీరును చూర్ణముచేసి దానిలో తగుమాత్రము సైంధవలవణము-నెయ్యి తేనె వీనినికలిపి బాగుగనూరి భక్షించిన- స్థావరవిషములును-దేహముపైన వ్యాపించిన విషములునుమానును.

—చెన్నచర్లగడ్డను జలముచేనూరి నస్యముచేసినను- తుంగముస్తెలు- వెలిగారము వీనినినూరి త్రాగించినను విషములుమానును.

వృశ్చికవిషచికిత్స—ఇంగువను జలముచేనూరి- లేక జిల్లేడువేరును గంధముదీసిగాని తేలుకుట్టినచోట పట్టువేసిన విషముమానును.

మూషకాదివిషచికిత్స— అగాకరగడ్డను జలముచేనూరి లోపలికి పుచ్చుకొని- కాటుగలచోట గూడరాచిన- ఎలుక- పిల్లి- పాము- తేలు వీని విషములు మానును.

—చెంగల్వకోష్టు- ద్రుంగకాయలు- చేదుబీర- వస వీనిని చూర్ణముచేసి ఆవు పంచితము కలిపి పుచ్చుకొనిన- ఎలుకలు మొదలగు వాని విషంబులుమానును.

—చింతపండు ౧ పల- కరుధూపము ౪ ప- వీనిని పాతనెయ్యితోనూరి నిత్యము ౧ తులము వంతున ౭ దినములు పుచ్చుకొనిన- ఎలుకవిషముమానును.

—మణిశిల- హరితాళకము- చెంగల్వకోష్టు- వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి వావిలి ఆకురసముచే మర్దించి జలమునందు వేసి కొంచెము వెచ్చచేసి పుచ్చుకొనినను- కాటుగలస్థలంబున రాచినను మూషకవిషములు శీఘ్రముగ మానును.

—అరతికర్పూరము- పాదరసము- గంధకము - దిరిసెనవిత్తులు - కరుధూపము వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి జిల్లేడుపాలతోనూరి కాటుగలస్థలమునందు రాచిన ఎలుక

తేలు మొదలగువాని విషములు మానును.

శ్వానవిషచికిత్స — కఱచిన చోట కోడిమలమును గాచిన కుక్కవిషము మానును.

— ఉత్తరేణి వేళ్లను జలముచే నూరి ఒకకర్షమంత చొప్పున తేనెలో కలిపి త్రాగుచు- సైంధవలవణము సన్నకలబంద పట్టు వీనిని నూరి కాటుగల స్థలమునందు కట్టుగట్టిన కుక్కకాటు మానును.

వెఱ్ఱికుక్క కాటుకు — నువ్వుపిండి- నువ్వులనూనె- జిల్లేడుపాలు- బెల్లము వీనిని సరిపాళ్లగ కలిపి పుచ్చుకొనిన వెఱ్ఱికుక్కవిషము మానును.

సర్పవిషచికిత్స.

పాదరసము- కొత్తసున్నము- కరుధూపము- వీనిని దినుసుకు రెండుధరణముల యెత్తు చొప్పున గూచిక నల్లయుమ్మెత్తాకు రసమున ౪ జాములు మర్దించి దానిలో, నేపాళముల పప్పు ౧౦౦, మిరియాలు ౪౦౦, ఆముదపుపప్పు ౬౦, వీనిని నిమ్మపండ్ల రసముచే బాగుగ మర్దించి, కందిగింజంత మాత్రలు చేసి నీడ నెండించి, నీళ్లలో చాది కన్నులకు వేసిన, సర్పవిషములు- గ్రహములు- రేచీకటి మానును.

— చేదుసొరవిత్తులు, కానుగువిత్తులు, చేటిబీరవిత్తులు- దిరిసెనవిత్తులు; వీనిని సరిపాళ్లగ నూర్చి ఆవుపంచితముతో నూరి- ఆవుపంచితములో గలిపి పుచ్చుకొనిన సకల సర్పవిషములు మానును.

ధూపము — ప్రత్తివిత్తనములు, యవలపొట్టు, ధనియాలపొట్టు, నెమలిజుట్టు యీకెలు, ఆవుకొమ్ము- నరులవెంట్రుకలు, పాతరాయిపిట్ట మలము వీనిని జేర్చి యింటిలో ధూపము వేసిన, సర్పములు పాఱిపోవును- మఱియు దీనిని సర్పములు కఱచిన భాగమున ధూపముగాని, పట్టుగాని వేసిన సర్పవిషములు మానును.

[పంచగుల్మములకు — ఉత్తరేణి సమూలముగ దెచ్చి భస్మము చేసి- తూమెడు భస్మములో మూడుతూముల నీళ్లుబోసి చిలికి మూడుదినములూరనిచ్చి వడుచుకొని- అంమలో, సొంటి- పిప్పళ్లు, మిరియాలు, మోడి, నల్లజీలకఱ్ఱ సన్ననాగకేసరములు, ఓమము, కటుకరోహిణి, చెంగల్వకోష్టు- జటామాంసి- అతిమధురము పంచలవణములు వీనిని దినుసుకు ౧ పలము చొప్పున గూర్చి చూర్ణముచేసి, ఉత్తరేణి నీళ్లలో గలిపి, పొయ్యిమీద బెట్టి అడుగంటకుండునట్లు కలయబెట్టి, పక్వమునకు వచ్చునపుడు, ఇంగువ ౧ పల, ప్రాతబెల్లము ౧ ప, వీనిని నూరి కలిపి, బెల్లము కరిగి పక్వమునకు రాగానే దించి చల్లారినపిదప నెల్లికాయంత చొప్పున పుచ్చుకొనిన, పంచగుల్మములు, పంచశూలలు- వాయువులు మానును.

అర్శలకు — మారేడుపండ్లు- గాలిమిరి విత్తులు, సొంటి - వెలగవిత్తులు - పేశా

ముట్టివేరు- వట్టివేళ్లు- శర్కర-వీనిని సమభాగములుగఁగూర్చి చూర్ణముచేసి- తేనెలో కలిపియిచ్చిన- ఛర్దులుమానును.

—వత్తిగింజలపొడి, ఏలకులు పిప్పళ్లు- బూరుగులపొడి- చక్కెర వీనినిసమభాగములుగ చూర్ణముచేసి పుచ్చుకొనిన సర్వఛర్దులు మానును.

శ్వాస, పీనసలకు— బలురక్కసిగడ్డ- అల్లము వీనినిచూర్ణముచేసి రెండుమాత్రలమైత్తు చూర్ణమును తేనెలోకలిపి పుచ్చుకొనిన - శ్వాసము - పీనస మొదలగునవి మానును.

రక్తపైత్త్యాదులకు— చల్లపిల్లిగడ్డలు- సుగంధిపాల - శ్రీగంధము - వట్టివేళ్లు కురువేరు- చిర్రివేళ్లు- దాళీకపండు- ముణుగుదామర వేళ్లు- నల్లకలువగడ్డ - అతిమధురము- వీనినిసమభాగములుగాగూర్చి కషాయముపెట్టి- రావ పాలు మిగులునట్లు చిక్కగకాచి- వడిచి- తేనె చక్కెర వీనినికలుపుకొని పుచ్చుకొనిన- రక్తపైత్యములు- ఆసనమున నెత్తురుపడుట- రక్తప్రదరములుమానును.

ముక్కున నెత్తురుపడుటకు—దానిమ్మపువ్వురసమునుగాని- గరికవేళ్లనునలియగొట్టిగాని నస్యముచేసిన- నాసారక్తముమానును.

రక్తప్రదరములకు—బుడ్డకాకరఆకును- అడవిబెల్లముతోనూరి త్రాగిన-ప్రదరరోగములుమానును.

—గోధుమలు ౧ పల- చక్కెర ౧ పల- జాజికాయ మాదీఫలముండల యెత్తు- జాపత్రి ౧ తు - వీనినిచూర్ణముచేసి ఆవుపాలతోనూరి పుచ్చుకొనిన - రక్తప్రదరములుమానును.

మేహవ్యాధికి—ఖర్జూరపండు- ఉసిరికెపిత్తులు- పిప్పళ్లు- పటికారము- ఏలకులు- కొండపిండి - అతిమధురము- శ్రీగంధము - దోసవిత్తులు- కొత్తిమెరిత్తులు- వీనినిదినుసుకు వరాయెత్తు చొప్పున కూర్చి చూర్ణముచేసి- పెసరకడుగుతోగాని - ఎళనీరుతోగాని పుచ్చుకొనిన- దేహముమంటలు- మూత్రద్వారపుమంటలు- ఆసనమువంట- శుక్లప్రమేహము- శుక్లముపడుట యోనిశూల- ఇవియన్నియుమానును- వీర్యవృద్ధికలుగును.

—తిప్పతీగె చూర్ణమును తేనెతోబుచ్చుకొనిన పసవు మేహముమానును.

నీరుకట్టుకు—సద్యక్షారము ౧ వరాయెత్తు- ఆవువెన్న- గచ్చపలుకులువీనినేకముగానూరి కడిసీళ్లలో కలిపియిచ్చిన నీరుధారాళముగా వెడలును- రాళ్లుఅడ్డ పడినను ఊడిపడును.

నెత్తురుబంకకు—ఆకాలు- జీలకఱ్ఱ వీనిని కొంచెము వెచ్చచేసి- చూర్ణముచేసి- మంచిబెల్లము- నేయి వీనినివేసి లేహముగ జేసియిచ్చిన-నెత్తురుబంకమానును.

జలోదరమునకు—గాడిదెగడవఆకు ౨ తు- పసపు ౧ తు- లవణము మాత

యెత్తు మిరియాలు ౧ తు. వీనిని చూర్ణముచేసి మూడువ్రేళ్ల ప్రమాణముతీసికొని తేనెతో బుచ్చుకొని పెరుగన్నము భుజించిన జలదోషము నివర్తించును.

కాలిగలిగి మూర్ఛవచ్చుటకు—వెర్రిచెరుకు కొనదంటునుకుమ్ములోబెట్టి యుడికించి రసముపిండుకొని ఆరసములోదూదినితడిపి నస్యముచేసిన- మూర్ఛ - చెవిపోట్లు ఇవిమానును.

సోమారకముపోవుటకు — చింతచెక్కల భస్మము - చింతపండు వీనిని నీళ్లపోసిపిసికి వడియగట్టి పుచ్చుకొనిన కలకండవేసియుండును కారకము పోయిచలువగలుగును.

నిద్రరానందుకు—జాజికాయ ౧ వరాయెత్తు- జాపత్రి ౧వ పిప్పళ్లు ౧వ- వీనిలో సగము పచ్చిదిగను సగమువేచినదిగను చేసి చూర్ణముచేసి నేయికలిపిభోజనసమయమందుమూడుగ భక్షించిపిదపభుజించవలయు. ఇట్లొనర్చిన చక్కగనిద్రవచ్చును.

ఉన్మాదపైత్యమునకు—భూనాగమును నిమ్మపండు పులుసునన్నూరి యేడుదినము లిచ్చిన- ఉన్మాదపైత్యము అనగా రాత్రులు ఉర్వట- పిచ్చిమాటలాడుట మొదలగుగుణములుమానును.

కడుపునొప్పికి—సొంటి ౧ వ - అప్పడాలకారము ౧౪ వ - వీనినిపొడిచేసి- మంచిబెల్లమును పాకముపట్టి అందులో అపొడివేసి నెయ్యిపోసి లేహ్యముగాకలిపి రేగుపండంత పుచ్చుకొనిన- కడుపునొప్పిమానును.

దగ్గుఉబ్బసమునకు—వెఱ్ఱిపుచ్చకాయను తొలిచి లోపలిగుజ్జునుతీసి పలిమెడు మిరియాలుపోసి పొయ్యిలోజానెడు గుంటత్రవ్వి- దానిలో ఆకాయనుపూడ్చి ఎనిమిదిదినములుతాళితీసి మూడేసి మిరియాలుచొప్పున వేడినీళ్లతోగాని- మజ్జిగతోగాని పుచ్చుకొనిన- దగ్గు- ఉబ్బసము మానును.

వింశతిమేహములకు — పల్లేరువేళ్లుతెచ్చి రోటవేసిపిండిగాకొట్టి ఆపిండిని తగినంతతీసికొని ౫ సోలలనీళ్లలోవేసి- సోలెడుగాకాచిదించి- అందులో పిల్లిపీచరవేళ్లరసముసోలెడు- ఆవుపాలు సోలెడు- ఆవునెయ్యి ౪ సోలెడు- వీనినికలిపి- పాలగుమ్మడిగడ్డ ౧వరాయెత్తు శ్రీగంధము ౧వ - తవాక్షీరి ౧వ - ద్రాక్షపండు ౧వ-అతిమధురము ౧వ - గొట్టెవేళ్లు ౧వ- పోసవిత్తులు ౧వ - ఏలకులు౧వ- మావెలగచెక్క ౧వ- కలువగడ్డ ౧వ- పద్మవేళ్లు ౧వ- పొన్నగంటివేళ్లు ౧వ- తుంగముస్తెలు౧వ-వీనిని చూర్ణముచేసి పైకషాయములోకలిపి నెయ్యిపోసి పొయ్యిమీదబెట్టి సన్ననిమంట వేసి నేయిమిగులునట్లుకాచి దించి వడియకట్టి నిత్యము గిరిటెడు నెయ్యి చొప్పున తేనె- చక్కెరవీనినికలిపి పుచ్చుకొనిన-మూత్రరోగములు ప్రమేహములు మంటలు మొదలగునవిమానును.

ఖర్జూరాదిచూర్ణము—ఖర్జూరపుకాయ- నెల్లిపప్పు- పిప్పళ్లు-కర్పూరము-శిలాజిత్తు- ఏలకులు- ఇప్పపువ్వు- గొడపిండివేళ్లు- ద్రాక్షపండు-మంచిగంధము - అతిమధురము- పల్లేరు- భూచక్రగడ్డ- దోసవిత్తులు- పెద్దగుమ్మడివిత్తులు- చల్లపిల్లిగడ్డలు - కొతిమెరివిత్తులు- లవంగాలు- వీనిని సమభాగములుగాగూర్చి చూర్ణముచేసి - చూర్ణమునకు సమముగ పంచదారకలిపి ప్రొద్దుటిపూట మూడువేళ్లకు వచ్చినంత పసికదుగులో పుచ్చుకొనిన-మూత్రకృచ్ఛ్రములు- వాంతి- శర్కరామేహము-మంటలు- తలమంటలు- కండ్లమంటలు - అరకాళ్ల అరచేతులమంటలు-అరోచకము- నాలికపొక్కుట ఇవియన్నియుమానును. వీర్యవృద్ధికలుగును- సంతానములేనివారికిసంతానముకలుగును.

సర్వపైత్యములకును దాడిమాదిచూర్ణము— దాడిమపండు- వరిపేలాలు- తెల్లకలువగడ్డలు- అతిమధురము -ఖర్జూరపండు- సుగంధిపాలవేరు - తవాక్షీరి - కురువేరు- నెల్లిపప్పు- తుంగముస్తెలు- మంచిగంధము- గ్రంథితగరము - తక్కోలములు - జాజికాయ- లవంగాలు- లవంగపత్రి, నాగకేసరాలు- ఏలకులు- దనియాలు- పిప్పళ్లు - వీనిని సమభాగములుగ చూర్ణముచేసి- చూర్ణమునకు సమముగ శర్కరకలిపి - ప్రొద్దుటిపూట- మూడువ్రేళ్లకువచ్చినంత చూర్ణమును చన్నీళ్లతోగాని - ఆవుపాలతోగానిపుచ్చుకొనిన- నలుబది పైత్యములుమానును. పాండువు-కామిల- జ్వరము- అరోచకము- క్షయము- ప్రమేహము ఇవియన్నియుమానును.

శిశువులఉబ్బసమునకు—లవంగము- పిప్పళ్లు- జాజికాయ- జాపత్రి-చక్కెర పెద్దగుమ్మడికాయరసము - వీనిసేకముచేసి ఆవునేతితోనాకించిన - పసిబిడ్డలయుబ్బసములుమానును-

శిశువులకుగలిగెడి పక్షిదోషమునకు— నూనెగిద్దెడు- ఆవునెయ్యి ౧ గి - అప్పుడువడిపిన ఆముదము ౧ గి - చిర్రివేళ్లరసము ౧ గి - గుమ్మడిపువ్వులు ౮ వీనిని ఒకటిగాకలిపి దీపాగ్నిచే పూడకుండావండి - దించిదానిలోగద్దెడు తేనెనుకలిపి బాలకకు ప్రొద్దుటిపూటయిచ్చిన- పక్షిదోషము - ముట్టుదోషము తొలగును.

ఆర్తవములేనిస్త్రీలకుచికిత్స— దాడిమపండు- నువ్వులు- బెల్లము- గంటుభారంగి- చిత్రమూలము వీనిని సరిపాళ్లగకూర్చినువ్వులకషాయములోగలుపుకొని పుచ్చుకొనిన- ముట్టులేనివారికి ముట్టుకలుగును.

—తవ్వెడు ఉలవలను పదిసోళ్లలోబోసి కాచి దించి ౧ ఆళాకులో ౨ వరాలయెత్తు చిత్రమూలమును నూరి కలిపి- ఆకషాయమునిచ్చిన- ౧, ౨ దినములలో దూరస్త్రీయగును- గర్భముకూడనిలుచును- పద్ది అన్నముకూడదు.

ముట్టుకట్టుకు—గారపండ్లు- గారవేళ్లు- ఈశ్వరివేరు వీనినిచూర్ణముచేసి- బెల్లమువేసి త్రొక్కి- గుటికలుచేసి ఋతువైన మూడుదినములు పుచ్చుకొనవలయు ఇట్లు మూడుసార్లుసేవించిన ముట్టుకట్టుమానును.

దగ్గులకు—నేలములకను సమూలముగదెచ్చి రోటవేసి త్రొక్కి రసముపిండి సోలెడుతీసివడియగట్టి- దానిలో- పదిమిరియాలను చూర్ణముచేసివేసి-వెల్లుల్లిగడ్డలనునూరికలిపి ప్రొయ్యిమీదబెట్టి- ఒకపొంగురానిచ్చి దించి చక్కెరగలిపి- సోలెడుచొప్పున మూడుపూటలుపుచ్చుకొనిన సకలవిధములైన దగ్గులుమానును- మిరియపుచారు అన్నము పథ్యము.

—ఉడుగచెట్టుదగ్గరకుపోయిదానికి ప్రదక్షిణ నమస్కారము లొనర్చిమూడుకొనలనుతీసికొని- యీప్రకారము పదిదినములు- దినమునకొకటిచొప్పున హెచ్చించితీసికొనిభక్షించుచుండవలయు. అట్లుతినుటకశక్యంబైనయెడ దానినినూరి ముద్దచేసి మ్రింగవలయు. పదిదినములకు -దగ్గుతబ్బసములుమానును. ఒకమండలముపుచ్చుకొనిన దివ్యదేహముగును- రోగములుమానును- కరచినపాముచచ్చును.

వాంతులకు, భేదులకును—౧౧ వరాయెత్తు మిరియాలను తెల్లగుడ్డలోమూటగట్టి కాల్చి భస్మముచేసి- యీభస్మమును వేడినీళ్ళతో ఇచ్చిన- వాంతులు భేదులుమానును.

తేలువిషమునకు— టెంకాయచిప్పలో జిల్లేడుపాలుపోసి సైంధవలవణమువేసి నాననిచ్చి నూరి కోపులుచేసి- కలిలోచాది కుట్టినచోటరాచిన విషము దిగును.

గర్భమునిలుచుటకు—ఋతువైననాడు- నాగకేసరాలపొడిని ఆవునేతితో పుచ్చుకొనిన గర్భమునిలుచును. తక్కలిఆకును మూడుదినములు పుచ్చుకొనినను సాంబ్రాణి ఆకుపసరు- మిరియపుపొడి -నూనె వీనినికలిపి పుచ్చుకొనినను-గంటుపురుగు చచ్చి గర్భమునిలుచును-

—తగిరిశవిత్తులు- కరక్కాయలు- వరిబియ్యము-వీనినిసమాంశములుగకూర్చి చూర్ణముచేసి పసికదుగుతోనిచ్చిన- గొడ్డురాలుకు గర్భమునిలుచును.

గర్భస్రావములకు—మాదయెత్తు జాజికాయను మేకపాలతో మెత్తగనూరి యీపాలతోగూడ త్రాగించిన గర్భస్రావములుమానును.

ఆడుశిశువుజనించుటకు—వీలెడుపసపుకొమ్మును సన్నగపొడిచేసి- మూడువెల్లుల్లిగడ్డలను మెత్తగనూరి- నిడుపుకాకరాకు కొనలనుకూడతెచ్చినూరి వీనినన్నిటిని కలిపి- ముట్టుఅయిన మూడుదినములుఇచ్చిన- ఆడుశిశువుకలుగును- పెసలగంజి పాలు అన్నము పథ్యము.

మొగశిశువుకలుగుటకు—పుత్రజీవివిత్తులను- లోపలిపప్పునలగకుండునట్లు పగలకొట్టియాగింజలనుమూటనిఆవుపాలతోనొకదినముపుచ్చుకొనిన మొగశిశువుకలుగును

గర్భిణీశూలకు—మారేడుఆకును ఉప్పువేయించి - సమముగకలిపి వేడినీళ్లతో నాసంగిన - గర్భశూలలు మానును.

శిశువుల అతిసారములకు జ్వరములకును—పట్టివేళ్లు- నేరేడుచిగుళ్లు - మామిడి

చిగుళ్లు- ముక్రికొనలు- వీనినిదినమునకు ౧ వరాయెత్తుచొప్పున గూటిగా యెండించి దాని మీది గిద్దలనీళ్లుపోసి గిద్దెడుగాకాచి వడియగట్టి తేనెతో శిశువులకులోపలికిచ్చిన- జ్వరము- అతిసారము- కక్కు- ట- మూర్ఛబడలికలు ఇవిమానును.

జైపాలవిరేచనము—రసము- గంధకము- నేపాళములు- వెలిగారము- చిట్టాముదపువేరు - అడవి ఆముదపుగింజలు- నెల్లివేరు- కరక్కాయ- తానికాయ - సూసుకవిత్తులు- తంగేడువేరు వీనినిసమభాగములుగ గూర్చి చూర్ణముచేసి కొంత జెముడుపాలుపోసి మూడుదినములు నూరి పాత టెంకాయ చిప్పలోపెట్టి యెండలోపెట్టిన- తైలముదిగును- ఆతైలమును సూదిగింజంతతీసికొని నాలికెమీద చరిమిన యెడల పదిమార్లు భేదియగును. పిదపస్నానముచేసి మజ్జిగఅన్నమును భుజింపవలయు.

పాదవిరేచనము—పచ్చినేపాళములను ఆవుపాలతో నూరి ఆవుపాలలో కలిపి తోడుపెట్టి- మరునాడు చిలికి వెన్నదీసికొని- ఆవెన్నను అరికాళ్లకు చరుముకొని పాదములు భూమినంటకుండునట్లు పావుకోళ్లు వేసికొని తిరిగిన- విరేచనము లగును.

నేపాళములనుభేదికిచ్చువిధము— నేపాళపుగింజలను వొలిచి పేడలో కలిపి ఉడకబెట్టి- పప్పుతీసియెండించి లోపలినాలికెలు తీసివేసి- ఆవుపేడగలిపి వాసెనగట్టి- అగుస్టముదాద - నేపాళపు పప్పును పోసినెరపి పైనపెద్దచట్టనిమూసి - దామునేపు మంటవేసి ఆరనిచ్చి తీసి నీడనారబెట్టి- సున్నపునీళ్లు చింతాకురసము- గుంటగలగరాకురసము- కలుబందరసము- కాడినీళ్లు- ఆవుపెరుగు- టెంకాయనీళ్లు- ఎఱ్ఱపుల్లిగడ్డలరసము- తాటిబెల్లము వీనితోప్రత్యేకముగశుద్ధిచేసి- మంచినీళ్లతోగడిగి- నీడనారనిచ్చి యాపప్పును నేతిలోవేయించి - దానిని నవిలిమ్రింగిన ముంతమామిడిపప్పువలె నుండును గొంతున ఆసనమున మండదు. తాంబూలమువేసికొని- ఒకపప్పులో కాలుభాగమును వేసికొని నమిలిరసమును మ్రింగి తమ్మనుమియవలయు - ఎనిమిదిసార్లు విరేచనమగును-

రాజయోగ్యవిరేచనమునకు—ఆముదము ౧౪ వ- తేనె ౧౪ వ - ఈరెంటిని కలిపిత్రాగిన భేదియగును- భేదిఅధికమైనయెడ పెరుగన్నమును భక్షించవలయు.

—కుప్పింటాకును నేయిబోసివాడ్చి నమిలి మ్రింగిన పదిమార్లుభేదిఅగును.

ఇచ్ఛాభేదికి—రసము ౧పాలు- గంధకము ౨పాలు- మిరియాలు ౩పా- పొంగించిన వెలిగారము ౪పా- సొంటి ౫ పా- కరక్కాయ ౬పా- వీనికన్నిటికి సమము నేపాళములు- వీనికిసమానము బెల్లము ఈప్రకారము వీనినన్నిటిని జేర్చి కల్వమున నూరి కొమ్ముబరిణెలోనునిచికొని- నాలుగుమిరపగింజలంతచొప్పున- దేహమునకు తగినట్లుగా- వేడినీళ్లలో గలిపియిచ్చిన- పదిమార్లు భేదియగును- దీనివలన- కడుపుకటి- గుల్మములు- శోషలు- శూలలు- మహోదరాలు- పైత్యభ్రమలు, శిల- పాండురోగములు-

మేహములు- సర్వవిషములుమానును. రాత్రిభోజనము సాయంకాలమేచేసి- రాత్రి పూట సొంటి మిరియాలను కషాయముపెట్టి పుచ్చుకొనవలయు.

ఉసిరికకాయలభేదిక్రమము—నేపాళములు ౧ పల - సైంధవలవణము ౧౦ ప. టెంకాయ ౧- దెబ్బతగులనియుసిరికకాయలు ౧ పడి- వీనినితెచ్చి- సైంధవలణమును నీళ్ళలోవేసికలిపి అందులో యుసిరికకాయలనువేసి - నీరిగురునట్లు ఉడకబెట్టిదించి- టెంకాయనుతురిమి పాలుపిండుకొని- ఆపాలలో నేపాళములను నూరికలిపి బాగుగ కాగనిచ్చి- చమురిగురు సమయమున ఆకాయలను ఇందులోవేసి - వానికిఆ చమురు బాగుగపట్టియిగిరిన తరువాత దించి జాడీలోవేసిపెట్టుకొని ప్రొద్దుటిపూట నొకకా యనుభక్షించిన- ఆయాసములేక పదిమార్లుభేదియగును. పిదపస్నానముచేసి చక్కగ భుజింపవచ్చును.

తీవ్రముగభేదియగుటకు—శుద్ధిచేయబడిన నేపాళములు. సైంధవలవణము వీని ని సమభాగములుగగూర్చి- నీళ్ళతోనూరి తేనెలోకలిపి తైలపక్వమున కాచి వడియగ ట్టి యాఘృతమును సీసాలోనునిచికొని- వేడినీళ్ళలో నాలుగుబొట్లు విడిచిపుచ్చుకొనిన తీవ్రముగ భేదియగును. కడుపునొప్పి తక్షణమునహరించును.

అన్నముసహించక వాంతియగుటకు—పత్తివిత్తులపప్పునువేయించి పొడిచేసి పెట్టుకొని- వడ్లబారుగులు. పిప్పళ్లు- జీలకర్ర- ఈమూడుదినుసులనుపొడిచేసి రెంటిని చేర్చి చక్కెర తేనె వీనినికలిపియిచ్చిన అన్నముచక్కగ హితవగును.

మూలవ్యాధికి—గంటావిపొడి- సోడి- గజపిప్పళ్లు- జటామాంసి- దాలిశుపం పు- ఓమము- యవక్షారము- ఇంగుప్పు- మళ్ళివేరు- ములకవేరు వీనిని సమభాగములు గగూర్చి చూర్ణముచేసి వేడినీళ్ళతో ఇచ్చిన - మూలము - ప్రమేహము - నీరుకట్టు- మూత్రద్వారమున రాళ్లతగులుకొనుట- అండవాయువు- పాండురోగము- ఇవియన్ని యుమానును.

—అరటిగడ్డనుతెచ్చి మూడుభాగములుగాకోసి మూడురాత్రిళ్ల మంచులోను నిచిప్రొద్దుటిపూటదంచి రసముతీసి వడియగట్టి - కలుబంద నీవరాలెత్తు కొంచెముగ జీలకర్ర వీనినివేసి మూడురోజులుత్రాగిన- లోమూలము - వెలిమూలము రక్తమూలము మొలలు మానును-

చక్షువతైలము—మిరియాలు । పల- అతిమధురము । ప - తుంగగడ్డలు । ప- ఉసిరికపప్పు ౧ప- పెద్దలవంగపట్ట । ప- శ్రీగంధపుచెక్క । ప- వట్టివేరు ౪ప - కురు వేరుపచ్చాకుఇవి ౪పల- కస్తూరిపసపు । ప- కిచ్చిలిగడ్డ । ప- సోపు । ప- వాయువి డంగాలు । ప, మంజిష్ఠి । ప- కుంకుమపువ్వు ౪వరాయెత్తు- గోరోచనము । ప- పచ్చ కర్పూరము ।ప- నూనె ౧పడి వీనినిచేర్చి తైలపక్వముగాకాచి వడియగట్టి-త

టుగాని స్నానము చేసిన- కారకములు నశించి దేహము చల్లబడును.

దాడిమాదిచూర్ణము—ద్రాక్షపండు- ఖర్జూరపుకాయలు కలువగడ్డలు-అతిమధురము- తక్కోలములు- సుగంధిపాల- వట్టివేరు- కురువేరు- గంధపుచెక్క-లవంగపట్ట- ఏలకులు- లవంగిపత్రి- నాగకేసరాలు- తవాక్షీరి- ఉశిరికపప్పు- తుంగగడ్డలు - నేలయుసిరికె- భూచక్రగడ్డ- జాజికాయ- లవంగాలు- పిప్పళ్లు-ధనియాలు- వరిపేలాలు- కర్పూరశిలాజిత్తు వీనిని సమభాగములుగా గూర్చి చూర్ణము చేసి దీనికి సమముగ చక్కెరను గలిపి ప్రొద్దుటిపూట ఆవుపాలతో పుచ్చుకొనిన- అరోచకములు- మేహకారకములు, కండ్లు- కాళ్లు- చేతులు వీనియందలి మంటలు ఇవియన్నియు మానును - అగ్నిదీపనము కలుగును- అవనూనె గుమ్మడి ఇవికూడవు.

అండవాయువులకు—జిల్లేడుపువ్వులను తెచ్చి దోరగిలవేయించి- జీలకర్రను కొంచెము వెచ్చచేసి- ఆపువ్వులను- జీలకర్రను కాచువక్కలను ఒకటిగాకలిపి కషాయము పెట్టియిచ్చిన అండవాయువులు మానును- తోటకూర-కందిపప్పు -పెసలపప్పు నేయి- ఇవి పథ్యము.

శిరోవాయువులకు—మేకపాలు- ఆవునెయ్యి- చిట్టాముదము - మంచినూనె- చేమబీరాకురసము - గుంటగలగరరసము- ఇవి సమభాగములు చేర్చి ప్రొయ్యిమీదబెట్టి తైలపక్వముగునప్పుడు-లవంగపట్ట-లవంగపత్రి-నాగకేసరాలు- ఏలకులు- శ్రీగంధము- రక్తచందనము - మంజిష్టి- వీనిని దినుసుకు ౧౪ వరాలయెత్తు చొప్పున గూర్చి చూర్ణము చేసివేసి దించివడియగట్టి- సీసాలోనునిచికొని తలయంటుకొనుచువచ్చిన- శిరోవాతము వలని నొప్పులు- పార్శ్వపునొప్పి- కపాలశూల ఇవి మానును.

చెవులోచీముకారుటకు—రసకర్పూరమును కొంచెము మంచినూనెలో వేసివక్క పాఁగకాచి చెవిలోపోసిన చీముకారుట మానును.

కర్ణశూలలకు—త్రేలిపాదపుగలసొంటిని నూనెలోముంచి దీపమున వెలిగించి అదిమండునపుడు- ఒకపాత్రములో అరపలము నూనెనునిచికొని గరిటెతో- మండుచున్న సొంటిమీద కొంచెముకొంచెముగా పలుమారు వేయుచుండిన - కొమ్మునుండి బొట్లుగా తైలముదిగును. దానిని చెవిలోపోసిన చెవిపోట్లుమానును, మఱియు- మేహవాయువు నొప్పులుగలచోట మర్దించిన నవిగుణమగును.

నేత్రరోగములకు- చెవుడునకు— గుంటగలగరాకు రసము ౨ అ[illegible]గలయెత్తు కలబందరసము ౩ అ- అవునెయ్యి ౨ అ- అవుపాలు ౩ అ- వీనన్నిటిని కలయబోసి- ౧౦ వరాలయెత్తు అతిమధురమును మెత్తగానూరి వానిలోకలిపి ఘృతపక్వముగదించి వడియగట్టి అభ్యంగము చేయుచువచ్చిన- కండ్లరోగములు- చెవుడుమానును.

చెవుడునకు—పచ్చసుగంధిపాలవేరుపట్ట ౧పల- అతిమధురము ౧ప- వీనిని ఆవు

పాలతోనూరి నూనెలో వేసి కాచి పైన పక్వమునకు వచ్చిన తరువాత దించి వడియగట్టి- తలకు అంటుకొని స్నానము చేయుచుండిన చెవుడు మానును.

—చేదుబీరాకురసము- ఉసిరికకాయలరసము- కన్యాకుమారిగడ్డ- ఆవపిమిను ములు- గంజాయియాకు - దొండవేళ్లు- అడ్డసరవేళ్లు- వావిలివేళ్లు. పొన్నగంటివేళ్లు- కాకరవేళ్లు-వీనిని సమభాగములుగ గూర్చి కషాయముపెట్టి ౧ వ పాలుమిగులునట్లు కసాయముకాచిదించి మంచినూనె- ఆముదము- ఆవునెయ్యి - ఈమూటిని కషాయమునకు సమభాగముగా వేసి, అంతమాత్రము మేకపాలనుపోసి- శొంటి- పిప్పలి మిరియాలు- కరకతాడి- ఉసిరికపరుగు- ఏలకులు- లవంగపట్ట- లవంగపత్రి-చెంగల్వకోష్టు- వాయువిళంగాలు- మునగవిత్తులు- అక్కలకర్ర - సైంధవలవణము - వీనినిదినుసుకు ౧ వరాయెత్తు చొప్పున గూర్చి మేకపాలతోనూరి పైకషాయములో గలిపి తైలపక్వమునదించి వడియగట్టి నాలుగుదినముల కొకసారి అభ్యంగముచేసి కొనుచుండిన- నేత్రశూలలు- తలనొప్పులు- శిరోవాయువులు- చెవుడు- చెవిపోట్లు- పీనస - శిరస్సునబుట్టెడి సకల రోగములునుమానును.

మేహకారకమునకు తైలము— వల్లారిఆకు పసరు ౧ ఆ- తిప్పతీగెరసము- ౧ ఆ- చెంగల్వకోష్టు ౪ ప- అతిమధురము ౪ ప- ఏలకులు ౪ ప- ధనియాలు ౪ ప- మంచినూనె ౧౪ ఆ- ఆముదం ౧౪ ఆ- నెయ్యి ౧౪- ఆవుపాలు ౮౪ ఆ - వీనినన్నిటిని ఒకటిగా జేర్చి తృద్వాగ్నిచే వండి - తైలపక్వమున దించి వడియగట్టి - తలకు మాత్రము అంటుకొని స్నానముచేయుచువచ్చిన మేహకారకము మానును.

చలవఆముదము—ఆముదము ౧పడి- ఉసిరికకాయలరసము ౧పడి-ఒలిచిన తెల్లపాయలు ౧౦ ప- సన్నగతరిగిన ఎఱ్ఱగడ్డలు ౧౦పల- వీనినేకముచేసి కాచి పైనపక్వమునదించి వడియగట్టి- పూటకు అరపలముచొప్పున యిచ్చిన మూడుసార్లు భేదియగును - ఈయాముదము శరీరమునందిమిడి- కండ్లు కాళ్లు చేతులు దేహమువీని[illegible]లిమంటలు- తెల్లమచ్చలు- మేహకారము ఇవియన్నియు మాని దేహమునకు పుష్టినిచ్చును - అగ్నిదీపనముకలుగును.

—. ౧ వీసె కొతిమెర్లను, వాచినగంజిలోపోసి నాననిచ్చి తీసి ఆరపెట్టి,తిరిగి గంజిలో వేసి నానబెట్టితీసి యీప్రకారము మూడుమార్లుచేసి ఆరనిచ్చి పిదపవానినిరోటదంచి చూర్ణముచేసి వస్త్రగాలితముచేసి, పూటకు తులమెత్తు చొప్పున పుచ్చుకొని మంచినీళ్ళను మ్రింగవలయు. ఇట్లు ఇరువదిదినములు రేపుమాపు పుచ్చుకొనిన, వెంట్రుకలు నల్లనైమొలచును - ఈచూర్ణమునునిమ్మపండ్లపులుసుతో ౨౦దినములుపుచ్చుకొనిన- చిక్కినశరీరములకు పుష్టికలుగును- మఱియు- తలదిరుగుట, బొమ్మలోమంట, అస్థిగతములైనకారకములు, నోటనీళ్లువచ్చుట ఇవియన్నియుమానును.

తలనొప్పి తైలము — సోమింటాకు - జిల్లేడాకు - ఆవదొండాకు, నావిలాకు - సుష్టుపాకు - వెర్రిపిచ్చాకు - మేకమూత్రము, పచ్చిబలరక్కసిగడ్డ - పచ్చి మంచిరాష్ట్రము - పచ్చిపసపు - ఈదినసులరసము ౧ తవ్వెడు - చెన్నము, చిత్రమూలము - పలుకు సాంబ్రాణి - మిరియాలు - ఓమము - వస - కస్తూరిపసపు - మావిలింగపట్ట - మునగపట్ట - నల్లతుమ్మపట్ట - వీనినిసగము కషాయముచేసి - సగము చూర్ణమునుచేసి వేసి - మంచినూనె - కొంచాయనూనె - వేపనూనె వీనిని తగుమాత్రముపోసి - అన్నిటినికలిపి తైలపక్వము నిదించి వడియగట్టి తలకుఅంటుకొనుచుండిన తలనొప్పులు - తలపోట్లు - తలదిమ్ములు - స్త్రీలసూతికా వాయుసంబంధములైనజలుబు ఒళ్లునొప్పులు మొదలైనవి మానును.

వాసనతైలము — ౧ వీసె గరికెవేళ్ళను కషాయముపెట్టి ౪ వశాలు మిగులునట్టుకాచి వడియగట్టి మంచినూనె ౩ పల్లు. పైకషాయమును ౧ కగ్గు - దీనికిలియబోసి కాచి - లవంగపట్ట - కురువేరు - వట్టివేరు వీనిని దినుసుకు ౧ పలముచొప్పున గూర్చి చూర్ణముచేసివేసి తైలపక్వమున దించివడియగట్టి - తలకు అంటుకొనుచువచ్చినకండ్లకుచలువగలుగును.

— శ్రీగంధపుచెక్క, కారుబోగవిత్తులు, కిచ్చిలిగడ్డ సుగంధపాలవేళ్లు, బిల్వపుముగుజ్జు, పొగడపువ్వులు - లంజసవరము, గాదంగిరేకులు, కురువేరు, వట్టివేరు వీనిని సమభాగములుగ గూర్చి మంచినూనెలోవేసి వాసనగట్టి, ఎండపుటమున ౮ దినములునిచి తరువాత వడియగట్టి, బుడ్డిలోబోసి యుంచుకొని, స్త్రీలు తలయంటుకొని స్నానముచేసిరేని వెంట్రుకలు మొలిచి కోమలముగ వృద్ధిజెందివాసనగలిగియుండును

రోమనాశనమునకు — ఉసిరికెతుత్తులను - శంఖరేణపట్ర్తలను సిక్కచేనూరిపూసినను. హరిదళము - సంపంగినూనె వీనినినూరి - రోమములయందు చెమటగలిగియుండునపుడు పూసినను వెంట్రుకలన్నియురాలి మొలవకయుండును.

దూరదృష్టికి — పిప్పళ్లు ౩, మిరియాలు ౫, కరక్కాయలోనిపప్పు ౧ ఎ, వీనిని ఉసిరికకాయలరసముచే మర్దించి మాత్రలుచేసి నీడనెండించి, చనుబాలలోరాచి కంటికివేసిన, ఒకమండలములో దూరదృష్టిబాగుగకలుగును.

నేత్రాంజనము — గుంటగలగర, పొన్నగంటి, తమలపాకు, కర్పూరవల్లి, కృష్ణతులసి, రామతులసి, భూతులసి, హంసపాది ఆకు, వల్లారి ఆకు, సాంబ్రాణిఆకు, నల్లేరు, అగసియాకు, నాగుదోసాకు, పల్లేరాకు, వసఆకు, అల్లపుఆకు, పసుపుఆకు. కాకరాకు, తురకవేపాకు, వెర్రిచెరుకాకు, నందివర్ధనపాకు, మారేడుఆకు, ఉత్తరేణిఆకు, ఆరెకూర, కుప్పెంటాకు, మునగాకు వీనిపసరులను సమాంశములుగాదీసి రాత్రిచట్టిలోబోసి, గుడ్డగట్టి నీడను ఆరనిచ్చి, అందులోవెన్నకలిపి కన్నులకువేసినసమస్తనేత్రరోగములుమానును.

కంఠనాదముకలుగుటకు—జీలకఱ్ఱ, లవంగాలు, పిప్పళ్లు, తాళిసపత్రి, చిల్లగింజలు, దేవదారుచెక్క, అతిమధురము, వీనిని సమాంశములుగ గూర్చి వేయించి, పొడిచేసి, పూటకుపావెత్తుచొప్పున తేనెతోబుచ్చుకొనిన, కఫముహరించి కంఠమునకు మంచినాదముగలుగును, దాకమీదిదగ్గులు మానును.

—సరస్వతిఆకు, బోడతరము, వస, సొంటి, పిప్పళ్లు.వీనిని సమభాగములుగ గూర్చి చూర్ణముచేసి పూటకు కర్షమెత్తుచొప్పున తేనెతో ౪౦ దినములుపుచ్చుకొనిన వాక్కునకు స్ఫుటత్వంబును, కంఠమునకు నాదంబునుగలుగును.

సత్రిక,కంఠనాదమునకును— వస ౨ పల- పిప్పళ్లు ౨ప- సొంటి ౧ ప, జీలకఱ్ఱ అరప,ఏలకులు అరప, లవంగాలు ౧ ప, జాజికాయ ౨ప, బోడతరము ౧౦ ప, వల్లారాకు ౧౨ ప, వీనినిసిడము ఆరనిచ్చి చూర్ణముచేసి, చక్కెర ౧౦ప, తేనె ౧౪ప, వీనిని ఆచూర్ణములోపోసి సిసికి లేహ్యపక్వముగాచేసి, రేపు మాపుపోకంత పుచ్చుకొనుచుండిన సత్రికి అపస్వరముమాని,మంచిజ్ఞానము, కంఠమునకు కోకిల స్వరమువంటి స్వరముకలుగును.

పండ్లనొప్పికి—పిప్పళ్లు- ఓమము- లవంగాలు- ఉప్పు, కరక్కాయలు, మోడి వీటిని సమభాగములుగా గూర్చి జిల్లేడుపాలుపోసి బాగుగతడిపి- చట్టిలోపెట్టి-నిప్పుసెగయందునిచి ఆపొడితో పండ్లుతోమికొనిన పండ్లనొప్పులుమానును,

—బాదముకాయచిప్పలు ౨౦ తెచ్చికాల్చి పటికెను పచ్చిదిగానే పొడిచేసి రెంటినికలిపి- దీనితో ప్రతిదినము పండ్లుతోమికొనిన, పండ్లనొప్పి - సందులలో నెత్తురుకారుట- కదులుట ఇవియన్నియు మానును.

చిగురువాచినందుకు—కంది ఆకునైనను బెల్లపుగడ్డనైనను, జిల్లేడుపాలచే దడిపిన దూదినైనను - ఆదూదినడుమ ఇంగువనునిచిగాని - పంటిమీద అద్దిన రెండుగడియలకునొప్పితీసును.

—సెనగలు ౨ ఆకులు- గోధుమలు ౧¼ అ- వీనిని- వెచ్చచేసి - మైలుతుత్తము ౧ప- పోస్తుకాయ ౧ప- వీనినన్నిటిని గూర్చి పొడిచేసి వత్తిలో నునిచికొని ఆపొడితో నిత్యముపండ్లుతోముకొనిన- ఎట్టి నొప్పులైనను మానును.

పీనసకు— పండుజిల్లేడాకుపసరు, మంచినూనె వీనిని సమభాగములుగ గూర్చికాచి, దించబోవునపుడు, కొంచెముగోరోచనము, కుంకుమపువ్వు వీనినివేసి తైలపక్వమున దించి వడియగట్టి, తలయంటికొని వేడినీళ్లతోస్నానముచేసిన, ముక్కులు అడుచుకొనుట- ముక్కులనీళ్లుగారుట తలబరువుగానుండుట - తుమ్ములు- పీనస ఇవియన్నియుమానును.

—సీమఉల్లిగడ్డలను నలియగొట్టి గుడ్డలోపెట్టి ముక్కుననస్యముచేసిన- పీనస

తలనొప్పి, తలదిమ్ముగానుండుట- వాసన తెలియకుండుట- దృష్టిమందముగనుండుట దృష్టిపొరకమ్మినట్లుండుట ఇవియన్నియు మానును.

అండవాయువులకు—సీసము- అఖీని- గచ్చపప్పు- సొంటి యివి సమభాగములుగ గూర్చి కోడిగుడ్డురసమునసూరి పట్టువేసిన- బీజములోపలివాయువులు - వాపులు- నొప్పులు మానును.

మేహవాయువులకు లేహ్యము:— మైలాషి ౧౦ ప - లవంగములు ౧౩ ప- సొంటి ౧౪ ప- మిరియాలు ౧౫ ప- పిప్పళ్లు కరకతాడియుసిరికలు పెరి ౩ ప- ఇంగువ - ఓమము- సద్యక్షారము, యవక్షారము- వెలిగారము పంచలవణాలు- అతివస- వస- చలువ-మిరియాలు- మోడి- నాగకేసరపు- చెవ్యము- చెంగల్వకోష్టము- వాయువిడంగాలు ఇవి దినుసుకొక్కొక పలము- కాటిపెల్లాకు ౨౦ ప- అముదము ౧౧ ప- ఇట్లుండనివెల్లి- మహిషాక్షిని శుద్ధిచేసి (శుద్ధియెట్లంగా- వేపపట్టువాకుడు - వీనికషాయముతో మహిషాక్షిని దోలాయంత్రమున విడిచి- జామువేపుకాచి దించి నీళ్లతో బాగుగకడిగి యెండబెట్టవలయు) తక్కిన ద్రవ్యములన్నిటిని చూర్ణముచేసి- బెల్లపుపొట్టు తీసివేసి - అన్నిటిని రోటియందువేసి లేహపక్వముగ ద్రొక్కితీసి- ప్రాతకు ఉసిరికకాయంత చొప్పున- రేపుమాపు ఇరువదిదినములు పుచ్చుకొనిన- మేహవాయువులు- మేహ సంబంధములైన పట్లు- బొమ్మనొప్పి దేహము- కాలుచేతులు పీనియుంచలిపోట్లు ఇవియన్నియు మానును లఘుపథ్యము.

పైత్యవాయువులకు—నీడనుఆరనిచ్చి కొట్టి వస్త్రగాలితము చేయబడిన వల్లారాకుచూర్ణము ౮ ప- జీలకఱ్ఱపొడి ౨ ప- నాటుసొంటిపొడి ౨ ప- వీనినేకముచేసినాటుచక్కెరను ౮ పలములనుకలిపి ప్రాతకు మూడుద్రేళ్ళకు వచ్చునంత చూర్ణమును రేపుమాపు ౧౧ దినములుపుచ్చుకొనిన- కడుపుబ్బరము- ద్రేపులరచుట- పైత్యవాయువు- ఉష్ణవాయువు - గొంతులో ఉండబెట్టినట్లుండుటనోటనీరూరుట- అజీర్ణము- మలము జారకుండుట- కండ్లమంటలు ఇవియన్నియుమానును.

భుజించినతరువాత వాంతియగుటకును- నెత్తురుబంక పడుటకునుచికిత్స— ఉప్పునూరి వసకొమ్ముకు కవచముచేసి బొగ్గుఅగునట్లుగా కాల్చినది ౧ వరాయెత్తు అభిని ౧ వ- ఈరెంటిని మెత్తగనూరి పెసరగింజంత మాత్రలుచేసి యుంచుకొని- నేమలియీకెలు- జీలకఱ్ఱ, మిరియాలు- పిప్పళ్లు- సొంటి- పచ్చిపెయ్యము- అతిమధురము వీనిని సమభాగములుగ మాడ్చి దానిలో నీళ్లుపోసికాచి ఆకషాయములో నొకమాత్రనైనను రెండుమాత్రలనైననుకాచియిచ్చిన- పిల్లలకును - పెద్దలకును- భోజనోత్తరమున గ్రక్కుట- నెత్తురుబంకపడుట ఇవిమానును. ఇచ్ఛాపథ్యము.

వాతశూలకు—కరక్కాయ- చక్కెర- సొంటి- వెలిగారము- కటిక- వెల్లుల్లి-

తేనె వీనినినిమ్మపండ్లపులుసున మర్దించి నాలుకకు రాచిన - వాంతులు నిలుచును.

—దొండాకుపసరు నోసంగినవాంతులు మానును.

—తీగె బచ్చలి ఆకురసము - జీలకఱ్ఱ వీనినికలిపి యిచ్చిన వాంతులు మానును.

—సొంటి - పిప్పలి - కురియాలు - ఇవి 3 వరాలయెత్తు - మోడి ౧ వ - శ్రీగంధము 3 వ వీనినికషాయముపెట్టి - వడియగట్టి అందులో జీలకఱ్ఱనునూరి కలిపి పుచ్చుకొనిన నెట్టివాంతులైననుమానును.

ద్రవ్యశుద్ధులు.

పాదరసశుద్ధి — దీనినికల్వమున వేసి కలబందరసము - పసుపుపొడి - ఇటికపొడి వీనిచే ప్రత్యేకముగ నొక్కొకదినము మర్దించి కడిగిన శుద్ధమగును.

—ఇంగిలీకములో రసముతీయువిధము — ఇంగిలీకమును వేపవేరుచెక్కరసముతోగాని నిమ్మపండ్లరసముతోగాని జాముసేపు మర్దించి డమరుకయంత్రములో నునిచి క్రిందమంటవేసిన రసముపైకుండకువ్యాపించును - ఆరసమును ఔషధములయందుపయోగించుకొనవచ్చును.

గంధకశుద్ధి — కుండకుసగమువఱకు పాలుపోసి దానికితగలకుండ వ్రేలునట్లుకుండ మూతికినొకవస్త్రమునుగట్టి దానిపైన నెల్లికాయగంధకమునువేసి మూకుడునుమూసి చీలమన్నుపోసి ఆకుండనుగొంతువఱకు పల్లములోపూడ్చి పుటము వేసిన గంధకము శుద్ధమగును.

ఇంగిలీకశుద్ధి — ఇంగిలీకమును నిమ్మపండ్లరసముతో - ఒకదినము మర్దించిన శుద్ధమగును.

తాళకశుద్ధి — దీనినిసన్ననిరేకులుగ కత్తిరించి రెండుమూడు మడతలుగలగుడ్డలో మూటగట్టి ఒకకుండలో ఆవుపంచితము - కలి - పోసి - వీనిచేతను - బూడిదగుమ్మడు రసముచేతను - నువ్వులనూనెచేతను, త్రిఫలకషాయముచేతను - ప్రత్యేకముగ నొక్కొక జాము డోలాయంత్రమున వండిన శుద్ధమగును.

మణిశిలశుద్ధి — దీనిని రెండుమడతలుగల సన్ననిబట్టలోమూటగట్టి మేకపంచితముతోగాని - గుంటగలగరాకు రసముతోగాని డోలాయంత్రమున నొక్కదినము వండిన శుద్ధిమగును.

గౌరీపాషాణశుద్ధి — దీనిని నిమ్మపండురసమున మర్దించిదానిని మడతగుడ్డలో మూటగట్టి సున్నపునీళ్లలో డోలాయంత్రముచే అరదినమువండిన శుద్ధమగును.

ఉల్లిపాషాణశుద్ధి — దీనిని పొడిచేసిపైదానివలెనే ఒకదినము వండిన శుద్ధమగును.

దాడ్డిపాషాణశుద్ధి — దీనినిపొడిచేసి పైదానివలెనే జేసి - ఆవుపంచితముతో డోలాయంత్రమున మూడుదినములువండిన శుద్ధమగును.

హేమమాక్షికశుద్ధి—దీనిని ఎఱ్ఱగి కాల్చి నిమ్మపండురసములో నైర్యగనగువరకుముంచుచుండిన శుద్ధమగును.

వెలిగారము మొదలగువానిశుద్ధి—వెలిగారము, శంఖము, గవ్వలు, కావిరాయి అన్నభేది, ఘూనాగము, సౌవీరాంజనము, పుష్పాంజనము, నీలాంజనము, స్రోతోంజనము, రసాంజనము వీనిని నిమ్మతంగేడుపులుసున నానవిచ్చి యొకదినము ఎండలో నునిచిన పరిశుద్ధములగును.

శిలాజిత్తుశుద్ధి— దీనిని ఆవుపాలు, కరకతాడి యుసిరికలకషాయము, గుంటగలగరాకురసము, వీనిచేప్రత్యేకముగ నొక్కొకదినముమర్దించి యెండలోనెండించిన శుద్ధియగును.

కంపిల్లశుద్ధి—కంపిల్లమును పొడిచేసిగుడ్డనుమూటగట్టి, కరకాయలరసముతో నైనను, కలితోనైనను, డోలాయంత్రమున నుడికించిన శుద్ధియగును.

బోళశుద్ధి—దీనినికలితోమర్దించి జాముసేపు ఎండలోనునిచిన శుద్ధియగును.

మైలుతుత్తశుద్ధి— దీనికిసమముగా వెలిగారమునుజేర్చి నీళ్లుగాని, లేక, తేనెనుగాని, పోసిమర్దించి, బిళ్ళచేసి ప్రమిదెలోబెట్టి యింకొకప్రమిదెను పైనమూసి- చీలమన్నుపూసి యెండించి లఘుపుటమును వేసిన పరిశుద్ధమగును.

కపర్దిశుద్ధి—దీనినినూరి పొడిచేసి మడతబట్టలోమూటగట్టి, ఆవుపంచితముతో ౨ జాములును, నరమూత్రముతో ౭ జాములును డోలాయంత్రమునం దుడికించినను, లేక, ఆవునేతిలోకలిపి యుడికించినను శుద్ధియగును.

సజ్జక్షారశుద్ధి— దీనిని ఆవుపంచితముతోగాని కలితోగాని రెండుగడియల సేపు మర్దించిన శుద్ధియగును.

యవక్షారశుద్ధి—దీనినిపసికడుగుతోమర్దించియెండలోబెట్టినశుద్ధియగును.

పంచలవణములశుద్ధులు—సైంధవలవణమును కలితోను, సౌవర్చలవణమును నిమ్మపండ్లరసముతోను , బిడాలవణమును పులిచల్లతోను, కాచలవణమును చింతాకురసముతోను, ఊరబెట్టి యెండలోనెండించిన పరిశుద్ధములగును, సముద్రలవణమును మూకుట్లోపోసి మూడుజాములువేయించిన శుద్ధియగును.

సొంటి పిప్పలి మిరియాలశుద్ధి—సొంటిని బెరడువొలిచిక్రొత్తసున్నమునుపట్టించి, జాముసేపు ఎండలోనెండించినను, పిప్పళ్ళను చిత్రమూలరసముతోనూరబెట్టియెండనెండించినను, మిరియాలను పులిచల్లతోనూరబెట్టి మూకుటిలోబోసివేయించినను శుద్ధములగును.

గజపిప్పళ్ళశుద్ధి—వీనినికలితోజాముసేపుఊరబెట్టియెండలోబెట్టినశుద్ధియగును

నల్లమందుశుద్ధి—దీనినిబలరక్కసి ఆకులోబెట్టి మూటగట్టి ఆవుపాలలో డోలాయంత్రముచే నొకజాము ఉడికించినశుద్ధియగును.

ఇంగువశుద్ధి— దీనిని తాటురాకురసముతో ఎండలోనొకజాము ఊరబెట్టిన శుద్ధియగును.

జీలకర్రశుద్ధి— నల్లజీలకర్రను, జీలకర్రనుకలితో ఎండలో రెండుజాములనే వునిచిపిదప కొంచెము వెచ్చచేసిన శుద్ధములగును.

ఆముదపువిత్తులు, నేలదంతివిత్తులు వీనిశుద్ధి—ఈవిత్తులపై పొట్టునువొలిచిజాము సేపు వెంకాయనీళ్ళతో నుడికించిన శుద్ధములగును.

నేపాళములశుద్ధి—వీనిపైపొట్టును, లోపలియగరులనుతీసి పారవైచి, ఆవుపాలతోను, బెల్లపునీళ్ళతోను, కలుబందరసముతోను ప్రత్యేకముగ డోలా యంత్రమున నుడికించినశుద్ధియగును.

విషముష్టివిత్తులశుద్ధి— వీనిని తునకలుగ కత్తిరించి చిర్రివేళ్ళరసముతో వండిన శుద్ధియగును.

నాభిశుద్ధి—నాభిని తునకలుగజేసి గుడ్డనమూటగట్టి, ఒకకుండలోవేసి యందు ఆమూటమునుగునటుల ఆవుపంచితముపోసి మూడుదినము లెండలోనుంచి నాలవదినమునదీసి యెండించినశుద్ధియగును. గోమూత్రమును ప్రతిదినము క్రొత్తదిగాపోయుచుండవలయు.

కంకుష్ఠశుద్ధి—దీనిని సొంటిరసముతో 3 సార్లు ఊరబెట్టినశుద్ధియగును, ఇది హేమదారుసింగు అనిచెప్పబడును.

భస్మాదులుచేసెడిక్రమము.

స్వర్ణశుద్ధి— బంగారు మీద ఎఱ్ఱమన్నుపూసి కొలిమిలోబెట్టి యూదినదిశుద్ధమగును.

స్వర్ణమారణము—బంగారమును సన్ననితునకలుచేసి శుద్ధిచేసి దానికి సరిపాలు సీసభస్మమును నిమ్మపులుసుచేమర్దించి బంగారుకుపూసి, దానిని ప్రమిదెలోనునిచి చీలమన్ను ఇచ్చియెండించి మూడుగజపుటములువేసిన, బాగుగభస్మంబగును.

స్వర్ణసిందూరము—స్వర్ణభస్మమును జిల్లేడు పాలు, రావిచెక్కలరసము వీనితోమర్దించి, ఆభస్మమునకు సరిపాలు, శుద్ధియొనర్చిన ఇంగిలీకమునుకూడజేర్చి దురదగొండి. హంసపాదియాకు వీనిరసముచే నొకదినముమర్దించిఅయిదుగజపుటములువేసిన, సిందూరించును.

స్వర్ణభస్మగుణము— కటుకరోహిణి చూర్ణము, నేయి వీనిలో రెండుగురిగింజలయెత్తు భస్మముకలిపి పుచ్చుకొనిన, క్షయము, అగ్నిమాంద్యము, కాసము, పాండువు అరుచిమొదలగు రోగములును విషదోషములును మానును. బలము. కాంతి ధాతువృద్ధికలుగును.

రజతశుద్ధి—వెండినితునకలుగకత్తిరించి గొట్టుకాకరగడ్డరసముతో నేడుమార్లు కడిగినశుద్ధియగును.

రజతభస్మము—హేమమాక్షికము, ఇంగిలీకము వీనిని నిమ్మపండురసముచే మర్దించి, దీనినివెండితునకలపైనపూసి యెండించి ౨ - ౩ గజపుటములువేసిన వెండి భస్మమగును.

రజతసిందూరము—పూర్వోక్తరజతభస్మమునకు సమాంశముగ ఇంగిలీకమును జేర్చి- ముత్తిపాలు- జిల్లేడుపాలు- దురదగొండివేళ్ళరసము-హంసపాదియాకురసము తుమ్మపట్టకషాయము వీనిచే ప్రత్యేకముగ నొక్కొకదినము మర్దనచేసి ౭ గజపుటములువేసిన, సిందూరించును.

రజతభస్మగుణము—దీనిలో తామ్రమును అభ్రకమునుకలిపి అన్నిటికి సమానముగ సొంటి పిప్పలి మిరియాలపొడిని నేతినికలిపి పుచ్చుకొనిన, శ్వాస కాసములు, పాండువు- క్షయము- మూలవ్యాధి- నేత్రరోగము పైత్యరోగము ఇవిపోవును.

తామ్రశుద్ధి—రాగినాణ్యములనుగాని- రాగిరేకుచెంబులనుగాని సన్నగ కత్తిరించి- ఆవుపంచితములో వేసి తీక్ష్ణాగ్నిచే జాముసేపు కాచిన శుద్ధమగును-లేక- రాగిరేకులను ఏడుసార్లు కాచి- కలుబందరసముతోను- పొన్నగంటిరసముతోను ఏడేసిమార్లు కడిగిన శుద్ధియగును.

తామ్రభస్మము—శుద్ధిజేసిన తామ్రమునకు సమానముగ- రసమునుగంధకమును జేర్చి జిల్లేడుపాలతో మర్దించి రాగిరేకులకు పూసి యొక గజపుటమువేసినచో భస్మంబగును- దానిని పంచామృతముతో మర్దించి మూడుపుటములు వేసిన సకలదోషములుపోవును.

తామ్రసిందూరము—మేకపాలు- జిల్లేడుపాలు- ముత్తిపాలు- హంసపాదిఆకు- దూలగొండివేళ్లు- వీనిరసములు- రావిచెక్క- జువ్విపట్ట వీనికషాయము వీనిలో ప్రత్యేకముగ నొక్కొకదానిచే మర్దించి యేడేసిగజపుటములు వేసిన నెఱ్ఱగ సిందూరించును.

గుణము—తామ్రమును అనుపానవిశేషములతో పుచ్చుకొనిన- వాంతి భ్రాంతులును- జ్వరము- కుష్ఠువు- పాండువు- శూల- అగ్నిమాంద్యము- మేహరోగము మొదలగునవియు పోవును.

కాంస్యశుద్ధి—దీనిని కాచి- చింతాకురసములోను, ఉలవకట్టులోను మూడేసి మార్లుకడిగిన శుద్ధమగును—(కాంస్యమనగా-కంచు.)

కాంస్యభస్మము—కంచును సన్నగకత్తిరించి దీనికి తుల్యముగ గంధకమునుచేర్చి జిల్లేడుపాలతోనూరి రేకులకుపట్టించి యెండించి మూసలోనునిచి పిడకలతో భూపుటము వేయవలయు- ఇట్లేడుమార్లు పుటము వేసిన భస్మంబగును.

కాంస్యసిందూరము— కంచుభస్మమునకు అరపాలు ఇంగిలీకము- దానికరపాలు గంధకము దానిచేసగము పాదరసము ఇట్లువీనిని జేర్చి- నిమ్మపండురసము - హంస

పాదిఆకురసము- మఱ్ఱిపాలు-రావిచెక్క- తుమ్మపట్ట వీనికషాయము- మోదుగుచెక్కరసము- దూలగొండివేళ్ళ రసము వీనిలోనొక్కొక్కదానిచే ప్రత్యేకముగ మర్దించి- ప్రతిరసముతోనొక గజపుటమువంతున నేడుపుటములు వేసినను-లేక- రసములతో మర్దనచేసి- కొలిమిలోబెట్టియూదినను నెర్రగసిందూరించును.

కంచుభస్మగుణము—ఇది వగరుగను- ఉష్ణముగను- లఘువుగనునుండును-కఫపైత్యవ్యాధులను హరించును. ఆయుర్బలములనొసంగును.

ఇత్తడిభస్మము— ఇత్తడినికంచుకువలెనేజేసి పుటమువేసిన భస్మమగును— ఇది, క్షారముగను తీక్ష్ణముగనునుండును- విరేచనమును చేయించును - గుల్మము-మేహము- పాండువు- క్రిములు- వాతములు వీనినిబోగొట్టును.

కాంతశుద్ధి—కాంతమును నిమ్మపండుపులుసు- కలి- పులిమజ్జిగవీనిలోప్రత్యేకముగ నొక్కొక్కసారివేసి యేడేసిగడియలు ఎండలోబెట్టిన శుద్ధమగును- (కాంతమనగా సూదంటురాయి.)

కాంతభస్మము—శుద్ధిచేయబడిన కాంతమునకు చతుర్థాంశము గంధకమును జిల్లేడుపాలు- మోదుగచెక్కరసము కొండపిండివేళ్ళరసము ఈ మూడింటిచేతను ప్రత్యేకముగమర్దించి ఆకాంతమునకుబట్టించి 3 గజపుటములువేసిన భస్మమగును.

కాంతసిందూరము— కాంతభస్మము-దానికిఆరపాలు ఇంగిలీకము వీనినిజేర్చి దురదగొండివేళ్ళరసమున మూడుదినములుమర్దించి యొగ్రమన్నుతోజేసిన వజ్రమూసలోబెట్టి 3 చీలమన్నులుమెత్తి 3 గజపుటములువేసిన కాంతము సిందూరించును.

కాంతభస్మగుణము—ఇది- దీర్ఘాయుష్యమును- దేహమునకు కాంతిని ఇచ్చును. కుష్ఠువు- ప్రమేహము- శూల-మూలము-గుల్మము- క్షయము, పాండువు - ఉదరరోగము మొదలగువానిని హరింపజేయును.

లోహశుద్ధి—ఉక్కుపొడిని నూనెలో వేసియుడికించి తరువాతనూనెవిడుచునట్లు కడిగి పిదప తుమ్మచెక్కలరసముతో వండి యొకజాముసేపు ఎండలోబెట్టిన లోహముశుద్ధియగును.

లోహభస్మము—లోహపుపొడిని చక్కగనూరి నేరేడుచెక్క రసముతో- అరదినము ఉడికించి తిరిగిమర్దించి తరువాత చింతాకురసము- ఉసిరికరసము - మునగపట్టరసము- ఆవుపంచితము వీనిచేప్రత్యేకముగనుడికించి మర్దించి మూసలోబెట్టి-చీలమన్నుపూసి గజపుటమువేసిన భస్మంబగును.

లోహసిందూరము—లోహభస్మమును కరకతాడియుసిరికలరసము- జిల్లేడుపాలు- మఱ్ఱిపాలు వీనిచే నేడుదినములుమర్దించి గజపుటమువేయవలయు- ఈప్రకారముమర్దించుచు- ఏడుగజపుటములువేసిన సిందూరించును-

గుణము—లోహభస్మము ఆయుష్యమును బలమును- వీర్యమును- ఇచ్చును. పాండువు- మేహము- కుష్ఠువు- ఆమవాతము మొదలగువానినిబోగొట్టును.

కిట్టశుద్ధి—చిట్టెమును తానికట్టెలనిప్పులోవేసి తిత్తిచే ఊది యెఱ్ఱగ కాచిన

తరువాత-తాటిలొట్టిలో అప్పుపంచితమును పోసి అందు చిట్టెమును వేసి ముక్కలు చల్లారిన సదిచిల్లిపోయి శుద్ధంబగును.

కిట్టమండూరము — చిట్టెమును అప్పుపంచితమునందును కరకతాడి యుసిరికల కషాయమునందును వేసి- సిరిగురువరకు మెల్లగవండి- పిదప దానిని గోమూత్రముతోను- కరకతాడి యుసిరికల కషాయముతోను ౨౦ సార్లురుబ్బి యేబది సార్లు పుటము వేసిన మండూరమగును.

మండూరగుణము — మండూరము- ఉష్ణముగను క్షారముగనునుండును- క్రిములు- క్షయము- పాండువు వాపు పురాణజ్వరము మొదలగు రోగములను మాన్పును.

ఇనుపభస్మగుణము — ఇనుము భస్మము - నేత్రములకు హితమును చేయును- కుష్టువు- ప్రమేహము- కామిల- గుల్మము - పాండువు మొదలగురోగముల మాన్పును.

పరీక్ష — భస్మములనుగాని- సిందూరమును గాని- అగ్నిమీద వేసి పొగలేకుండుట- వన్నె మారకుండుట- వాసన- ధ్వని లేకుండుట- నీళ్ళలో వేసిన తేలుట ఇట్టి లక్షణములు గలిగియుండిన నిర్దుష్టములని తెలియునది.

సీసశుద్ధి — వావిలి వేళ్ళ చూర్ణమును జిల్లేడుపాలతో నూరి సీసపు రేకులకు పట్టించి యెండించి తరువాత ఆ సీసమును కరిగించి వావిలి ఆకురసములో వేయవలయు ఇట్లేడుమారులొనర్చిన సీసము శుద్ధమగును,

సీసభస్మము — సీసమును మూకుడులోవేసి అందులో అడ్డసరపాకురసము- ఓమపురసము వీనిని పోసి అడ్డసరపుపుల్లతో వేయించుచుండిన సీసము భస్మమగును.

రససిందూరము — అడ్డసరము - బోడతరపాకు- ఓమము- వీనిరసములతో సీసభస్మమును అనేకపర్యాయములు మర్దించి ప్రమిదెలో బెట్టి శీలమన్నుపూసి- పదిగజపుటములను వేయవలయు. తరువాత తమలపాకులరసముతో పదిమార్లు మర్దించి పదిగజపుటములు వేసిన సీసము సిందూరించును.

సీసభస్మగుణము — ఇది- దేహమునకు మంచిబలమును ఆయుర్వృద్ధిని- కాంతిని వీర్యవృద్ధిని కలుగజేయును- సమస్తరోగముల హరింపజేయును.

వంగశుద్ధి — జిల్లేడు- కానుగ- ఉమ్మెత్త- ప్రత్తిఆకు- బొంతజెముడు - చిత్రమూలము- నల్లేరు- పెన్నేరు వీనివ్రేళ్ళను ఆకులను కాయలను తెచ్చి మజ్జిగపోసి త్రొక్కి రసముతీసి మజ్జిగకలిపి వడియగట్టి అందులో తగరమును కరిగించి పోయవలయు ఇట్లేడుదినములు కరిగించుచు పోయుచుండిన శుద్ధమగును.

వంగభస్మము — శుద్ధతగరమును మూకుడులో వేసి కరగించి దానిమీద ఉత్తరేణు చూర్ణమును వేసి కలియబెట్టుచుండిన తగరము భస్మమగును- లేక - తగరము పైన కఫరిని నూరిపట్టించి నిప్పులో కాచినను భస్మమగును.

వంగసిందూరము — పై భస్మమును నిమ్మపండుపులుసుతో మర్దించి 3 గజపుటములు వేసిన సిందూరమగును.

వంగభస్మగుణము — ఇది చేదుగ- ఉప్పగనుండును- క్రిమిరోగము- పాండువు-

వాతములు మేహవ్రణములు- మొదలగువానినిమాన్పును-కొంచెముపిత్తమునుజేయును.

అభ్రకపరీక్ష—అభ్రకమును నిప్పులో వేసియూదినయెడ రూపము మారకుండినయది కృష్ణాభ్రకమని యెఱుంగునది - ఇట్టిదానినే యౌషధములయందు జేర్చికొనవలయు.

అభ్రకశుద్ధి—కృష్ణాభ్రకమును మూకుటిలోవేసి కొలిమిలోనునిచి యెఱ్ఱగవగువరకు ఊదిపాలనుచల్లి చల్లార్చి రేకులుగవూలిచి - చింతాకు- చిత్రిఆకు- తిప్పతీగఆకు వీనిరసములలో నొకదినమంతయు నానబెట్టిన శుద్ధమగును.

ధాన్యాభ్రకవిధి—శుద్ధిచేసిన కృష్ణాభ్రకమును కలితోనుమర్దించి ముద్దచేసి- కుండకువాసెనగట్టి దానిమీద ఆముద్దనునిచి దానిమీద- రెండుపాళ్లు వడ్లను- కలిపి పోసి బాగుగరుద్దిన- అభ్రకము చూర్ణమై కుండకడుగున జేరును - పిదప ఆ చూర్ణమును దీసియుండించవలయు- దీనిపేరు ధాన్యాభ్రకము.

అభ్రకభస్మము— ధాన్యాభ్రకమును జిల్లేడుపాలచేనైనను, జిల్లేడువేళ్ళరసముచేనైనను నూరి బిళ్ళచేసి ఒకగజపుటము వేయవలయు - ఇట్లు ౬ పుటములువేసినని ర్దుష్టంబైనభస్మంబగును.

మఱియొక్కవిధము— పొన్నగంటి- కలుబంద- గలిజేరు- వాకుడు- తులసి-గొలిమిడివేళ్లు- తెల్లచాగ- వీనిరసములచే వేర్వేరుగమర్దించి ధాన్యాభ్రకమును వడియములుచేసి ఎండనెండించి మూకుడులోబెట్టి మూసిచీలమన్ను పూసి-పైజెప్పినరసములలో ఒక్కొక్కరసమున కొక్కొక్కపుటమువంతున ఏడుగజపుటములువేసితీసి తరువాత దానిని పంచామృతముతో మర్దించుచు ఏడుగజపుటములు వేసిననిశ్చంద్రికముగభస్మంబగును.

అభ్రకసిందూరము—ధాన్యాభ్రకమును తంగేడుస్వరసకషాయముతో మర్దించి ౨౦ పుటములును- ఆవుపంచితము- కరకతాడి ఉసిరికలకషాయము వీనిచేమర్దించి ౨౦ పుటములును- కసివెందాకురసముతో మర్దించి ౨౦ పుటములును, పాలతో మర్దనచేసి మూడుపుటములునువేసి తరువాతమఱల మర్దించి వడియములుచేసి యెండనెండించిజిల్లేడాకులలోబెట్టికట్టి మూకుటిలోనునిచి కెంపువన్నెగువరకుగజపుటములు వేసిన-నిశ్చంద్రకముగసిందూరించును.

అభ్రకభస్మగుణము—ఇది- ముదిమినిమృత్యువును సకలరోగములనుబోగొట్టును. శరీరమునకు దృఢశక్తిని- వీర్యమును-కాంతినిఇచ్చును.

రసభస్మము— ఉత్తరేణివిత్తులనుతెచ్చి నూరి రెండుమూసలుగజేసి- ఒకదానిలోతుమ్మిపూలు- వాయువిళంగములు- నల్లతుమ్మబొట్ట వీనిచూర్ణమునువేసి- శుద్ధిచేయబడినరసమును జిల్లేడుపాలచేమర్దనచేసి దానిని ఆమూసలోనిచూర్ణముపైనవేసి దానిమీదతుమ్మిపూలు మొదలైనవాని చూర్ణమునువేసి రెండవమూసనుమూసి సందులకుచీలమన్నుపట్టించి- ఇంకొకమట్టిమూసలోనునిచి- దానిమీద మఱియొకమట్టిమూసను మూసిసందులకుచీలమన్నుపట్టించిఎండినతరువాతగజపుటమువేసినరసముభస్మమగును.

రససిందూరము— శుద్ధిచేసినరసము- గంధకము- వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చి కల్వ

మునజాము నేప్పు మర్దించి- మఱ్ఱిపూడల రసములో మూడుసార్లూరబెట్టి తరువాత గాజుకుప్పెలోవేసి- ఆకుప్పెకు చీలమన్నును ఏడుమార్లు పట్టించి ఎండించి- తరువాత ఒకకుండలో మూడంగుళముల ఎత్తుగ ఇసుకనుపోసి దానిమీదఆకుప్పెనునిచి కుప్పెగొంతువఱకు మరల ఇసుకనుపోసి- నాలుగుజాములు క్రమముగ మెల్లమంటచేత వండి మరునాడు చల్లారనిచ్చి తీసి కుప్పెనుపగలగొట్టి అందు ఉదయకాలపుసూర్యుని వంటికాంతిగల రససిందూరమును గ్రహించవలయు.

రసభస్మగుణము—జాజికాయ ౧తు- జాపత్రి౧తు-లవంగములు ౧తు-పిప్పలి ౧తు-వాయువిళంగాలు ౧తు- ఓమము ౧తు- బెల్లము ౮ తు- వీనినిమర్దించి చూర్ణముచేసి-వస్త్రగాలితముచేసి ఆచూర్ణములో ౪ తులము రసభస్మమునుగలిపి అర్ధనేతితోబుచ్చుకొని చప్పిడిపథ్యముగనుండిఆవుమజ్జిగనుపుచ్చుకొనుచుండిన సకలరోగములుమానును

రససిందూరగుణము— దీనిని తేనెతోగాని- పిప్పలిపొడితోగాని పుచ్చుకొనిన-సర్వరోగములుమానును మరియు- అగ్నిమాంద్యము- క్షయము-పాండువు- గుల్మము-ప్రమేహము- మూలవ్యాధి- జ్వరము - వాంతి మొదలగునవిమానును. ఈ రససిందూరమును క్రమముగననుభవించిన పురుషునికి - రతికాలంబున స్త్రీలయొక్కమదము నణగించునట్టి వీర్యశక్తిగలుగును.

నవరత్నాదులశుద్ధులు—తద్భస్మములు.

కెంపులశుద్ధి— వీనిని గుర్రపుమూత్రమున 3 దినములుంచి కుండలోబెట్టి-వేడినీళ్ళతోగడిగిన శుద్ధములగును. భస్మము—కెంపులను జిల్లేడుపాలతో 3 దినములూరబెట్టిమూకుడులోనునిచిచుట్టుచీలమన్నుపట్టించి 3పుటములువేసిన భస్మమగును— ఇది శీతలముగ- మధురముగనుండును- అగ్నిదీపనమునుజేయును- ఆయుష్యమును-కాంతిని ఇచ్చును- వీర్యమును వృద్ధిపరచును- గ్రహపీడలనుబోగొట్టును.

ముత్యములశుద్ధి— వీనిని తెల్లఉప్పిపండ్లరసముతోనైనను-ఉలవపులుసుతోనైనను మూడుదినములునానవేసిన శుద్ధియగును- భస్మము— శుద్ధిచేయబడిన ముత్యములను తెల్లములకపండ్లరసములో నానవేసి మూకుళ్ళలోనునిచచీలమన్నుపట్టించి భూపుటమునువేసిన- భస్మమగును- ఇదిశీతలముగనుండును-అగ్నిదీపనమునుచేయును- స్వరభంగమును వస్తిశూలనుమాన్పును.

వజ్రశుద్ధి—వజ్రములను నిమ్మపండులోనునిచి- వావిలిఆకు - ఎలుకచెవియాకు- ప్రబ్బలి - బమ్మి-తెగడ - చిర్రి - భ్రమంగ - కర్కాటకశృంగి - ఉలవలు - అల్లు వీనికషాయములుపోసి 3 దినములు డోలాయంత్రమున వండిన వజ్రము శుద్ధియగును. భస్మము——ఈవజ్రములను నల్లేరురసములో నొకదినము నాననిచ్చి పిదపవజ్రమూసలోనునిచి చీలమన్ను పట్టించి యేరుపిడకలతోగజపుటమువేసిన భస్మమగును — ఇదిసకల రోగములనుమాన్పును. ఆయువు- బలము-కాంతినినిచ్చును.

వైక్రాంతశుద్ధి— వైక్రాంతపురాళ్ళను వజ్రములవలెశుద్ధి చేయవలయు. లేక - ఈరాళ్ళను ఇరువదియొకసార్లు - ఎఱ్ఱగ కాచి - గుర్రపుమూత్రములో ౨౧ సార్లు

తీసి చల్లారిన శుద్ధములగును. భస్మము — దుష్టుప్రచెట్టును సమూలముగ దెచ్చి నూరి ముద్దచేసి దానిలో - ఆవైక్రాంతపురాళ్ళనునిచి - మూసలో బెట్టి మరియొక మూసను మూసి చీలమన్ను పట్టించి గజపుటము వేయవలయు - ఇట్లేడుమార్లు గజపుటములు వేసిన వైక్రాంతములు భస్మమగును. ఇది ఆయుర్వృద్ధిని, అగ్నిదీపనమును జేయును. త్రిదోష- విషదోషములను, సకలరోగములను మాన్పును.

వైడూర్యశుద్ధి— వైడూర్యమును అశ్వమూత్రమున ఒక దినంబును, గుమ్మడిపండురసమున నొకదినంబును నానబెట్టిన శుద్ధియగును. భస్మము—శుద్ధిచేయబడిన వైడూర్యమును కొండపిండివేళ్లరసమున నానబెట్టి- తరువాత కొలిమిలో నునిచి యూది వజ్రమూసలోనునిచి చీలమన్ను పట్టించి గజపుటము వేసిన-వైడూర్యముభస్మమగును- ఇదివజ్రముయొక్క గుణములు గలిగియుండును.

నీలశుద్ధి—నీలములను గాడిదెమూత్రమునందు వేసి - మంచియెండలో నొకదినము నానబెట్టిన శుద్ధియగును- భస్మము—ఆనీలములను అతిపంజాకురసమున ౮ జాములు నాననిచ్చి తరువాత మూసలోనునిచి- కొలిమిననూదిన భస్మమగును. ఇది శీతలముగను- మధురముగనునుండును. పైత్యమును బోగొట్టును.

గోమేధికశుద్ధి— దీనిని అశ్వమూత్రమున మూడుదినములు నాననిచ్చి యటుపిమ్మట నేలగుమ్ముడుగడ్డరసమునందు నానబెట్టిన శుద్ధిజెందును. భస్మము—దానిని నల్లయుమ్మెత్తాకురసమున మూడుదినములు నానబెట్టి తీసిమూసలోనునిచి కొలిమిననూదిన భస్మమగును. గోమేధికభస్మము అగ్నిదీపనమును చేయును-కఫమునుహరించును - బలమునిచ్చును.

ప్రవాళశుద్ధి— పగడములను నిమ్మపండుపులుసున జామునేపు - నాననిచ్చి వేడినీళ్ళగడిగిన శుద్ధిజెందును- భస్మము— ఆపగడములను జిల్లేడుపాలయందు ౩ దినములు నాననిచ్చి పిదప మూకుడులోబోసి మూసి చీలమన్నుపూసి గజపుటము వేసిన - భస్మమగును- ఇది రక్తపిత్తము- నెత్తురుభేదులు - కుసుమరోగము రక్తశూలలు పైత్యము వీనిని మాన్పును.

పుష్యరాగశుద్ధి— దీనిని మేకమూత్రమున జామునేపునిచిన శుద్ధియగును. భస్మము—ఆపుష్యరాగములను కొండపిండివేళ్లరసమున నానబెట్టి- మూకుడులో నునిచి చీలమన్నుపూసి కొలిమిననూదిన భస్మమగును- ఇదిపుష్టినిచ్చును. కఫమును శైత్యమును జేయును.

మరకతశుద్ధి— నేలగుమ్ముడుగడ్డనుతొలిచి అందులోపచ్చరాళ్లనునిచి - ఆగడ్డ మూతికి చీలమన్నుపూసి జానెడుచదరము, జానెడులోతుగల పల్లమునందు పుటము వేసిన శుద్ధిజెందును. భస్మము— ఆపచ్చలను- వాకుడురసమున నానబెట్టి కొండపిండి వేళ్లరసముతో మర్దనచేసి బిళ్లచేసి యెండబెట్టి మూకుడులోనునిచి మూసి చీలమన్నుపట్టించి గజపుటము వేసిన భస్మమగును—ఈభస్మము త్రిదోషములహరించును- మనోహరముగను లఘువుగను నుండును.